

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
Науково-навчальний центр прикладної інформатики

ІНСТИТУТ ІННОВАЦІЙНОЇ ОСВІТИ

РОЛЬ ІННОВАЦІЙ В ТРАНСФОРМАЦІЇ ОБРАЗУ СУЧАСНОЇ НАУКИ

МАТЕРІАЛИ

III Міжнародної науково-практичної конференції

*27–28 грудня 2019 р.
м. Київ*

Київ
Інститут інноваційної освіти
2019

УДК 001(063):378.4 (Укр)
ББК 72я43
Р67

*До збірника увійшли матеріали наукових робіт (тези доповідей, статті),
надані згідно з вимогами, що були заявлені на конференцію.*

*Роботи друкуються в авторській редакції, мовою оригіналу.
Автори беруть на себе всю відповідальність за зміст поданих матеріалів.
Претензії до організаторів не приймаються.
При передруку матеріалів посилання обов'язкове.*

*Відповідає п. 12 Порядку присудження наукових ступенів Затвердженого
Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567.*

Р67 Роль інновацій в трансформації образу сучасної науки : Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 27–28 грудня 2019 р.) / ГО «Інститут інноваційної освіти»; Науково-навчальний центр прикладної інформатики НАН України. – 2-е вид., випр. і доп. – Київ : ГО «Інститут інноваційної освіти», 2019. – 288 с.

Матеріали конференції рекомендуються освітянам, науковцям, викладачам, здобувачам вищої освіти, аспірантам, докторантам, студентам вищих навчальних закладів тощо.

Відповідальний редактор: С.К. Бурма
Коректор: П.А. Нємкова

Матеріали видано в авторській редакції.

УДК 001(063):378.4 (Укр)

© Усі права авторів застережені, 2019
© Інститут інноваційної освіти, 2019
© Друк ФОП Москвін А.А., 2019

Підписано до друку 30.12.2019. Формат 60x84/16.

Віддруковано з готового оригінал-макету.

Папір офсетний. Друк цифровий. Гарнітура Charter. Ум. друк. арк. 16,74.

Зам. № 3012-2. Тираж 100 прим. Ціна договірна. Виходить змішаними мовами: укр., англ., пол., рос.

Виготівник. ФОП Москвін А.А. Цифрова друкарня «Copy Art».

69095, Запоріжжя, просп. Соборний, 109. Тел.: (061) 708-08-80

Інститут інноваційної освіти: e-mail: novaosvita@gmail.com; сайт: www.novaosvita.com

**Видання здійснене за експертної підтримки
Науково-навчального центру прикладної інформатики НАН України
03680, Київ-187, просп. Академіка Глушкова, 40.**

ОСВІТА. ПЕДАГОГІКА

УДК 37.013.42

А.М. Волощук,

соціальний педагог Спеціалізованої школи № 71 м. Києва,
випускниця аспірантури

Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова

НАСИЛЛЯ ТА ЙОГО РІЗНОВИДИ

Анотація. Стаття присвячена висвітленню різних видів насильства, особливо нових видів, які з'являються у процесі розвитку суспільства. Проаналізовано різні підходи щодо визначення різних видів насильства.

Ключові слова: насильство, види насильства, шкільне насильство, терор.

Постановка проблеми. В умовах стрімкого розвитку суспільства як віддзеркалення суті суспільних відносин постає проблема насильства. Більшість вітчизняних науковців розглядають, як правило, чотири основні види насильства: фізичне, психологічне, економічне, сексуальне. Мало уваги приділяється новим різновидам насильства, які стрімко увійшли до соціуму в умовах швидкого розвитку й прогресу у різних галузях науки.

Стан дослідження. Основу проблемного питання, а саме вивчення феномену насильства, досліджено наступними вченими: Д. Ольвеус, К. Дьюкс, А. Пікас, Е. Роланд, І. Конн та інші.

Мета наукової статті: ідентифікація новітніх різновидів насильства, окрім класичних.

Виклад основного матеріалу дослідження. У Законі України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» виділено чотири види насильства: фізичне, сексуальне психологічне, економічне.

«Фізичне насильство – це форма домашнього насильства, що включає ляпаси, стусани, штовхання, щипання, шмагання, кусання, а також незаконне позбавлення волі, нанесення побоїв, мордування, заподіяння тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості, залишення в небезпеці, ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, заподіяння смерті, вчинення інших правопорушень насильницького характеру» [4].

«Сексуальне насильство – протиправне посягання одного члена сім'ї на статеву недоторканість іншого члена сім'ї, а також дії сексуального характеру по відношенню до неповнолітнього члена сім'ї» [4].

«Психологічне насильство – це насильство, пов’язане з дією одного члена сім’ї на психіку іншого члена сім’ї шляхом словесних образ або погроз, у тому числі щодо третіх осіб, переслідування, залякування, інші діяння, спрямовані на обмеження волевиявлення особи, контроль у репродуктивній сфері, якщо такі дії або бездіяльність викликали у постраждалої особи побоювання за свою безпеку чи безпеку третіх осіб, якими навмисно спричиняється емоційна невпевненість, нездатність захистити себе або завдається шкода психічному здоров’ю особи» [4].

«Економічне насильство – умисне позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна, коштів чи документів або можливості користуватися ними, залишення без догляду чи піклування, перешкоджання в отриманні необхідних послуг з лікування чи реабілітації, заборону працювати, примушування до праці, заборону навчатися та інші правопорушення економічного характеру» [4].

Слід виділити шкільне насильство, яке при його систематичному повторенні називають булінгом. «Булінг (від англ. *bully* – хуліган, задирака, грубіян, «to bully» – задиратися, знущатися) – тривалий процес свідомого жорстокого ставлення, агресивної поведінки, щоб заподіяти шкоду, викликати страх, тривогу або ж створити негативне середовище для людини» [10, с. 9].

Кібербулінг – переслідування, цькування у віртуальному просторі або за допомогою інформаційно-комунікаційних пристроїв [6, с. 179].

Мобінг (знущання, від англ. *mob* — юрба) — систематичне цькування, психологічний терор, форма психологічного тиску у вигляді цькування співробітника у колективі, форми зниження авторитета, зазвичай з метою його звільнення. Це явище було вперше описано німецьким психологом Х. Лейманном [3].

«Сендвіч-мобінг» – вид психологічного насилля, що полягає у цькуванні одного з працівників як із боку колег, так із боку керівника [9].

Босинг (від англ. *boss*) – вид психологічного насилля, що полягає у зловживанні керівника владою [9].

«Бодішеймінг – це явище, коли одні люди критикують інших за особливості зовнішності, що виходять за межі загальноприйнятих стандартів краси» [8].

Слатшеймінг – цькування жінок за гарну і сексуальну зовнішність, «навішування ярлика» повії [2].

Психотронний терор – насильство спрямоване на певну особистість за змовою групи осіб, з метою: 1) дискредитації особистості для залишення без джерел для існування; 2) знищення фізіологічного функціонування організму людини, її психіки; 3) пошкодження житла та іншого майна [5, с. 273–274].

«Гангсталкінг – таємна система незаконного психологічного цькування та переслідування «неугодних» громадян своєї країни», широко застосовується у всьому світі [1].

Висновки. Як бачимо, не слід плутати конфліктні ситуації та булінг, в тому числі шкільний, з психотронним терором та гангсталкінгом, який відбувається не на побутовому рівні, а має глобальний характер. На нашу думку, глобальні форми цькування повинні каратись законом, а їх жертви повинні отримувати компенсації, в тому числі матеріальні, від держави.

Зрештою, розвиток суспільства стрімко рухається вперед, а з ним і розвивається насильство, з'являються нові види, форми, методи, технології цькування, часто приховані. Педагог та письменниця Беверлі Ікмен вважає: «Невимовні акти терору, тортури і масові вбивства є не стільки плодами рук людей, які втратили розум, скільки тих, хто втратив совість» [7]. Тому слід розробляти технології, які б формували гуманне суспільство і не допускали розвитку насилля, викривати приховані причини насильства, що збільшується у світі, розкривати справжні причини, що стоять за витоками і розвитком тероризму. Особливо важливим це є для дітей – майбутнього нації, у яких потрібно виховувати толерантні, гуманні, але водночас і тверезі погляди на життя, стресостійкість, впевненість у власних силах, але з тим же і здатність критично оцінювати себе та навколишнє середовище.

Список використаних джерел

1. Групповое преследование «GangStalking». [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://antipsychiatry.ru/index.php?i=content&mode=articles&t=9983>.
2. Дьяков А. Словарь англицизмов русского языка [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://anglicismdictionary.dishman.ru/S>.
3. Дэвэнпорт Н. Эмоциональное насилие на работе: молчаливое увлечение? [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://psyfactor.org/lib/mobbing.htm>.
4. Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 7 грудня 2017 року № 2229-19 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2229-19>.
5. Лозовицкая Г. О психотронном терроре и его жертвах // Научный вестник Днепропетровского государственного университета внутренних дел. – № 3. – 2013. – С. 273–285.
6. Лубенець І. Кібернасильство (кібербулінг) серед учнів загальноосвітніх навчальних закладів// Национальный юридический журнал: теория и практика. – 2016. – № 6. – С. 178–182.
7. Международний тероризм – результат психиатрических манипуляций разумом. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://cchr.org.ua/pravda-o-psihiatrii/mezhdunarodnyj-terrorizm-rezultat-psihiatricheskih-manipulyaczij-razumom/>.
8. Проект «Словотвір». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://slovotvir.org.ua/words/bodisheiminh>.
9. Сафарова С. Моббинг и боссинг на работе: что такое и как бороться. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://mobbingu.net/articles/detail/57/>.
10. Школа без насилия. Методическое пособие / Под ред. Н.Ю. Синягиной, Т.Ю. Райфшнайдер. — М.: АНО «ЦНПРО», 2015. — 150 с.

O. Holub, O. Drogoman, O. Sushko,
Teachers of English,
Cherkasy Commercial Technical School

THE ROLE OF INNOVATION IN MODERN EDUCATION

The dynamics of life in the modern world explains the particular interest of society in innovation and innovative activity. The practical application of new ideas in the form of new goods and technology contributes to the economic growth and social development of modern society. In Ukraine, at present, the process of implementing the latest developments has expanded significantly in many areas of activity. Our country has rich natural resources. However, this is not enough to ensure a high level of competitiveness in today's world economy. In order to overcome the backwardness of the developed countries, preserve territorial integrity and improve the quality of people's, it is also necessary to develop high technologies.

Nowadays, innovation is the driving force of all spheres of society. It is impossible to imagine the modern world without the innovations that have already been put into practice and the innovations that have become commonplace for us, and without the future, which will allow for further evolution. Most scientists agree that innovation has become the most important driving force for the development of economic and social life. Innovation has brought humankind to a new, higher stage of development.

The concept of "innovation" in scientific life has appeared relatively recently, in the early XX century. and has a multidimensional content because it is used in different fields of knowledge.

In the context of reforming all spheres of life of Ukrainian society, the ability of national education to go for an innovative method of development becomes especially important. In particular, it is emphasized that the social, economic, technological and other demands of the modern world, the information revolution and the formation of a knowledge-based society dictate the new requirements for the methodological, ideological and systematic training of modern specialists. These requirements are met by the innovative orientation of education, which has recently become an important basis for its further development. Due to this, the reform of Ukrainian education should receive new impulses for development.

Innovative pedagogical technology - purposeful, systematic and consistent implementation of original, innovative methods, methods of pedagogical actions and means that cover the whole educational process, from the definition of its purpose to the expected results.

Pedagogical innovations are the result of creative search of original, non-standard solutions to various pedagogical problems.

The direct product of innovation is: new educational technologies, original educational ideas, forms and methods of education, non-standard approaches in management.

The indirect product of innovation is: the growth of teacher's pedagogical skill, level of his culture, thinking, and outlook.

Innovative development of education should be understood as a set of created and implemented organizational and content innovations, development of a number of factors and conditions necessary for increasing the innovation potential of the education system. Such a complex psychological and pedagogical process requires clearly planned systematic actions on the part of all educational structures, which in their totality form the basis of innovation policy.

Education is the social instrument through which basic cultural values and goals of social development are transmitted and realized. Education is an active accelerator of cultural change and transformation in social life and in the individual.

Thus, education is a way of socializing the individual and ensuring the continuity of generations, an environment of communication and attraction to world values, the achievements of science and technology. Education accelerates the human being development, subject and individuality, provides the formation of spirituality in man and his worldview, values and moral principles.

References

1. Yevtushevskiy V., Shapovalova L. (2006) Stavlennia i rozvytok innovatsii u vyshchii shkoli. Vyshcha osvita Ukrainy, № 2, pp. 62-66 (in Ukr.)
2. Innovatsii v upravlinni publichnym sektorom ekonomiky. URL: <https://conference-kneu.wordpress.com/2017/05/01/малова-а-е-роль-інновацій-в-сучасній-ек/>
3. Innovatsiynist – vazhlyva skladova rozbudovy suchasnogo osvitnogo prostoru v regioni. URL: <http://zakinppo.org.ua/institut/navchalnometodichna-robota/1909-innovacijnist-vazhliva-skladova>.
4. Innovatsiyni kharakter suchasnoi osvity. URL: https://revolution.allbest.ru/pedagogics/00287278_0.html.

О.М. Гордій,

кандидат філологічних наук, доцент кафедри філології та перекладу
Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу

АНГЛІЙСЬКА МОВА ДЛЯ ОСІБ «ЗОЛОТОГО ВІКУ»

Тема навчання людей старшого віку, зокрема вивчення іноземних мов, поступово отримує все більшу популярність. У плані дій щодо мовної освіти, який був розроблений ЄС ще у 2003 р., актуалізується питання «навчання протягом усього життя» та наголошується на важливості сприянню розвитку

відповідних навчальних програм. «Активне старіння» стало одним з ключових гасел сучасного європейського суспільства, хоча й доводиться долати чимало стереотипів [2]. Слід відзначити, що не лише серед населення, а й серед професіоналів – викладачів, методистів, управлінців, донедавна панувала думка про можливість ефективного навчання іноземних мов лише молодого покоління. Цьому сприяла також висунута лінгвістами у 70-их роках минулого століття гіпотеза, що вивчення мов після закінчення пубертатного періоду має шанси на досить «обмежений успіх». До сьогодні популярним є твердження, що «що раніше розпочати навчання, тим кращі будуть результати». Водночас, особи старшого віку (55+) все частіше стають слухачами мовних курсів і формують, таким чином, нову, малодосліджену цільову групу, яка постійно зростає. Нашим завданням було дослідити мотивацію «старших» слухачів, зрозуміти їхні очікування та уявлення щодо навчального процесу, щоб розробити оптимальну програму курсу для даної цільової аудиторії.

Слід звернути увагу на те, що у розвинутих країнах тема «активного старіння» актуалізується не лише через призму «солідарності поколінь». Уряди багатьох країн у всьому світі відзначають зростання частки старшого покоління серед усього населення та намагаються запобігти зниженню їхньої когнітивної функції, щоб редукувати майбутній економічний і соціальний тягар на суспільство. Одним з нефармакологічних підходів, який переслідує мету підтримки когнітивних здібностей, вважається вивчення іноземних мов. Зарубіжні дослідження показують, що вивчення іноземних мов людьми старшого віку має низку переваг. Це і підтримка когнітивної функції та самооцінки тих, хто навчається, і зростання можливостей соціалізації осіб. С. Ware та S. Dampee [3] зазначають, що такі програми вивчення іноземних мов повинні бути добре продуманими та «заточеними» на потреби старших людей, щоб досягти максимальної ефективності та уникнути побічних впливів, зокрема зростання тривожності чи зниження самооцінки учнів.

Україна в останні десятиліття також стала на шлях системних змін в освіті. Цілком очевидним і доречним бачиться рішення розпочати реформування «знизу», з початкової школи. Виклики сучасного інформаційно-технологічного суспільства, водночас, вносять свої корективи – ринок праці змінюється, частина професій втрачає свою актуальність чи цілком зникає, що змушує працездатне населення постійно підвищувати свою кваліфікацію та перекваліфіковуватися. Утім, згадане гасло «навчання протягом усього життя» у нас донедавна все ж сприймалося виключно як «навчання протягом професійного життя». Навчання людей старшого, пенсійного віку є чимось цілком новим, незвичним, проте, на наше переконання, надзвичайно потрібним суспільству явищем, те «краще», що

ми можемо перейняти від наших західних сусідів, де держава і суспільство шанують потреби кожної людини.

Першою ластівкою проекту «навчання протягом усього життя» у нашому місті стало відкриття у 2017 р. в ЦРП «БІЗНЕС-ІНКУБАТОР» за підтримки виконавчого комітету Івано-Франківської міської ради курсів комп'ютерної грамотності для осіб пенсійного віку. Цьогоріч, взявши до уваги побажання слухачів і мешканців міста та передовий досвід у цій сфері європейських міст-партнерів, було започатковано проект «Англійська мова для осіб золотого віку». Учасниками проекту стали 18 мешканців міста у віці 55-70 років. Навчання тривало вісім тижнів і проводилось двічі на тиждень по чотири академічні години.

То ж який він, учень золотого віку? U. Diaz-Orueta та ін. [1] стверджують, що основною мотивацією для осіб старшого віку у вивченні іноземної мови є «виклик самому собі», можливості соціалізації, розвага, втеча від щоденної рутини. Вони – активні члени суспільства, зі значним багажем знань, великим життєвим досвідом та здебільшого мають навички вивчення іноземної мови у минулому. Дійсно, активна, вмотивована 70-річна особа, яка володіє іншими іноземними мовами і «привчена» вчитися, може добитися більших успіхів, ніж незацікавлений і незвиклий до навчання 20-річний учень. Вік, таким чином, є однією з складових, поряд з такими як мотивація, наявність досвіду вивчення мов та уміння власне навчатися.

Перед початком навчання було проведено опитування учасників проекту. Примітно, що основна мотивація наших слухачів не згадується зарубіжними дослідниками, але є типовою для сучасного українського суспільства. Діти багатьох з них виїхали на постійне місце проживання закордон і знання англійської часто є єдиною можливістю поспілкуватися з онуками.

Дослідники відзначають, що люди старшого віку навчаються більшою мірою через когнітивне пізнання, тобто надають перевагу систематизованим поясненням, зокрема, у сфері граматики, вивченню тематичної лексики, прагнуть дослівно перекласти кожний фрагмент тексту, а комунікативний метод відходить на задній план. Враховуючи вихідні дані – близько половини слухачів ніколи раніше не вивчали англійську мову, короткий термін навчання, вікові особливості (можливості сприйняття і засвоєння матеріалу суттєво коливалися щодо кожного слухача), необхідність подолання самими ж учасниками соціальних стигм та запобігання виникнення фрустрації, ми приділили значну увагу аудіовізуальному методу, використовуючи на кожному занятті мультимедійний проектор для демонстрації коротких навчальних відеороликів на великому екрані. Таким чином ми опанували велику кількість тематичної лексики, розвивали навички діалогічного (ситуації спілкування в ресторані, в магазині, у лікаря, в місті тощо) та монологічного

(сім'я, хобі, робочий день, вихідний день, домашні обов'язки) мовлення й найпростіші граматичні структури, опрацювали матеріал лінгвокраїнознавчого спрямування.

Загальновідомо, що фізично і ментально активні особи менш схильні до депресивних розладів, які часто супроводжують процес старіння. Вивчення іноземних мов, зокрема у групі, підвищує впевненість людини у собі, відкриває можливості для подорожування та спілкування. Тому, коли одна з учасниць запропонувала журналістці одного з місцевих видань, яка завітала до нас на заняття, назвати статтю «Як зробити людей золотого віку щасливими», ми переконались, що даний проект дійсно необхідний і першу спробу можна назвати вдалою.

Список використаних джерел

1. Diaz-Orueta U., Facal D., Nap H. H., Ranga M. M. What is the key for older people to show interest in playing digital learning games? Initial qualitative findings from the LEAGE project on a multicultural European sample. *Games Health Journal*. 2012. 1 (2). P 115–123.
2. Edlinger A. LanguAGEING: Fremdsprachen Lernen im Alter. Hamburg: disserta Verlag, 2016. 368 S.
3. Ware C., Damnee S., Djabelkhir L., Cristancho V., Wu Y. H., Benovici J., et al. Maintaining cognitive functioning in healthy seniors with a technology-based foreign language program: a pilot feasibility study. *Frontiers in aging neuroscience*. 2017. Vol. 9. 42 p.

В.В. Горлач,

старший викладач кафедри туризму та готельно-ресторанної справи
Запорізького національного університету

ПРИНЦИПИ ФОРМУВАННЯ ВМІНЬ КРОСКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ У МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СФЕРИ ОБСЛУГОВУВАННЯ

Як складові педагогічної системи принципи зумовлюють формування інформаційно-технологічного забезпечення освітнього процесу, тобто впливають на інформаційний (зміст) та технологічний (методи, форми освітнього процесу, педагогічні технології, засоби навчання) компоненти, а також взаємодію між викладачем і студентами як учасниками процесу.

Згідно з принципом *системності* моделювання процесу формування вмінь кроскультурної комунікації є таким, що ґрунтується на цілісності, структурності, ієрархічності та взаємозалежності його складових елементів, коли окремі компоненти цієї моделі розглядаються з точки зору їх особливостей, функціонування, взаємодії з іншими елементами системи.

Принцип *цілеспрямованості* передбачає усвідомлення студентами мети і завдань процесу формування вмінь кроскультурної комунікації, появу в них

внутрішньої мотивації і розуміння необхідності набуття вмінь спілкування в полікультурному середовищі для подальшої професійної діяльності.

Принцип *діалогічності* вимагає будувати процес взаємодії викладача і студента як психологічно рівноправне партнерство, коли суперпозиція викладача і підпорядкована позиція студента трансформуються в особистісно рівноправні позиції партнерів спільної діяльності [2, с. 34]. Згідно з зазначеним принципом діалог є універсальною, екзистенційною характеристикою культури, яка існує і розвивається через спілкування, обмін інформацією. Отже, формування вмінь кроскультурної комунікації для досягнення результативності має відбуватися через діалог, що, на нашу думку, сприятиме кращому розумінню відмінностей і особливостей різних культурних спільнот, допоможе навчитися виражати власну позицію і розуміти співрозмовника, тобто сприятиме ефективному обміну інформацією, комунікації та взаємодії в полікультурному просторі.

У відповідності до принципу *діяльності* формування вмінь взагалі, і кроскультурних комунікативних вмінь зокрема, відбувається в процесі навчальної академічної, квазіпрофесійної та навчальної професійної діяльності (за А. Вербицьким [1]). З іншого боку, сам процес кроскультурної комунікації є діяльністю щодо здійснення адекватної і ефективної міжкультурної взаємодії, а результативна комунікативна діяльність в полікультурному середовищі є визначенням рівня набутих вмінь.

Принцип *наочності* є особливо актуальним для нашого дослідження, оскільки процес формування вмінь кроскультурної комунікації супроводжується використанням великої кількості візуального матеріалу у вигляді презентацій, відеоматеріалів, ілюстрацій, схем, моделей тощо. Так, у якості педагогічного прийому застосовувався зорово-асоціативний, коли студенту пропонувалось визначити певний візуальний об'єкт, місце його знаходження, назвати якомога більше асоціацій щодо цього об'єкту та прокоментувати його значення для мешканців відповідного соціокультурного середовища.

Принцип *індивідуалізації процесу навчання* передбачає необхідність враховувати в процесі групової роботи особистісні характеристики студентів. Головні дослідження в педагогічній науці спрямовані на пошук технологій, прийомів, методів та засобів навчання, які б сприяли повноцінному розвитку закладених в людині здібностей, з одного боку, а з іншого, враховували існування різних типів сприйняття навколишнього світу, тобто забезпечували індивідуалізацію процесу формування вмінь кроскультурної комунікації у майбутніх фахівців сфери обслуговування.

Принцип *свідомості й активності* передбачає усвідомлення студентами цілей навчання, завдань, що потребують вирішення, бажання набутти зазначених вмінь. У якості чинників, що можуть активізувати процес формування вмінь кроскультурної комунікації у майбутніх фахівців сфери

обслуговування ми розглядаємо інтерес студентів до навчальної інформації, її зв'язок з ситуаціями реальної професійної діяльності, можливість застосовувати набуті під час навчальної діяльності академічного типу та квазіпрофесійної діяльності знання і вміння в навчально-професійній діяльності (за А. Вербицьким [1]).

Принцип *інтегративності* ґрунтується на розумінні того, що кожен компонент педагогічного процесу існує не окремо, а як елемент цілісної системи, тому що перебуває у постійному взаємозв'язку з іншими елементами, і саме ця взаємодія перетворює сукупність окремих складових освітнього процесу на систему. Згідно з принципом інтегративності під час реалізації одна організаційно-педагогічна умова з відповідними формами, методами і засобами навчання результативно взаємодіє з іншими, оскільки процес формування вмінь кроскультурної комунікації у майбутніх фахівців сфери обслуговування – складна система, окремими підсистемами якої є організаційно-педагогічні умови. В нашому дослідженні принцип інтегративності набуває особливого значення через те, що вміння здійснювати кроскультурну комунікацію є інтегративним за своєю суттю вмінням, яке потребує володіння мовними, культурологічними, психологічними, країнознавчими, поведінковими, соціокультурними тощо знаннями, вміннями і навичками.

Принцип *оптимального поєднання всіх форм організації освітнього процесу* передбачає досягнення бажаного рівня сформованості вмінь кроскультурної комунікації у майбутніх фахівців сфери обслуговування через поєднання традиційних та інформаційно-комунікаційних форм, методів, засобів навчання. Це дасть змогу, використовуючи надбання та переваги традиційного навчання та доповнюючи його сучасними інноваційними методами і засобами, сформулювати позитивну мотивацію щодо комунікації в міжкультурному середовищі та навички самостійної роботи з інформацією, розвинути аналітичні та творчі здібності студентів.

Згідно з принципом *відповідності форм і методів навчання* кожен елемент змісту освіти корелює з певними формами і методами навчання, які можуть бути визначені як система послідовних дій викладача, що організують і обумовлюють пізнавальну діяльність студента щодо засвоєння ним всіх елементів змісту освіти для досягнення цілей навчання [3, с. 114]. Ця відповідність є не жорстко детермінованою, а визначальною, тобто певний метод і форма навчання грають визначальну роль в організації засвоєння певного елементу змісту освіти, але можуть мати сприяючу роль щодо іншого елементу змісту освіти.

Принцип *полікультурності* ґрунтується на твердженні, що не існує кращих чи гірших культур, існують різні за традиціями, цінностями, поведінковими, етичними і естетичними нормами культурні спільноти. Майбутні фахівці сфери обслуговування, набуваючи вмінь кроскультурної

комунікації під час професійного навчання, мають усвідомити, що життя в сучасному світі вимагає разом з визнанням власної культурної ідентичності враховувати факт наявності культурного розмаїття, толерантного і поважного ставлення до культурних комунікативних, поведінкових і психологічних відмінностей.

Принцип *контекстності* допомагає розв'язати головне протиріччя традиційної системи навчання, коли студент під час навчально-пізнавальної діяльності, предметом якої є абстрактна інформація, в віртуальному, далекому від реального життя просторі повинен набути вмінь здійснювати принципову іншу за цілями, умовами, змістом, формами, методами, засобами, результатами професійну діяльність [1, с. 5]. Дотримання принципу контекстності дозволяє визначити в процесі формування вмінь кроскультурної комунікації у фахівців сфери обслуговування конкретні цілі і завдання щодо їх майбутньої діяльності, професійно орієнтувати матеріал, давати його в контексті вирішення майбутніх професійних завдань і розв'язання проблемних ситуацій кроскультурної взаємодії, що можуть виникнути під час професійної діяльності в полікультурному середовищі.

Таким чином, процес формування вмінь кроскультурної комунікації у майбутніх фахівців сфери обслуговування, на нашу думку, буде ефективним, якщо його реалізація буде ґрунтуватися на принципах системності, цілеспрямованості, свідомості й активності, діалогічності, діяльності, наочності, індивідуалізації процесу навчання, інтегративності, оптимального поєднання всіх форм організації освітнього процесу, відповідності форм і методів навчання, полікультурності, контекстності.

Список використаних джерел

1. Вербицкий А.А. Проблемы проектно-контекстной подготовки специалиста. *Высшее образование сегодня*. 2015. № 4. С. 2–8.
2. Галузяк В. М. Основні характеристики ефективного стилю педагогічного спілкування. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. Випуск 32. Частина II. Кіровоград: РВЦ КДПУ ім. В.Винниченка, 2001. С. 30–34.
3. Лернер И.Я. Дидактические основы методов обучения. М.: Педагогика, 1981. 186 с.

М.В. Гоцуляк,

асистент кафедри іноземних мов професійного спрямування
Донецький національний університет імені Василя Стуса

Н.А. Маславчук,

асистент кафедри іноземних мов професійного спрямування
Донецький національний університет імені Василя Стуса

ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТІВ У КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛЬНОЇ ОСВІТИ

Освітнє середовище формується під впливом різних зовнішніх і внутрішніх факторів. Учитель працює не з абстрактною людиною, а з конкретною особистістю, органічно включеним в певну природну, історичну, соціально-економічну та етнокультурну середу. Екологія, в свою чергу, як і процес розвитку екологічної культури, сьогодні інтегрується в міжнародні стратегії сталого розвитку, освіти протягом усього життя людини, в глобальну освіту. Це створює платформу для розробки нових педагогічних підходів і технологій в області розвитку екологічної культури [1, с. 33–34].

Активне використання в останні десятиліття поняття «глобальна освіта» покликане дати можливість молоді побудувати краще спільне майбутнє. Дана освіта базується на визнанні культурного різноманіття і одночасно єдності людського суспільства, взаємозалежності всіх його членів; воно повинно розвивати почуття власної гідності особистості, формувати громадянську відповідальність за свої дії, сприяти зміцненню миру в цілях досягнення сталого існування цивілізації [2, с. 54–55].

Запропонована ЮНЕСКО стратегія розвитку глобальної освіти (Global Citizenship Education) сьогодні активно реалізується в багатьох країнах і залучає все нові педагогічні технології та форми організації освітнього процесу [3]. Серед принципів і базисних форм освітнього процесу в глобальній освіті провідне місце відводиться міжкультурної комунікації, співпраці і діалогу.

Глобальна освіта характеризується наступним:

- вона виходить за стіни навчальних аудиторій: навчального середовищем стає весь світ у його різноманітті;
- час, простір і мова більше не розглядаються як бар'єри, що перешкоджають освіті;
- щоб знайти оптимальні рішення реальних проблем, створюються «мости» між студентами, спільнотами і різними культурами;
- в процесі навчання здійснюється реальна або віртуальна комунікативна взаємодія;

- завдяки наявності добре налагодженого зворотного зв'язку у студентів різних частин світу виникає можливість ділитися своїми ідеями, спільно розробляти і реалізовувати навчальні проекти;

- оцінка і визнання результатів творчої діяльності студентів відбуваються в реальному режимі через повідомлення в блозі, відео, зображення, тощо;

- участь в глобальних заходах і спільна робота сприяє формуванню таких якостей, як неупередженість, солідарність, відповідальність, повага думки і звичаїв інших людей;

- навчання за готовими підручниками замінюється взаємодією і співпрацею з іншими особами в процесі пошуку інформації для вирішення реальних проблем. В ході цієї спільної роботи студенти можуть самостійно працювати над проектами, писати есе та наукові статті.

Екологічне виховання та екологічні цінності органічно вписуються в структуру глобальної освіти і можуть розвиватися з опорою на розроблені в рамках цієї стратегії педагогічні технології.[2, с. 55–56]

Висновки. Створення нової концепції екологічної освіти – глобальної – передбачає критику існуючої освітньої системи, яка не завжди враховує потреби майбутнього. Слід переглянути її зміст і цілі. Існує необхідність критичного осмислення сучасної системи освіти з точки зору змін у розвитку цивілізації, включаючи сюди і весь комплекс екологічних проблем. Отже, осмислення системи освіти слід перенести з педагогічного рівня на рівень глобального сприйняття екологічних змін у світі, а також здійснення обов'язкового залучення студентської молоді до активної участі у вирішенні проблем, пов'язаних із глобальними екологічними змінами. І важливе місце тут має належати екологічній освіті, бо перед людством стоїть задача здійснення безпечного, з екологічної точки зору, розвитку. Такий розвиток передбачає необхідність нового розуміння навколишнього середовища, сучасних технологій і вироблення нових норм поведінки.

Список використаних джерел

1. Кокаева И.Ю., Агузарова И.Г. (2016) Современные подходы к формированию экологической культуры, здорового и безопасного образа жизни студентов в поликультурной образовательной среде, монография. Издательство СОГПИ.
2. Л. М. Андрюхина, Н. Ю. Фадеева, Жерар Де Негри (2017) Развитие экологической культуры студентов в процессе межкультурной коммуникации на иностранном языке. The Education and Science Journal, 19, 8.
3. Офіційний веб-сайт ЮНЕСКО [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://en.unesco.org/themes/gced>.

С.М. Гуріна,
здобувач вищої освіти освітнього ступеня «магістр»
Луганського національного університету імені Тараса Шевченка
науковий керівник: **С.О. Переяславська,**
кандидат педагогічних наук, доцент кафедри інформаційних технологій та систем
Луганського національного університету імені Тараса Шевченка

ЗАСТОСУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ ПЕРЕВЕРНУТОГО НАВЧАННЯ НА УРОКАХ ІНФОРМАТИКИ

Сучасні реалії формують нові вимоги шкільної освіти, де ключовим напрямом постає створення передумов для самореалізації учня, розвитку його пізнавальної та творчої активності. Тому навчальний процес школи повинен імплементувати освітні технології, що здатні забезпечувати високий рівень мотивації навчання та змінювати роль вчителя. Саме такою технологією є «перевернуте навчання».

Дослідженню перевернутого навчання приділяється багато уваги в працях вітчизняних та закордонних вчених (С. Г. Литвинова [1]; B. Prevalla, H. Uzunboylu [2]; N. S. Goedhart et all. [3]; M. K. Seery [4] та ін.). Аналіз робіт доводить ефективність цієї технології при впровадженні у навчальний процес.

Перевернуте навчання (Flipped Learning) – різновид моделі змішаного навчання, в основі якого лежить інша, на відміну від загальноприйнятої, організація діяльності викладача та учнів. У ньому міняються місцями зміст домашньої роботи і роботи на навчальному занятті. Теорія, новий навчальний матеріал вивчаються учнями самостійно, а на заняттях виконуються практичні завдання по темі, обговорюються і розбираються різні аспекти нової теми і складні питання [1]. Основним завданням вчителя під час уроку стає не виклад поточної теми, а активізація пізнавальної діяльності учнів та актуалізація уваги на складних проблемних питаннях.

Реалізація ключових аспектів перевернутого навчання досягається завдяки активному застосуванню інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ). Саме Інтернет та хмарні сервіси забезпечують постійний доступ до засобів навчання. Використання лекцій, дидактичних матеріалів, що розміщені у середовищі, активна пошукова діяльність у глобальній мережі сприятимуть формуванню ІКТ-компетентності учня.

Це особливо актуально, коли мова йде про викладання предмету «Інформатика» у загальноосвітніх шкільних закладах, бо саме ці компетентності є ключовими при визначенні цілей і завдань дисципліни. Ще однією особливістю предметної галузі «Інформатика» є її практична спрямованість. Тому перенесення практичних занять у клас під час

перевернутого навчання сприятиме більш ефективному засвоєнню дидактичного матеріалу учнями.

Крім того, застосування технології перевернутого навчання на уроках інформатики дає одразу кілька переваг, таких як: ефективне використання урочного часу; підвищення навчальної мотивації; можливість вивчення нового матеріалу в індивідуальному темпі; матеріали уроку доступні всім учням, у тому числі й тим, хто був відсутній на уроці з певних причин, і в будь-який час можуть використовуватися здобувачами освіти для повторення вивченого матеріалу [5].

Реалізація педагогічної технології перевернутого навчання відбувається через впровадження педагогічної моделі «Перевернутий клас» (Flipped Class), який інвертує традиційні методи викладання: подача матеріалу проходить за межами школи, а домашня робота перенесена на урок.

Це не просто зміна навчальної послідовності. Ця педагогічна модель змінює роль вчителя у навчальному процесі - він перетворюється з транслятора знань на консультанта і координатора. Роль учнів також змінюється. Школярі самі спрямовують свій освітній процес, у якому вони стають активними учасниками навчальної діяльності. Відбувається перенесення акцентів із «засвоєння знань» на формування компетентностей [6].

Існує декілька педагогічних моделей перевернутого класу: стандартний, орієнтований на дискусію, демонстраційний, груповий, віртуальний перевернутий клас тощо [7, 8]. Виникає питання щодо вибору моделі перевернутого класу для організації навчання інформатики.

Аналіз наукових праць [9, 10, 11, 12] дозволив визначити основні компоненти, які впливають на вибір моделі перевернутого класу, а саме: обсяг навчального матеріалу та особливості тем, які засвоюватимуться вдома; очікувані результати навчання; додаткові знання, які повинні мати учні, щоб ефективно навчатися самостійно.

Отже, проведене дослідження дозволило зробити висновки, що застосування технології перевернутого навчання на уроках інформатики дасть можливість зробити процес викладання та засвоєння знань більш ефективним завдяки формуванню ІКТ-компетентності учня, збільшенню часу на опрацювання практичних завдань у класі, раціональному використанню урочного часу, підвищенню навчальної мотивації, індивідуалізації навчання.

Список використаних джерел

1. Литвинова С.Г. Технології навчання учнів у хмаро орієнтованому навчальному середовищі загальноосвітнього навчального закладу [Електронний ресурс] / С.Г. Литвинова // Інформаційні технології і засоби навчання – Електронні дані. – Інститут інформаційних технологій і засобів навчання НАПН України, м. Київ, Україна, 2015,

- Том 47, №3. – Режим доступу: <https://core.ac.uk/download/pdf/84273907.pdf> (дата звернення 18.12.2019). – Назва з екрана.
2. Prevalla B., Uzunboylu H. Flipped Learning in Engineering Education. [Electronic resource] / TEM Journal. Volume 8, Issue 2, Pages 656-661, DOI: 10.18421/TEM82-46, May 2019. – Mode of access: World Wide Web: http://www.temjournal.com/content/82/TEMJournalMay2019_656_661.pdf (viewed on December 18, 2019). – Title from the screen.
 3. Goedhart, N.S., Blignaut-van Westrhenen N., Moser C. et al. The flipped classroom: supporting a diverse group of students in their learning. Learning Environ Res 22, 297–310 (2019) – Mode of access: World Wide Web: <https://doi.org/10.1007/s10984-019-09281-2> (viewed on December 18, 2019). – Title from the screen.
 4. Seery M. K. Flipped learning in higher education chemistry: emerging trends and potential directions [Electronic resource] – Mode of access: World Wide Web: <https://pubs.rsc.org/en/content/articlelanding/2015/rp/c5rp00136f#!divAbstract> (viewed on December 18, 2019). – Title from the screen.
 5. Приходькіна Н. Використання технології «переверненого навчання» у професійній діяльності викладачів вищої школи [Електронний ресурс] / Н. Приходькіна // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Педагогіка. Соціальна робота. – 2014. – Вип. 30. – С. 141–144. – Режим доступу: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/opac/search.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILEA=&2_S21STR=Nvuuped_2014_30_53 (дата звернення 18.12.2019). – Назва з екрана.
 6. Курвитс М. Модель «Перевернутый класс». Что переворачиваем? [Електронний ресурс] / Марина Курвитс, Юрий Курвитс // Управление школой. – 2014. – № 7/8. – С. 38–40. – Режим доступу: http://marinakurvits.com/%D0%BF%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%B2%D0%B5%D1%80%D0%BD%D1%83%D1%82%D1%8B%D0%B9_%D0%BA%D0%BB%D0%B0%D1%81%D1%81/ (дата звернення 18.12.2019). – Название с экрана.
 7. Video platform Panopto [Electronic resource]. – Mode of access: World Wide Web: <https://www.panopto.com/blog/7-unique-flipped-classroom-models-right/> (viewed on December 18, 2019). – Title from the screen.
 8. The best collection of eLearning articles, eLearning concepts, eLearning software, and eLearning resources [Electronic resource]. – Mode of access: World Wide Web: <https://elearningindustry.com/flipped-learning-classrooms-tools-build-types> (viewed on December 18, 2019). – Title from the screen.
 9. King A. From Sage on the Stage to Guide on the Side [Electronic resource]. – Mode of access: World Wide Web: <https://faculty.washington.edu/kate1/ewExternalFiles/SageOnTheStage.pdf> (viewed on December 18, 2019). – Title from the screen.
 10. Yarbrow J., Arfstrom K.M., McKnight K., McKnight P. Extension Of a Review Of Flipped Learning [Electronic resource]. – Mode of access: World Wide Web: <https://flippedlearning.org/wp-content/uploads/2016/07/Extension-of-FLipped-Learning-Lit-Review-June-2014.pdf> (viewed on December 18, 2019). – Title from the screen.
 11. Bergmann J., Sams A. Flip Your Classroom: Reach Every Student in Every Class Every Day [Electronic resource]. – Mode of access: World Wide Web: <http://www.ascd.org/Publications/Books/Overview/Flip-Your-Classroom.aspx> (viewed on December 18, 2019). – Title from the screen.
 12. Gorman M. Flipping the classroom... a goldmine of research and resources keep you on your feet [Electronic resource] / M. Gorman. – Mode of access: World Wide Web: <https://21centuryedtech.wordpress.com/2012/07/18/flipping-the-classroom-a-goldmine-of-research-and-resources-to-keep-you-on-your-feet/> (viewed on December 18, 2019). – Title from the screen.

Т.О. Кириченко,
кандидат економічних наук,
старший викладач кафедри іноземних мов
Сумський національний аграрний університет

ІНТЕРНЕТ-РЕСУРСИ ТА ЇХ ВИКОРИСТАННЯ В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ СТУДЕНТІВ ЕКОНОМІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Україна підтвердила свій європейський вибір, зовнішньополітичний вектор, свою прихильність до європейської інтеграції та глобалізації, створення єдиного міжнародного освітнього простору. Система вищої освіти в Україні відображає мету і завдання суспільства, зумовлена законами його розвитку і виражає політику держави, потреби суспільного розвитку в галузі освіти і виховання спеціалістів вищої кваліфікації. У ній знаходять свій вияв державна політика, рівень економіки і культури [1]. Для України вища освіта є двигуном трансформаційних явищ, а іноземна мова є основною компетенцією в процесі глобалізації та інтеграції.

Важливість англійської мови для доступу та розширення освітніх і професійних можливостей людини визнається Україною і відображена в ряді національних стратегій та ініціатив, де володіння англійською мовою є центральним. Міністерство освіти і науки України затвердило Концепцію розвитку англійської мови у вищих навчальних закладах. Володіння англійською мовою на рівні не менш як B1 стане обов'язковою умовою для вступу, а B2 – для випуску. Сфера дії державної політики щодо розвитку англійської мови у вищій освіті в Україні охоплює:

- Викладання англійської мови як іноземної, зокрема англійської мови професійного спрямування (English for Special Purposes – ESP)
- Викладання фахових дисциплін англійською мовою як складової україномовної програми (English as Medium of Instruction for Ukrainians – EMI-u)
- Забезпечення повної освітньої програми англійською мовою для іноземних студентів (English as Medium of Instruction for Foreigners – EMI-f)

Вчені відзначають, що економічний розвиток країн в певній мірі залежить від рівня володіння іноземною мовою громадянами. В сучасному глобальному світі, який пов'язується економічними та науковими стосунками в різних сферах, використання англійської мови є основним важелем для розвитку держави. Тому важливість вивчення іноземної мови всіма фахівцями, а особливо економістами, постійно зростає. Зазначається, що з не англійськомовних країн Європи, яких наразі налічується 32, Україна за рівнем знання англійської мови перебуває на 28 місці з 32. Це свідчить про те, що ми дуже втрачаємо свій потенціал через те, що наші фахівці не знають англійської мови [1].

Навчання англійській мові в системі вищої економічної освіти є одним із актуальних завдань сучасної методичної науки. В умовах стрімкого розвитку інформаційних та комунікативних технологій та їх широкого застосування у сфері економіки та бізнесу, уміння використовувати комп'ютерні технології в професійному контексті стає нагальною потребою. Відповідно, застосування в освітньому процесі майбутніх економістів елементів професійної діяльності, яка здійснюється за допомогою електронних технологій є необхідною для розвитку їх професійної культури. На даний час загальновідомим є той факт, що комп'ютерні технології здатні оптимізувати нам процес навчання іноземній мові. Використання інформаційних технологій значним чином розширює можливості як викладача так і студента. З боку викладача це ефективна підготовка до занять з використання автентичних матеріалів, отримання передової інформації з методики викладання, освіти, культури, науки, обмін педагогічним досвідом, можливість саморозвитку та самовдосконалення. Для студента – це можливість розширити та вдосконалити комунікативні навички, збагатити свій лексичний запас, набути практичних навичок у написанні проектів, участі у них. Інтернет – технології це не тільки нові технічні засоби навчання, але і нові форми та методи викладання, новий підхід до процесу навчання та вивчення іноземної мови. Опанування та використання комп'ютерних програм спонукає змінити підхід до навчання іноземній мові. Різноманітність тем, видів діяльності викликає зацікавленість та дає можливість організувати як індивідуальну так і групову, парну роботу студентів і матиме позитивний вплив на набуття мовленнєвих компетенцій.

Навчальні програми дисциплін «Іноземна мова за професійним спрямуванням», «Ділова іноземна мова» мають значну кількість годин для самостійного вивчення англійської мови, і саме інтернет ресурси прийдуть на допомогу майбутньому фахівцю. Прослуховування аудіо матеріалів та підкастів дасть змогу:

- звикнути до правильного зв'язного мовлення, особливостей інтонації, вимові, наголосу, логічних пауз;
- чути сучасну живу мову, яка постійно змінюється;
- звикнути до різних акцентів;
- вивчати граматику на практиці – сучасне аудіювання навчить сприймати на слух скорочені граматичні конструкції та допоможе розібратися у застосуванні правил у контексті;
- навчитися концентрувати увагу – адже з появою гаджетів у нашому житті – телефонів, планшетів – більшість інформації сприймається саме за допомогою зору – і тому саме аудіо матеріали іноземною мовою допоможе змінити звичний інформаційний канал на звуковий та обробити мову носія.

Вивчаючи фахові дисципліни (макро-, мікроекономіка, міжнародна торгівля, менеджмент ті інші), працюючи над науковим дослідженням, студенти будуть вимушені активно працювати саме з сучасною навчальною літературою, більша частина якої написана англійською мовою. Тому ще одним завданням є оволодіння навичками читання фахової літератури, умінням користуватися електронними словниками та довідниками в процесі вивчення, систематизування та опрацювання матеріалу.

Ефективне навчання іноземній мові за професійним спрямуванням повинне базуватися на використанні трьох груп електронних ресурсів, які виступають як засоби навчання професійно-спрямованій іноземній мові : 1) ресурси які призначені для викладачів (методичні), 2) ресурси для студентів (навчальні програми та навчальні інтернет-ресурси), 3) ресурси загального призначення (словники, енциклопедії, програми для роботи з текстами, ділова документація, автентичні інтернет-ресурси, підкасти). Використання сучасних інтернет-ресурсів у поєднанні з новими методиками у викладанні англійської мови допоможе напрацювати надійний фундамент знань з іноземної мови, підвищити компетентність та розвинути навички професійного спілкування.

Список використаних джерел

1. Концепція розвитку англійської мови в університетах [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-stvorilo-koncepciyu-rozvitku-anglijskoyi-v-universitetah-u-dodatku-riven-v1-obovyazkova-umova-vstupu-v2-vipusku-vikladannya-profilnih-disciplin-inozemnoyu-ta-movni-skriningi>
2. Виселко А.Д. Формування англомовної компетентності майбутніх економістів міжнародників в продуктивних видах мовленнєвої діяльності: автореф. дис. канд. пед. наук: спец. 13.00.02: «Теорія і методика навчання: германські мови» / А.Д. Виселко. – Київ, 2015.
3. Пометун О., Пироженко Л. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання / О. Пометун, Л. Пироженко. – К.: А.С.К., 2005. – 192 с.

Г.В. Климець,

здобувач вищої освіти освітнього ступеня «магістр»
Рівненського державного гуманітарного університету

ПЕДАГОГІЧНІ ІДЕЇ СПИРИДОНА ЧЕРКАСЕНКА

Спиридон Феодосійович Черкасенко народився 24 грудня (11 грудня за ст. ст.) 1876 року в місті Новий Буг Херсонської губернії Херсонського повіту (нині районний центр Миколаївської області) у бідній, малоземельній селянській родині.

Педагогічну, досить престижну на той час освіту С. Черкасенко отримав спочатку в Новобузькому двокласному училищі, після закінчення якого (1892) вступив до Новобузької учительської семінарії, що готувала вчителів для початкових шкіл. У неповні 19 років, 1895 року С. Черкасенко успішно закінчує учительську семінарію та починає вчителювати у різних сільських школах на Катеринославщині.

У 1901 році він переходить на посаду вчителя на Лідіївські рудники (в семи верстах від містечка Юзівка, тепер Донецьк), Бахмутського повіту Катеринославської губернії, де прожив 9 років. Там він навчав шахтарських дітей та проводячи серед шахтарів культурно-освітню роботу [3].

У цей час С. Черкасенко випадково знайомиться із творами видатних українських письменників (Т. Шевченко, Леся Українка, І. Франко, І. Котляревський, С. Руданський, Л. Глібов та інші), що сприяло формуванню національної свідомості, світогляду та ідейних переконань відомого в майбутньому українського митця. Про це яскраво свідчить факт з його «Автобіографії»: «... року 1903-го... сталося й моє прозріння, коли я, цілком випадково довідався, хто ми, чийх батьків, ким, за що закуті». Перебуваючи на вакаціях у свого тестя, багатого друкаря Івана Артемовича Сича, на хуторі, я побачив якось на столі книгу: розгорнув її й здивовано прочитав – «Вік», т. 1.

Пішов з книгою в садок, щоб ніхто не заважав, і гарячково став гортати цупкі картки з портретами невідомих мені поетів, з їх куценькими біографіями й зразками поезій, перечитуючи їх і... щораз більше дивувався. Немов хто обухом по тім'ю ошелешив. Почуття злості, обурення й образи перейняло мене всього...

... Я марив зробитись «руським писателем» ...

Обурився, розлютився й образився сам на себе й на долю, що дався їй пошити себе в дурні й прогавити може те, що саме було найважливішого в житті таких, як я, малоросів дурноверхих.

Найбільше роззлостило мене те, що десь видаються не тільки українські книжки, а й журнали, й газети; я ж про це навіть не чув.

Нема що сказати, що цей перший том «Віку» я проковтнув, як зголодніла людина добрий обід... Мрія зробитись «руським писателем» одразу розвіялась...» [3, с. 146–147].

С. Черкасенко вирішив стати українським письменником і саме з цього часу його лірика пронизана національною патріотичною ідеєю українського відродження, усвідомленням національного виховання в системі освіти.

Яскравим прикладом прагнення С. Черкасенка до національної незалежності, у тому числі в освіті та мистецтві став вірш «Заклик», який показує моральну готовність української нації до самоідентифікації через навчання, яке мало бути міцним «човном» в океані тогочасного українського культурного затуманення.

Перші рядки вірша вказують на те, що першочергове значення в становленні особистості відіграє освіта, яка формує особистість і «кріпкими дошками» обшива. «Човном» у даному випадку можна вважати українську національну ідею, яку «ми довго лаштували - Була важка, далека путь...». Не дивлячись на «потайні ж скелі» тогочасного державного ладу, який не сприяв ствердженню української нації, а всіляко її принижував, С. Черкасенко прагнув побачити «чарівні, як сон, країни» і, скоріше за все, це була Європа, до якої він і сам пізніше емігрував, до якої і ми, через більш ніж 100 років прагнемо наблизитись, особливо у сфері освіти.

Активна літературна діяльність ввела Спиридона Феодосійовича до кола свідомої української інтелектуальної еліти. Знайомство та спілкування з М. Грушевським, О. Пчілкою, Є. Чикаленком, М. Садовським, Я. Чепігою (Зеленкевичем), Г. Шерстюком, В. Дурдуківським та іншими, давало митцеві нові знання та ідеї, враження, нове розуміння проблем народу, змінювало погляди у професійній сфері, ставало потужним фактором наполегливого впровадження в педагогіку концептуальних засад національної ідеї (Л. Ржепецький [2],

30 травня 1906 р. у Києві відбулись установчі збори створеної Всеукраїнської спілки вчителів і діячів народної освіти. Активними учасниками цієї події були, зокрема, Б. Грінченко, В. Дурдуківський, В. Доманицький, Г. Шерстюк, С. Черкасенко.

На установчих зборах було вироблено проект статуту спілки, обрано голову організації (Б. Грінченка), секретаря (В. Дурдуківського) та представників на третій делегатський з'їзд Всеросійської спілки. Ними стали С. Черкасенко та М. Крупський. Учасники зібрання сформулювали депутатам конкретні завдання серед яких були такі як:

- дати характеристику становища освітньої справи в Україні; повідомити про створення Всеукраїнської спілки вчителів і діячів народної освіти;
- сприяти дотриманню федеративного принципу побудови Всеукраїнської спілки та визначення національних спілок рівноправними чинами цієї організації.

Це була перша помітна поява С. Черкасенка на теренах боротьби української інтелігенції за національну освіту.

Але, на жаль, Всеукраїнська спілка вчителів проіснувала недовго. Під натиском реакції в політичному житті Російської імперії було ліквідовано чимало різних прогресивних громадських організацій серед яких була і Всеукраїнська спілка, але не дивлячись на це, вона увійшла в історію як перша спроба створення масового професійного об'єднання освітян Наддніпрянщини.

Проте, С. Черкасенко не залишився осторонь від проблем освіти й після повного переходу на літературну роботу фактично позбавлений можливості

навчати й виховувати дітей, він продовжує відігравати одну з важливих ролей на ниві творення передумов легалізації національної освіти.

Пам'ятаючи про роль рідномовної книги у власному житті, С. Черкасенко бере активну участь у реалізації задуму полтавських учителів на чолі з Г. Шерстюком створити фонд літератури, що сприяв би становленню системи національної освіти.

Результатом цієї співпраці стало заснування видавництва «Український учитель» та журналу «Світло», що став першим українським на Наддніпрянщині. У цьому часопису в розділі «Хроніки» було опубліковано цикл його статей під загальною назвою «З життя». Переважну їх більшість було присвячено безправному становищу народних учителів. С. Черкасенко подає свої роздуми з приводу педагогічних поглядів М. Пирогова, Б. Грінченка, розглядає виховне значення творів Т. Шевченка, болючою проблемою для нього було питання про мову викладання, про моральне виховання учнів. Педагог активно переймався долею народних бібліотек і читалень при школах. Крім того, С. Черкасенко стає автором читанки для початкових класів «Рідне слово», що побачила світ 1912 року.

Трохи пізніше, 1913 року, Я. Чепіга на звернення редакції журналу «Світло» до педагогічної громадськості створив «Проект української школи», що, як вказує Л. Березівська, став підсумком багаторічних роздумів ученого з приводу створення національної школи.

Основними вимогами до нової української школи в проекті були:

- у створенні школи має брати участь усе українське вчительство;
- школа має бути народною і відповідати інтересам народних мас;
- важливо, щоб освіта була глибоко національною, рідномовною, відповідала душі і розуму народу, його культурному, соціальному та економічному розвитку;
- школу слід будувати на підвалинах, які не порушують прав дитини, вільного й нормального розвитку її фізичних і духовних сил, індивідуальних рис [3, с. 91–92].

Проаналізувавши «Проект української школи», С. Черкасенко повністю підтримував і доповнював та реалізовував його положення у своїй літературній та педагогічній спадщині, а також називав Я. Чепігу одним із перших українських педагогів, хто «поставив питання націоналізації школи на суто науковий ґрунт» [3, с. 92].

З 1910 по 1914 роки разом із С. Русовою і Г. Шерстюком Спиридон Черкасенко входить до редакції журналу «Дзвін». З 1917 по 1918 роки він укладає читанки і букварі для українських шкіл – «Буквар», «Рідна школа», «Читанка», «Найпотрібніші правила правопису», «Граматика».

1919 року Міністерство освіти Української Народної Республіки запропонувало С. Черкасенку підготувати підручники для українських шкіл і з цією метою відрядило його до Відня, де він певний час і займався

видавничою діяльністю. Проте у Відні С. Черкасенко не знаходить спільної мови з тогочасною українською еміграцією і оселяється в Ужгороді, де педагог працював театральним референтом товариства «Просвіта» і прожив до 1929 року.

Літературно-педагогічна та просвітницька спадщина С. Черкасенка - це збірки художніх творів, поезій, сатири, драматургії, літературної критики підручники з педагогіки, публіцистичні нариси, що дозволила ввійти йому в когорту елітних українських письменників та педагогів, діяльність яких стала потужним каталізатором національного самоусвідомлення.

Список використаних джерел

1. Мельник Л. Г. Верспок В. Ф. Демченко М. В. та ін. Історія України : курс лекцій : у 2 кн. Київ : Либідь, 1992. Кн. 2. – XX століття : навч. посібник. 464 с.
2. Ржепецький Л. А. Спиридон Черкасенко: постать у вирі історії. Миколаїв : Вид-во МФ НаУКМА, 2000. 60 с.
3. Українська педагогіка в персоналіях: у 2 кн. Київ : Либідь, 2005. Кн. 2 : Навч. посібник / за ред. О. В. Сухомлинської. 552 с.
4. Черкасенко С. Ф. Твори: в 2 т. Київ : Дніпро, 1991. Т.1 : Поезія. Драматичні твори / упоряд., автор передм. та приміт. О. Мишанич. 896 с.

М.С. Ковальчук,

здобувач вищої освіти освітнього ступеня «магістр»
Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

С.А. Полетило,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри експериментальної фізики та інформаційно-вимірювальних технологій Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

ВИКОРИСТАННЯ ІКТ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ЗНАНЬ ТА ІНТЕРЕСУ УЧНІВ ДО ФІЗИКИ

Постановка проблеми. Стан сучасної освіти і тенденції розвитку суспільства вимагають нових системно організованих підходів до розвитку освітнього середовища. Для досягнення успіху у ХХІ ст. вже недостатньо академічних знань та умінь критично мислити; необхідна деяка технічна кваліфікація, що лежить в основі прагнення учнів заздалегідь отримати навички в галузі інформаційних технологій і забезпечити собі цим успішну кар'єру.

Засвоєння нових знань потребує індивідуального підходу до кожного учня. Цього вдається досягнути завдяки використанню комп'ютерних мереж і онлайнових засобів: нова інформація подається так, що задовольняються індивідуальні запити кожного [1].

Загальновідомо, що інформаційні технології сприяють тому, що процес навчання стає більш цікавим, відповідає реаліям сьогодення. Головною перевагою у застосуванні комп'ютера у навчанні є підвищення мотивації навчання. Не лише новизна роботи з комп'ютером, яка сама по собі нерідко сприяє підвищенню інтересу до навчання, але і можливість регулювання розв'язання учбових завдань за рівнем складності, заохочення учнів знаходити правильні рішення, активізують навчання. Що ж до цікавості, як джерела мотивації навчання, то можливості інформаційних технологій невичерпні, і основне протиріччя, з яким зустрілась практика навчання, полягає в недопущенні того, щоб цікавість до роботи з комп'ютером не затуляла учбові цілі вивчення фізики [3].

Мета дослідження: переконатись у тому, що використання ІКТ технологій на уроках підвищує інтерес учнів до фізики та сприяє покращенню якості їх знань.

Завдання дослідження: 1) розробити окремі нестандартні уроки за власною методикою з використанням ІКТ та відібрати ефективні нестандартні сценарії вчителів-практиків; 2) перевірити на практиці вплив ІКТ технологій на підвищення інтересу учнів до фізики та якості їх знань.

У навчанні фізики впроваджуємо наступні ІКТ технології.

Пропонуємо завдання на створення групових мультимедійних проєктів, які сприяють ознайомленню учнів із значенням інформаційних технологій для формування екологічної культури. На уроці «Ядерна енергетика» формування екологічної культури здійснюється через розробку проєктів: «Вплив ядерних вибухів у атмосфері на структуру магнітних поясів Землі», «Ядерна енергетика як виробник електроенергії», «Проблеми «поховання радіоактивних відходів» та ін.

Впровадження ІКТ дає змогу значно підвищити ефективність засвоєння навчального матеріалу, оскільки активізуються всі види розумової діяльності учнів. Переваги використання інформаційно-комунікаційних технологій, порівняно з іншими засобами навчання, полягають у використанні їх у навчальному процесі як інтерактивного багатоканального інструменту пізнання [2].

Доцільним, на нашу думку, є використання табличного редактора MS EXCEL для розв'язування графічних завдань. За основу цього беремо застосування додатка Microsoft Office Excel: це дозволяє перевести виклад навчального матеріалу на якісно новий рівень. Хоча електронні таблиці були створені для фінансових розрахунків, взаємозалежна структура різних комірок дозволяє розв'язувати різноманітні фізичні завдання. Зокрема, з'являється можливість проводити обчислення, інтерпретувати експериментальні дані у різній графічній формі.

Перевагою використання табличного редактора у викладанні фізики є

те, що в роботі з ними необхідні знання відповідного матеріалу. Це стимулює учнів до вивчення, адже введення в таблицю потребує знання конкретних формул. Резерв часу для цього отримується за рахунок того, що редактор сприяє побудові графіків за секунди; натомість звичайні обчислення потребують багато часу. Використання редактора доцільне ще й тому, що аналіз даних і розв'язування завдань не потребують знань мов програмування та створення програм для виведення результатів у графічній формі [4].

Висновки. Використання ІКТ дає можливість: здійснювати експериментально-дослідницьку діяльність (моделювати фізичні процеси); формувати інформаційну культуру, вміння обробляти інформацію; розвивати мислення; готувати учнів до майбутньої професійної діяльності.

Використання інформаційних технологій під час вивчення фізики забезпечує інтенсифікацію навчання: підвищується ефективність, якість, результативність процесу навчання; з'являються спонукальні стимули, які активізують пізнавальну діяльність кожного; навчальний матеріал з фізики засвоюється міцніше за рахунок комп'ютерної візуалізації навчальної інформації; поглиблюються міжпредметні зв'язки.

До позитивних моментів використання мультимедійних засобів варто віднести: яскраві образи надовго запам'ятовуються; є змога багаторазового відтворення фізичних процесів; можливе управління відображеними на екрані моделями різних об'єктів, явищ, процесів; досить просто здійснюється автоматичний контроль (самоконтроль) результатів навчальної діяльності шляхом тестування; створюється позитивна атмосфера.

Мультимедійні засоби можуть використовуватися в різноманітних ситуаціях: для вивчення нового навчального матеріалу; для узагальнення та систематизації знань; для повторення; для контролю засвоєного матеріалу; у семінарах, вікторинах, позаурочних заходах. Основною їх перевагою є те, що комп'ютерні демонстрації можуть бути органічною складовою будь-якого уроку: вони є ефективним помічником як вчителя, так і учня. Окрім того, мультимедійні засоби дають змогу спостерігати фізичні явища і процеси, які неможливо спостерігати візуально в лабораторних умовах.

Список використаних джерел

1. Шушпанов О.Л. Використання інформаційних технологій у шкільному курсі фізики// Фізика в школах України №8 (36), 2005 р.
2. Карпова Л.Б. Використання персонального комп'ютера на уроках фізики. // Фізика в школах України №17, 32 ст, 2008 р.
3. Наволокова Н.П., Андреева В.М. практична педагогіка для вчителя.// Основа, Х., 2009, 120 с.
4. Особливості використання ІКТ на уроках фізики, Мухін В.І., Фізика в школах України №8 (84).

Я.Ю. Ковальчук,

здобувач вищої освіти освітнього ступеня «магістр»
Рівненського державного гуманітарного університету

ОСВІТА В УКРАЇНІ ПЕРІОДУ ФОРМУВАННЯ НОВОЇ ОСВІТНЬОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ 20-30-Х РОКІВ ХХ СТОЛІТТЯ

Сучасний стан розвитку освіти в Україні позначений докорінними змінами в суспільстві, пошуком нових підходів у моделюванні навчально-виховного процесу в освітніх закладах, переходом на нові стандарти, які забезпечують орієнтацію на потреби й можливості молодого покоління. Реалізація та впровадження Концепції нової української школи передбачає формування нової стратегії виховання дітей, здатних творчо розв'язувати будь-які життєві проблеми, бути здоровими та успішними громадянами своєї країни.

Урядом України 1920 року було прийнято «Декларацію про соціальне виховання дітей».

Цей період (1917-1920 рр.), на думку Л. Березівської, був часом «державно-громадського реформування шкільної освіти в період української національно-демократичної революції» [1, с. 85]. Він характеризувався педагогічними змінами в діяльності загальноосвітніх шкіл, які були зумовлені ідеями національного державного будівництва, творенням єдиної національної системи освіти, визначався новими формами управлінської діяльності (кожен із короткочасних урядів вносив зміни в управлінські освітні структури), прийняттям нової нормативно-правової та концептуальної бази.

Школа проголошувалася національною (навчання рідною мовою, упровадження українознавчих предметів, використання народних традицій і духовних скарбів українського народу). Значна увага приділялася саме виховному процесу. Ставилися такі завдання: виховати дітей у національному дусі, розвивати логічне мислення, почуття, волю, спостереження. Школа мала вибудовувати свою роботу за діяльнісним підходом (трудовий принцип визнавався провідним у вивченні певного предмета).

На території України швидкими темпами відкривалися українські гімназії, державні та приватні початкові школи, земські школи з українською мовою навчання. Процес розбудови освітніх закладів в Україні не скрізь відбувався однаково.

Складна соціально-економічна ситуація, що склалася в Україні в період 1920-1933 рр., призвела до масової дитячої безпритульності та спричинила перебудову системи освіти. На Всеукраїнській нараді з питань освіти, що відбулася в серпні 1920 року, остаточно було затверджено нову модель освіти. Головним типом школи мала стати семирічна, яка складалася з двох

концентрів - першого (I-IV класів) і другого (V-VII класів). Одним із ключових положень освіти була вимога замінити школу дитячим будинком Наркомос України видав 8 червня 1920 року постанову «Про денні дитячі будинки», де наголошувалося на створенні в усіх містах і великих промислових центрах таких закладів. Навчальні дитячі будинки в жодному разі не дублювали школу як форму організації навчальної, трудової й виховної роботи, а фактично доповнювали її новими функціями. Це – організація регулярного харчування, забезпечення одягом, медична допомога, підготовка уроків, організація дозвілля тощо. При дитячих будинках створювалися їдальні, лазні, пральні, бібліотеки, майстерні.

Зміст освіти посідав чільне місце в розбудові школи, постало питання, чому і як навчати. Важливим внеском у розбудову національного змісту стало розроблення «Проекту єдиної школи в Україні» (1919). Ним передбачалося вивчення таких предметів: рідної мови, арифметики, історії, географії, природознавства, співів, фізичної культури (руханки). У навчальних програмах матеріал вміщував знання про рідний край, історію, звичаї, традиції українського народу, сприяв формуванню національної свідомості.

Але цей проект не було повністю реалізовано в навчально-виховному процесі школи [6]. Це пояснювалося тим, що школа не мала стабільних навчальних планів і програм, учителям дозволялося працювати без єдиного, обов'язкового для всіх шкіл навчального плану. За згодою з органами народної освіти в школах укладалися навчальні плани та програми, ураховуючи місцеві умови (тривалість навчального року, наявність учителів, стан навчально-матеріальної бази тощо). З 1920 року зміст освіти зазнав суттєвих змін відповідно до запровадження комплексної системи навчання. Уперше ідея комплексності як підходу до організації навчання була викладена в Декларації про соціальне виховання дітей (1920).

2 липня 1919 р. у країні було схвалено Положення про єдину трудову школу Української Соціалістичної Радянської Республіки [3].

Структура «єдиної трудової школи» поділялася на два ступені: перший – для дітей від 7 до 13 років (п'ятирічний курс), другий – від 14 до 17 років (чотирирічний курс). До єдиної трудової школи приєднувався дошкільний заклад для дітей віком від 6 до 8 років. Положення закріплювало безкоштовність навчання, обов'язкові етапи його для всіх дітей віком від 7 до 17 років, спільне навчання хлопчиків і дівчат, викладання предметів рідною мовою, повагу до особи дитини тощо. Школа проголошувалася політехнічною: вивчення основ наук відбувалося в їх тісному зв'язку з продуктивною працею. Належне місце відводилося фізичному та естетичному вихованню.

Утілення освітньої політики відбувалося в надзвичайно складних умовах воєнного часу. Це далось взнаки особливо в 1919-1920 рр. Багато шкільних приміщень були зруйновані, не вистачало палива, шкільного обладнання.

За даними Наркомосу України, 1919 року 30 % початкових шкіл не мали власних шкільних приміщень, майже 50 % – розміщувалися в будинках, які не відповідали елементарним вимогам шкільної гігієни. Найскладнішими проблемами школи, дітей і вчителів були епідемії, голод, розруха і бандитизм. Треба було врятувати від голодної смерті, хвороб, бездомного блукання, морального зневірення десятки тисяч безпритульних дітей і сиріт.

1 липня 1920 р. Наркомос УСРР оголосив «Декларацію про соціальне виховання дітей». В Україні було створено Раду захисту дітей, прийнято рішення про організацію безкоштовного дитячого харчування, яким охоплювалися всі діти до 16-ти років. На громадських засадах відбувався збір серед населення білизни, одягу, взуття, посуду, продуктів харчування. В усіх губернських центрах і промислових містах було відкрито дитячі будинки для сиріт і безпритульних, дитячі їдальні [6].

У різних місцях України створювалися дитячі колонії для дітей, люди передавали до них одяг, взуття, постільну білизну, мило, сіль.

29 квітня 1920 р. Політбюро ЦК КПБУ обговорило питання про діяльність Наркомосу України і про реформу школи, у серпні 1920 р. відбулася друга всеукраїнська нарада з питань освіти, де мова йшла про стан і перспективи розвитку системи виховання і навчання дітей та молоді. В Україні проводилася робота над творенням єдиної трудової школи, після закінчення якої діти могли продовжувати навчання в середніх професійних навчальних закладах [3].

15 червня 1920 р. Наркомос України видав постанову «Про проведення в життя єдиної трудової школи», згідно з якою всі нижчі й середні державні, громадські й приватні загальноосвітні школи, починаючи з 1 липня 1920 року, ліквідовувалися, а відповідні їх класи реорганізовувалися у семирічну школу.

На кінець 1920 р. кількість шкіл і учнів зросла порівняно з попередніми роками. Так, якщо в 1914-1915 навчальному році в Україні було 19568 загальноосвітніх шкіл, то на кінець 1920 р. - 21887, а учнів - відповідно 1 млн. 678 тис. і 2 млн. 250 тис. У школах працювало на кінець 1920 р. 46735 вчителів, а на кінець 1920 р. - 75 тис.

У вересні 1920 р. уряд країни ухвалив постанову про затвердження української мови у школах і державних установах.

Розширюючи мережу шкіл, радянська політична система вимагала й відповідного виховання молодого покоління, комунікації суспільства, реорганізації колишньої системи освіти. Колишні університети було перетворено на інститути народної освіти, відкрито в них факультети соціального виховання, а ідеї та принципи «соцвиху» витіснили педагогічний досвід і надбання попередників.

Список використаних джерел

1. Березівська Л. Д. Реформування шкільної освіти в Україні у XX столітті : монографія, Київ : Богданова А. М., 2008. 406 с.
2. Гриценко М. С. Нариси з історії школи в Українській РСР (1917–1965). Київ : Радянська школа, 1966. 230 с.
3. Любар О. О. Історія української школи і педагогіки : навч. посіб.; за ред. О. О. Любара. Київ : Товариство «Знання», 2003. 450 с.
4. Нариси історії українського шкільництва (1905–1933) : навч. посіб.; за ред. О. В. Сухомлинської. Київ : Заповіт, 1996. 304 с.
5. Сірополко С. Історія освіти в Україні Київ : Наукова думка, 2001. 912 с.
6. Черненко Г. М. Соціально-педагогічні засади розвитку початкової освіти в Україні (1917–1933 рр.) : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 Переяслав-Хмельницький, 2005. 217 с.

Н.М. Козачок,

здобувач вищої освіти освітнього ступеня «магістр»
Рівненського державного гуманітарного університету

ГУМАНІСТИЧНА ПЕДАГОГІКА КІНЦЯ ХІХ – ПОЧ. ХХ СТ. У СПАДЩИНІ ПЕДАГОГІВ-РЕФОРМАТОРІВ АНГЛІЇ

Зробимо спробу розглянути педагогічні концепції С. Редді і Д. Бедлі, а також основні особливості «нових» шкіл Англії, яким налічується вже понад 100 років, успішна робота педагогів і навчально-виховний процес яких не викликають сумнівів.

Школа проголосила програму «гармонійного розвитку всіх сил дитини - по суті, підготовки її до життя ». Зміст освіти було значно розширено і наближено до сучасних умов, велика увага приділялася природничим дисциплінам. Важливою особливістю школи С. Редді став поділ шкільного дня на час занять до обіду і вільної активної діяльності після обіду, призначеної для занять спортом, екскурсій, художньої діяльності, різних видів практичної роботи [6, с. 87].

С. Редді виступав на захист введення в школі такого курсу навчання, в якому природно-наукова освіта гармонійно поєднувалася б із гуманітарною, що було абсолютно новим для того часу напрямком.

Особливе значення С. Редді надавав естетичному вихованню, виходячи з того, що «моралі не можна вчити за допомогою уроків і проповідей, як будь-якій іншій галузі знання», тому сформованість моральних принципів морального виховання є показником організації всього шкільного життя. Важливе місце при цьому він відводив шкільному самоврядуванню. Учні користувалися в школі великою свободою, але ця свобода спрямовувалась і

контролювалася вчителем. При цьому однією з основних складових морального виховання Редді вважав вивчення релігії.

Так, духовною серцевиною шкільного дня в Абботсхольмі, що об'єднувала різні види діяльності дітей, була каплиця, обстановка якої була пронизана духом християнства.

Позитивним аспектом діяльності «нових шкіл» було прагнення подолати недоліки книжково-вербального навчання. У кожній із них проводилася широка дослідно-експериментальна активізація навчального процесу. С. Редді писав, що для гармонійного розвитку всіх сил дитини необхідно, щоб школа не була штучним середовищем, в якому зіткнення з життям можливо тільки через книги, але була б маленьким реальним, практичним світом, як можна ближче знайомлячи дітей з дійсною сутністю речей: «Потрібно вивчати, – підкреслював він, – не тільки теорію явищ, але також їх практику». Саме тому дітям в Абботсхольмі, пропонувалося широке коло навчальних предметів, що мали яскраво виражену практичну спрямованість. Тут відмовилися від домашніх завдань, від зубріння [4, с. 38].

На нашу думку, С. Редді не був радикальним реформатором. Віддаючи належне старій школі за «її золоту середину у вихованні і стрункість навчальних програм», він, разом з тим, намагався замінити «зубріння основ орфографії і чисто технічних відомостей» поясненням дитині суті життя і навколишнього середовища, вихованням у неї волі до добра і презирства до брехні і злочинства. Слова «дисципліна» і «любов» стали головним принципом діяльності Абботсхольма [2, с. 49].

До початку ХХ ст. прогресивно-педагогічні ідеї С. Редді завоювали широке визнання, під їх впливом педагоги інших країн приступили до організації шкіл подібного типу, але з урахуванням національних, економічних і політичних особливостей розвитку своїх країн. Всього до початку ХХ ст. таких шкіл налічувалося близько 60.

На відміну від традиційних англійських шкіл в «нових школах» основна увага приділялася дисциплінам природничо-математичного циклу в їх сучасному для того часу трактуванні. У навчальний план Бідельської школи входили такі предмети, як рідна і іноземна мова, історія, література, математика, фізика, хімія, природознавство, ручна праця [3, с. 71].

У школі Д. Бедлі практикувався поділ в навчальному процесі всіх учнів по їх здібностям: у випускному класі вони могли спеціалізуватися або в області класичних мов, або в природничо-наукових дисциплінах. Відповідно зі спеціалізацією розподілявся і навчальний час: одні учні присвячували себе в основному гуманітарним наукам, інші вивчали переважно природознавство і фізико-математичні дисципліни.

Робочий день у Бідельській школі мав три складових: розумову роботу – вранці, фізичну працю, малювання, ігри, спорт – після обіду, хорівий спів, гімнастику та інші заняття - ввечері. Вся діяльність Бідельського виховного

будинку характеризувалася доброзичливою атмосферою, вільною від страху і примусу.

Отже, досвід перших «нових» шкіл С. Редді і Д. Бедлі був активно використаний іншими «новими» школами Англії та Західної Європи. За прикладом Абботсхольмської і Бідельської шкіл А. Дервін в 1896 році відкрив у Англії ще одну «нову» школу в Клейсморі і виховний будинок імені короля Альфреда в Хамстці.

Слід зазначити, що європейські «нові» школи, які вирости під впливом англійських зразків, були, перш за все, установами для виховання сильних духом і тілом особистостей, творчих, ініціативних, здатних до самореалізації в будь-якій діяльності, якою вони займалися.

На рубежі XIX-XX ст. традиційна школа Англії не відповідала вимогам розвитку держави. Пошук шляхів реформування шкіл мав своїм завданням оновлення змісту, форм і методів навчання і виховання. Саме тому в ці роки і з'явилися перші нові школи, експериментальні навчально-виховні установи, в основу яких були покладені ідеї гуманного розвитку дитини.

Виходячи з аналізу літератури з зарубіжної педагогіки великої уваги вчених і педагогів-практиків заслуговує навчально-виховна робота «нових шкіл», спрямованих на формування здорової, витривалої і фізично розвиненої людини, чому сприяли розташування шкіл, розпорядок дня учнів, заняття спортом і фізичною культурою. Особливе місце в цих школах відводилося трудовому вихованню. Учні шкіл брали активну участь в обслуговуванні шкільного господарства, працювали в різного роду ремісничих майстернях. Однією з основних відмінностей даної школи від державних навчально-виховних установ Англії початку XX ст. було учнівське самоврядування як орган впливу вихованців на організацію життя школи. [2].

Список використаних джерел

1. Баріло О. А. Ідеї вільного виховання в реформаторській педагогіці кінця XIX - першої третини XX століття : автореф. дис. ... канд. пед. наук :13.00.01 / Баріло Олена Андріївна // Національний пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – Київ, 2004. – 22 с.
2. Джури́нский А. Н. История зарубежной педагогики : учебное пособие для вузов. Москва : Издательская группа «Форум» – «Инфра-М», 1999. 432 с.
3. Образцова Л. В. Альтернативные школы Германии. Марбург, 1996. 142
4. Поляк Г. Б. Новая школа на Западе: текст. Москва : Работник просвещения, 1928. 98 с.
5. Развитие экспериментальных учебно-воспитательных учреждений в СССР и за рубежом / под ред. А. И. Пискунова Москва : Издательство АПН СССР, 1977. 89 с.
6. Стомпель Е. М., Петелина, Ю. Н. Образование в Великобритании : учебно-методическое пособие. Астрахань, 2008. 138 с .

А.В. Кучерук,

методист науково-методичного центру організації наукової роботи
та моніторингових досліджень
Хмельницького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти

МОНІТОРИНГОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ ЯК ДІЄВИЙ ІНСТРУМЕНТ ФОРМУВАННЯ ОСВІТНЬОЇ ПОЛІТИКИ В ШКОЛІ

Соціологічні дослідження, що здійснені в останні роки, свідчать про невисокий рівень задоволеності українських громадян вітчизняною системою освіти. За даними загальносвітового опитування, проведеного Американським інститутом громадської думки Джорджа Геллапа, в Україні кількість задоволених системою освіти становить 38%, у США цей показник сягає 70% [6]. З огляду на це, існує необхідність визначення та аналізу факторів, що впливають на якість освіти, та розробки на цій основі конкретних пропозицій щодо шляхів кардинальної зміни ситуації.

Природно, що одним із стратегічних напрямів розвитку української освіти визначено національний моніторинг системи освіти, а одним із основних завдань Національної стратегії розвитку освіти – розвиток системи державно-громадського управління освітою і контролю за якістю освітньої діяльності [7].

Якість освіти безпосередньо залежить від рівня суспільних вимог (цілей, стандартів і норм), якості ресурсів (програм, кадрового потенціалу, матеріально-технічного забезпечення, фінансування тощо) та якості освітнього процесу (наукової та навчальної діяльності, управління, освітніх технологій) [4, с. 82].

Одним із чинників формування громадянського суспільства, інструментом, що дозволяє впливати на розвиток соціально-економічних процесів у демократичній державі, є моніторинг цих процесів.

Якщо розглядати якість освіти на рівні окремого навчального закладу, то це так звана інституційна якість, де аналіз здійснюється за такими індикаторами:

- якість підготовки випускників;
- якість змісту освіти;
- склад та характеристика кадрового потенціалу;
- матеріально-технічна база;
- показники здоров'я тощо.

Основними завданнями освітнього моніторингу є:

- вивчення зв'язку між успішністю учнів і соціальними умовами їхнього життя;
- оцінювання кадрового, навчально-методичного, матеріально-технічного, лабораторного оснащення навчального закладу;

– оцінювання впливу на навчальний процес державних стандартів, навчальних програм, методичного і технічного обладнання [1, с. 65].

Досвід показує, що функціональними завданнями моніторингу є не тільки визначення якості освітнього процесу, а саме: якості знань, умінь і навичок учнів, оволодіння творчими навичками вихованості учнів, розвитку особистості, а й корекція навчально-виховної роботи, яка базується на визначенні шляхів удосконалення діяльності навчального закладу, класу, окремого учня чи навчально-виховного процесу в цілому.

У процесі моніторингу ми досліджуємо:

- діяльність – навчальну, трудову, управлінську;
- явища – вихованість, освіченість, майстерність тощо [2, с. 126].

З погляду накопичення інформації моніторинг є:

– інформаційний – полягає у збиранні, накопичуванні, систематизації, поширенні інформації.

– управлінський – передбачає збирання та узагальнення інформації за певними показниками для вивчення конкретної освітньої проблеми та вироблення відповідних рекомендацій щодо формування стратегії і тактики управлінської діяльності чи прийняття управлінських рішень.

За рівнями проведення ми структуруємо моніторинг на: міжшкільний, внутрішньошкільний, внутрішньокласний.

Виконуються моніторингові дослідження за такими етапами:

I етап. Визначення цілей та планування дослідження

1. Визначення мети та завдань дослідження.
2. Визначення об'єкту дослідження.
3. Визначення терміну дослідження.
4. Визначення координаторів дослідження.
5. Вибір критеріїв оцінювання.
6. Вибір методів.

II етап. Розробка інструментарію

1. Розробка тестів, анкет, контрольних завдань.
2. Підготовка інструктивних матеріалів для координаторів і учасників дослідження.

3. Вибір методів обробки одержаних результатів дослідження.

III етап. Проведення дослідження

1. Підготовка учасників, проведення інструктажу.
2. Основне дослідження.

IV етап. Збір та обробка результатів

V етап. Аналіз та інтерпретація результатів дослідження

1. Узагальнення одержаної інформації.
2. Виявлення чинників впливу.
3. Підготовка рекомендацій щодо корекції та усунення негативних чинників, формування стратегії і тактики освітнього процесу [5, с. 58].

Організаторами проведення моніторингу можуть бути такі суб'єкти: той, хто виробляє продукт; той, хто споживає продукт; незалежні експерти; координатори.

За результатами моніторингу якості знань адміністрація школи визначає:

- реальний стан навчального процесу за основними показниками та динамікою його змін протягом досліджуваного періоду;
- проблемні питання у роботі педагогічних працівників;
- рівень знань учнів школи, вплив шкідливих факторів, шукає шляхи їх усунення;
- приймає необхідні управлінські рішення щодо підвищення якості навчально-виховного процесу.

Крім того, результати моніторингу дають підстави для організації корегувальної роботи як з учнями, так і з учителями.

Отже, проведення освітнього моніторингу стимулює позитивні перетворення та вмотивовує до якісних змін учасників навчально-виховного процесу. Внаслідок цього відбувається:

- коригування та координація діяльності всіх учасників процесу;
- удосконалення всіх планів школи щодо організації і здійснення навчального процесу з метою підвищення його якості;
- підвищення рівня вдосконалення, самовдосконалення і самоорганізації учасників навчально-виховного процесу;
- удосконалення взаємовпливу та взаємопорозуміння на рівнях: батьки – учень – учитель – адміністрація; адміністрація – учитель – адміністрація;
- динамічний розвиток мотивації учасників навчально-виховного процесу до підвищення якості знань тощо.

Підсумовуючи сказане, варто наголосити, що моніторинг в освіті – це сучасний механізм управління якістю освіти. За його допомогою можна відстежувати та своєчасно коригувати будь-який процес в освіті. Застосовуючи моніторинг на різних рівнях управління – керівному, педагогічному, учнівському – можна значно підвищити як ефективність діяльності кожного учасника педагогічного процесу, так і ефективність діяльності закладу освіти в цілому.

Список використаних джерел

1. Гуменюк В. Нетрадиційні ресурси управління якістю освіти / В. Гуменюк // Директор школи, ліцею гімназії. – 2006. – № 1. – С. 64–69.
2. Островерхова Н.М. Ефективність управління загальноосвітньою школою: соціально-педагогічний аспект / Н.М. Островерхова, Л.І. Даниленко. – К.: Школяр, 1995. – 302 с.
3. Про Національну доктрину розвитку освіти: Указ Президента України від 17 квітня 2002 р. № 347/2002. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua>

4. Кісіль М. В. Оцінка якості вищої освіти [Електронний ресурс] / Кісіль М.В. // Вища освіта України. – 2005. – № 4 (14). – С. 82–87. – Режим доступу : <http://kisilmv.if.ua/publications/educqualityassessment.html>
5. Севрук А.И., Юнина Е.А. Мониторинг качества преподавания в школе: учебное пособие / А.И. Севрук, Е.А. Юнина. – М. : Педагогическое общество России, 2005. – 144 с.
6. Кракович Д. Українська освіта в дзеркалі соціології [Електронний ресурс] / Дмитро Кракович. – Режим доступу: <http://www.fundgp.com/ua/events/news/219/>
7. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua/images/files/news/12/05/4455.pdf>

УДК 378:37.091.12.011.3-051:811

А.О. Лугова,

аспірант кафедри іноземних мов

Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка

ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

Анотація. У статті розкривається сутність дослідницької компетентності майбутніх учителів іноземних мов як важливої складової у процесі професійної підготовки. З'ясовано, що дослідницька компетентність майбутніх учителів іноземних мов набуває особливої актуальності нині, оскільки питання забезпечення якісної освіти в Україні стоїть надзвичайно гостро. Встановлено, що дослідницька компетентність полягає у здатності виявляти, ставити та вирішувати проблеми, зокрема, в процесі педагогічної діяльності; в знанні основних методів наукового пошуку; вмінні узагальнювати отримані результати, обробляти та аналізувати інформації з різних джерел, оформлювати і презентувати результати наукової діяльності відповідно вимог в процесі педагогічної діяльності. Визначено основні передумови формування дослідницької компетентності майбутніх учителів іноземних мов.

Ключові слова: дослідницька діяльність, концепція компетентності, майбутні учителі іноземних мов, процес професійної підготовки.

Постановка проблеми. В умовах поглиблення міжнародного співробітництва, встановлення та розширення міжнародних контактів суттєво зростає соціальний запит на поглиблене вивчення іноземних мов як основного засобу спілкування представників різних народів і культур. Успішність іншомовної освіти, кінцевою метою якої виступає оволодіння іноземною мовою, значною мірою залежить від особистості учителя, його дослідницької компетентності. У динамічному розвитку сучасних світових наукових тенденцій, висококваліфікований спеціаліст повинен не тільки мати ґрунтовну підготовку в обраній галузі, але й бути спроможним вирішувати поставлені перед ним завдання й адекватно реагувати на сьогоденні зміни.

Ефективність дослідницької компетентності майбутніх учителів іноземних мов визначається не тільки високим рівнем мовної та методичної підготовки викладача, а і вмінням педагога визначати коло проблем в методиці викладання іноземних мов, проводити дослідження актуальних проблем та впроваджувати результати дослідження в навчально-виховний процес. Саме тому сьогодні особливої актуальності набуває проблема інтеграції науково-дослідної роботи у процес фахової підготовки майбутніх учителів іноземних мов, що утворює складну систему дослідницької компетентності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема компетентності майбутніх учителів представлена дослідженнями В. Бондаря, С. Гончаренка, І. Зимньої, Н. Кузьміної, А. Маркової, О. Нікітченко, С. Подмазіна, М. Чошанова, А. Хуторського та ін. Теоретичні основи дослідницької компетентності студентів у вищому навчальному закладі розроблено В. Ачкан, М. Бахтіним, І. Воротінніковою, М. Каганом, С. Раковим та ін. Слід зазначити, що формування дослідницької компетентності майбутніх учителів іноземних мов не стало предметом спеціальних досліджень. Разом з тим, відсутнє загальноприйняті етапи та передумови щодо формування дослідницької компетентності майбутніх учителів іноземних мов у процесі професійної підготовки.

Метою статті є розкриття передумов формування дослідницької компетентності майбутніх учителів іноземних мов у процесі професійної підготовки.

Виклад основного матеріалу. У сучасних динамічних умовах розвитку суспільства зростають вимоги до дослідницької компетентності учителя іноземних мов. Урахування прогресивних ідей досвіду підготовки фахівців за останні десятиліття зумовили реформування освіти та відповідні зміни у доктринах, концепціях і моделях підготовки майбутніх учителів. Останнім десятиліттям зроблено низку кроків із змістовної модернізації професійної освіти, щодо підвищення її якості та інтеграції української професійної освіти до міжнародного освітнього простору. Одним із напрямів модернізації освіти є запровадження та реалізація дослідницької компетентності в навчанні.

У змісті педагогічної освіти закладено модель підготовки учителів-дослідників, що включає предметно-професійний і соціальний контекст майбутньої професії. Стає очевидним, що результатом наукових підходів щодо пошуків нової педагогічної парадигми має стати інтегративна педагогічна парадигма, яка формується на основі дослідницької компетентності. У зв'язку з цим, вирішальною умовою якісних змін в освіті є формування дослідницької компетентності майбутніх учителів іноземних мов у процесі професійної підготовки.

Як уже зазначалося, невід'ємною складовою професійної культури учителя іноземної мови є дослідницька компетентність, що дозволяє педагогу

виокремлювати актуальні проблеми у методиці викладання іноземних мов, проводити наукові дослідження з обраної проблематики та впроваджувати отримані результати в навчально-виховний процес.

На думку вітчизняних та зарубіжних вчених сьогодні все більше уваги приділяється концепції компетентності, головна ідея якої полягає у формуванні особистості, здатної за плинних умов діяти адекватно, покладати на себе відповідальність за свої дії, вміло застосовувати набуті знання і досвід у нових умовах. На думку С. Подмазіна, компетентність являє собою інтегрований результат, що передбачає зміщення акцентів із накопичення нормативно визначених знань, умінь і навичок на формування і розвиток в учнів здатності практично діяти, застосовувати досвід успішної діяльності у певній сфері [1]. Екстраполюючи це визначення на предмет наукової розвідки, зазначимо, що під дослідницькою компетентністю учителя іноземної мови ми розуміємо здатність учителя виокремлювати наукові проблеми та вміти їх проаналізувати та вирішити, проводити дослідження з обраної проблематики з урахуванням особливостей галузі та впроваджувати отримані результати у процес іншомовної підготовки учнів.

Модернізація освітньої системи України полягає в підготовці здобувачів вищої освіти до формування у кожного фахівця готовності до науково-дослідної діяльності, яка є складною якісною характеристикою, що формується в результаті усвідомлення вагомості наукової діяльності в процесі професійної підготовки та подальшій фаховій підготовці, незмінному прагненні до здійснення на якісному рівні науково-дослідної діяльності в подальшому житті.

Сучасний учитель в процесі навчання має вміти формувати в учнів дослідницьку компетентність – готовність і здатність, за умов наявності певних передумов, організовувати власну дослідницьку діяльність задля розв'язання навчальних проблемних завдань.

З активним розвитком науково-технічного прогресу сучасні науковці виводять велику кількість нових теорій, а саме за допомогою розвитку та вдосконалення навичок студентів та їх викладачів виділяють модель 4К: комунікація, колаборація, критичне мислення, креативність. За допомогою даної моделі, що складає комплекс передумов формування дослідницької компетентності відбувається підготовка майбутніх учителів іноземних мов до професійної педагогічної та науково-дослідної діяльності.

Комунікація. Професійно-педагогічна комунікація – система безпосередніх чи опосередкованих зв'язків, взаємодії педагога, що реалізується за допомогою вербальних і невербальних засобів, засобів комп'ютерної комунікації з метою взаємообміну інформацією, моделюванням й управлінням процесом комунікації, управлінням й регулюванням педагогічних відносин [1].

Колаборація. Колаборація – це форма організації суспільства, учасники

якого об'єднують результати своєї інтелектуальної діяльності і інших ресурсів з метою створити на основі спільного бачення та об'єднання зусиль спеціалістів з різних сфер діяльності спільного продукту.

Колабораційний процес складається із наступних факторів: здатність до вирішення конфліктів, міжособистісна комунікація, застосування управлінських здібностей. Здатність до колаборації майбутніх учителів іноземних мов у процесі професійної підготовки залежить від їх особистої вмотивованості, здатності зважати на думку інших, знаходити вирішення проблеми в командній роботі, знаходити спільне рішення, здатності знаходити компроміси, координувати великий потік ідей.

Для майбутнього учителя іноземних мов головною складовою його дослідницької компетентності є іншомовна мовленнєва діяльність. Завдяки сучасним інформаційним технологіям перед студентами відкриваються нові можливості практики навичок писання та читання, говоріння та аудіювання.

Критичне мислення. Вивчення іноземних мов з використанням методів розвитку критичного мислення передбачає не лише активну пізнавальну діяльність майбутніх учителів іноземних мов у пошуку інформації, але й уміння аналізувати, осмислювати, розглядати різні точки зору, відстоювати, оцінювати, аргументувати власну роботу, застосовувати на практиці, робити висновки, припускати можливості розв'язання проблеми [2].

Критичне мислення – це процес, під час якого людина здатна охарактеризувати певне явище або предмет, описати своє ставлення до нього шляхом полеміки або аргументації власної думки, знайти вихід із будь-якої складної ситуації. Процес критичного мислення включає аналіз, синтез й обґрунтовування оцінки достовірності (цінності) інформації; властивість сприймати ситуацію на глобальному рівні, знаходити причини й альтернативи; здатність генерувати чи змінювати свої позиції на основі оперування фактами й аргументами, коректно застосовувати отримані результати та ухвалювати зважені сформовані рішення [3, с. 7].

Креативність. Поняття «креативність» (англ. «creativity») – творчі здібності або здатність до творення, що сприяє самостійному висуванню проблем, створенню великої кількості оригінальних ідей і нешаблонному їх вирішенню [1].

Креативний підхід сьогодні розглядається як один із важливих і відносно незалежних факторів обдарованості, що не часто відображається в тестах інтелекту й академічних досягненнях. Креативність визначається не стільки критичним ставленням до нового з точки зору існуючого досвіду, скільки сприйнятливістю нових ідей [4].

Креативна освіта – нова галузь освіти, що здатна виражатись у всіх своїх формах і проявах (випереджувальна і перспективна, безперервна і багаторівнева, етапна і спадкоємна), яка зорієнтована на безперервне становлення творчої особистості та узагальнення знань про психолого-

педагогічні особливості і закономірності творчої діяльності. Саме інноваційна діяльність самого викладача є системоутворюючим фактором креативної освіти.

Зв'язок креативності з дослідницькою діяльністю студентів науковець І. Драч зазначає, що саме науково-дослідна діяльність, як один із чинників, сприяє розвитку творчого потенціалу особистості, яка характеризується високою мотивацією до активної пізнавальної діяльності, розвитку творчих здібностей, отриманню досвіду творчої діяльності, створенню певних характерних особливостей особистості [5, с. 156].

Дослідницька компетентність полягає у здатності виявляти, ставити та вирішувати проблеми, зокрема, в процесі педагогічної діяльності; в знанні основних методів наукового пошуку; вмінні узагальнювати отримані результати, обробляти та аналізувати інформації з різних джерел, оформлювати і презентувати результати наукової діяльності відповідно вимог в процесі педагогічної діяльності.

Залучення майбутніх учителів до науково-дослідницької діяльності дозволяє не лише зберегти відомі в світі вітчизняні наукові школи, але й підготувати нове покоління дослідників, зорієнтованих на сучасні інституціональні зміни в суспільстві. Однак, нині в інформаційному суспільстві дослідження розглядається не лише як специфічна професійна діяльність наукових працівників, але й як невід'ємна складова частина будь-якої діяльності, як стиль життя сучасної людини. Це обумовлене тим, що спеціаліст, який володіє дослідницькою компетентністю, вміє самостійно аналізувати фактичну інформацію, створювати й обирати нові найбільш ефективні алгоритми, ресурси, технології [6].

Основним завданням сучасної освіти – є створення відповідних умов для студента в яких він здатен реалізувати власні, індивідуальні освітні потреби, які обумовлюються його здібностями, інтересами, задатками, можливостями і запитами.

Враховуючи це, виникає нагальна потреба в організації освітнього процесу, який забезпечуватиме формування дослідницьких вмінь, активізації науково-дослідницької та навчально-пізнавальної діяльності майбутніх учителів іноземних мов.

Для формування особистості студента як майбутнього творчого, ініціативного фахівця необхідно залучати його до науково-дослідницької діяльності, що привчає до самостійності, виробляє вміння застосовувати отримані знання при вирішенні конкретних завдань, вільно орієнтуватись в літературі за обраним фахом, а також виховує вибагливість до себе, зібраність, цілеспрямованість. Дослідницька діяльність вдосконалює не лише професійний рівень, а й формує специфічні навички, відповідний склад мислення та спілкування. У зв'язку з новими вимогами до якості підготовки фахівців у світлі потреб прискореного науково-технічного і соціального

розвитку країни дослідницька діяльність студентів розглядається як важливий фактор удосконалення всієї системи підготовки спеціалістів [7, с. 33].

Таким чином, дослідницька компетентність майбутніх учителів іноземних мов є важливим чинником творчої активності студентської молоді, що вимагає системності і послідовності у виконання поставлених завдань. Дослідницька компетентність є ефективним засобом розвитку майбутнього фахівця, за умови коли ця діяльність координується, контролюється і спрямовується кафедрою, окремими викладачами.

Висновки. Відповідно до цієї нормативно-правової бази докорінно змінилась концепція професійної підготовки майбутніх вчителів іноземних мов, а також методика іншомовної підготовки: пріоритетною стала зорієнтованість на практичну підготовку, а не на теоретичну, змінилась концепція формування компетентностей учителів іноземних мов.

Майбутній вчитель іноземних мов повинен вміти: використовувати ефективні засоби та методи навчання іноземної мови і виховання в залежності від статевих, вікових та індивідуальних особливостей студентів; аналізувати власний та новаторський, провідний педагогічний досвід роботи; розвивати навички самостійної роботи, здійснювати самоконтроль, саморегулювання, самооцінку; виявляти типові недоліки у професійній діяльності та працювати над ними; організовувати свою навчально-виховну роботу; безперервно займатися своєю професійною самоосвітою та самовихованням.

Список використаних джерел

1. Подмазін С.І. Особистісно-орієнтована освіта : соціально-філософське дослідження / С.І. Подмазін. – Запоріжжя : Просвіта, 2000. – 250 с.
2. Данукало Н.Г., Зубенко В.Д. Використання деяких прийомів розвитку критичного мислення студентів при вивченні іноземної мови. Режим доступу: <http://vuzlib.com/content/view/206/84/> (дата звернення 10.12.2019).
3. Формування навичок критичного мислення на уроках іноземної мови : навчально-практичний посібник / О.С. Нікітченко, О.А. Тарасова. Харків : «Друкарня Мадрид», 2017. 104 с.
4. Креативність особистості як фактор інноваційного розвитку суспільства : збірник наукових праць / за ред. доц. В.В. Павленко. Житомир : ФОП Левковець Н.М., 2018. 154 с.
5. Драч І.І. Оцінювання творчого потенціалу студентів вищих навчальних закладів. Проблеми освіти : науково-методичний збірник / Кол. авт. Київ : Наук. -метод. центр вищої освіти, 2005. Вип. 41. С. 153-160.
6. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи - МОН України / Упоряд. Л. Гриневич, О. Елькін, С. Калашнікова та ін. – 2016. – 36 с.
7. Степанюк А.В., Москалюк Н.В. Розвиток дослідницьких умінь студентів як складова професійної підготовки майбутніх учителів природничого профілю. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатка. Серія : Педагогіка. 2010. №2. С. 33-38. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NZTNPU_ped_2010_2_9.(дата звернення 10.12.2019).

О.О. Маковій,

здобувачка вищої освіти освітнього ступеня «бакалавр»
Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського
науковий керівник: **Д.В. Пустовойченко,**
викладачка кафедри іноземних мов
Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського

ПРОФЕСІЙНА МОБІЛЬНІСТЬ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ

В сучасних умовах, фахівець має бути готовим підлаштовуватися під зовнішні умови. В тому числі, бути готовим змінити сферу зайнятості, а отже бути професійно мобільним.

Формування професійної мобільності значно залежить від сенсу, яким індивід наповнює свою професійну діяльність. Можна розуміти загальну соціальну значимість різних професій, але мати до них своє особисте ставлення, яке і вплине на вибір тієї чи іншої професії.

Професійна мобільність є одним з шляхів самовизначення особистості, активізації її внутрішніх можливостей та спрямування професійної діяльності. Кожен майбутній фахівець має бути готовий до повної реалізації свого інтелектуального потенціалу в професійній діяльності.

Життєвий шлях людини значно пов'язаний з її професійним шляхом. Саме в процесі проживання переломних моментів, таких як вибір напрямку діяльності, і проявляється професійна мобільність.

Професійна мобільність майбутнього фахівця формується в процесі безперервного навчання, шляхом засвоєння міжпредметних знань. Для цього застосовується системний діяльнісний та компетентнісний підхід, орієнтований на кожного індивіда окремо.

Професійно мобільний фахівець має володіти наступними компетенціями:

- Особистісною – набором характеристик, притаманних окремому індивіду: адаптативність, творчість, впевненість тощо;
- Професійною – набором характеристик, що надають людині здатність виконувати певну роботу: знання та навички, а також професійний досвід;
- Соціальною – набором характеристик, що впливають на здатність людини бути частиною соціуму та працювати в колективі: навички вирішення конфліктів, комунікативні навички, самоорганізація, вміння приймати рішення;

Саме цей набір компетенцій наділяє індивіда самобутністю та робить його активною, професійно мобільною особистістю, поцінованою на сучасному ринку праці.

Отже, професійна мобільність є необхідною для кожного фахівця, адже надає можливість реалізувати власний професійний потенціал при будь-яких зовнішніх умовах. Професійна мобільність є складовою конкурентоспроможності індивіда на сучасному ринку праці, адже включає в себе набір компетенцій, що є затребуваними у будь-якій сфері.

Список використаних джерел

1. Пріма Р.М. Формування професійної мобільності майбутнього вчителя початкових класів : теорія і практика : монографія / Р. М. Пріма ; Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки. – Д. : ІМА-прес, 2009. – 368 с.
2. Сушенцева Л.Л. Формування професійної мобільності майбутніх кваліфікованих робітників у професійнотехнічних навчальних закладах: теорія та практика: монографія / Лілія Леонідівна Сушенцева; за ред. Н.Г. Ничкало; Інститут професійно-технічної освіти НАПН України. – Кривий Ріг: Видавничий дім, 2011. – 439 с.

З.С. Максимович,

вчитель фізичної культури

Філії Новоселицької загальноосвітньої школи I-III ступенів

Котелянський навчально-виховний комплекс

«Загальноосвітня школа I-II ступенів – дошкільний навчальний заклад»

Полонської міської ради об'єднаної територіальної громади Хмельницької області

МАЙНДФУЛНЕС-ПАУЗИ ЯК СПОСІБ РОЗВИТКУ У ДІТЕЙ НАВИЧОК КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ

27.12.2017 р. Кабінетом Міністрів України було схвалено Концепцію розвитку охорони психічного здоров'я в Україні на період до 2030 року [1]. Значна увага у даній Концепції приділяється збереженню та підтриманню здорового стану психіки дітей та молоді, запровадження ефективних профілактичних заходів.

Така увага з боку держави спровокована гостро назрівшими на сьогодні проблемами дитячої соціалізації, залежності від соціальних мереж, чатів, онлайн ігор, мультиків, фрагментарного, викривленого світосприйняття, пропаганди насилля, технологій маніпуляції дитячою свідомістю. Учням не доводиться вчитися самотійно шукати рішення, робити висновки, порівнювати, зіставляти, усе вже готове та знаходиться у відкритому доступі. За такої ситуації діти поступово втрачають такі важливі навички, як наполегливість, стресостійкість, уміння зосереджуватися, ставити цілі та покроково планувати їх досягнення, долати труднощі. Вони звикли до негайного результату, який у віртуальному світі гарантовано отримують тут і зараз.

В даному аспекті актуальною є позиція доктора психологічних наук Вікторії Горбунової, щодо того, що усі проблеми, починаючи від незосередженості до відсутньої присутності та негативного впливу медіа, зводяться до відсутності логічно пов'язаної картини світу в дитини та в зв'язку з цим порушень процесів цілеутворення, накреслення мети й визначення шляху до неї [2, с.150].

Дослідивши велику кількість методик поліпшення такої ситуації, досить актуальною з точки зору нестандартних підходів, цікавою для дітей своєю практичною реалізацією, ефективною, що доведено власним досвідом та досвідом зарубіжних колег, виявилася техніка майндфулнес – вміння цілковитого зосередження уваги, фокусування на власному диханні, рухах, розуміння сутності усіх внутрішніх процесів та повний контроль над ними.

Вперше практикою майндфулнес на науковому рівні почали цікавитися ще у 70-х роках ХХ століття. Відомий на той час американський професор медицини Джон Кабат-Зінн визначив майндфулнес як «безоцінкову усвідомленість, що виникає в результаті свідомого скерування уваги на теперішній момент власного досвіду»[3].

Практика майндфулнес акумулює певну теоретично обґрунтовану та емпірично підтверджену програму, що складається із медитативних технік, які можуть використовуватися з метою психотерапевтичного, релаксаційного та розвиваючого ефектів [4, с. 154].

До майндфулнес-технік належать різні медитативні техніки: сканування тіла, медитація в русі, фокусування уваги на диханні, на природі тощо. Вони спрямовані на вмикання стану свідомості «просто бути» (безпосереднє відчуття життя, себе, інших, природи тощо), на розвиток здатності споглядати потік думок і робити свідомий вибір, переходити в «стан буття тут і тепер», прийняття того, що «думки не факти», тому їх варто розглядати як один із можливих станів своєї свідомості, корисний для одних завдань і шкідливий для інших ситуацій. Стан «майндфулнес» забезпечує контакт із реальністю та свідомий вибір подальших дій [5, с. 176].

Тобто, за своєю суттю це алгоритм особливих вправ, що налаштовують наш розум на всебічне осмислення свого тіла, фокусування та спостереження за диханням, прийняття себе та власних відчуттів, розуміння свого потенціалу, концентрування на бажаній меті, прорахування етапів її досягнення.

Зарубіжними вченими безпосередньо доведено, що на нейробіологічному рівні стан майндфулнес активує спеціальні зони префронтальної кори, функції якої пов'язані з виконанням ролі «внутрішнього спостерігача», рефлексивною позицією, функціями емоційної та поведінкової регуляції, модуляцією страху, емпатичним відчуттям себе та інших [6].

Завдяки практиці майндфулнес змінюється щільність сірої речовини в зонах мозку, що відповідають за навчання, емпатію і регуляцію емоцій, підвищується концентрація, покращується пам'ять, виявляється альтруїзм і співчуття. Науково доведено, що навчання практиці усвідомленості в школі зменшує проблеми з поведінкою і проявами агресії в учнів, підвищує задоволеність життям і навички уваги [7].

Спеціальні вправи під час майндфулнес-пауз на уроках фізичної культури не лише допомагають стабілізувати самопочуття учнів після фізичних навантажень, чи налаштуватися на них напередодні уроку, а й сприяють виробленню навичок критичного мислення, вміння реалістично оцінювати ситуацію, розслабитися, самозаспокоюватися, правильно дихати, адекватно реагувати на зовнішні подразники.

Дітям особливо важливо навчитися розуміти себе, свої почуття, скеровувати хід думок у правильне русло, адже будь який негативний вплив гостро відображається на емоціях, які в свою чергу впливають на фізичне самопочуття.

Майндфулнес-підхід базується на процесі усвідомленого дихання та навчає контролювати негативні розумові процеси, контролюючи дихання. Під час вправ, подумки прослідковується характер рухів, їх відношення до дихання, деталізується виконання. Діти навчаються бути уважнішими до себе, розпізнавати емоції, почуття, бачити себе зі сторони, робити паузу перед тим, як відреагувати на ту чи іншу ситуацію.

Багатогранністю свого впливу практика майндфулнес, безсумнівно, сприяє підвищенню у дітей рівня енергії та успішності, розвитку впевненості у собі та навичок критичного мислення.

Список використаних джерел

1. Концепція розвитку охорони психічного здоров'я в Україні на період до 2030 року. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/10182017%D1%80?find=1&text=%D0%BC%D0%B0%D0%B9%D0%BD%D0%B4>
2. Горбунова В.В. Виховання без травмування, або Навіщо дітям дорослі?. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.yakaboo.ua/vihovannja-bez-travmuвання-abo-navischoditjam-dorosli.html#tab-attributes>
3. Kabat-Zinn J. An Outpatient Program in Behavioral Medicine for Chronic Pain Patients Based on the Practice of Mindfulness Meditation: 43 Theoretical Considerations and Preliminary Results. General Hospital Psychiatry. 1982. Vol. 4. P. 33–47.
4. Христук О. Л. Сучасні виміри психологічної практики: майндфулнес-підхід / О. Л. Христук // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. серія психологічна. – 2018. – Вип. 1. – С. 153–161. – Режим доступу: <http://nbuv.gov.ua/UJRN/>
5. Гера Т.І. Майндфулнес-техніка на заняттях із психології як елемент психологічного супроводу майбутніх педагогів. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pj.kherson.ua/file/psychology_02/ukr/part_1/34.pdf

6. Siegel D. The Mindful Brain / D. Siegel. – New York: Norton, 2007. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.openground.com.au/articles/Siegel-article.pdf>.
7. Mindfulness або практика усвідомлення у Львівській приватній Школі 3Д. Що це та навіщо? – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://school3d.com.ua/2019/02/27/mindfulness-abo-praktyka-usvidomlennia-u-lvivskii-pryvatnii-shkoli-3d-shcho-tse-ta-navishcho>

Л.С. Наконечна,

здобувач вищої освіти освітнього ступеня «магістр»
Рівненського державного гуманітарного університету

ДО ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛІЗАЦІЇ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА

У період шкільного дитинства розвиток особистості відбувається особливо динамічно й позначений глибинними перетвореннями. У цей час інтенсивно розгортаються процеси індивідуалізації й соціалізації особистості, відбувається становлення свідомості школяра, самосвідомості, особистісного самовизначення [1, с. 674].

Головна особливість молодшого шкільного віку – зміна соціальної позиції дитини. Вона приступає до систематичного навчання, стає членом шкільного і класного колективу, змінюються її відносини з дорослими. Це розширює і поглиблює систему її відносин з навколишньою дійсністю, посилює значущість спонтанних процесів для її особистісного розвитку.

До фундаментальних новоутворень дитини молодшого шкільного віку, які створюють позитивні передумови для її соціалізації, сучасні науковці відносять суб'єктність та індивідуалізацію.

Суб'єктність забезпечується рефлексією щодо мислення і діяльності (усвідомлення власних дій, самого себе), комунікації і кооперації (вихід у позиції «над» і «поза», які забезпечують координацію дій, організацію взаєморозуміння), самосвідомості (самовизнання внутрішніх орієнтирів і способів розмежування «Я» – «не – Я»). Для успішності соціалізації дітей молодшого шкільного віку важливе значення має те, наскільки їхня суб'єктність відносин з навколишнім соціальним світом визнається дорослими, наскільки вони мають змогу її проявляти [1, с. 674].

Індивідуалізація молодшого школяра проявляється в його прагненні виокремити своє «Я», протиставити себе іншим, висловити власну позицію стосовно інших людей, дістати від них визнання, посівши активне місце в різноманітних соціальних відносинах, де «Я» дитини виступає нарівні з «Я» інших людей. Як наслідок, вона переходить на новий рівень самоусвідомлення в суспільстві. Відбувається розгортання певної позиції дитини стосовно людей, що зумовлює появу можливості й необхідності реалізації накопиченого

соціального досвіду в діяльності, адекватній загальному рівню особистісного розвитку. Цей рівень індивідуалізації дає імпульс розвитку потенційних особистісних можливостей дитини, який реалізується в різних видах предметної діяльності. Дитина усвідомлює оточення не просто як сукупність знайомих людей, а як «соціальну організацію, що об'єктивно існує, де її «Я» виступає нарівні з дорослими» [1, с. 674].

«Образ себе» формується завдяки здатності аналізувати свій внутрішній світ і вибудовувати картину своїх станів. Для педагогіки важливе значення має розуміння такої закономірності: дитина входить у соціум, у культуру суспільства не лише під впливом батьків, учителів, а й за рахунок власних зусиль, за рахунок самовизначення в культурі.

Особливістю сприйняття молодшими школярами навколишнього світу є певна його ідеалізація, що може спотворювати реальну картину соціальної дійсності, утруднюючи соціалізацію. Для подолання цього недоліку необхідно в процесі організованого виховання наповнювати найважливіші соціальні явища, події, цінності змістом, який би забезпечував їх сприйняття дітьми аналогічно до його сприйняття іншими людьми.

У молодших школярів розвивається більш глибоке, порівняно з дошкільним віком, усвідомлення своїх почуттів, розуміння їх прояву оточуючими. Значний вплив на ці процеси справляє приклад дорослих, яких діти намагаються наслідувати в процесі соціалізації. Однак загалом почуттєва сфера, особливо в дітей 6–7-річного віку, має фрагментарний характер, що спричинює дещо спотворене сприйняття ними деяких почуттєвих проявів (наприклад, страху, гніву). До того ж, деякі із запозичених «зразків», що їх дитина переносить у власну емоційну поведінку, можуть мати апріорі помилковий характер. Усе це потребує своєчасного виявлення і педагогічного коригування, адже неадекватність розуміння й реагування на емоційні прояви інших людей може стати передумовою виникнення міжособистісних конфліктів, утруднюючи соціалізацію.

Молодшим школярам притаманна нестійкість моральної структури, що виражається в нестійкості моральних переживань, мінливому ставленні до одних і тих самих подій. Це зумовлюється двома основними причинами. Перша причина полягає в тому, що моральні настановлення, які визначають вчинки дитини, не мають достатньо узагальненого характеру, а друга, – в тому, що моральні настановлення, які ввійшли в свідомість дитини, ще не стали її стійким надбанням. Найчастіше такі настановлення репрезентуються мимовільно, за умов виникнення ситуації, яка вимагає прояву морального ставлення. Але, не будучи міцно закріпленими, вони можуть і не проявлятися в реальних діях і вчинках. Тому для формування адекватного «образу Я» діти цього віку потребують постійного оцінювання різних аспектів їхньої діяльності і поведінки з боку педагогів і батьків. При цьому особливу значущість має не стільки їх заперечення чи схвалення, скільки розгорнуті якісні оцінки

дорослих: що дитині вдається і завдяки яким якостям, що виходить гірше і чому, на які свої сильні якості вона може спертися, щоб подолати наявні недоліки.

З початком молодшого шкільного віку на ґрунті новоутворень з'являються тенденції до зміни ціннісних орієнтацій, що вступають у суперечність з наявною системою мотивів і потреб, спричинюючи їх якісну перебудову. Найчастіше діти виокремлюють особисті цінності, які закріплюються в поведінці й міжособистісних відносинах. У них з'являється дистанція соціальних зв'язків під час оцінювання норм поведінки однолітків і дорослих, розвивається орієнтація на соціум, формуються вміння розуміти й оцінювати соціальні явища. Однак діти цього віку ще не сприймають еталони поведінки як соціальну необхідність, не усвідомлюють їх соціальну значущість. Такі еталони видаються їм індивідуальними цінностями, виступаючи лише окремими елементами ціннісних орієнтацій, що формуються.

Істотні зміни в ціннісних орієнтаціях відбуваються наприкінці молодшого шкільного віку. У цей період вони починають вибудовуватися в ширшу, складнішу і більш стійку систему, яка визначає становлення активної життєвої позиції дитини. Виразні зміни у сфері ціннісних орієнтацій, характерні для 6–10-річних школярів, є важливим орієнтиром в організації соціальних контактів як способу вдосконалення виховного впливу на них. Ця обставина звертає увагу на особливий значущості знання ціннісних орієнтацій дітей, їх зумовленості, що дає педагогу змогу враховувати закономірності розвитку особистості, забезпечуючи такими орієнтирами систему виховання як складову соціалізації.

Відносини між дітьми молодшого шкільного віку в класі складаються переважно за сприяння вчителя. Більшість дітей, особливо тих, які навчаються в 1-х і 2-х класах, відтворює у своїх ставленнях до однокласників ставлення до них педагога, не усвідомлюючи повною мірою критерії оцінки ним тих чи інших учнів. Отже, успішність соціалізації дитини в класному колективі багато в чому залежить від ставлення вчителя, яке може активізувати або, навпаки, знижувати інтерес до неї з боку однокласників.

У 3–4-х класах діти починають об'єднуватися в короткочасні групи; деякі з них у наступні роки можуть перетворитися у досить стійкі мікроколективи. Такі групи є відносно неформальними, характеризуються незначною кількістю правил для їх учасників, а структура відзначається гнучкістю й швидкозмінністю. Перевага у групі зазвичай надається дітям з хорошою адаптованістю, контактністю, а також з високою навчальною успішністю. Учні з протилежними якостями ігноруються, група їх не помічає або вони стають об'єктами насмішок.

Важливість класного колективу для соціалізації дитини молодшого шкільного віку спричинюється ще й тим, що усталені в ньому відносини відіграють вагомую роль у формуванні в дітей самооцінки, самокритичності та

інших проявів самосвідомості. Вступаючи у взаємодію з членами класного колективу, порівнюючи себе з ними, молодший школяр навчається більш об'єктивно оцінювати власні якості і здібності, свою діяльність, оволодіває

Тобто, провідна роль відводиться сутнісним силам самої дитини, яка постає активним суб'єктом власного життя.

Окрема увага має надаватися розвитку в дітей потреб самовираження, пізнання інших і навколишнього світу, усвідомлення сенсу буття (враховуючи вікові особливості дітей молодшого шкільного віку).

Для більшості дітей не існує проблеми у спілкуванні з однолітками, але є й такі, які не можуть установити з ними контакт і залишаються збоку. Такі діти побоюються не сподобатися однокласникам, вони вважають, що не цікаві іншим. Ці діти зазвичай відходять убік, самоізолюються. Для подолання таких проявів, формування і закріплення вмінь виявляти увагу до іншого у нагоді стануть інсценізації наведених у проблемних ситуаціях сюжетів, але вже зі зміною поведінкових дій на правильні. Діти мають самостійно обирати адекватні запропонованим ситуаціям способи поведінки, слова, невербальні прояви уважного і ввічливого ставлення.

Адекватна самооцінка молодших школярів формується зазвичай під впливом усвідомлення ними своїх умінь у різних видах діяльності та можливостей їх прояву. В іншому випадку, дитина почувається невпевнено, розгублено, що призводить до виникнення в неї заниженої самооцінки, створює перешкоди для адаптивного вступу в соціальні відносини, гальмує набуття особистісного досвіду, формування ціннісних орієнтацій.

Розширенню досвіду дитини щодо сутності такої ролі сприяє спеціально організований виховний процес, який передбачає не лише передачу їй необхідних знань, а й демонстрацію відповідних поведінкових правил, вправлення у їх виконанні. З огляду на це, актуалізується необхідність надання дітям цього віку педагогічної підтримки, яка могла б забезпечити формування у них емоційно-усвідомленого ставлення до певних норм моральної культури суспільства, запобігати втраті контакту дитини з однолітками, порушенню відносин між ними [1, с. 672].

За умови педагогічно правильного, організованого виховання, притаманна дітям цього віку активність стає для них не тільки джерелом знань і вироблення вмінь, а й ефективним засобом набуття особистісного й соціального досвіду.

Список використаних джерел

1. Бех І. Д. Виховання особистості : підручник. Київ : Либідь, 2008. 818 с.
2. *Вікова психологія* Текст : підручник для студ. вищ. навч. закл. – Київ : Кондор, 2011. 469 с.
3. Селевко Г. Технология саморазвития личности школьника // *Воспитание школьников*. – 2002. № 5. С. 9–19.

М.Д. Пармакова,
учитель Болградской общеобразовательной школы I-III ступеней №3
учитель-методист, учитель высшей категории

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ СОПРОВОЖДЕНИЕ СЕМЬИ В РАБОТЕ КЛАССНОГО РУКОВОДИТЕЛЯ

Аннотация. В данной работе представлено описание опыта работы классного руководителя Пармаковой Марины Дмитриевны в Болградской ОШ №3 города Болграда по взаимодействию психолого-педагогическому сопровождению семьи учащихся в работе классного руководителя.

В статье рассматриваются вопросы, связанные с деятельностью классного руководителя с родителями учащихся в современной образовательной практике. Определяется, что данное направление работы педагога является неотъемлемой составляющей целостного педагогического процесса в образовательной организации и необходимым психолого-педагогическим основанием обеспечения качества образования в современных условиях функционирования школы. Успешность этого направления возможна лишь на основе сотрудничества педагогов, учащихся и их родителей как субъектов учебно-воспитательного процесса.

Ключевые слова: образовательный процесс, воспитание, классный руководитель, работа с родителями учащихся, психолого-педагогическое сопровождение родителей, сотрудничество учителей и родителей.

Воспитание детей в семье – тема, над которой я работаю несколько лет. Изучая опыт выдающихся ученых, я пыталась применять некоторые принципы и методы в своей работе, но, к сожалению, применять методы воспитания, которые применяли А.С. Макаренко, В.А. Сухомлинский и другие выдающиеся педагоги не всегда помогали, ведь какое общество было 10–20 лет назад и сейчас. По статистике сейчас больше семей распадаются, чем создаются.

В моем классе 15 учащихся, 6 из них живут с родителями, а в 9-и детей – родители разведены.

Часто взрослые принимают необдуманные решения, в результате которых страдают дети. Ребенок не может понять, почему родители развелись, он хочет, чтобы рядом с ним были папа и мама, которые бы заботились и воспитывали его.

Когда на уроке учащиеся писали сочинение на тему: «О чем я мечтаю» то прочитав сочинение одного ученика, я была тронута. Ребенок не мечтает о какой-то поездке или о новой игрушке, а он мечтает о возвращении своего отца.

Большинство родительских собраний мы посвящаем воспитанию детей в семье. В классе мы проводим очень много праздников, открытых уроков, на которые приходят родители. Детям приятно что на уроке присутствуют

мама и папа, а особенно приятно, когда проводим праздники, в которых принимают участие дети и родители.

В своей работе я хотела показать, как исследовала опыт работы других учителей, ученых, у которых пыталась взять какие-то полезные советы и реализовать их в своей работе.

На сегодняшний день эта тема является очень актуальной, и мы не должны оставаться равнодушными к семьям, в которых возникают проблемы.

С каждым днем становится все труднее работать с детьми. Ученики взрослеют и их интересы меняются. Как сохранить и заложить на всю жизнь все эти моральные и духовные ценности в ребенке, чтобы в будущем он смог стать достойным человеком, меня волнуют многие годы?

Конечно же – это взаимосвязь классного руководителя, психолога с родителями и детьми, должно быть организовано психолого-педагогическое сопровождение.

Понятие «сопровождение» обозначает «действие, сопутствующее какому-либо явлению». В словаре русского языка С.И. Ожегова дается такое определение: «Сопровождение – следовать вместе с кем-нибудь, находясь рядом, ведя куда-нибудь или идя за кем-нибудь». Понятие сопровождения происходит из глубин педагогики, при этом мысль о необходимости «сопровождения» как очевидная высказывается современными педагогами, развивающими идеи «педагогики успеха» [12].

Ряд ученых О.С. Газман, Т.В. Зуева, Н.П. Михайлова, Н.С. Юсфин и другие, основываясь на практике, разработали теорию педагогической поддержки и заботы, что по своему смыслу равнозначно понятию «педагогическое сопровождение». В трудах этих ученых показано, что педагогическое сопровождение относится к культуре образования, базирующейся на внутренней свободе, творчестве и гуманизме взаимоотношений взрослого и ребенка, т. е. педагогическое сопровождение развивается не в ролевых иерархических функциях, в которых возможно «воздействие», а во взаимодействии. Педагогическое сопровождение характеризуется специально организуемыми процессами взаимодействия [1–4].

Проанализировав выше представленные определения, можно сделать вывод, что педагогическое сопровождение представляет собой процесс, обеспечивающий создание условий для принятия субъектом развития оптимальных решений в различных ситуациях жизненного выбора.

Таким образом, можно сказать, что психолого-педагогическое сопровождение – процесс оказания своевременной психологической и педагогической помощи, а также создание условий для позитивного развития детей и взрослых. Основной целью психолого-педагогического сопровождения является комплексная помощь школьнику в полноценной реализации своих способностей, знаний, умений и навыков для достижения успеха в

различных видах деятельности и социализации, при создании необходимых условий учитывающих ряд особенностей личности ребёнка, оказание помощи ребёнку в достижении оптимального уровня развития.

Для того чтобы достичь намеченной цели, обучение и воспитание должно быть организовано педагогом. Иными словами, обучению и воспитанию необходимо придать форму управляемого процесса, в котором будет надлежащим образом соединено взаимодействие учителей и учеников. Такой процесс называется учебно-воспитательным или педагогическим.

Педагогический процесс – это организованная и целенаправленная деятельность людей (обучаемых и обучающихся, воспитателей и воспитанников) с целью формирования необходимых знаний, практических навыков и умений, морально-политических, психологических и физических качеств личности и группы.

Педагогический процесс неразрывно связан со всеми другими общественными процессами (экономическим, политическим, нравственным, культурным и др.). Его сущность, содержание и направленность зависят от состояния общества, реального взаимодействия производительных сил и производственных отношений.

Первым компонентом педагогического процесса являются его *субъекты и объекты* (педагог и ученик), образующие динамичную систему «педагог-ученик» при ведущей роли педагога.

Как *субъект* педагогического процесса педагог получает специальное педагогическое образование, осознает себя ответственным перед обществом за подготовку подрастающих поколений. Педагог как объект педагогического процесса в результате непрерывного образования, самовоспитания, общения с учениками подвергается воспитательным воздействиям и стремится к самосовершенствованию, формирует свою педагогическую культуру.

Культура педагога – это такая обобщающая характеристика его личности, которая отражает способность настойчиво и успешно осуществлять учебно-воспитательную деятельность в сочетании с эффективным взаимодействием с обучающимися и воспитанниками.

Вне такой культуры педагогическая практика оказывается парализованной и малоэффективной. Культура педагога выполняет ряд функций, включающих в себя:

- а) передачу знаний, умений и навыков, формирование на этой основе мировоззрения;
- б) развитие интеллектуальных сил и способностей, эмоционально-волевой и действенно-практической сфер его психики;
- в) обеспечение сознательного усвоения обучающимися нравственных принципов и навыков поведения в обществе;
- г) формирование эстетического отношения к действительности;

д) укрепление здоровья детей, развитие их физических сил и способностей.

Педагогическая культура предполагает наличие:

педагогической направленности в личности педагога, отражающей его предрасположенность к учебно-воспитательной деятельности и способность достигать в ее ходе значимых и высоких результатов;

широкого кругозора, психолого-педагогической эрудиции и компетентности педагога, т.е. таких его профессиональных качеств, которые позволяют ему достаточно хорошо и результативно разбираться в учебно-воспитательной деятельности;

совокупности важных в учебно-воспитательной работе личностных качеств педагога, т.е. таких его особенностей, как любовь к людям, стремление уважать их личное достоинство, добропорядочность в действии и поведении, высокая работоспособность, выдержка, спокойствие и целеустремленность;

умения сочетать учебно-воспитательную работу с поиском путей ее совершенствования, позволяющего ему постоянно совершенствоваться в своей собственной деятельности и улучшать саму учебно-воспитательную работу;

гармонии развитых интеллектуальных и организаторских качеств педагога, т.е. особого сочетания сформировавшихся у него высоких интеллектуально-познавательных особенностей (развитость всех форм и способов мышления, широта воображения и т.д.), организационных качеств (умение побуждать людей к действию, влиять на них, сплотить их и т.д.) и способности проявлять эти характеристики во благо организации и повышения эффективности учебно-воспитательной деятельности;

педагогического мастерства педагога, предполагающего синтез высоко развитого педагогического мышления, профессионально-педагогических знаний, навыков, умений и эмоционально-волевых средств выразительности, который во взаимосвязи с высокоразвитыми качествами личности педагога и воспитателя позволяет им эффективно решать учебно-воспитательные задачи.

Педагогическое мастерство является важнейшим и структурообразующим компонентом педагогической культуры. Оно выражается в устойчивых психолого-педагогических знаниях, педагогической требовательности и педагогическом такте педагога и воспитателя. Главное же назначение педагогической культуры педагога и воспитателя - способствовать совершенствованию учебно-воспитательного процесса, росту его продуктивности.

Ученик как *объект* педагогического процесса представляет собой индивидуальность, развиваемую и преобразуемую в соответствии с педагогическими целями. Ученик как *субъект* педагогического процесса есть развивающаяся личность, наделенная естественными потребностями и задачами, стремящаяся к творческому самопроявлению, удовлетворению своих

потребностей, интересов и стремлений, способная к активному усвоению педагогических воздействий или сопротивлению им.

Существует постоянное взаимодействие в системе «педагог-ученик» – это постоянно воссоздаваемые педагогические ситуации. Педагогическая ситуация возникает только в результате целенаправленного, содержательного, заинтересованного взаимодействия педагога и учеников, учеников между собой, ученика с явлениями окружающего мира. Педагогическая ситуация приводит к предусмотренным воспитательным изменениям в личности растущего человека: формированию у него мировоззрения, общественно ценных материальных и духовных потребностей, ценностных ориентации, мотивов, стимулов, навыков и привычек поведения, качеств и черт характера.

Педагогическая ситуация всегда представляет собой активное взаимное сочетание и единство проявлений всех основных компонентов педагогического процесса, действий педагога и ученика, конкретного исторического содержания жизни в государстве, педагогической и общественной среды.

Вторым компонентом педагогического процесса является его содержание. Содержание педагогического процесса тщательно отбирается, подвергается педагогическому анализу, обобщается, оценивается с позиций мировоззрения, приводится в соответствие с возрастными возможностями детей. В содержание педагогического процесса входят основы человеческого опыта в области общественных отношений, идеологии, производства, труда, науки, культуры.

Третьим структурным компонентом педагогического процесса является его организационно-управленческий комплекс, ядром которого являются формы и методы воспитания и обучения.

Четвертым компонентом педагогического процесса выступает педагогическая диагностика – установление с помощью специальных методик состояния его «здоровья» и жизнеспособности как в целом, так и отдельных его частей. К способам и методам диагностики относятся: проверка знаний, умений, навыков; результаты трудовой, общественной деятельности детей; их проявления в жизненных, особенно экстремальных ситуациях, фиксация нравственных выборов, поступков, поведения; плоды самостоятельной продуктивной работы.

Пятый компонент педагогического процесса – критерии эффективности педагогического процесса. В их состав входят оценки знаний, умений и навыков, экспертные оценки и характеристики привитых детям убеждений, черт характера, свойств личности.

Шестым структурным компонентом педагогического процесса является организация взаимодействия с общественной и природной средой. Общественная жизнь является важнейшим фактором воспитания. Педагогический процесс, обособляясь в специальную целенаправленную систему, не

изолируется от жизни. Его цель в организации отношения к ней воспитанников, в стремлении к распространению своих влияний, педагогизации общественной жизненной среды. Педагогически организованной средой можно считать согласованную с педагогическими целями деятельность семьи, общественных организаций, трудовых коллективов, неформальных объединений.

На современном этапе развития образования выделяют несколько моделей организации взаимодействия семьи и школы. Все они направлены на обеспечение максимально эффективного уровня взаимодействия родителей и педагогов в вопросах воспитания детей, однако моделирование охватывает деятельность всей образовательной организации с родителями обучающихся.

Этим непрерывным звеном между школой и семьей является классный руководитель. Он выступает и как организатор воспитательной деятельности, и как наставник учащихся.

В настоящее время в школах вводятся должности практических психологов, социальных психологов, которые в той или иной мере причастны к обучению и воспитанию учащихся. Тем не менее только учитель, классный руководитель в полном объеме обладает средствами и умением осуществлять действенное формирование растущей личности, развитие его мировоззрения и нравственно-эстетической культуры. Именно на этом основан его авторитет, достоинство и гордость за свое призвание.

Я хочу сказать, что школьные годы оставляют глубокий след в сознании человека. Они вспоминаются ребятами потом не только интересными уроками лучших учителей, а и в их памяти всплывают увлекательные школьные экскурсии и походы, школьные вечера, не забываются и душевные беседы классного руководителя, его поддержка в трудную минуту. Многие ученики и после окончания школы не порывают связи со своими любимыми классными руководителями. Это и есть то высокое достижение, о котором мечтает каждый классный руководитель, настоящий профессионал.

Список использованных источников

1. Алексеенко Т.Ф. Готовність батьків до виховання дитини /Т.Ф. Алексеенко //Педагогіка і психологія, 2002. – №4. – С. 37–42.
2. Арутюнян, М. Легко ли быть родителями? : взрослые и дети: союз, конфликт, компромисс / М. Арутюнян. – М. : [б. и.], 1991. – 192 с.
3. Афанасьева Т.М. Семья [Текст] : Кн. для учащихся ст. кл. / Т. М. Афанасьева. – Москва : Просвещение, 1985. – 224 с.
4. Воликова Т. В. Учитель и семья. Учебное пособие для студентов пединститутов. – М., 1979.
5. Газман О.С. Педагогическая поддержка детей в образовании как инновационная проблема / Новые ценности образования: десять концепций. Вып. 3. – М., 1995. – С. 58–64.

6. Істратій М.Л. Консультації для батьків.
7. Калмиков Г. Про діяльність сім'ї та школи. / Г. Калмиков // Початкова школа. – 1998. – № 9. – С. 18-22.
8. Калмиков Г. Про діяльність сім'ї та школи. / Г. Калмиков // Початкова школа. – 1998. – № 9. – С. 18-22.
9. Ковалев А.Г. Психология семейного воспитания. – Минск: Нар. асвета, 1980. – 256 с.
10. Кононенко, Е. Л. Чтобы личность состоялась [Текст] / Е. Л. Кононенко. – К. : Радянська школа, 1991. – 221 с.
11. Мельничук С. // Початкова школа. – 1998. – № 7.
12. Ожегов С. И. Словарь русского языка. – М.: Русский язык, 2006. – 302 с
13. Сарабейська, М. Д. Виховання дітей у сім'ї [Текст] / М. Д. Сарабейська // Розкажіть онуку. – 2006. – № 21–22. – С. 139–144.

Електронные источники

1. Педагогический словарь [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://pedagogical_dictionary.academic.ru/3024/ (дата обращения 24.11.2019).
2. Битянова М. Р. Организация психологической работы в школе // Практическая психология образования [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://psychlib.ru/mgppu/bit/bit-001-.htm>. (Дата обращения 17.11.2019).
3. Божович Л. И. Проблемы формирования личности [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://qame.ru/book/common_psychology/problemi_formirovania_lichnosti/problemi_formirovania_lichnosti.doc (дата обращения 09.11.2019).
4. Исакова Е.К. Лазаренко Д.В. К определению понятия педагогическое сопровождение [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.rusnauka.com/9_NND_2012/Pedagogica/2_105510.doc.htm (дата обращения 25.11.2019).
5. Коджаспирова Г.М., Коджаспиров А. Ю. Педагогический словарь. [Электронный ресурс]: - <http://www.studfiles.ru/preview/1607273/> (дата обращения 07.11.2019).
6. Овчарова А.П. Понятие «психолого-педагогическое сопровождение детей младшего школьного возраста» как педагогическая категория [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/> (дата обращения 09.05.2016).

M.D. Parmakova,

Psychological and pedagogical support of the family in the work of the class manager.

Summary. This article describes the experience of the class teacher Marina Parmakova in Bolgrad School № 3 of the city of Bolgrad on the interaction of psychological and pedagogical support of the family of students in the work of the class teacher.

The article discusses issues related to the activities of the class teacher with the parents of students in modern educational practice. It is determined that this direction of the teacher's work is an integral component of the holistic pedagogical process in the educational organization and the necessary psychological and pedagogical basis for ensuring the quality of education in modern conditions of the school's functioning. The success of this direction is possible only on the basis of cooperation between teachers, students and their parents as subjects of the educational process.

Keywords: educational process, education, class teacher, work with students' parents, psychological and pedagogical support of parents, cooperation between teachers and parents.

Я.Р. Полинсько,

здобувачка вищої освіти Комунального закладу
«Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради
науковий керівник: **Г.О. Варганич,**
доцент кафедри вокально-хорової підготовки вчителя
Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради

УРОК МУЗИКИ ЯК ОСНОВНА ФОРМА ОРГАНІЗАЦІЇ МУЗИЧНОЇ ОСВІТИ УЧНІВ В СУЧАСНИХ ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Анотація. У статті розглядається урок музики як цілісна система. Автор розкриває структуру уроку, його специфіку. Детально розглянуті ключові особливості цього уроку та проаналізовані основні типи уроків музики.

Ключові слова: урок музики, урок музичного мистецтва, сприйняття, специфіка, класифікація, принципи навчання музики.

Постанова проблеми. Професійна підготовка майбутніх вчителів музичного мистецтва являє собою одну із складових всебічного розвитку особистості яка передбачає ґрунтовне оволодіння знаннями з предметів спеціально музичного циклу. Постійні оновлення та перетворення в галузі музично-педагогічної освіти змушують сучасного вчителя слідкувати за змінами у цій сфері, вміти вільно володіти знаннями та навичками необхідними при спілкуванні з учнями.

Стан дослідження проблеми. Уроки музики як дидактичну категорію досліджували українські та зарубіжні вчені, котрі на основі науково обґрунтованих і апробованих узагальнень пропонують власні його визначення й типології.

В 70-ті роки ХХ ст. прийняли нову програму «Музика».

В науково-педагогічних працях Е. Абдуллін та О. Ніколаєва, визнають, що в теорії і практиці музичної освіти проблема класифікації уроків музики ще недостатньо розроблена. У музичній педагогіці є уроки, які присвячені монографічним темам, вивченню будь-яких закономірностей музичного мистецтва, взаємозв'язку музики з іншими видами мистецтва, впливу музики на особистість школяра.

У процесі роботи над новою програмою з музики Е. Абдуллін обґрунтував метод забігання наперед та повернення до пройденого і довів, що цей метод не тільки стимулює пізнавальну активність учнів, а й сприяє послідовному засвоєнню навчального матеріалу. Саме повернення до пройденого матеріалу зумовлене логікою навчального процесу, що має забезпечити міцність знань та якість художньо-естетичного виховання школярів [1, с. 336].

Вчений дослідник Е. Абдуллін запропонував нові типи уроків музики, суть яких визначається організацією навчально-пізнавальної діяльності учнів.

Відомий український диригент-хормейстер, педагог Галина Падалка виокремлює урок поточної художньо-навчальної роботи і урок підготовки до оприлюднення результатів навчальної діяльності.

За змістовим наповненням уроки музики можна зараховувати до комбінованого типу, оскільки в кожному з них зазвичай міститься кілька дидактичних цілей, так вважає О. Ніколаєва та О. Михайличенко.

В методичних рекомендаціях Елла Печерська наголошує, що можуть бути уроки-концерти, уроки-вікторини, уроки-конкурси, уроки-прогулянки, уроки-подорожі, уроки-спектаклі, що допомагають зацікавити дітей та уникнути одноманітності в навчальному процесі [3, с. 75].

Науковець Людмила Масол розробила концепцію інтегрованих уроків з музично-культурологічних дисциплін.

Викладення основного матеріалу.

Які проблеми музичної освіти школярів сьогодні є найактуальніші? На наш погляд, найскладнішою проблемою закладів загальної середньої освіти є забезпечення художньо-творчого розвитку учнів.

Сучасна педагогіка розглядає урок як динамічну варіативну форму організації процесу цілеспрямованої навчально-пізнавальної взаємодії вчителя і учнів, спрямованої на вирішення освітніх завдань. Це логічно завершений, регламентований обсягом навчального процесу урок, який забезпечує цілеспрямовану навчально-пізнавальну діяльність учнів певного віку і рівня підготовки.

Як цілісна система, урок реалізує освітню, виховну і розвиваючу функцію навчання. Особливості шкільного уроку музики визначаються специфікою музичного мистецтва, в якому емоційна сфера відіграє визначальну роль.

Урок музики – форма організування спільної діяльності вчителя та учнів, спрямована на їх ознайомлення з музичним мистецтвом, формування музичної культури, розширення емоційної сфери та світогляду.

Урок музики міститься у шкільному розкладі, проводиться з усіма учнями класу незалежно від рівня їхнього музичного розвитку. У навчальній програмі зазначено, що урок музики проводять один раз на тиждень у 1-8 класах; він має чітко визначені тему та мету. Згідно з державним стандартом навчальними планами передбачено вивчення предмета «Музика» у 1-4 класах та предмета «Музичне мистецтво» в 5-8 класах. На уроках музики учні здобувають знання, уміння й навички практичної діяльності в галузі музичного мистецтва, що уможливорює подальший розвиток музично-творчих здібностей відповідно до індивідуальних можливостей школярів.

Урок музики має бути цілісним та спрямованим на розкриття змісту заявленої теми. Учні сприйматимуть музику як вид мистецтва, завдяки якому збагачується духовний світ школяра. А сприймання й усвідомлення творів

музичного мистецтва спонукають їх до активного творчого мислення та співпереживання.

Кожен учитель умовно виокремлює в структурі уроку певні змістовні блоки, який не порушує його цілісність. Ці змістові блоки акумулюють основні музично-педагогічні технології: сприймання музики, вокально-хорову роботу, вивчення основ музичної грамоти, гру на елементарних музичних інструментах, імпровізацію (вокальну, інструментальну, пластичну) та музично-ритмічні рухи.

Дослідник Володимир Черкасов розглядає в чому полягає специфіка уроку музики як шкільного предмету. Ключовими особливостями цього уроку є:

1) *Сприйняття уроку музики, як уроку мистецтва.* Пізнання учнями тенденцій розвитку музичного мистецтва шляхом ознайомлення із народним фольклором та шедеврами світової музичної культури. Це позитивно впливає на поглиблення емоційної сфери та її розширення.

2) *Вплив музики на духовний світ дитини.* Знання, уміння й навички, засвоєні учнями в процесі спілкування з музичним мистецтвом, допоможуть їм розвинути музично-творчі можливості й здібності. Подолання труднощів під час опанування певних видів музичної творчості розширюють сприймання різних аспектів дійсності, впливають на формування характеру дитини. На уроці музики відбувається процес знань дисциплін мистецтвознавчого циклу. Так інтеграція з хореографічним мистецтвом відбувається шляхом презентації учням українських народних танців і танців інших країн світу, зразків балетної музики у виконанні професійних та самодіяльних хореографічних колективів.

3) *До особливостей уроку музики* відноситься також переважно колективна форма музичної діяльності: усі діти одночасно слухають і виконують музику, аналізують її, обмінюються враженнями. Колективна музична діяльність дає учням змогу пережити стан єднання з іншими учнями: відчувати себе виконавцем, слухачем, композитором.

Для уроків музики характерна часта зміна видів діяльності, що допомагає підтримувати інтерес і увагу дітей. Відомий композитор і педагог Д. Кабалевський стверджує, що забезпеченням цілісності уроку є відповідна тема. «Вільне від схеми, творче комбінування складових частин уроку в єдине музичне заняття дає можливість вносити в урок будь-які контрасти, необхідні для підтримання уваги учнів, атмосфери творчої зацікавленості. Нехай вчитель буде вільним від влади схеми, що вимагає від нього стандартного графіка проведення уроку. Але відсутність стандарту, штамп, трафарету не означає відсутності системи, а творча свобода вчителя не рівнозначна свавіллю, хаосу, анархії» [2, с. 183].

Принципи навчання музики передбачають єдність емоційного і свідомого, художнього і технічного в процесі сприймання, виконання й

творення музики. Суть принципу єдності емоційного і свідомого полягає в тому, що музика впливає на емоційний стан людини, а це викликає адекватне сприймання й творення музики.

«Музика має сприйматися як живе й захоплююче мистецтво, тому таким же живим і захоплюючим має бути навчання. Якщо вчитель з'являється на урок з бажанням разом з учнями відчувати радість спілкування з музикою, то тим самим він створює подібний настрій у дітей. Важливо, щоб спілкування з музикою виявляло особистісне ставлення, власне переживання школяра. Це визначає наступну особливість уроку музики – обов'язкова єдність емоційного і свідомого у процесі пізнання і творення музики.» [4, с. 456].

Музика має арттерапевтичний вплив на дитину. Наукові дослідження доводять, що залежно від характеру, регістру, темпу, метроритму, динаміки та нюансів музики впливає на внутрішній стан і самопочуття людини. Вступне слово вчителя, яскраві та образні порівняння використання творів образотворчого мистецтва спроможні викликати в учнів емоційний відгук, котрий провокує зміну частоти пульсу, підвищення артеріального тиску, посилює емоційне збудження або, навпаки, заспокоює й спонукає дитину до переоцінювання цінностей, свого ставлення до оточення, батьків, до навчання та вибору друзів.

Узагальнення поглядів сучасних науковців у галузі музично-педагогічної освіти на проблему класифікації уроків музики дає змогу обґрунтувати основні типи уроків музики відповідно до дидактичної мети основних музично педагогічних технологій.

Урок введення в тему. Цим уроком починається кожна чверть навчального року та семестру. Це зумовлено концепцією побудови шкільних програм, у яких навчальний матеріал подано змістовими блоками і кожен блок має свою тему. Наприклад: «Які почуття передає музика» (перша чверть 1 класу); «Розвиток музики» (третя чверть 3 класу); «Музика і мистецтво слова» (перший семестр 7 класу). Уроки введення в тему є підґрунтям для поглиблення і систематизації знань, умінь і навичок, які учні набувають у процесі опанування різних видів музичної діяльності. Е. Абдуллін наголошував, що введення в тему відбувається на основі створення пошукової ситуації, під час якої учні з допомогою вчителя вирішують поставлену перед ними проблему. При цьому активізується мисленнєва діяльність учнів на основі практичного, життєвого досвіду. Важливо із самого початку уроку зацікавити дітей, створити емоційну атмосферу для подальшого занурення в зміст теми уроку.

Урок поглиблення теми становить значну частину навчального навантаження. Кожна тема містить підтеми, має певну структурну побудову, яка формує цілісне уявлення про предмет вивчення. Наприклад, опанування теми «Музика мого народу» учнями 4 класу передбачає вивчення історії українського народу в класичній та народній музиці, ознайомлення дітей з

народною і професійною творчістю, усвідомлення інтонаційних особливостей та неповторності музики свого народу. Учні вивчають календарні пісні землеробського циклу, а потім українські народні жартівливі пісні. Крім того, діти вивчають вокальну та інструментальну музику українських композиторів, історичні пісні та думи, календарно-обрядові пісні, що входять до золотого фонду української музики. Уроки поглиблення теми передбачають вивчення спеціальної музичної термінології, основ музичної грамоти й використання цих знань при інтерпретації музичних творів. Ознайомлення з музикою свого народу сприяє розширенню кругозору й інтелектуально-художніх можливостей молоді. Цей процес позитивно впливає і на формування виконавських навичок дітей.

Урок узагальнення теми – це останній урок навчальної чверті або семестру, на якому відбувається підбиття підсумків, зосередження уваги учнів на практичному значенні здобутих знань, умінь і навичок для подальшого навчання й засвоєння основ музичного мистецтва. Так у 2 класі наприкінці першого семестру, узагальнюючи зміст теми « Про що говорить музика», учитель розповідає учням про зв'язок музики із життям, переконує їх у тому, що музика допомагає повніше пізнати внутрішній світ людини, відчувати красу навколишнього середовища. Узагальнюючи вивчений матеріал, діти доходять висновку, що музика розкриває внутрішній світ людини, а також зображує різноманітні рухи, звуки й шуми довкілля.

Завершальний урок-концерт. Проводять наприкінці кожного навчального року. Цей урок проходить у святковій атмосфері у формі концерту із запрошенням керівників школи, батьків і вчителів.

На такому уроці підбивають підсумки засвоєння учнями вимог навчальної програми. Учні виконують твори шкільного пісенного репертуару, над якими працювали протягом року і які їм найбільше сподобалися, а також презентують ансамблеву гру на елементарних музичних інструментах.

Інтегрований урок об'єднує вивчення творів різних видів мистецтва: музики, образотворчого мистецтва, хореографії, а також літератури та історії. Інтегрований урок передбачає інтерпретацію творів різних видів мистецтва, фактів і подій за допомогою об'єднання потоків інформації з різних галузей знань у єдиний і цілісний суб'єкт пізнання.

Методика проведення інтегрованого уроку передбачає єдиний підхід до характеристики сюжетної лінії, музичних образів та дійових осіб, а також творче ставлення до формування пізнавальних інтересів учнів.

Комбінований урок. Повідомлення мети й завдань уроку, пробудження мотивації учіння, оцінювання та корекція набутих раніше знань учнів, сприймання та усвідомлення нового матеріалу, практичне його закріплення, підбиття підсумків уроку, повідомлення завдань для домашньої роботи.

Висновки. Нове осмислення соціальної мети шкільної музичної освіти в Україні вимагатиме розробки нових педагогічних концепцій. Майбутні

музично-освітні програми будуть спрямовані на розв'язання найважливішого завдання – передання учням художньо-творчого досвіду емоційно-ціннісного ставлення до світу.

Перспективи подальших досліджень убачаємо в практичній реалізації інтерактивних методів на уроках музичного мистецтва, спрямованих на розвиток музично-творчих здібностей учнів, формування у них ціннісних орієнтирів засобами музичного мистецтва, виховання естетичного ставлення до навколишнього середовища.

Список використаних джерел

1. Абдуллин Э. Б. Теория музыкального образования : учебник для студ. высш. пед. учеб. заведений / Э. Б. Абдуллин, Е. В. Николаева. – Москва : ИЦ «Академия», 2004. – 336 с.
2. Кабалевський Д. Б. Воспитание ума и сердца : кн. для учителя / Сост. В. И. Викторов. – Москва. : Просвещение, 1984. – 206 с.
3. Печерська Е. П. Уроки музики у початкових класах : навч. посіб. / Е. П. Печерська. – К. : Либідь, 2001. – 272 с.
4. Ростовський О. Я. Теоря і методика музичної освіти: Навч.-метод. Посібник. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2011. – 640 с.
5. Черкасов В. Теорія і методика музичної освіти : навч. посіб / Володимир Черкасов. – К. : ВЦ «Академія» , 2016. – 240 с. – (Серія «Альма-матер»).

С.В. Радчук,

здобувач вищої освіти освітнього ступеня «магістр»
Рівненського державного гуманітарного університету

ДО ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА

У сучасній системі виховання молодший шкільний вік охоплює період життя дитину від семи до десяти-одинадцяти років. Найбільш характерна риса цього періоду полягає в тому, що в цьому віці дошкільник стає школярем. Це перехідний період, коли у дитині поєднуються риси дошкільного дитинства з особливостями школяра.

Кожний період психічного розвитку дитини характеризується провідним типом діяльності. Провідною діяльністю молодшого школяра, за А. М. Леонтьєвим, стає навчання, що суттєво змінює мотиви його поведінки, відкриває нові джерела розвитку його пізнавальних і моральних сил. Розвиток психіки молодших школярів відбувається переважно на основі провідної для них діяльності. Включаючись у навчальну роботу, діти поступово підкоряються її вимогам, а виконання цих вимог припускає появу нових якостей психіки, відсутніх у дошкільників. Нові якості виникають і

розвиваються в молодших школярів у міру формування навчальної діяльності [1].

На думку Л. І. Божович, довільність, внутрішній план дії й рефлексія – основні новоутворення дитини молодшого шкільного віку. Завдяки їм психіка молодшого школяра досягає рівня розвитку, необхідного для подальшого навчання в середній школі, для нормального переходу в підлітковий вік з його особливими можливостями й вимогами. Непідготовленість деяких молодших школярів до середньої школи найчастіше пов'язана з несформованістю цих загальних якостей і здібностей особистості, що визначають рівень психічних процесів і самої навчальної діяльності [1].

Розвиток окремих психічних процесів здійснюється упродовж усього молодшого шкільного віку. Діти, що приходять у школу, ще не мають цілеспрямованої уваги. Вони звертають свою увагу в основному на те, що їм безпосередньо цікаво, що виділяється яскравістю й незвичайністю (мимовільна увага). Умови шкільної діяльності вимагають від дитини стеження за такими предметами й засвоювати такі відомості, які в цей момент її зовсім не цікавлять. Поступово дитина вчиться спрямовувати й зберігати увагу на потрібних, а не просто зовні привабливих предметах. У першокласників довільна увага нестійка, тому що вони ще не мають внутрішніх засобів саморегуляції. Розвиток уваги пов'язаний також з розширенням обсягу уваги й умінням розподіляти її між різними видами дій. Тому навчальні завдання доцільно ставити так, щоб дитина, виконуючи свої дії, могла і повинна була стежити за роботою товаришів [4].

Систематична навчальна діяльність допомагає розвинути в дітей таку важливу психічну здатність, як уява. Більшість відомостей, повідомлюваних молодшим школярам учителем і підручником, має форму словесних описів, картин і схем. Школярі щораз повинні відтворити собі образ дійсності (поведінка героїв, розповіді, події минулого, небачені ландшафти, накладення геометричних фігур у просторі тощо) [2].

Молодший шкільний вік є важливим у становленні особистості дитини, бо саме тоді закладаються основи особистісного розвитку учнів початкової школи. Віковими особливостями учнів 1–4 класів можна вважати: незначний соціальний та моральний досвід, підвищену емоційність, вразливість і водночас пластичність до морально-етичних впливів, імпульсивність та безпосередність поведінки дитини, бажання постійно розширювати коло спілкування.

Основними потребами дитини в початкових класах є необхідність: у спілкуванні з людьми, в емоційному контакті, визнанні, оцінці своїх дій та вчинків, виявленні власних позицій у ставленні до інших, світу, у дружбі, товариськості, повазі до особистості, самоповазі, набутті нових знань та вмінь для пізнання довкілля.

Перед вчителем постає важливе завдання: вирізнити мотив вчинку, роз'яснюючи дитині його сутність і правильність в різних типових життєвих ситуаціях, даючи їй можливість емоційного «переживання» разом із практичним застосуванням отриманих знань.

Беручи участь у спільних видах діяльності, учні учаться будувати свої взаємини з однолітками, входити в колектив ровесників. У них виникає потреба до взаємовимогливості та взаємодопомоги.

На цьому віковому етапі у дитини формується ядро особистості (моральні почуття, цінності, переконання), відбувається набуття досвіду моральної поведінки. Вона вчиться не лише виконувати вимоги колективу, а й бере активну участь у постановці вимог, виборі доручень, справи, яка їй до душі [5]

В учнів виникає ще одне новоутворення – відносно стійкі форми поведінки і діяльності, які в майбутньому становитимуть основу формування її характеру.

Після закінчення першого класу в частини дітей не до кінця сформовані особистісні новоутворення, що є характерними для дошкільнят, а саме: недостатнє усвідомлення сприйняття шкільного життя, необхідності впорядкувати та організувати його за певними законами і правилами співжиття; недостатнє усвідомлення внутрішньої етичної інстанції, такої як совість (орієнтування лише на зовнішній контроль з боку дорослих, невміння діяти самостійно), що викликає у школярів почуття невпевненості у собі, спричиняє конфлікти у спілкуванні; відсутність переваг та продуманих дій над імпульсивними (стримування бажань відбувається лише в разі очікування винагороди чи покарання); несформованість адекватної самооцінки [3].

У вчинках дітей наприкінці другого року навчання вже проглядається позиція у ставленні до того, що їх оточує. Розвиваються і змінюються внутрішні етичні інстанції, формуються моральні мотиви поведінки; розвивається здатність співпереживати, співчувати, а отже, і співдіяти з дорослими та однолітками [3].

Молодший шкільний вік (за І. Д. Бехом) виявляється сприятливим щодо виховання у дитини фундаментального для її морального розвитку новоутворення, яким є здатність цінувати особистість людини.

Головним новоутворенням навчальної діяльності є формування теоретичного мислення дитини, що знаходить відповідне вираження і в рівні сформованості у дітей особистісних моральних якостей, першооснов багатьох моральних понять: доброти (гуманності), людяності, милосердя, чуйності, співчуття, чесності, справедливості, терпеливості та ін.

Формування особистості молодшого школяра значною мірою визначається реалізацією у виховному процесі діяльнісного підходу, згідно з яким моральні правила і норми дитина засвоює активно, в процесі діяльності

та спілкування з дорослими, однолітками, старшими та молодшими дітьми. Основна функція її полягає в тому, що в ній набувається досвід ставлення дитини до світу, до людей, до самої себе.

Засвоєння нових норм і правил поведінки суттєво міняє особливості емоцій молодших школярів, вважала Л. І. Божович. У багатьох це відбувається без негативних переживань і позитивно сприймається самими дітьми. Як і інші психічні процеси, в умовах навчальної діяльності змінюється загальний характер емоцій дітей. Ця діяльність пов'язана із системою чітких вимог до спільних дій, зі свідомою дисципліною, з довільною увагою й пам'яттю. Усе це впливає на емоції дітей. Упродовж молодшого шкільного віку спостерігається посилення стриманості й усвідомленості в проявах емоцій, підвищення стійкості емоційних станів. Молодші школярі вже вміють управляти своїми настроями, а іноді навіть маскувати їх (у цьому виявляється характерна риса віку – формування довільності психічних процесів). Молодші школярі більш урівноважені, ніж дошкільники, а також підлітки. Їм властиві тривалі, стійкі радісні й бадьорі настрої. При здійсненні самої навчальної діяльності формуються такі почуття, як задоволення, допитливість і замилювання [6].

Дуже часто внутрішнє самопочуття, емоційний настрій дитини залежить від особистості вчителя початкових класів, оскільки для учнів 1-2-х класів учитель залишається центральною фігурою, арбітром, авторитетом. Лише в 3-4-х класах самооцінка, оцінка однолітків починає переважати оцінку вчителя [7].

Зростає вимогливість до себе та інших, розширюється сфера усвідомлення обов'язків, розуміння необхідності їх виконання. Воля в цьому віці характеризується нестійкістю в часі. Молодші школярі легко піддаються навіюванню. В цей період у дітей формуються такі вольові риси характеру як самостійність, впевненість у своїх силах, витримка, наполегливість тощо.

Характер у цьому віці лише формується, тому імпульсивність поведінки, капризність, впертість спостерігаються на кожному кроці. Зумовлено це передусім недостатньою сформованістю вольових процесів. У поведінці дітей чітко виявляються особливості їх темпераменту, зумовлені властивостями нервової системи.

Наряду з цим більшість молодших школярів чуйні, допитливі та безпосередні у вираженні своїх почуттів та ставлень.

Самооцінка молодших школярів конкретна, ситуативна, багато в чому визначається оцінкою вчителя. Рівень домагань формується передусім внаслідок досягнутих успіхів та невдач у попередній діяльності. Коли в навчальній діяльності дитини невдач більше чим успіхів, і цю ситуацію вчитель ще й постійно підкріплює низькими оцінками, то результатом стає розвиток почуття невпевненості в собі та неповноцінності, які мають тенденцію до поширення і на інші види діяльності.

Основними новоутвореннями психіки молодшого школяра є довільність як особлива якість психічних процесів, внутрішній план дій та рефлексія. Саме завдяки їм психіка молодшого школяра досягає рівню розвитку, необхідного для подальшого навчання в середніх класах, для переходу до підліткового віку з його особливими вимогами та можливостями.

Список використаних джерел

1. Божович Л. И. Проблемы формирования личности. Москва : София, 2005. 471 с.
2. Заваденко Н. Н. Гиперактивность и дефицит внимания в детском возрасте. Москва : Академия, 2005. 256 с.
3. Коробко С. Л., Коробко О. І. Робота психолога з молодшими школярами: методичний посібник. Київ : Літера ЛТД, 2006. 416 с.
4. Леонтьев А. Н. Проблемы развития психики. Москва : Академия, 2000. 341 с.
5. Марінушкіна О. Є., Замазій Ю. О. Порадник практичного психолога. Харків : Вид. група «Основа», 2007. 240 с.
6. Психология развития / под ред. А. К. Болотовой, О. Н. Молчановой. Москва : ЧеРо, 2005. 524 с.
7. Скрипченко О. В., Долинська Л. В., Огороднійчук З. В. та ін. Вікова та педагогічна психологія. Київ : Просвіта, 2001. 416 с.

І.В. Радюк,

аспірант кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи
Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки

НАУКОВО-ДОСЛІДНА РОБОТА ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ У МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ГОТОВНОСТІ ДО САМООСВІТИ

В умовах реформування освітянської галузі одним із пріоритетних завдань сучасної професійної підготовки є вдосконалення навчально-виховного процесу з метою підготовки висококваліфікованих кадрів, які здатні упродовж усієї трудової діяльності самостійно здобувати та оновлювати знання. Досить актуальною є проблема формування у майбутніх педагогів готовності до самоосвіти ще на етапі навчання у ВНЗ. Самоосвіта майбутніх учителів початкових класів передбачає свідому систематичну самостійну діяльність у спрямовану на одержання нових знань. В процесі самоосвітньої діяльності відбувається формування професійних умінь і навичок, що саморегулюються особистістю і складають основу її професійного розвитку.

Досліджуваний процес формування готовності майбутніх вчителів початкової школи до самоосвіти вимагає переформатування освітнього процесу у закладах вищої освіти від традиційної передачі й репродукції знань

у процес, де викладач організовує студентів для самостійного здобуття потрібної інформації з подальшою її трансформацією у знання та практичні навички. Причому, саме науково-дослідна робота в закладі вищої освіти має бути тим важливим фактором, який спонукає студентів до пошуку нового, його пізнання, осмислення, сприйняття, усвідомлення й на цій основі вироблення умінь і навичок практичного застосування.

Готовність майбутніх учителів початкової школи до самоосвіти складне особистісне утворення, що поєднує в собі такі взаємопов'язані й взаємозалежні структурні компоненти, як: мотиваційний, ціннісний, пізнавальний, діяльнісний і результативний. З метою визначення реального стану досліджуваної проблеми, а також з урахуванням наукової думки та структури поняття готовності особистості до професійної самоосвітньої діяльності, нами визначено такі критерії: мотиваційно-ціннісний, когнітивно-інформаційний, діялісно-практичний та науково-дослідницький. За якісними й кількісними характеристиками обраних нами критеріїв і показників готовності майбутніх учителів початкової школи до самоосвіти ми визначили свою класифікацію рівнів, як-от: високий, базовий та елементарний.

Створення науково-дослідницького середовища У ВНЗ є змістом однієї із провідних педагогічних умов формування їх готовності до самоосвіти; мотивація навчально-пізнавальної й самоосвітньої діяльності студентів, що є сутнісним виразом другої педагогічної умови; переорієнтація традиційного навчального процесу у закладі вищої освіти на дослідницько-пошуковий і відповідно професіоналізація цінностей самоосвіти, (третя педагогічна умова) й моніторинг самоосвітньої діяльності студентів задля коригування такої діяльності з метою досягнення оптимальних результатів (зміст четвертої педагогічної умови) досягалися шляхом упровадження в навчальний процес курсу «Підготовка майбутніх учителів початкової школи до самоосвіти у процесі науково-дослідної роботи» з відповідною методикою його викладання, розробки системи науково-дослідницьких заходів і активного залучення до участі в них майбутніх учителів початкової школи, а також завдань самоосвітнього спрямування для практичної підготовки студентів.

Для чіткості й логіки організації й реалізації експериментального дослідження нами умовно виділено чотири основні його етапи. Так, на першому етапі передбачалося створення умов для формування в майбутніх учителів початкової школи інтересу й позитивної мотивації до участі в науково-дослідній роботі з метою формування готовності до самоосвіти; другий етап передбачав засвоєння студентами знань про самоосвітню та науково-дослідну діяльність, її роль у майбутній професійній діяльності; на третьому етапі формувалися самоосвітні вміння в ході науково-дослідної роботи, а також усвідомлене сприйняття майбутніми вчителями готовності

до самоосвіти як важливого показника їхньої педагогічної майстерності й визначення науково-дослідної роботи як одного із факторів формування готовності до самоосвіти; четвертий етап забезпечував реалізацію набутих самоосвітніх умінь у практичній діяльності майбутніх учителів початкової школи (під час проходження різного виду практик, участі в різних науково-дослідницьких заходах факультету, університету, міста, шкіл тощо).

У ході дослідження було проведено два контрольні-діагностичні зрізи. Перший зріз (листопад–січень 2017–2018 н. р.) дав змогу діагностувати рівень готовності до самоосвіти у процесі науково-дослідної роботи студентів контрольних і експериментальних груп на початку експерименту; другий зріз було проведено після реалізації розроблених педагогічних умов, тобто після завершення експерименту (квітень – травень 2019 року).

Для проведення як первинного діагностичного зрізу з метою визначення вихідного стану готовності майбутніх учителів початкової школи до самоосвіти в процесі науково-дослідної роботи, так і завершального зрізу, за визначеними критеріями ми скористались тими ж методиками й методами, що й визначали актуальний стан під час констатувального етапу дослідження. Інтерпретація одержаних результатів експериментального дослідження передбачала використання методів математичної статистичної обробки, аналізу відповідей на запитання анкет, запитання бесід, результатів тестів і психодіагностичних методик, адаптованих до дисертаційного дослідження. Для наочності одержані результати подано нами діаграмою на рис. 3.7.

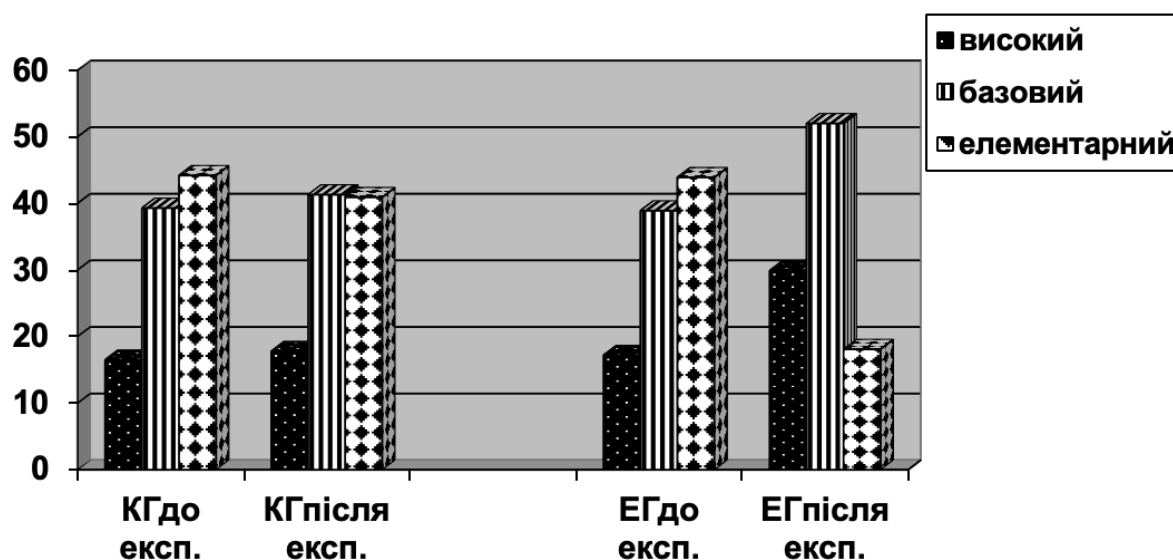

Рис. 3.7. Динаміка рівнів готовності майбутніх учителів початкової школи до самоосвіти у процесі науково-дослідної роботи (до і після завершення експерименту)

Аналіз діаграми переконливо свідчить про зміни в кількісному вираженні рівня готовності майбутніх учителів початкової школи до самоосвіти у процесі науково-дослідної роботи після завершення експерименту. Так, в експериментальній групі знизився показник елементарного рівня (до 18,1%) і відповідно зріс показник високого рівня (29,9%); переважаючим виявився базовий рівень (52,0%). У контрольній групі базовим рівнем володіє 41,3% й елементарним 40,9% студентів; і лише в 17,8% респондентів високий рівень готовності до самоосвіти.

Таким чином, залучення майбутніх учителів початкових класів до науково-дослідної роботи стимулює студентів до самоосвітньої діяльності та сприяє вирішенню однієї з головних цілей модернізації сучасної професійної освіти – підготувати конкурентоспроможного фахівця, здатного до оновлення знань та професійного самовдосконалення.

Список використаних джерел

1. Бухлова Н.В. Навчаємо вчитися: діагностика і формування самоосвітньої компетентності учнів. / Н.В. Бухова. – К.: Вид. дім «Шкіл. світ» : Вид. Л. Галіцина, 2006. – 128 с.
2. Савченко Л.О. Оцінювання освітніх досягнень майбутніх учителів технологій засобами педагогічної діагностики. Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. – 2015. – Вип. 3. – С. 279–284.
3. Торгашина Т.Ф. Научно-исследовательская работа студентов педагогического вуза как средство развития их творческого потенциала : дис. на соискание ученой степени канд. пед. наук : 13.00.08 / Т.Ф. Торгашина. – Волгоград, 1999. – 209 с.

М.Ю. Степанець,

аспірант Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка

ДИВЕРСИФІКАЦІЯ ПРОГРАМ МАГІСТРІВ ОСВІТИ В УНІВЕРСИТЕТАХ КАНАДИ

У зв'язку з інтенсивним розвитком міжнародного освітнього простору, проблема підготовки фахівців набуває особливого характеру. Університети Канади мають добре розвинену систему освіти і значне досягнення у підготовці магістрів освіти.

Університети Канади залучають до навчання у магістратурі не лише студентів, а і працівників з різних сфер (викладачів, адміністраторів, менеджерів) і надають знання та навички, необхідні для створення можливостей трансформаційного навчання у будь-якому професійному середовищі.

Зазначимо, що для вступу абітурієнти повинні представити диплом ступеня бакалавра з середнім балом не нижче В+, а також додати необхідні документи. До таких документів входять: заява на вступ до магістратури; офіційна копія додатку до диплому бакалавра; три рекомендаційні листи (бажано два від викладацького складу університету); резюме або коротка біографія; заява з викладенням того, яким чином магістратура в галузі освіти може служити академічним або професійним інтересам заявника; зразок письмової роботи (що демонструє, як заявник працює з літературою або будує аргументи, як правило, зразок роботи – з університетського курсу).

Розглянемо варіативність програм магістра освіти в університеті Оттави (табл. 1). Вони орієнтовані на навчальну роботу або дослідження, та дають вибір напрямів навчання, що дозволить отримати ступінь магістра освіти, під керівництвом професорів і допоміжного персоналу.

Для завершення програми протягом 12 місяців необхідно вибрати із асинхронних/синхронних онлайн або гібридних та очних курсів. Та виконати дослідний проект або написати дисертаційну роботу.

Таблиця 1

Програми магістрів освіти в університеті Оттави

	Магістр освіти (MEd) на основі курсів	Магістр освіти (MEd) на основі дослідницької роботи	Магістр мистецтв у сфері освіти (MA) на основі дисертаційної роботи
Тривалість програм	12 місяців: повне відвідування 2-4 роки: часткове відвідування	20 місяців: повне відвідування 2-4 роки: часткове відвідування	2 роки: повне відвідування 2-4 роки: часткове відвідування
Кількість курсів	10-12	8-10 + дослідницька робота	6-10 + дисертаційна робота
Напрями навчання	консультаційна психологія; підготовка медичних працівників; лідерство; дослідження курикулуму; суспільство, культури і мови; дослідження в викладанні і навчанні; вивчення другої мови.		
Наявність диплому бакалавра освіти	ні	ні	ні
Необхідність у керівнику	ні	так	так
Наявність онлайн програм	так	ні	ні

Приклади професій	директор школи; фахівець з оцінки програм; фахівець з освітньої політики.	фахівець з навчальних програм; консультант; спеціалізований тренер	урядовий дослідник; спеціаліст з освіти
--------------------------	---	--	---

Важливо додати, що кількість навчальних курсів для напрямку магістра освіти (MEd) на основі курсів становить 10, окрім напрямку консультаційної психології – 12. Якщо ж на основі дослідної роботи то для консультаційної психології також на 2 курси більше. В обох випадках, якщо немає диплому бакалавра освіти потрібно завершити додатковий курс – EDU 5101.

Що стосується дисертаційної роботи то, під керівництвом студент робить внесок в знання своєї галузі, втілюючи оригінальну ідею. Цей внесок може приймати форму дослідження, заснованого на зборі та аналізі даних; всебічного, критичного огляду і аналізу літератури; розробки теоретичної позиції; критики матеріалів навчальної програми; або деякого поєднання цих форматів.

Дослідницький проект прирівнюється до дисертації, але може бути більш обмежений за обсягом і/або ступенем оригінальності. Він може приймати різні форми, такі як: критичний огляд літератури по темі; есе, в якому формується теоретична позиція; дослідження якісного або кількісного характеру; навчальний план або проект по розробці програми.

Отже, однією з сильних сторін магістерської освіти в Канаді є варіативність програм, що дають можливості завершити їх для людей з різним рівнем зайнятості.

Відмітимо, що у недавньому звіті CIBC «Світові ринки» (Canadian Imperial Bank of Commerce «World Markets») освітній напрямок визначено як один з семи найбільш високодохідних магістерських напрямків в Канаді із середнім рівнем заробітку 86%.

Список використаних джерел

1. The University of Ottawa. Faculty of Education. Masters [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://education.uottawa.ca/en/programs/graduate-studies/masters>.
2. The University of Ottawa. Faculty of Education. Admission Process & Deadlines [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://education.uottawa.ca/en/programs/graduate-studies/admission-deadlines>.

Т.В. Тарнавська,
кандидат педагогічних наук, доцент,
асистент кафедри іноземних мов математичних факультетів
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Н.В. Глушаниця,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри іноземних мов і прикладної лінгвістики
Національного авіаційного університету

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ

Метою професійної підготовки є формування не просто фахівця, озброєного знаннями, навичками і вміннями, а особистості, здатної активно і творчо мислити і діяти, готової постійно розвиватися і самовдосконалюватися. Процес такої підготовки ускладнюється безперервним зростанням обсягів інформації і вимагає інтенсифікації освітнього процесу шляхом інформатизації освіти, заснованої на впровадженні сучасних інформаційних технологій у навчальний процес.

Застосування інформаційних технологій в навчальному процесі вищого навчального закладу слід здійснювати на основі системного підходу, без якого неможливе існування сучасної методології. Проте системний підхід є ефективним тільки за умови його поєднання з іншими методологічними підходами: діяльнісним, нормативним, типологічним тощо.

За А. Асмоловим [1], діяльністю називається практичне перетворення людиною об'єктивного світу. Це означає, що зміна самого суб'єкта діяльності відбувається в процесі конкретних діяльностей, які виділяються за критерієм мотивів, які їх спонукають. У самій діяльності виділяють дії – процеси, що підкоряються цілям, і операції – засоби здійснення дій, які співвідносяться з умовами їх виконання. Важливою характеристикою діяльності є її *предметність*.

Навчальна діяльність за своєю структурою повторює і відтворює будову людської діяльності і є єдиною, цілісною системою цілеспрямованих дій (В. Давидов, А. Маркова, Б. Ельконін). Тобто процес навчання будь-якої діяльності є також діяльністю, але навчальною, метою і мотивом якої є формування вміння професійно виконувати практичну діяльність. Для навчальної діяльності, яка породжується особливою потребою, спрямованою на перетворення суб'єкта діяльності в процесі навчання, важливим є творчий підхід. До того ж, навчальну діяльність не можна звести до одного з окремих елементів: ефективна навчальна діяльність передбачає їх єдність і взаємопроникнення. Просте підсумовування окремих елементів не дозволяє досягти єдиного цілеспрямованого педагогічного результату.

На думку К. Платонова і Г. Голубева [2], діяльність є активною взаємодією людини із середовищем в результаті виникнення у нього певної потреби. Результатом діяльності є досягнення свідомо поставлених цілей, обумовлених вимогами з боку суспільства і держави. Оскільки така форма поведінки розглядається як вища, властива тільки людині, діяльність вважається вищою формою активності особистості.

Сутність навчальної діяльності полягає в тому, що її результатом є зміна самого студента, а змістом навчальної діяльності є наукові поняття і закони, а також загальні способи вирішення відповідних пізнавальних завдань, а саме оволодіння узагальненими способами дій у сфері наукових понять. Конкретна мета діяльності, за твердженням К. Платонова та Б. Гольдштейна [2], досягається в результаті дії і реалізується на практиці в поведінці людини.

Компонентами людської діяльності, за визначенням А. Леонтьєва, є потреби і мотиви, цілі, умови і засоби досягнення мети, дії та операції. Під діями розуміються процеси, які підкоряються цілям, а під операціями – засоби здійснення дій, які співвідносяться з умовами їх виконання.

Метою навчання Г. Атанов [3] називає дії і операції, за допомогою яких реалізується діяльність, спрямовані на вирішення специфічних для навчання завдань. Розглядаючи діяльність як активність людини, спрямовану на досягнення свідомо поставлених цілей, можна сказати, що навчальна діяльність є процесом досягнення мети підготовки фахівця до самостійного виконання професійних обов'язків. Тобто, це процес формування необхідних професійних якостей, знань, умінь, навичок і різних видів компетентностей.

А. Карпов [4] дає визначення мотиваційної системи особистості як цілісної організації всіх спонукальних сил активності, що складають основу поведінки і діяльності людини. Компонентами мотиваційної системи є потреби, мотиви, інтереси, переконання, цілі, установки, стереотипи, норми, цінності тощо.

На думку В. Бабака і Е. Лузік [5], істотно повинні змінитися ролі викладача і студента: викладач замість ролі інформатора повинен виконувати роль менеджера, а студент з об'єкта взаємодії має перетворитися на суб'єкт. Інформація має бути не метою, а засобом засвоєння дій і операцій діяльності.

Для того, щоб навчання придбало творчий характер, необхідно дотримуватися наступних умов [6]: забезпечити студента базовими знаннями, щоб він міг самостійно вирішувати конкретні навчальні завдання; ознайомити студента з узагальненими способами роботи з базовими знаннями; організувати навчання таким чином, щоб засвоєння знань відбувалося в процесі їх практичного застосування.

Вирішуючи навчальні завдання, студент одночасно засвоює знання і набуває уміння. Засвоєння матеріалу є природним результатом навчання. Це

означає, що треба спочатку навчити студента вчитися і бути суб'єктом навчальної діяльності.

Як зазначає Д. Ельконін [7], головним при формуванні навчальної діяльності є орієнтація студента на правильність застосування засвоєного загального способу дій, а не на отримання правильного результату при вирішенні конкретної задачі. За твердженням В. Давидова [8], важливим є сам метод, а які знання набудуть студенти за його допомогою, залежить від життєвих обставин.

Г. Атанов [3] підкреслює, що навчання є не передачею знань, а передачею досвіду суспільно-історичної практики, досвіду попередніх поколінь.

Дослідження Д. Ельконіна, В. Давидова та інших вчених показали, що основним змістом навчання повинні стати наукові, а не емпіричні знання, навчання повинно бути спрямоване не тільки на розвиток розумової діяльності студентів, а й на формування у них теоретичного мислення – такого рівня мислення, який краще сприяє їх здатності орієнтуватися в сучасних формах свідомості. Теоретичний рівень мислення забезпечується тільки за умови, що специфічні навчальні завдання і дії займають важливе місце в процесі формування навчальної діяльності. Таке навчання буде мати розвиваючий характер і забезпечувати розвиток інтелектуальних здібностей студентів.

Дослідження Б. Ананьєва, В. Крутецкого, А. Матюшкина, П. Гальперіна також свідчать про те, що основою будь-якої діяльності є потреба. Спонування є рушійною силою індивіда, а мотиви визначають спрямованість діяльності.

Пізнавальні мотиви змінюються з віком. У вузі повинні виявлятися зрілі пізнавальні мотиви - мотиви самоосвіти, а навчальний процес повинен бути організований таким чином, щоб елементи самонавчання, саморозвитку та самовиховання займали в ньому якомога більше місця. За твердженням Д. Ельконіна, формування навчальної діяльності передбачає поступову передачу виконання окремих елементів цієї діяльності самому студенту для самостійного виконання без втручання викладача. Такий підхід до навчання дає можливість в подальшому, аналізуючи свої і чужі помилки, накопичувати власний професійний досвід і вдосконалювати професійну майстерність.

Таким чином, відповідно до теорії діяльності, студент є суб'єктом пізнання, а освітній процес є не просто передачею наукових знань, їх засвоєнням і відтворенням, а й розвитком пізнавальних здібностей студента і його основних психічних новоутворень. Розвиває не знання, а його спеціальне конструювання, яке моделює зміст майбутньої діяльності і методи її пізнання.

Список використаних джерел

1. Асмолов А.Г. Психология личности. Принципы общепсихологического анализа. – М.: Изд-во МГУ, 1990. – 367 с.
2. Платонов К.К., Голубев Г.Г. Психология: учебное пособие. – М.: Высшая школа, 1977. – 247 с.
3. Атанов Г.А. Деятельностный подход в обучении: Учебно-метод. пособие. – Донецк: ЕАИ-пресс, 2001. – 157 с.
4. Карпов А. Мотивационная система личности [Электронный ресурс] / Сайт Национальная психологическая энциклопедия. – Режим доступа: <http://vocabulary.ru/dictionary/15/word/sistema>, вільний. – Загол. с екрану.
5. Бабак В.П., Лузік Е.В. Фундаментальна підготовка в сучасному університеті: традиції та перспективи // Вища освіта України. – 2003. – № 1. – С. 78-83.
6. Тарнавська Т.В. Методика навчання майбутніх диспетчерів керуванню повітряним рухом в екстремальній ситуації на міжнародних повітряних трасах. Дис. ... канд. пед. наук: 23.05.08 / Тарнавська Тетяна Вердіївна. – Харків, 2008. – 240 с.
7. Эльконин Б.Д. Введение в психологию развития (в традиции культурно-исторической психологии Л.С. Выготского). – М.: Тривола, 1994. – 168 с.
8. Давыдов В.В. Что такое учебная деятельность? // Образование: Традиция и инновации в условиях социальных перемен: Зб. наук. праць. – М.: РАО, 1997. – С. 84–96.

Н.В. Тимченко,

учитель англійської мови

Комунального закладу «Харківська санаторна школа №1» Харківської обласної ради

ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ ГРАМОТНОСТІ ЗАСОБАМИ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Зростаюча увага суспільства з питань екологічного виховання підростаючого покоління обумовлена загостренням глобальних проблем сучасної цивілізації, погіршенням екологічної ситуації в багатьох місцях земної кулі.

На жаль, сьогодні багато хто не вважає екологічні проблеми своєю особистою справою, не усвідомлює, що всі країни й народи повинні бути зацікавлені в тому, щоб уберегти нашу планету від екологічної кризи.

Саме тому формування екологічної грамотності й здорового способу життя є таким важливим і актуальним. Необхідно виховувати у дітей правильні уявлення про моральні категорії, норми й еколого-естетичні ідеали.

Відповідно до Концепції Нової української школи одна з десяти ключових компетентностей – це «Екологічна грамотність і здорове життя. Уміння розумно та раціонально користуватися природними ресурсами в

рамках сталого розвитку, усвідомлення ролі навколишнього середовища для життя і здоров'я людини, здатність і бажання дотримуватися здорового способу життя» [4, с. 12].

Дитина має набувати умінь аналізувати і критично оцінювати соціально-економічні події в державі на основі різних даних; враховувати правові, етичні, екологічні і соціальні наслідки рішень; розпізнавати, як інтерпретації результатів вирішення проблем можуть бути використані для маніпулювання; усвідомлювати взаємозв'язок кожного окремого предмета та екології на основі різних даних; ощадливо та помірковано ставитися до природних ресурсів, чистоти довкілля й дотримуватися санітарних норм побуту; розглядати порівняльну характеристику щодо вибору здорового способу життя; висловлювати власну думку та позицію щодо зловживань алкоголем, палінням тощо [7, с. 267].

Екологічна освіта школярів через предмет «Іноземна мова (англійська)» може здійснюватися шляхом доповнення традиційних тем інформацією екологічного змісту.

Важливо, щоб учитель умів модифікувати запропоновані теми, самостійно зв'язати, доповнити тематику уроків екологічним змістом для формування правильного ставлення учнів до навколишнього світу.

Уже з перших років вивчення іноземної мови завданням учителя стає прищеплювання дітям любові до природи, прагнення допомагати тваринам і маленьким пернатим друзям.

Учні в початкових класах завжди з інтересом говорять про свої захоплення, про те, що їм близько, що їх хвилює. Обговорення порад по догляду за домашніми улюбленицями допомагає школярам сформувати особисте ставлення до даної проблеми, замислитися про відповідальність перед братами нашими меншими, а розширення активного словникового запасу дозволяє учням більш повно висловлювати свої думки й брати участь в обговоренні запропонованих проблем.

Одним із найефективніших засобів розвитку комунікативних навичок є гра. У процесі гри формуються як здатність ризикувати, так і гнучкість мислення й дій, а також багата уява, сприйняття неоднозначних речей, упевненість у своїх силах і здібностях; розвиваються умінь висловлювати оригінальні ідеї, аналізувати поведінку і почуття як свої власні, так і оточуючих.

У 5-9-х класах я широко використовую бесіди, пов'язані з екологічною проблематикою: про світ, в якому ми живемо, про необхідність збереження природи, про відповідальність за неї [5, с. 178].

Пам'ятка про раціональне використання води в домашніх умовах, практичне завдання «Скільки сміття викидає ваша сім'я за тиждень?» допомагають залучити учнів в активну практичну діяльність, спрямовану на поліпшення стану навколишнього середовища і, в той же час, сприяють

поглибленню мовної бази, розвитку навичок і умінь усного спілкування з даної теми.

У 10-11-х класах завдання добираються з урахуванням екологічного спрямування й використовуються для різних дискусій і розмов, для виховання відповідального та гуманного ставлення до тварин і природи (*обговорити усно або написати твір на задану тему, підготувати творче завдання з теми і презентувати його в класі*) [6, с. 124].

У результаті реалізації поставлених цілей і завдань учні, використовуючи отримані знання й особисті спостереження, мають навчитися описувати іноземною мовою об'єкти і явища навколишньої живої та неживої природи. Школярі вчаться пояснювати необхідність збереження навколишнього середовища, взаємозв'язок людини з природою; прогнозувати наслідки своїх дій для навколишнього середовища, особистого здоров'я і здоров'я інших людей, давати їм оцінку; створювати проекти з вивчених тем; оформлювати результати своїх робіт у вигляді творів, малюнків, плакатів.

Застосування комп'ютерної техніки робить урок не тільки яскравим і захоплюючим, емоційно та інформаційно насиченим, по-справжньому сучасним, але і дозволяє вибрати найкращий варіант освітньої діяльності. Комп'ютерні презентації можна використовувати як гарний інструмент для розвитку мотивації при вивченні англійської мови і для більш продуктивного засвоєння освітнього матеріалу.

Працюючи в 10-11-х класах, широко використовую бесіди (*How environmental-conscious are you? What do you do for your environment? What environment-related problems can you list? Could you name some endangered species?*), написання есе на теми екологічного спрямування (про світ, в якому ми живемо, про необхідність збереження природи, про відповідальність за планету перед нащадками тощо) [8].

Based on your previous knowledge about the topic «How green are you?», write an essay mentioning :

- *your ideas and attitudes in order to better the environment;*
- *how green you are;*
- *environmental problems and possible solutions to them;*
- *your understanding about global warming and its consequences.*

На уроках іноземної мови приділяю особливу увагу вивченню краєзнавчого матеріалу. Відбір змісту регіонального компоненту освіти зумовлюється природною, культурно-історичною, соціально-економічною своєрідністю регіону. Засвоєння матеріалу про свій регіон дозволяє учням краще пізнати свою батьківщину, перейнятися любов'ю до рідної землі.

Фрагмент уроку «*Ecology of the Kharkiv Region*» у 9-му класі

Teacher: Today protection of nature in Ukraine has become the primary duty of every citizen and concern of the whole population.

“The nation that destroys its soil, destroys itself” – these are the words of one of the American President Franklin Roosevelt. Our common goal is to preserve generous land for the present and future generations in all its beauty. But as a result of unrestricted industrialization the biological balance has been broken. What are the most burning environmental problems for the area you live in?

S1: Water pollution.

S2: Work of large factories and plants.

S4: Cars on the roads of the towns.

S5: Fires in the forests.

S6: Disappearing of different animals and birds.

S7: Cutting down thousands of trees.

Teacher: Ecologists are seriously concerned about the state of the environment in our region too. Let's listen to them.

“Ecologist” Kharkiv is an industrial city. There are a lot of industrial enterprises that produce harmful gases into the atmosphere and thousands of tons of industrial waste in the water.

Teacher: What should people do to save nature? To answer this question, let's perform the test.

Environmental test.

Put "+" next to the factors that contribute to the preservation of nature:

- a. shooting wolves;*
- b. protection of forests from fires;*
- c. protection against mosquitoes;*
- d. breeding;*
- e. protection of plants from pests;*
- f. plantations,*
- g. destruction of poisonous mushrooms.*

Teacher: Check up yourself.

“Ecologist”: So, one of the ways to protect nature is the breeding animals. For this purpose specialized agencies are involved in breeding, observation, shooting of the wild animals. In the Kharkiv region they are Izyumsky and Gutyansky preserves, Novovodolazhskoye forest preserve, «Skripai» training preserve.

Екологічна освіта як засіб виховання школярів є важливим завданням сучасної школи й основною формою екологічної культури, що включає систему наукових знань і переконань, які сприяють становленню відповідальності за стан навколишнього середовища, охорони природи та раціонального природокористування. Можливість комплексного виховання екологічної культури школярів засобами іноземної мови дозволяє учням підвищити рівень практичного володіння іноземною мовою, розвинути навички роботи над їх збагаченням і більш повно реалізувати її функції як засобу спілкування.

Список використаних джерел

1. Державний стандарту початкової освіти, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 21.02.2018 № 87.
2. Державний стандарт початкової загальної освіти, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 20 квітня 2011 року № 462.
3. Державний стандарт базової та повної загальної середньої освіти, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 року № 1392.
4. Концепція «Нова українська школа», схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14.12.2016 № 988-р.
5. Н. В. Тучина, Т. К. Меркулова, В. С. Кузьміна «Speak English With Pleasure», Київ, Національний книжковий проект, 2010.
6. Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах. – К., 2002. – 378 с.
7. Морська Л.І. Теорія та практика навчання англійської мови. – Тернопіль, 2003. – 413 с.
8. Busy Teacher [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://busyteacher.org/classroom_activities-vocabulary/crosswordsboardgamesvocabulary_games-worksheets/page/4/

О.В. Томчук,

здобувач вищої освіти освітнього ступеня «магістр»
Рівненського державного гуманітарного університету

ПЕДАГОГІЧНІ ІДЕЇ ФРІДРІХА ФРЕБЕЛЯ

Ф. Фребель німецький педагог що відстоював створення національної системи освіти Німеччини. Він є автором першої системи дошкільного виховання, яку побудував на засадах християнської релігії та німецької класичної філософії. Основним завданням виховання він вважав – не зіпсувати вродженої позитивної природи дитини, яка подібно до свого Творця має потребу в діяльності, у процесі якої відбувається чуттєве сприйняття навколишнього світу, яке виявляється через мовлення або зображення (наприклад, малюнок). Ф. Фребель заснував виховні заклади для дітей дошкільного віку – дитячі сади і першим ввів до педагогічного процесу діяльнісний принцип ним створений дидактичний матеріал – «дари» та розроблена методика використання його у роботі з дітьми.

Внутрішнє покликання і незадоволена ще дитиною потреба в любові вабили Ф. Фребеля до педагогічної діяльності. Він пам'ятав, як жваво відчував і мислив він дитиною; пам'ятав і перешкоди, які зустрічав на шляху свого розвитку через нестачу справжніх керівників і теплотою материнської любові. В його пам'яті поставали картини бідності селянських сімей і їх життя, повне сум'яття і плутанини; він не забув загнаних дітей, злих дружин і нелагідність сусідів. Роздуми над причинами життєвих негараздів своїх земляків привели його до висновку про недоліки в їх вихованні. Багато людей, роздумував

Фребель, вступають у доросле життя духовно і фізично нерозвиненими, морально виснаженими, неготовими ні до життєвої боротьби за шматок хліба, ні тим більше до прояву високих почуттів і вчинків. Виправлення суспільства дорослих людей він пов'язував з організацією здорового виховання починаючи з раннього дитинства. Звичайні методи, засновані на покараннях і заборонах, сприяють досягненню найближчих результатів, служать занадто нікчемним цілям, і при цьому найчастіше шкодять природному розвитку дитини. Тенденція до застосування покарань і заборон в школах отримала особливого поширення саме в німецьких державах, де був особливо сильний вплив педагогіки Й. Ф. Гербарта, який підтримувався впливовим бюргерством.

У школі Ф. Фребеля діти багато займалися гімнастикою, плавали, бігали на ковзанах, ходили на екскурсії в гори і в ліс. Їжа була найпростіша, а з напоїв тільки вода і молоко. Увечері в дружньому колі співали пісні, виготовляли вироби з картону. У своїй педагогічній діяльності Фребель застосував на практиці плідні ідеї Песталоцці про наочність у навчанні, з'єднанні навчання з фізичною працею, привчанні дітей до продуктивної сільськогосподарської праці. Він розробив навчальний план своєї школи. На його думку, справа виховання і навчання мала становити органічну єдність. Керівним принципом для нього стало пробудження у дітей самостійності. Цього передбачалося досягти живим спостереженням у природі предметів, що вивчаються і явищ. Фребель стверджував, що вивчене можна тільки тоді правильно зрозуміти, засвоїти, коли учень має можливість передати свої знання другому учневі [3].

Фундаментальною ідеєю Фребеля був принцип доступності освіти для всіх дітей, незалежно від їх соціального стану. Демократичний підхід в освіті найбільше відповідав суспільним потребам суспільства в умовах швидкого розвитку промисловості і науки. Загальну освіту він розглядав як альтернативу традиційно-елітарній, яка базувалася на знанні класичних мов. Мета освіти дитини полягає в розвитку дрімаючих в ній внутрішньо закладених і готових до прояву в уготований природою час потенцій, а зовсім не підготовка з раннього віку до визначених місця в суспільстві або навчання її будь-якої професії.

Ф. Фребель розробив навчальний план, який поривав із середньовічною схоластикою і був націлений саме на всебічний розвиток дитини. Його складовими частинами були: мистецтво, природознавство, навчання «способам використання природних ресурсів», а також «простій і більш складній переробці» сировини, «знання про природні речовини і сил», «природна історія і історія людства і окремих країн», математика, мови. Цю велику освітню програму він прагнув реалізувати в своїх школах. Фребель вперше в педагогіці виявив три основних види діяльності дитини: гру, навчання і працю – і показав їх розвиваюче, дидактичне і виховне значення.

При цьому особливого значення він надавав їх взаємодії, а також правильному і розумному співвідношенню: чим менша дитина, тим більше місце займає гра в її житті. У міру дорослішання все більш значне місце займає вчення, а потім і праця. І все-таки саме гру Фребель вважав вищим ступенем дитячого розвитку. Він розробив теорію гри, придумав, зібрав і методично обґрунтував і прокоментував велику кількість ігор, перш за все рухливих. Багато ігор Фребеля супроводжуються піснями і лічилками, в чому проявляється їх фізкультурно-оздоровча та разом з тим естетична спрямованість. Саме ім'я Фребеля в педагогічному середовищі зазвичай асоціюється з поняттям «дари Фребеля». Дійсно, німецький педагог ретельно відібрав і методично глибоко обґрунтував групу предметних засобів, використання яких в роботі з дошкільником він вважав вкрай необхідним для його повноцінного розвитку. Коротко охарактеризуємо ці «дари».

Перший «дар» дитині – це м'яч. Педагог намагається навіть філологічно обґрунтувати особливу значимість м'яча в житті дитини, трактуючи «м'яч», по-німецьки Ball, як Bild vom All («зображення всього»), або Bild des All («зображення Всесвіту»). М'яч має таку «особливу принадність, таку повну життєвого значення привабливість для першого дитячого віку, так само як і для наступного за ним юнацького віку, що без всякого порівняння і вибору є першою і найважливішою іграшкою», пояснював Ф. Фребель [1]. М'ячі повинні бути різнокольоровими, різними; їх повинно бути багато: одними малюк грає на вулиці, інші підвішені на мотузці, і він їх штовхає, спостерігаючи за їх рухом. Вони можуть бути зв'язаними з вовни кульками. М'яч виступає і як засіб всебічного розвитку особистості дитини, і як інструмент ознайомлення її зі світом явищ, особливо природних, де багато з них має форму м'яча.

Другим «даром Фребеля» є куля, куб і циліндр. Перша є тілесним виразом руху, другий – тілесним виразом спокою; циліндр може бути і тим, і іншим в залежності від його положення в просторі. Граючи з ними, дитина пізнає різницю між цими двома станами предметних тіл. Куля рухається сама і спонукає до руху дитину, яка супроводжує свою іграшку. Куб є пряма протилежність кулі: він має площину, основу, поверхню; він стоїть міцно; він стійкий, нерухомий і статичний. Всі ці предмети є засобами для вираження інших предметів. Наприклад, куб може бути і столом, на яке щось ставиться, і лавкою, і стільцем, і осередок, і ящиком, і будинком. З'єднання кульової та циліндричної форм може асоціюватися у дитини з людською фігурою, з іншою живою істотою. Третій «дар» – це куб, розділений на вісім кубиків. На цій стадії гри дитина вчиться використовувати предметні засоби для елементарного конструювання, тобто осмисленого створення форми; знайомиться з поняттям множини. Ускладнення практики створення предметних форм досягається дитиною в процесі освоєння четвертого «дару», що полягає в восьми брусках (або плитка), на які поділений куб. П'ятий «дар»

полягає в поділі кубиків по діагоналі навпіл, що дає можливість дитині складати ще більш складні конструкції і візерунки. Нарешті, шостий «дар» – це куб, розділений на 27 «цеглинок», частина з яких розділена вздовж, а інші – поперек.

«Дари» Фребеля, що представляють собою дидактичний посібник для пізнання дитиною форми, величини, розмірів, просторових відносин, в тісному зв'язку з розвитком мови, мислення, будівельних навичок тощо, Згодом отримали плідний розвиток, трансформувалися в найрізноманітніші набори ігор, зокрема типу «конструктор», використання яких базується практично на тих же дидактичних принципах, що і початкові засоби. Фребель розробив методичні основи роботи з папером (складання, фігурне розрізання), складання з паличок, малювання фарбами, проведення рухливих ігор з м'ячем і з співом тощо. Важливе значення Фребель надавав роботі дитини на землі. У цьому корисному і вкрай важливому для подальшого розвитку малюка занятті педагог, крім пізнавального, оздоровчого та виховного завдань, виділяв ще одну задачу, рішення якої педагог повинен забезпечити, – одночасний розвиток колективізму і індивідуальності. Тут дитина виступає і як окрема особа, і як член спільного життя. Тому він вважав за обов'язок для початкової школи і для дошкільного закладу наявність саду, який би поділявся на дві частини: в одній частині діти всі разом доглядають за посадженими рослинами (квітами, овочами, деревцями), в іншій частині знаходяться маленькі грядочки кожного з дітей, де вони можуть проявити свою трудову і естетичну індивідуальність. Уже осмислений догляд за маленьким садом на вікні або в горщику становить для дитини чисте джерело морального самовдосконалення; тим в значно більшій мірі це відноситься до роботи в саду і на городі. Для надання процесу дитячої праці естетичної виразності педагог пропонував, щоб «дитяча садівниця» супроводжувала обробіток садової ділянки відповідними пісеньками [2].

Теорія Ф. Фребеля і його практична діяльність, ретельно розроблена система громадського виховання дітей дошкільного віку, оснащена методичними посібниками та наочними засобами, справили величезний вплив на розвиток педагогічної думки і практики, сприяли виділенню дошкільної педагогіки в самостійну галузь наукових знань. Його педагогічна спадщина не втратила значущості і до теперішнього часу.

Список використаних джерел

1. История зарубежной дошкольной педагогики : хрестоматія 2-изд., доп / сост. Н. Б. Мчелидзе и др. – Москва : Просвещение, 1986. 464 с.
2. Проніков О. К. Історія педагогіки : курс лекцій Чернігівський нац. університет ім. Т. Г. Шевченка. Київ : Слово, 2015. 440 с.
3. Фребель, Ф. Педагогические сочинения в 2 т. : пер. с нем. / под ред. Д. Н. Королькова. Т.2. Москва, 1913. 528 с.

Цзен Гуанхай,

аспірант кафедри загальної педагогіки і педагогіки вищої школи
Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

науковий керівник: **В.В. Ворожбіт-Горбатюк,**

доктор педагогічних наук, професор кафедри історії педагогіки і порівняльної педагогіки
Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

СТВОРЕННЯ НАВЧАЛЬНОГО ПРОСТОРУ ДЛЯ МУЗИЧНОЇ ОСВІТИ ЛЮДЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ У КНР

Загальновідомо, що інклюзія передбачає посилення міри участі громадян з особливими потребами в активному житті соціуму. Ідея інклюзії у цьому значенні має широку реалізацію у КНР. Останні роки в КНР організовано системні заняття з навчання вокалу, хорового мистецтва для молодих людей з особливими потребами. Аналіз проблеми організації мистецької освіти для людей з особливими потребами засвідчив: це питання нове, потребує глибокого наукового аналізу на міждисциплінарному рівні, відповідного змістового і методичного розроблення. У контексті проблематики нашого дослідження цінним видаються висновки і пропозиції дослідника реалізації інклюзії в системі музичної освіти Т. Фурдак [1].

З огляду на викладене вище, **метою цієї публікації** визначено огляд проблеми створення середовищного простору для музичної освіти людей з особливими потребами у КНР.

Вклад матеріалу. Інтенсивна розробка проблем інклюзивної освіти в Україні в останнє десятиліття стала важливою умовою впровадження у практику обміну досвідом музичної освіти молоді з особливими потребами на теренах Китаю й України. В Україні інклюзивна освіта унормована на державному законодавчому рівні, є перспективи реалізації права людини з особливими потребами на всіх рівнях освіти і в усіх напрямках соціалізації [2].

Ретельне вивчення матеріалів з теми дослідження свідчить про прогресування негативної тенденції у світовому масштабі – поширення (чисельне і нозологічне) категорії дітей, молоді з особливими потребами. Варто зазначити про те, що різні патології розвитку загального, генетичні відхилення призводять несформованих психічних функцій. Це виявляється у слабкій розвиненості психічних процесів (пам'ять, мислення, мовлення, уява тощо), відхиленнях у поведінці, що призводить до труднощів в організації і здійсненні навчання, може стати причиною соціальної дезадаптації.

Саме тому, що зміни у психічній діяльності людини з особливими потребами піддаються впливу художніх, мистецьких засобів, зусилля педагогів музики передусім спрямовані на розробку ефективних програм мистецького розвитку таких людей. В Україні і КНР розробка проблеми

розумового та духовно-емоційного розвитку людей з особливими потребами здійснюється залежно від професійної орієнтації дослідників. Цінні методичні і змістові напрацювання є у музично-педагогічному напрямку, психологія дає наукове підґрунтя в організації взаємодії з людьми з особливими потребами. Клінічна медицина дає орієнтири щодо організації середовищного простору і підтримки розвитку таких вихованців.

Принциповими явищами в організації середовищного простору для хорової і вокальної підготовки цієї категорії вихованців різного віку визначено таким чином. Залучення людини з особливими потребами до культурних процесів, подій, що сприятиме піднесенню її статусу. За допомогою сучасних технологічних засобів створити мотивуючий простір, який дасть змогу людині з особливими потребами проявити творчість. Розроблення таких методик, підбір форм, методів, засобів, прийомів навчальної взаємодії, які б сприяли енергоефективності занять, тобто забезпечували раціональний підхід у витратах часу, фізичних сил, психо-емоційних ресурсів людей з особливими потребами. Архітектурна доступність, санітарно-гігієнічні умови доступності для реалізації завдань інклюзії. Ці принципові положення у КНР в системі музичної освіти людей з особливими потребами реалізується через систему партнерства педагога, музичного працівника, психолога, лікарів. Перехресне консультування дає продуктивні результати. Основна місія педагога в такому партнерстві полягає у встановленні емоційного контакту з кожним учнем, доведення до осмисленого розуміння навчальної задачі. Завданням музичного працівника є підготовка сприятливого позитивного естетичного фону навчальної співпраці, розробка професійних мистецьких завдань, вправ, тренувань тощо. Психолог забезпечує системний підхід у взаємодії батьків чи опікунів людини з особливими потребами, усіх учасників педагогічного процесу. Лікар з огляду на нозологію і специфіку потребнісної сфери вихованця корегує програмні компоненти змісту занять.

Отже, підсумовуючи стислий огляд проблеми створення середовищного простору для музичної освіти людей з особливими потребами у КНР, зазначимо, що середовищний простір для організації педагогічного процесу з людьми з особливими потребами з-поміж інших реалізує завдання комфортного і безпечного перебування людини у мистецькій атмосфері. Багатоаспектне партнерство в системі музичної (хорової і вокальної освіти) людей з особливими потребами в КНР дає перспективу такій людині проявити і реалізувати себе повноцінно в соціумі, утверджує у суспільстві цінності інклюзії. Неформальне спілкування з музикантами і педагогами сприяє формуванню в людини з особливими потребами високих духовних цінностей, прийняття і відтворення краси засобами музичного мистецтва.

Список використаних джерел

1. Фурдак Т. Д. Музичний освітній процес у системі інклюзивної освіти / Т. Д. Фурдак // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 14 : Теорія і методика мистецької освіти. – 2017. – Вип. 22(2). – С. 71–77. – URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_014_2017_22\(2\)_15](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_014_2017_22(2)_15)
2. Про внесення змін до Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах : Постанова Кабінету Міністрів України від 9.08.2017 № 588 // Управління освітою. – 2017. – № 10. – С. 5–9.

УДК 004.85

О.М. Чміленко,

студентка факультету інформатики

Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова

науковий керівник: **Ю.П. Біляй,**

кандидат педагогічних наук, доцент теоретичних основ інформатики

Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова

МОТИВАЦІЯ НА УРОКАХ ІНФОРМАТИКИ ЗА ДОПОМОГОЮ СУЧАСНИХ ОСВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ

Сучасні зміни, що відбуваються в суспільстві, потребують істотних змін у системі освіти, принципах її організації, формах і методах навчально-виховного процесу, впровадження сучасних технологій навчання і виховання.

Незважаючи на популярність освітніх технологій, вчені не досягли єдності в обґрунтуванні їх теоретичних основ, зокрема у трактуванні терміну.

Термін «технологія» походить від грецького *techne* – мистецтво, майстерність, і *logos* – наука, закон. Тобто «технологія» (дослівно) – це наука (вчення) про майстерність. Поняття «технологія» виникло у зв'язку з розвитком машинної промисловості, а згодом було застосовано щодо освітньої галузі через намагання поширити новації у навчально-виховний процес [6].

Освітні технології («EdTech») відносяться до області технологій, присвячених розробці та застосуванню інструментів (включаючи програмне забезпечення, апаратні засоби та процеси), призначені для сприяння освітнього процесу.

Журнал «Дослідження інтерактивного навчання», опублікований асоціацією «Розвиток обчислювальної техніки в освіті», включав наступне перерахування інтерактивних навчальних середовищ, що дає уявлення про технічну сферу діяльності.

- комп'ютерне навчання мови;
- комп'ютерні системи оцінки;
- спільне навчання з використанням комп'ютера;
- розподілені та інтерактивні навчальні середовища;
- інтерактивні мультимедійні системи;
- інтерактивні симуляції та ігри;
- інтелектуальні системи навчання;
- системи навчання на базі віртуальної реальності [6].

Терміном «мотивація» в сучасній психології позначаються як мінімум два психічні явища: 1) сукупність стимулів, що викликають активність індивіда і визначальну її активність, тобто систему чинників, детермінуючих поведінку; 2) процес утворення, формування мотивів, характеристика процесу, який стимулює і підтримує поведінкову активність на певному рівні [2; 3].

Мотиви досягнення успіхів у навчанні поділяють на пізнавальні мотиви, які пов'язані зі змістом навчальної діяльності і соціальні мотиви, які пов'язані із взаємодією із суспільством. Пізнавальні мотиви в свою чергу поділяються на: широкі пізнавальні мотиви, навчально-пізнавальні мотиви та мотиви самоосвіти [5]. Широкими пізнавальними мотивами є інтерес до нових дивовижних фактів та явищ, оригінальних дедуктивних висновків, до закономірностей у навчальному матеріалі, ключових ідей.

На уроках інформатики ми можемо активізувати пізнавальні мотиви, використовуючи сучасні освітні технології. Досить поширене використання інтерактивних симуляцій та ігор. Технології ігрового навчання – це така організація навчального процесу, під час якої навчання здійснюється у процесі включення учня в навчальну гру (ігрове моделювання явищ, «проживання» ситуації). Застосовуючи дані освітні технології на уроці ми можемо здійснювати різні види навчальної діяльності. Наприклад, LearningApps.org – онлайновий сервіс, за допомогою якого створюють інтерактивні вправи. Їх можна використовувати в роботі з інтерактивною дошкою, або як індивідуальні вправи для учнів. На сайті доступна велика база завдань, розроблених учителями з різних країн для усіх предметів шкільної програми. Кожен із ресурсів можна використати на своєму уроці, змінити під власні потреби, розробити схожий чи зовсім інший навчальний модуль.

Прикладом використання сучасних освітніх технологій на уроках інформатики також може бути веб-квест «Основи інформаційної безпеки». Перед початком проходження веб-квесту учням пропонують відповісти на запитання «Як захистити свої персональні дані від зловмисників, які у будь-який час можуть скористатися ними?». Даний веб-квест містить різноманітні завдання, які покликані розвивати творчі здібності учнів та підсилювати їхній інтерес до процесу навчання [4].

Останнім часом популярності набувають розподілені та інтерактивні навчальні середовища, так як Prezi, PowToon, Google-form, My Test та інші. Дані технології можна застосовувати як засоби візуалізації теоретичного матеріалу чи як платформи для створення нових творчих завдань.

Отже, під час навчання на уроках інформатики застосування сучасних освітніх технологій як одного з методів мотивації допоможе розвинути комунікативні вміння, творче мислення, креативність, отримати задоволення та зняти напругу, сприятиме саморозвитку особистості учнів. Також це сприятиме реалізації головного завдання школи – готувати молодь до майбутньої практичної діяльності і життя в сучасному інформаційному суспільстві.

Список використаних джерел

1. Поняття освітньої технології: веб-сайт. URL: https://teacher-inc-7.pp.ua/поняття_освітньої_технології.html (дата звернення: 07.04.2019).
2. Синявський В. В., Сергєєнкова О. П. Психологічний словник: довідник. Київ: Науковий світ, 2007. 274 с.
3. Психологический словарь: веб-сайт. URL: <http://www.voppsy.ru/dictionary.htm> (дата звернення: 07.10.2019).
4. Чміленко О. М. Веб-квест «Основи інформаційної безпеки»: веб-сайт. URL: <https://sites.google.com/std.npu.edu.ua/osn-inf-bez> (дата звернення: 07.10.2019).
5. Штепа О. С. Мотиваційне здоров'я особистості. *Практична психологія та соціальна робота*. 2012. №8. С. 1–4.
6. Educational technology: веб-сайт. URL: http://edutechwiki.unige.ch/en/Educational_technology (дата звернення: 07.10.2019).

С.О. Чорна,

здобувач вищої освіти освітнього ступеня «магістр»

А.А. Жолудько,

здобувач вищої освіти освітнього ступеня «бакалавр»,

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського

науковий керівник: **Н.О. Пахальчук,**

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дошкільної та початкової освіти

Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського

ПІДВИЩЕННЯ ІНТЕРЕСУ ДОШКІЛЬНИКІВ ДО ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Оздоровлення дітей дошкільного віку – є важливою проблемою сьогодення. Фізкультурно-оздоровчій роботі приділено значну увагу у всіх програмах виховання та розвитку дітей раннього та дошкільного віку. Важливим засобом формування інтересу до фізичної культури є рухова активність (фізичні вправи, народні ігри і забави тощо), оздоровчі сили природи (сонце, повітря, вода) та гігієнічні фактори (режим дня і

харчування, дотримання правил особистої та громадської гігієни тощо) й загартування [3, с. 98].

Л. Мовчан слушно визначає методи формування в дітей дошкільного віку інтересу до фізичної культури:

– Словесні методи, зокрема художнє слово, а саме: читання художньої літератури, розповідання казок, легенд, прислів'їв про здоров'я, які збуджуватимуть пізнавальні інтереси дитини, сприятимуть розвитку їх допитливості; загадування загадок. Читаючи їх, діти замислюються над тим, як зміцнити й зберегти своє здоров'я, що для цього треба робити.

– Практично-ігрові методи. Вони здійснюють особливий вплив на появу інтересу в дошкільників. Оскільки під час ігрової діяльності в дитини активізуються пізнавальні процеси, дитина прагне набути нових знань, досвіду.

– Наочні методи, оскільки зорове сприймання дитини активізує її увагу і посилює інтерес до того, що вона бачить, а внаслідок цього дитина прагне до побаченого еталону, ідеалу [3, с. 95].

Наразі дослідниками [1; 3; 4; 6 та ін.] визначаються комплекс засобів, прийомів, методів, умов та шляхів активізації рухової активності, що сприятимуть підвищення в дітей дошкільного віку інтересу до фізкультурно-оздоровчої діяльності.

Так, С. Реуцький запропонував використовувати з дітьми зверобатику, яка полягає у виконання рухових дій незвичним способом пересування (в положення «ведмедя», «павучка», «черепахи» тощо, в незвичних умовах). Наведемо приклади завдань у зверобатиці:

1. «Кішці» та «собаці» треба розійтися на гімнастичній дошці, не втративши рівноваги. Дошка спочатку лежить на підлозі, потім підведена.

2. Треба разом «колодою» прокотитися по доріжці з матів або по підлозі, тримаючись за руки і не заважаючи один одному.

3. Разом «павукам» плечем один до одного переносити великий циліндр м'якого конструктора.

4. Серія завдань «Звірячі союзи»: пройти маршрут «бутербродом» (знизу повзе черв'ячок по підлозі, зверху йде ведмедик) тощо.

5. «Хворі звірі»: пересуватись, не спираючись на хвору руку або ногу.

6. «Вправи на дружбу»: пересуватись командою [6].

Також з дітьми дошкільного віку можна використовувати театр фізичного виховання та оздоровлення М. Єфименка [1; 2]. Наведемо особливості створення плану-конспекту заняття з пластик-шоу-класик за М. Єфименком:

1. Особливості ВТГ – великої тематичної гри, в руслі якої буде проведено кілька занять.

2. Кількість ситуаційних міні-ігор (СМІ). Наприклад, для ВТГ «Красуня весна – пора зелені й цвітіння» ситуаційні міні-ігри можуть бути такими:

«Розквітаюча посмішка дивовижного первоцвіту», «У мальовничому гайочку», «Хто радіє травам-квітам?», «Куди біжать срібні струмочки?», «Духмяність зелених шат», «Казочка про вільних комах», «Привітні ніжні ластівки», «Чарівність цвіту у садочку», «Сонячні кульбабки» тощо.

3. Особливості програми (хлопчики, дівчатка, змішана група) та напрям пластик-шоу (з елементами гендерного виховання, з елементами екологічного виховання тощо)

Н. Пахальчук досліджує особливості використання ритмічних та дихальних вправна становлення дошкільників. Наведемо ритмічну руханку з ботмерівської гімнастики «Сонце, повітря і вода» [4; 5].

В.п. – о.с., ноги нарізно.

1. 1-8 – вісім оплесків, поступово рухаючись від положення «руки вниз» – «руки перед собою» – «руки вгору».

2. 1– клацнути великим і середнім пальцями правої руки в правій площині; 2 – клацнути великим і середнім пальцями лівої руки в лівій площині; 3 – покласти долоню правої руки на ліве плече; 4 – покласти долоню лівої руки на праве плече; 5 – покласти долоню правої руки на праве стегно; 6 – покласти долоню лівої руки на ліве стегно; 7-8 – тупнути правою ногою.

3-4. Повторити першу та другу вправи комплексу.

5. 1 – тупнути правою ногою; 2 – плеснути лівою долонею об ліве стегно; 3-4 – повторити 1-2; 5-8 – чотири оплески.

6. Повторити п'яту вправу.

Таким чином, серед багатьох чинників, що впливають на здоров'я та працездатність дитячого організму важливе значення має рухова активність, біологічна потреба в русі, задоволення якої є найважливішою умовою гармонійного розвитку та виховання дитини. Оздоровчі технології, ігровий спосіб організації фізкультурно-оздоровчої діяльності дошкільників сприятимуть підвищенню інтересу особистості до фізичної культури та спорту.

Список використаних джерел

1. Ефименко, Н.Н. (1999) Театр физического развития и оздоровления детей дошкольного и младшего школьного возраста. Москва. 256 с.
2. Єфименко, М.М., Бочков, П.М. (2015). Планування занять з фізичної культури для дітей раннього та дошкільного віку. Вип. 1. Вінниця. 108 с.
3. Мовчан, Л.В. Формування інтересу у старших дошкільників до здорового способу життя як психолого-педагогічна проблема. *Психолого-педагогічні науки*. 2014. №4. С. 95–99.
4. Пахальчук Н.А. Использование игр-путешествий в физическом воспитании детей старшего дошкольного возраста. *Социально-педагогическая и медико-психологическая поддержка развития личности в онтогенезе* : сб. материалов междунар. науч.-практ.

- конф., Брест, 15-16 апр. 2015 г. / Брес. го. ун-т им. А.С. Пушкина ; редкол.: Г.Н. Казарчик, Т.В. Александрович, М.С. Ковалевич. – Брест : БрГУ, 2015. С. 193–197.
5. Пахальчук Н.О. Фізичне виховання дітей старшого дошкільного віку та молодших школярів засобами ботмерівської гімнастики. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Серія 15. К. : НПУ, 2015. Вип. 3 (58). С. 90.
6. *Реутский, С.В. (2006)*. Физкультура про другое, зато обо всем, от простого к сложному, в семье, в детском саду и в начальной школе. СПб. 224 с. – Режим доступа: <http://setilab.ru/modules/article/trackback.php/201>

УДК 373.2.016:81-028.31[616.89-008.434.37]

В.В. Шульга,

здобувач вищої освіти освітнього ступеня «магістр»,
природничий факультет,
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

ВИКОРИСТАННЯ ДИДАКТИЧНИХ ІГОР НА ЕТАПІ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ ЗВУКІВ С – Ш У ДІТЕЙ З ФФН СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З АКУСТИКО-ФОНЕМАТИЧНОЮ ДИСЛАЛІЄЮ

Значне зростання кількості мовленнєвих порушень у дітей дошкільного віку є актуальною проблемою на сучасному етапі розвитку логопедії. Найбільш розповсюдженим поміж мовленнєвих дефектів є фонетико-фонематичне недорозвинення мовлення, яке потребує пошуку сучасних підходів в корекційній роботі.

Як в теоретичному, так і в практичному плані питання діагностики та змісту корекційної роботи з подолання акустико-фонематичної дислалії залишаються недостатньо розробленими.

Мета статті: розкрити сутність використання дидактичних ігор на етапі диференціації звуків у дітей з ФФН старшого дошкільного віку з акустико-фонематичною дислалією.

Питаннями ФФН у дошкільників та специфікою його прояву займалися багато авторів Г.А. Каше, Р.І. Лалаєва, Р.Є. Левіна, В.Х. Орфінська, О.Ф. Рау, Є.Ф. Соботович, Т.Б. Філічова, Г.В. Чіркаїна та інші.

В основі механізму акустико-фонематичної дислалії лежить недостатня сформованість фонематичного слуху, тому у дошкільників не сформована функція слухового розрізнення деяких фонем. При сприйманні мовлення звук розпізнається неправильно, відбувається уподібнення однієї фонемі іншій на основі спільності більшості ознак.

Дитина не вміє на слух розрізняти фонемі ні у власній мові, ні у мові оточуючих; змішуються звуки, схожі за своїми акустичними ознаками: дзвінки - глухі, тверді - м'які, свистячі – шиплячі та сонори. Дошкільник вимовляє звук так, як його чує, артикуляційних порушень немає (звуки не

перекручені). Основна причина – несформованість фонематичного слуху, нездатність вірно провести відбір фонем по їх акустичним ознакам [3, с. 7].

У дітей з порушенням фонематичного сприйняття є проблеми з вмінням диференціювати близькі за звучанням чи схожі за артикуляцією звуки рідної мови, що призводить до відставання в поповненні словника, у формуванні граматичної будови мовлення та зв'язної розповіді [1, с. 36].

Приклади помилок у дітей з порушенням фонематичного уявлення:

- заміни одних фонем іншими опозиційними (дзвінкі глухими і навпаки) в процесі звукового аналізу слів;
- заміни одних фонем іншими диз'юнктивними (передньоязикових-задньоязиковими, верхньоязикових-нижньоязиковими, передньоязикових - середньоязиковими, носових- ротовими тощо)

Помилки у дошкільників, які свідчать про труднощі контролю за процесом аналізу фонем у слові:

- зміна послідовності звуків у слові;
- пропуски окремих звуків в слові в процесі аналізу (такі пропуски не об'єднані певною закономірністю);
- називання зайвих звуків у слові;
- часте повторення одного і того самого звука, або комплексу звуків.

Помилки, які свідчать про труднощі аналізу слова:

- відсутність навички виділити заданий звук зі слова;
- виділення цілого складу замість окремого звука;
- невміння визначити місце звука в слові.

Помилки, які свідчать про труднощі синтезу слова:

- пропуски другого приголосного звука при збігах приголосних;
- пропуски приголосних звуків в середині та в кінці слова;
- пропуски голосного звука, який стоїть після приголосного [5, с. 9].

Формування фонематичних процесів у дітей з акустико-фонематичною дислалією охоплює: виховання культури мовленнєвого слуху, розпізнавання певного звуку у слові, аналізування звукового складу слова.

Провідною діяльністю дитини старшого дошкільного віку є гра. К. Д. Ушинський підкреслював, що навчання у формі гри може і повинно бути цікавим, але ніколи – не у формі розваги.

В. О. Сухомлинський її порівнював із «величезним світлим вікном, крізь яке в духовний світ дитини вливається живлющий потік уявлень, понять про навколишній світ [1, с. 40].

Метою дидактичної гри є формування у дитини прагнення та потребу у знаннях, інтерес до того, що може стати їх новим джерелом, удосконалення пізнавальних умінь і навичок. Ефективність сприймання дітьми навчального матеріалу підвищують дидактичні ігри, ігрові заняття і прийоми,

урізноманітнюють їхню навчальну діяльність, вносять елемент цікавості [6, с. 18].

У дидактичній грі діти набувають знання опосередковано, коли педагог пояснює чи вчить, ставить навчальні та пізнавальні завдання. Навчальне завдання в таких іграх як би замасковане на першому плані для граючого, мотивом її виконання стає природне прагнення дитини грати, виконувати певні дії [4, с. 4].

Метою ігор для розвитку фонематичних процесів є корекція чи розвиток фонематичного сприймання, уявлень, аналізу та синтезу. Такі ігри допомагають закріпити правильну звуковимову, чітко диференціювати близькі за акустичними ознаками звуки, сформувати у дитини чіткі уявлення про звук та букву. Немовленнєві та мовленнєві звуки слугують матеріалом для ігор та варіюються в залежності від вікової норми дитини та використовуються на всіх етапах логопедичної корекції [6, с. 26].

Ігри на закріплення правильної звуковимови, диференціації фонетично близьких звуків обов'язково проводяться з дотримання загальних принципів виправлення вад звуковимови:

- ігри з використанням ізолюваних звуків;
- ігри зі складом (відкритим, закритим та зі збігом приголосних);
- підбір слів до відповідного звуку різної складової структури, де запропонований звук знаходиться на початку слова, в середині, у кінці та у словах зі збігом приголосних.

В грі, метою якої є закріплення знань про опозиційні звуки, підбирається матеріал з фонемами, що відрізняються за місцем і способом творення [6, с. 27].

Логопедична робота на етапі диференціювання звуків [с]-[ш] націлена на поступову диференціацію звуків за акустичними і моторними ознаками та проводиться у певній послідовності:

1. Диференціація ізолюваних звуків.

Використанням картинок-символів.

При диференціації звуків [с] і [ш] артикуляція обох звуків по черзі уточнюється за моторними ознаками, потім порівнюється: положення губ, язика, якість повітряного струменя.

Види робіт з картинками-символами при диференціації звуків за моторними ознаками:

1. Не називаючи картинку, дитина називає звук [с] або [ш].

2. Не називаючи звук, дошкільник визначає місце положення язика (вгорі або внизу).

3. Малюку пропонують безліч картинок, що містять звуки [с] і [ш] («шафа», «софа», «каска»); дитина виконує перший або другий вид роботи.

Логопед вимовляє звуки [с] або [ш] при диференціації звуків за акустичними ознаками, дошкільник показує відповідну картинку-символ.

2. Диференціація змішуваних звуків в складах.

Використання рядів складів зі змішуваними звуками. Кількість складів у ряду може бути від двох до п'яти. Співвідношення диференційованих звуків у складовому ряді може бути різним.

Для диференціації у вимові звуків [с] і [ш] можуть бути послідовно використані наступні складові ряди:

1. Са-ша (со-шо; су-шу; си-ши).
2. Ас-аш (ос-ош; ус-уш; ис-иш).
3. Аса-аша (осо-ошо і ін.).
4. Са-са-ша.
5. Ша-ша-са.
6. Ша-са-ша.
7. Ша-ас-ша.
8. Сус-шуш.
9. Ша-су-ос-ши та ін.

При усуненні акустико-фонематичної дислалії в роботі над диференціацією звуків в складах слід приділити особливу увагу: вправи для розрізнення у вимові пар і рядів складів з близькими артикуляційно або акустично звуками, що є ефективним прийомом профілактики дисграфії.

Навчають дітей розрізняти склади вже автоматизованих звуків у поєднанні з приголосними або голосними, а також склади різної структури: відкриті, закриті, без збігу та зі збігом приголосних. Дошкільнику пропонують знайти, який однаковий звук є в декількох різних словах зображених на малюнку, даний звук виділяється силою голосу і вимовляється чітко.

3. Диференціація змішуваних звуків у словах.

При диференціації звуків в словах:

- за акустичними ознаками – логопед вимовляє слово або називає картинку, а дитина показує символ;
- за моторними ознаками - малюк розкладає картинки за двома особливостями звуків, називаючи їх.

Для диференціації використовують пари, ряд слів, що містять звуки [с]-[ш]. Цей етап логопедичної роботи містить слова, що відрізняються одним зі звуків – пароніми («мишка» – «миска»); пізніше – слова, в яких є два диференційованих звуків («Сашко», «соняшник»); на матеріалі слів з диференційованими звуками використовують завдання з навчання звукового аналізу: на пошук слів, що містять диференційовані звуки.

4. Диференціація звуків в реченнях.

Логопед говорить речення, а старший дошкільник повторює за ним, або складає нові з опорою на запитання логопеда, з опорою на сюжетну або предметну картинку. Кількість слів в реченні з диференційованими звуками, структура речення і слів в ньому ускладнюється поступово.

Значна роль на етапі диференціації звуків відводиться розвитку фонематичного аналізу і синтезу.

Одночасно диференціюють не більше двох звуків. Якщо в диференціації потребують все звуки певної фонетичної групи (всі свистячі звуки), їх об'єднують попарно[3, с. 22, 23].

Отже, сутність будь-якої дидактичної гри полягає у опосередкованому формуванні в дитини прагнення та потребу у знаннях, інтерес до того, що може стати їх новим джерелом, удосконалення пізнавальних умінь та навичок. Ігри на диференціацію звуків у дітей старшого дошкільного віку з ФФН обов'язково проводяться з дотримання загальних принципів виправлення вад звуковимови.

Список використаних джерел

1. Буду добре вимовляти. Корекційно-логопедична робота / Л. І. Шевченко. – Харків: Видавництво «Ранок», 2017. – 160 с. (Сучасна дошкільна освіта).
2. Гаврилова Н. С. Порухення фонематичних процесів у дітей / Н. С. Гаврилова // Актуальні питання корекційної освіти. – 2010. – Вип. 1. – С. 87–98. – [Електронний ресурс] / Н.С. Гаврилова – Режим доступу до ресурсу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apko_2010_1_12
3. Дубовская В.О. Дислалія / В.О. Дубовская. – Курган: 2005. – 26 с. – (методичні рекомендації для практичних занять та самостійної роботи студентів очного і заочного відділення, які навчаються за спеціальністю 031800 «Логопедія»)
4. Ладутько Л.К. Картотека дидактичних ігор та вправ з розвитку мовлення дошкільників до розділу «Людина та природа» / Л.К. Ладутько, С.В. Шкляр. – Мозирь.: Содействие, 2010. – 153 с.
5. Опанасець Н.А. Розвиток фонематичних процесів у дітей з мовленнєвими порушеннями / Н.А. Опанасець // Таврійський вісник освіти. – 2015. – № 3. – С. 120–125. – [Електронний ресурс] / Н. А. Опанасець. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tvo_2015_3_23
6. Фурман Н.В. Використання ігрових прийомів у подоланні тяжких порушень мовлення у дітей дошкільного віку / Н.В. Фурман. – Кам'янець-Подільський: 2017. – 94 с. – (метод. посібник)

О.Г. Юров,

завідувач відділом міжнародних масових заходів
Національного центру «Мала академія наук України»,
кандидат технічних наук, член-кореспондент Академії технологічних наук України

ОПТИМІЗАЦІЯ УЧАСТІ В МІЖНАРОДНИХ МОЛОДІЖНИХ КОНКУРСАХ В ЯКОСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ СКЛАДОВОЇ СУЧАСНОЇ НАУКИ УПРАВЛІННЯ ЗНАННЯМИ

Анотація. З метою вивчення закордонного досвіду підготовки та участі у Конкурсі молодих вчених Європейського Союзу – European Union Contest of Young Scientist (EUCYS) автором ініційовано багатостороннє дослідження кращої національної практики відбору, підготовки та участі молоді в EUCYS – «The multilateral study of the best national practice of the student's selection, training and participation in EUCYS» – BeStude-2019. Станом на 1 грудня 2019 у дослідженні взяли участь фахівці з країн ЄС, а також Канади, Тунісу, Грузії та Швейцарії. Надану ними інформацію проаналізовано і узагальнено. Цей матеріал доповнено аналізом певних аспектів результатів EUCYS за час існування конкурсу, на основі якого зроблено висновки.

Ключові слова: Конкурс молодих вчених Європейського Союзу – European Union Contest of Young Scientist (EUCYS); національний відбір учасників; аналіз результатів EUCYS.

Актуальність теми. У статті наведено оброблені станом на 1 грудня 2019 результати дослідження національної практики країн ЄС та світу щодо відбору, підготовки та участі молоді в EUCYS, а також окремі висновки і рекомендації.

Мета наукової статті. Формулювання висновків та пропозицій з метою оптимізації процесу відбору та підготовки участі молоді України в Конкурсі молодих вчених Європейського Союзу – EUCYS та інших міжнародних конкурсних заходах.

Традиційним мірилом якості знань вважається конкурс. На сьогоднішній день у сферах науки та освіти існує багато конкурсних заходів національного та міжнародного рівнів, які притягають увагу науковців, освітян, підприємців та широких верств населення. Одним з найбільш престижних, шанованих і традиційно найвищого рівня представницьких вимог до конкурсів є Конкурс молодих вчених Європейського Союзу – European Union Contest of Young Scientist (EUCYS). З метою вивчення закордонного досвіду підготовки та участі в EUCYS було ініційовано багатостороннє дослідження кращої національної практики відбору, підготовки та участі молоді в EUCYS – The multilateral study of the best national practice of the student's selection, training and participation in EUCYS– BeStude-2019. Станом на 1 грудня 2019 у дослідженні взяли участь фахівці з країн ЄС,

а також Канади, Тунісу, Грузії та Швейцарії. Надану ними інформацію проаналізовано і узагальнено. Цей матеріал доповнено аналізом певних аспектів результатів EUCYS за час існування конкурсу, на основі якого зроблено висновки і рекомендації.

На першому етапі дослідження BeStude-2019 зроблено аналіз співвідношення основних чинників, які визначають процеси національного відбору та підготовки учасників конкурсу EUCYS 2017, 2018 та 2019 років.

В результаті можна навести такі показники (для країн – учасниць BeStude-2019):

- наявність спеціально організованого конкурсу в якості національного етапу EUCYS – 92%;
- інституції відповідальні за проведення національного етапу:
 - міністерства освіти і науки – 30%;
 - національні академії наук – 15%;
 - неурядові організації – 48%;
 - альянс урядових та неурядових організацій – 7%.
- які нагороди передбачаються для переможців національного етапу:
 - рекомендації для участі в EUCYS – 100%;
 - державна грошова нагорода (спеціальні стипендії) – 23%;
 - недержавні грошові нагороди – 46%;
 - недержавні гранти на університетську освіту – 15%;
 - негрошові нагороди – 62%.
- чи вважаються національні олімпіади з основних дисциплін національним етапом EUCYS:
 - з біології – 8%;
 - з хімії – 8%;
 - з комп'ютерних наук – 15%;
 - з екології – 0%;
 - з інжинірингу – 0%;

- з матеріалознавства – 0%;
- з математики – 15%;
- з медицини – 0%;
- з фізики – 8%;
- з соціальних наук – 0%.

- які завдання включає національний етап EUCYS:

- контроль знань відібраних учнів членами журі – 69%;
- контроль конкурсних робіт у письмовій формі членами журі – 77%;
- фінальна оцінка на основі інтерв'ю фіналістів та їх дискусії з журі – 85%.

- чи існують плани вдосконалення існуючої національної системи відбору?

- ТАК – 54%;
- НІ – 46%.

- чи існує спеціальна програма підготовки відібраних учнів перед від'їздом на EUCYS?

- ТАК – 38%;
- НІ – 62%.

У контексті вивчення можливостей підвищення ефективності участі національної команди в Конкурсі EUCYS слід враховувати, що згідно Положення про EUCYS, кожна країна-учасниця може направити до 3 конкурсних робіт, які представляють максимум 6 конкурсантів, не більше 3 особи на 1 роботу, при цьому конкурсантами від країни можуть направлятися лише переможці національного етапу Конкурсу.

Окрема увага автора статті приділялася вивченню співвідношення індивідуальних/колективних робіт національних команд «ТОР-10» (першої десятки) країн-призерів Конкурсу. При цьому загальне місце країни-учасниці визначалося за результатами участі за весь час його проведення – з 1989 по 2019 рік; а співвідношення бралось за останні три роки проведення Конкурсу. Зокрема, отримано такі результати:

- I місце – Німеччина (загалом – 81 нагорода), колективні роботи = 33%;
- II – Австрія (загалом – 42 нагороди), колективні роботи = 76%;
- III – Ірландія (загалом – 41 нагорода), колективні роботи = 46%;
- III – Іспанія (загалом – 41 нагорода), колективні роботи = 81%;
- IV – Франція (загалом – 3.8 нагород), колективні роботи = 72%;
- IV – Великобританія (загалом – 38 нагород), колективні роботи = 44%;
- V – Польща (загалом – 35 нагород), колективні роботи = 30%;
- VI – Швейцарія (загалом – 30 нагород), колективні роботи = 33%;
- VII – Угорщина (загалом – 26 нагород), колективні роботи = 17%;
- VIII – Данія (загалом – 20 нагород), колективні роботи = 7%;

- IX – Нідерланди (загалом – 18 нагород), колективні роботи = 50%;
- X – Італія (загалом – 17 нагород), колективні роботи = 30%;
- (для порівняння: Україна з 1994 по 2019 рік отримала 7 нагород (без врахування спеціальних призів від «Wolfram Research»), з 2011 року представляє індивідуальні конкурсні роботи).

Середній відсоток за результатами TOP-10, який припадає на колективні роботи, становить близько 43%, що складає вагому частину загальнокомандного успіху і може свідчити про значну увагу, яка приділяється країнами-лідерами EUCYS підготовці командних конкурсних робіт.

Оскільки в роботі йде мова про участь нашої сторони у міжнародному заході за рахунок бюджетних коштів України, вважав би також корисним у контексті оптимізації представництва за рахунок держбюджету нашої країни на закордонних молодіжних конкурсах, виставках, ярмарках тощо рекомендувати при прийнятті рішень щодо доцільності участі в конкретному заході скористатись моєю ініціативною розробкою «Розрахунково-порівняльна таблиця показників» (наведено у Додатку 1).

Висновки. Оптимізація участі школярів у процесі підготовки до EUCYS, зокрема, вдосконалення національної системи такої підготовки, може розглядатися як один з вагомих чинників інноваційної складової сучасної науки управління знаннями, популяризації знань серед молоді та широких верств населення країни.

Питанням підготовки до участі в самому престижному європейському конкурсі молодих вчених провідними розвинутими країнами світу надається значна увага, яка проявляється вже на етапі відбору учасників і знаходить відображення в наведених у статті чинниках, що віддзеркалюють піклування держав про розвиток національної освіти, науки, активацію інтересу молоді до науки і підготовку молодого покоління дослідників. При цьому застосовуються різні фактори стимулювання залучення молоді до освітньо-дослідницького процесу.

Вимоги, які висувуються до відбору претендентів на участь в EUCYS (контроль базових знань, контроль письмових конкурсних робіт та інтерв'ю-співбесіди з членами журі) загалом відображають підхід більшості країн-учасниць BeStude-2019 і можуть бути певною ознакою універсальності такого підходу.

З урахуванням того, що усі без винятку країни-учасниці Конкурсу молодих вчених Європейського Союзу, які входять до умовної TOP-10 у контексті досягнень в EUCYS, активно використовують підготовку конкурсних робіт колективами молодих науковців (а такі країни як Австрія, Іспанія та Франція - більшість нагород отримали за колективні роботи), нашій стороні вбачається доцільним звернути увагу на цей формат

конкурсних робіт у контексті розвитку національної системи підготовки учасників EUCYS та інших міжнародних конкурсних заходів.

Беручи до уваги великий відсоток країн, які попри значні успіхи в EUCYS зазначили наміри удосконалення національних систем відбору учасників, компетентним органам нашої сторони слід враховувати також важливість вдосконалення системи стимулювання участі в молоді в Конкурсі, у т.ч. за рахунок розвитку, поєднання і комбінування різних традиційно вживаних форм заохочення молоді до участі в конкурсній діяльності та науки в цілому.

Додаток 1

Проект

Розрахунково-порівняльна таблиця показників для обґрунтування і оцінки доцільності участі у міжнародному заході за рахунок використання коштів держбюджету

назва заходу/місце/ дата проведення

назва установи, яка пропонує нашій стороні взяти участь у заході

№ п/п	Найменування показника	Оцінка відповідності *		Примітки
		Відповідає /ТАК	Не відповідає /НІ	
1	2	3	4	5
1	Організатором виступає ООН/установа системи ООН /зазначити назву установи у стовпці 5 таблиці/			
2	Організатором виступає ЄС/установа системи ЄС /зазначити назву установи у стовп. 5 таблиці/			
3	Організатором виступає міжнародна регіональна організація /зазначити назву в стовп. 5 таблиці/			
4	Участь представників України слугуватиме розвитку багатосторонніх відносин у сферах /зазначити назви цих сфер у стовп. 5 таблиці/			
5	Організатором виступають країни G-7/зазначити які у стовп. 5 таблиці/			
6	Організатором виступають країни G-20/зазначити які у стовп. 5 таблиці/			
7	Організатором виступає країна-стратегічний партнер України /зазначити назву в стовп. 5 таблиці/			
8	Участь представників України слугуватиме розвитку двосторонніх			

	відносин у сферах /зазначити назви цих сфер у стовп. 5 таблиці/			
9	За результатами участі в заході передбачається досягнення домовленостей/підготовка спільних документів тощо /потрібне зазначити в стовп. 5 таблиці/			
10	Наявність відомостей про рейтинг заходу в системі міжнародних відносин/у стовп. 5 таблиці зазначити відповідну інформацію з посиланням на джерело/			
11	Наявність ініціативного запрошення нашої стороні від організаторів заходу			
12	Участь у заході відповідає зовнішнім пріоритетам України/ у стовп. 5 таблиці зазначити яким/			
13	Наявність передісторії відносин України з організаторами заходу /у стовп. 5 таблиці навести відповідну інформацію/			
14	Наявність зв'язку заходу з аналогічними заходами в Україні/у стовп. 5 таблиці зазначити основні чинники такого зв'язку/			
15	Наявність економічного обґрунтування участі в заході			
16	Наявність порівняння зазначеного заходу з іншими аналогічними за участю України /у стовп. 5 таблиці навести найменування таких основних аналогів/			
17	Наявність переваг від участі в зазначеному заході у порівнянні з аналогами в разі конкурентного вибору /у стовп. 5 таблиці навести переваги/			
18	В разі конкурсного характеру заходу, наявність визнаної системи вибору журі/ким визнано – зазначити у стовп. 5 таблиці			
19	Наявність затвердженої системи відбору кандидатів на участь у заході			
20	Наявність внутрішньодержавного механізму схвалення участі України у зазначеному заході /у стовп. 5 таблиці навести відповідні посилання/			
21	Наявність можливості і практики залучення спонсорських та інших небюджетних коштів на фінансування участі у заході			

* - потрібне позначити

П.І.Б. заявника

Посада заявника

Дата

КУЛЬТУРА І МИСТЕЦТВО

Н.В. Волик,

методист вищої категорії,

Балаклійська дитяча музична школа,

місто Балаклія, Балаклійський район, Харківська обл.

«ОЛІМПІЙСЬКІ ІГРИ З ФОРТЕПІАНО» ЯК ІННОВАЦІЙНИЙ МЕТОД У МУЗИЧНОМУ ВИХОВАННІ УЧНІВ ДМШ ТА ШЕВ

Сучасна музична педагогіка намагається знайти нові шляхи для розвитку та зміцнення інтересу учнів протягом навчання у дитячих музичних школах та школах естетичного виховання. Відомо, що гра – не просто улюблене зайняття дітей, це провідний вид діяльності дошкільнят. Саме у ній формуються основні новоутворення, що готують перехід дитини до молодшого шкільного віку. Ігрова діяльність має велике значення в розвитку мотиваційної сфери дитини, свідомого бажання вчитися. Вона є і першою школою волі; саме у грі спочатку проявляється здатність добровільно, за власною ініціативою підкорятися різним вимогам. У грі формуються або перебудовуються і приватні психічні процеси. З часом, коли дитина зростає, її пріоритети змінюються, і для того, щоб підтримувати та розвивати інтерес до занять в учня-підлітка, викладач повинен поєднувати різні види навчальної діяльності, які містять в собі комплексний підхід до музичного виховання дітей. Але і в цьому віці ігровий момент не втрачає своєї актуальності. Саме це стало «наріжним каменем» у роботі викладачів фортепіанного відділу Балаклійської ДМШ Харківської області. Вони організували та провели «Олімпійські ігри з фортепіано» для старшокласників. Ці змагання мали за мету не тільки розкриття взаємозв'язку між предметом спец. фортепіано та предметами теоретичного циклу – сольфеджіо і музичною літературою, виявлення міцності знань учнів з цих дисциплін, але й перевірку на практиці ефективності впровадження такого інноваційного методу.

Олімпійські ігри склалися з 8 етапів:

1. Програвання конкурсного твору (один учасник від команди).
2. Розповідь про твір.

Учасники команд за 15 секунд перегляду незнайомого твору повинні запам'ятати та розповісти про розмір, початкову та кінцеву ноти, тональність та про всі тривалості нот, які зустрічаються у творі.

3. Гра з зав'язаними очима.

Учні грають частину твору з зав'язаними очима.

4. Вікторина.

Гравцям пропонується впізнати мелодії творів, вивчених на уроках музичної літератури, у живому виконанні викладачів школи, та записати назву твору і прізвище композитора.

5. Гра 4 видів гами.

6. Читання з листа.

Кожній команді за 30 секунд необхідно візуально по уривку з нотного тексту впізнати мелодію популярної дитячої пісні і заспівати її.

7. Конкурс капітанів складався з II частин

I – відгадати, що знаходиться у чорній скриньці.

II – грати твір і одночасно відповідати на запитання ведучої.

8. Естафета.

Учасники повинні пробігти певну дистанцію, швидко та правильно підписати нотні знаки, розташовані на мольбертах, повернутися до команди і передати ручку як естафету наступному гравцю.

Ось за такою системою оцінювання працювало журі:

Назва конкурсу	Критерії оцінювання	Кількість балів
1. Виконання конкурсного твору.	Рівень виконавської майстерності, творча індивідуальність, художнє розкриття змісту твору, сценічна культура та артистизм виконавця.	від 1 до 3 балів
2. Розповідь про твір.	Швидкість, точність, повнота відповіді.	від 1 до 3 балів
3. Гра з зав'язаними очима.	Точність попадання на клавіатуру, цільність, емоційність виконання.	від 1 до 3 балів
4. Вікторина.	Точність та повнота відповіді.	від 1 до 3 балів
5. Гра гами.	Швидкість, вміння користуватися навичками гри гам, цільність.	від 1 до 3 балів
6. Читання з листа.	Вміння користуватися навичками читання з листа. Грамотний спів твору всією командою.	від 1 до 3 балів
7. Конкурс капітанів I етап II етап	Правильна відповідь. Вміння грати та одночасно відповідати на запитання.	від 1 до 3 балів

8. Підписати ноти.	Швидкість, грамотність.	від 1 до 3 балів
--------------------	-------------------------	------------------

Переможців «Олімпійських ігор» було нагороджено золотими, срібними та бронзовими медалями.

Треба зазначити, що учасники змагань під час репетицій та підготовки здружилися між собою. І не надто улюблені гами стали гратися із задоволенням, і часу на підготовку домашніх завдань з спец. фортепіано та суміжних предметів стало приділятися більше. Інтерес до музичних дисциплін став більш поглибленим.

Можна з упевненістю сказати, що не тільки у молодшому віці діти захоплюються грою. Гра як метод позакласної роботи викладача стає вагомим важелем у музичному вихованні дітей середнього та старшого віку.

Список використаних джерел

1. Милич Б. Є. Виховання учня-піаніста. – М., «Кіфара», 2002. – С. 78.
2. Артоблевська Г. Д. Перша зустріч з музикою – М., Радянський композитор, 1987. – С. 10.
3. Тимакін Е. М. Виховання піаніста. – М., «Радянський композитор», 1989. – С. 8.

М.М. Волосюк,

науковий працівник Почаївського історико-художнього музею,
місто Почаїв, Тернопільська область

СВІЧКА ЯК НЕЗМІННИЙ ЕЛЕМЕНТ ПРОСВІТЛЕННЯ Й САКРАЛЬНОСТІ

З древніх часів і аж до сьогодення ми маємо постійну і майже системну нагоду спостерігати факт і бути самими учасниками дійства, коли свічка використовується на усіх богослужіннях та церковних требах. Віряни незмінного запалюють свічки перед іконами та мощами усіх святих. Вогонь, який ми маємо при спалюванні свічки для вірянина символізує згоряння усіх грішних і абсолютно зайвих моментів життя, але перш за все запалюючи свічку вірянин намагається проявити таким чином стан своєї душевності яка горить у молитві до Бога, як Спасителя світу.

Щодо історії походження свічки, первинних проявів її застосування та впливових факторів на це, то існує чимало різних фрагментарних історично значимих моментів. Адже історія будь якого аспекту життя має варіативну безмежність. Вперше свічка як джерело світла та ознаки людського вже не тваринного існування використовувалася у далеких древньо-язичних капищних віруваннях. Але загалом це була не зовсім та свічка яку ми звикли бачити та сприймати сьогодні.

Найціннішим матеріалом для свічки був бджолиний віск, так як вважалося, що бджола це є творіння Боже і саме вона, як найменше Його творіння, найщиріше трудиться на Божій ниві приносячи життєво значимі плоди для земного буття справжнього вірянина.

За древніми церковними традиціями свічка символізує Світло правди, Світло мудрості і Світло Євангельського слова, що перемагає будь яку темряву і гріх. Також свічка тлумачиться як своєрідна жертва приносима Богу.

У народних обрядах в Україні, ритуалах, побуті свічки використовувалися досить широко. Свічка супроводжує віруючу людину в тайні Хрещення, Шлюбу, аж до закінчення земного життя. Свічки, що запалювали після смерті людини, висвітлювали темряву смерті.

Свічка – це символ готовності людини до зустрічі з Богом, незалежно від часу і місця, коли Він схоче її покликати до себе. Таку свічку ієрей подає новохрещеному або хресним батькам у праву руку. При цьому він говорить: «Прийми оцю запалену свічку і намагайся у житті твоєму просвічуватися світлом віри і добрих діл, щоб, коли прийде Господь, ти міг світло вийти назустріч Йому з усіма святими й увійти безперешкодно у небесну славу Його і царювати з Ним на вічні віки. Амінь».

У надвечір'я Різдва Христового на святково застелений стіл клали хліб. У деяких регіонах України був звичай вставляти в нього високу воскову свічку. На Галичині та Лемківщині свічку ставили в горня з ярим зерном, яке згодом підмішували до посівного зерна. Запалена свічка горіла весь вечір.

Про свічки згадується у колядках, як про небесний дар: «Зійшли ангели з неба до землі, принесли дари Діві Марії: три свічки воскові...»

У католицькій традиції найвідомішим символом передріздвяного посту – Адвенту — є вінок із чотирма свічками. У журналі римо-католиків України «Каїрос-вісник» читаємо: «Ще до прийняття християнства германські народи робили взимку вінки з запаленими свічками, що символізувало надію на прихід весни й тепла. У Скандинавії була традиція взимку ставити свічки довкола колеса і звертатися до бога світла з проханням повернути «колесо землі» назад до сонця, аби дні подовжилися і тепло повернулося. У XVI ст. вінок стали використовувати католики Німеччини (перша різдвяна ялинка, до речі, теж з'явилася там у XVI ст.)».

Свічка підносить нашу молитву до небес і просвітлює серце. Та саме зі свічками пов'язана велика кількість забобонів.

Для справжнього християнина свічка має досить чітке пряме та символічне призначення. Забобони намагаються затьмарити або перекрутити істинну віру, як темрява намагається загасити світло. Дуже часто духовенство застерігає: «Часто свічки просять для «лікувальних сеансів» в екстрасенсів, для ворожіння і навіть — для відверто магічних ритуалів. Просять, нехтуючи всім, часто навіть брешуть, що для поховання,

або щоб світити вдома, або навіть погрожують, вимагаючи дати 3, або 7, або 12 свічок для «лікування у екстрасенса» чи «зняття порчі»... Сенс цього водночас і дуже простий, і страшний: це треба для наруги над святиною. Ніщо так не тішить диявола, як те, що на служіння йому використовується призначене Богові: освячена вода, освячені свічки, ікони тощо. То ж не годиться християнам догоджати дияволу і нести до нього свічки, призначені в скромну жертву Богові».

Пам'ятаймо: коли є світло, то немає місця для темряви; коли є справжня віра — для забобонів у серці віруючого немає місця.

Свічка повна символічного значення, але нас рятує не символ, а справжня суть — Божа благодать. Не достатньо відвідати храм і поставити свічку перед святими іконами, треба прийти до Господа з чистими думками і щирою молитвою.

Список використаних джерел

1. Завадська В., Музиченко Я., Таланчук О., Шалак О. 100 найвідоміших образів української міфології. Вид. 2-е, випр. й допов. — К.: Орфей, 2002. — 456 с.
2. Свічка // Словник української мови: в 11 т. — К.: Наукова думка, 1970–1980.
3. Свічка // Українська мала енциклопедія: 16 кн. У 8 т. / проф. Є. Онацький. Буенос-Айрес, 1964. — Т.7, кн. XIII: Літери Риз – Се. — С. 1697–1700.

М.М. Волосюк,

науковий працівник Почаївського історико-художнього музею,
місто Почаїв, Тернопільська область

СИМВОЛІЧНІСТЬ І САКРАЛЬНІСТЬ СВІЧКИ, ЇЇ ВОГОНЬ

Свічки, лампадки або факели використовували в перші віки християнства під час Богослужіння, бо молились у катакомбах і підземеллях уночі або дуже рано. Хоча практичне значення свічок було не основним. Церковні свічки відіграють важливу символічну роль і виражають вчення Церкви. Наприклад, одна свічка чи лампадка символізує одного Бога у Трійці; 2 – дві природи Ісуса Христа; 3 – Пресвяту Трійцю; 7 – сім дарів Святого Духа. На престолі по обидва боки хреста чи кіота ставлять один підсвічник з однією, двома чи трьома свічками. Вони означають подвійну природу Христа — людську й божественну. Великодня свічка символізує воскреслого Христа. Шість світильників на вівтарі означають постійний церковний цикл молитов.

Посередині храму, вгорі на стелі, висить панікадило (від грецького «полі кандела»), тобто великий підсвічник з багатьма свічками. Панікадило символізує небо і запалюється в урочисті моменти богослужіння. Віруючі

можуть поставити свічки з молитвами за здоров'я перед іконами та аналоями, де зазвичай стоять круглі підсвічники. У храмі є низький стіл-канонник, на якому стоїть зображення розп'яття і встановлена підставка для свічок за упокоєння душ померлих. Перед канонником служать панахиди.

Під час Богослужіння запалюють свічку і несуть перед священиком у таких частинах Літургії: під часі Малого входу, під час читання св. Євангелія, під час Великого входу, під час св. Причастя. У різних частинах Богослужіння свічка має своє окреме значення. Наприклад, на Малому вході несуть свічку на знак того, що Іван Хреститель ішов перед Ісусом, готував йому дорогу. Коли читається Євангеліє, запалені свічки вказують на важливість самої події — Проголошення Божого Слова, символізують, що євангельське світло просвітлює кожного вірянина, кожну людину як перебуває у храмі Божому на службі. Особливе значення мають свічки на Богослужінні, яке відправляє єпископ. В одній руці він тримає дикирій — свічник із двома свічами, що означають Божу і людську природу Ісуса Христа, а в другій — трикирій — свічник із трьома свічами, що означають Три Божі Особи, Триєдиного Бога.

Символічність використання свічок та лампад засвідчує і склад речовин, з яких вони зроблені. Віск та олива ще у стародавні часи приносили до храму, як жертву Богові. Споконвіку християнська церква, духовенство та монастирі багато уваги приділяли, розведенню та утриманню медоносних бджіл. Також віск використовують при виготовленні писанок. Символіка світла відображається на писанках знаками свастики і блискавки.

В іконописі навколо голів Ісуса Христа, Матері Божої, святих угодників та угодниць Божих на іконах і картинах зображується сяйво чи світле коло, яке називається німбом. Німб — це зображення сяйва світла і слави Божої, які перетворюють і людину, що з'єдналася з Богом. Це невидиме сяйво світла Божого інколи буває видиме й іншим людям.

За теперішнім звичаєм, для благословення використовують не одну, а три потрійні свічки-трійці, які запалюють і занурюють у воду три рази. Обряд йорданського водосвяття закінчується триразовим хрестовидним благословенням води хрестом, який занурюють у воду під спів тропаря «Коли в Йордані хрестився Ти, Господи, Троїчне явилось поклоніння: бо Родителя голос свідчив тобі, возлюбленим Сином Тебе називаючи; і Дух у виді голубиним засвідчив твердість слова. Явився Ти, Христе Боже, і світ просвітив, слава Тобі».

Особливе значення має страсна і стрітенська свічка — нею освячували господарство, запалювали у важкі моменти життя, вірили, що вона може зберегти від бурі, грому, зливи, повені, пожежі. Звичай святити свічки на Стрітення розпочався у XVII столітті.

Раніше стрітенські свічки було прийнято прикрашати миртом. Тепер їх часто продають разом із образками, на яких зображена Богородиця Громнича. У народі таку свічку називали «Громнича або громадська»,

себто запалена для збереження людського земного буття. Інколи вона важила декілька кілограмів. Кожна громада мала свою свічку, яка стояла на почесному місці. Вона символізувала єдність громади і шанування її покровителів.

Бджолиний віск у розвинених країнах нарівні з хлібом і сталлю відноситься до стратегічних матеріалів. Найширше віск використовується в сучасній фармацевтичній промисловості для виготовлення пластирів, свічок, мазей, лікувальних кремів. Сучасна наука стверджує, що енергія вогню зцілює хвороби, а горіння воскової свічки очищає навколишній простір не тільки від негативної психоенергетики, а й від поганих думок і почуттів. Крім того, практична медицина для заспокоєння нервової системи, зняття апатій та депресій використовує аромотерапію, тобто лікування хворих приємними запахами. У народній медицині з давніх часів бджолиний віск вважається добрим очищувальним засобом для загоювання старих ран, які довго не заживають.

Символічність і сакральність свічки і її вогню, це питання надто делікатне, ще й досі недостатньо вивчене і зацінене людьми і справжніми вірянами.

Список використаних джерел

1. Закон Божий. – Уклад. Протоієрей Серафим Слободський. – Вид. св..кн. Олександра Невського, Нижній Новгород, 2003. – 648 с.
2. Свічка // Словник української мови: в 11 т. – К.: Наукова думка, 1970–1980.
3. Свічка // Українська мала енциклопедія: 16 кн. У 8 т. / проф. Є. Онацький. Буенос-Айрес, 1964. – Т.7, кн. XIII: Літери Риз – Се. – С. 1697–1700.

ГУМАНІТАРНІ НАУКИ

РЕЛІГІЄЗНАВСТВО. ІСТОРІЯ ТА АРХЕОЛОГІЯ. ФІЛОСОФІЯ. КУЛЬТУРОЛОГІЯ. ФІЛОЛОГІЯ

О.Л. Малиновська,

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов

Національного лісотехнічного університету України

С.Р. Масон,

старший викладач кафедри іноземних мов

Національного лісотехнічного університету України

ДЕЯКІ АСПЕКТИ СЕМАНТИЧНОЇ ВАРІАТИВНОСТІ У ТЕРМІНОСИСТЕМІ НІМЕЦЬКОГО ДІЛОВОГО МОВЛЕННЯ

Природа термінологічного словосполучення (далі – ТСС), як і природа термінологічної одиниці взагалі, пов'язана з подвійною природою терміна як слова – його належністю до двох систем: до певної терміносистеми, яка відображає поняття конкретної сфери діяльності, і до системи загальнолітературної мови. Цілком слушною є думка про те, що термін не буде належати до загальнолітературної мови до тих пір, поки його зміст не стане широко відомим і не вийде за межі системи спеціальних понять. Тільки будучи елементом загальномовної семантики, термін входить у літературну мову і стає словом цієї мови, залишаючись терміном у своїй термінологічній системі [1, с. 32]. Дане явище торкається також ділової терміносистеми і свідчить про те, що між діловою та загальнолітературною лексикою існує стійкий двосторонній взаємопов'язаний процес, який характеризується переходом термінів із спеціальної сфери вжитку у вжиток загальнолітературний. Оскільки сама природа ТСС характеризується його приналежністю до частини загальнолітературної мови, то зміна одного із його компонентів призводить до семантичної варіативності всього ТСС. Говорячи про зміну певного компоненту ТСС, ми маємо на увазі зміну тільки його периферійних семантичних ознак, що являють собою відкриту ймовірну структуру деякої множини ознак [2, с. 139], але за умови

обов'язкового збереження змістового ядра, яке і визначає конвенціональність того чи іншого ТСС. Аналіз семантичної варіативності ТСС дозволив дійти висновку, що дане явище ґрунтується на основі закону смислового узгодження і стабільності стійких ТСС, які утворюють словосполучення з обов'язково-дистрибутивним зв'язком компонентів.

У результаті цього слід розрізняти елементи загальнолітературної мови – так звані контекстуальні терміни, наприклад: sich mit (D) in Verbindung setzen; Bedarf an (D) haben; j-s Bedarf an (D) decken; für etw. zuständig sein; j-n über etw. informieren; alles unverzüglich klären; j-n in Kenntnis setzen (von D); beauftragt sein та інші і власне терміни (позаконтекстні), які являють собою стійкі словосполучення з обов'язково-дистрибутивним зв'язком компонентів: die Spezifikationen übergeben; die Zahlung per Inkasso; die Fracht bezahlen; ein unwiderrufliches bestätigtes Akkreditiv; der bargeldlose Zahlungsverkehr; die Versandgenehmigung erteilen та інші. Потрапляючи до тексту іншого стильового призначення, ТСС втрачають свій термінологічний статус і стають, таким чином, квазітермінами, оскільки вжиті не у прямому номінативному значенні і не є носіями понятійної інформації у даній терміносистемі. Семантична варіативність ділової лексики ґрунтується на базі смислового узгодження (напр.: eine Anfrage vorbereiten – die Vorbereitung der Anfrage, die entforderliche Menge – die Anzahl benötigen; ein Angebot ausarbeiten – ein Angebot unterbreiten) – дублетних ТСС і стабільності стійких (позаконтекстних) ТСС, які зберігаються в пам'яті у готовому вигляді, що відрізняє їх від вільних словосполучень, які формуються з окремих лексично поєднаних одиниць. Це говорить про те, що для вільних ТСС характерний процес заміщення лексичних одиниць, суть якого полягає в тому, що замість одного компонента словосполучення вживаються його субститути (синоніми або слова з узагальненим значенням), які утворюються на основі підрядних зв'язків. Дане явище знаходить своє відображення у вигляді синонімічних фраз, в структурі кожної з яких є лексичні варіації, що поєднуються між собою в межах мовної парадигми.

Аналіз текстового матеріалу дозволив виявити: а) іменникові варіації (варіювання іменникового компонент): Angebot (Offerte) machen, Liefertermin (Lieferzeit, -frist) präzisieren; б) дієслівні варіації (den Preis festsetzen (festlegen), Vorschuss leisten (gewähren), Angebot ablehnen (verwerfen);

в) ад'єктивні та дієприкметникові варіації (варіювання ад'єктивного/дієприкметникового компонента): die offene (laufende) Rechnung, die Ware dringend (unverzüglich) bekommen.

Встановлені типи варіацій, з одного боку, – комбінуються між собою, а з іншого – їх варіанти утворюють собою численні мовленнєві кліше. Така клішованість може виступати у всяких варіантах при збереженні своєї основної семантичної домінанти лише з деякими, незначними змінами

периферійних семантичних ознак, що мають можливість варіюватися в межах лексичного узусу даної сфери вжитку. Тому процеси клішованості і варіативності виступають тут як взаємопов'язані і взаємопроникаючі процеси: кліше мають варіанти і ці варіанти закріплюються в кліше. Такого роду лексичне поєднання між компонентами ТСС базується, в свою чергу, на теорії валентності, в результаті якої лексична одиниця якісно детермінує свій комбінаторний потенціал.

Отже, проблема семантичної варіативності є дуже характерною для німецької ділової мови. Варіативність ТСС сприяє розвитку процесу ділового мовлення в цілому і якісно позначається на закономірностях розвитку літературної мови.

Список використаних джерел

1. Перерва В. М. Перерождаются ли термины в общем употреблении // Современная русская лексикография. – Л.: ЛГУ, 1981. – С. 31–35.
2. Троцюк Т.Ф. Термин и понятие // Теоретические проблемы научно-технической терминологии и практики перевода. Омск, 1985. – С. 138–139.

О.В. Мальцев,

к.п.н., к.ф.н., засновник та керівник
науково-дослідного Інституту Пам'яті

ЕВРИСТИЧНА МОДЕЛЬ ДОСЛІДЖЕННЯ СПОНУКАНЬ ЛЮДИНИ

Школа судьбопсихології має досить довгу історію існування і становлення. Свій початок вона бере ще в ананкології та архіананкології, концепціях долі, які існували ще у древніх римлян. Людство в різні періоди свого існування мало уявлення про те, що є якась невідома сила, яка веде людину по життю, зумовлюючи його шлях. Розвиток цих уявлень в філософському контексті відбувалося багато століть.

Поняття долі і доленосних рушійних сил прийшло лише в ХХ столітті, завдяки засновнику концепції долеаналізу Ліпоту Сонді та його учневі, Мартіну Ахтніху. М. Ахтніх досліджував рухові реакції людини, пов'язані з його схильністю до певного роду професії, та вивів тест професійного орієнтування («тест Ахтніха»).

На базі школи долепсихології представлена авторська наукова концепція – «евристична модель дослідження спонукань людини». Згідно з тестом Сонді існує 4 вектора спонукань. Отже, можна припустити, що існують люди 4-х типів, згідно чотирьох рушійних сил (4 двигунів) людини.

Джон Локк писав про те, що від початку «людина – це чистий аркуш». З моменту народження він проходить етапи формування особистості.

Спочатку у дитини, за допомогою виховання батьків, середовища, в якій він знаходиться, соціуму, в якому живе, формується перший двигун (один з чотирьох движків спонукань). У своїх працях Л. Сонді писав, що у людини від народження існує тільки один движок. Виникає він в силу дефіциту (з дефіцитарності). Це суть виникнення першого двигуна у людини, те, що їм рухає (то, що він хотів, а йому не давали, не отримувал). Перший движок формується у людини, умовно, до 14-16 років, і відбувається це несвідомо.

Другий движок людини, відповідно до моделі наукової концепції, виникає і формується в силу фантомного уявлення людини про майбутнє. У кожної людини є фантомні уявлення. Наприклад, кожен чоловік знає, як повинна виглядати жінка, щоб вона йому сподобалась. І кожна жінка знає, як повинен виглядати чоловік, щоб він їй сподобався. Або інший приклад. Кожна людина знає на інтуїтивному рівні (на рефлекторному рівні) як виглядає життя, яке б йому подобалось. Сукупність цих фантомів і перспектива майбутнього (як ці фантоми ретрансформуються в його життя) і вмикає другий движок у людини.

По суті, другий движок включається у той момент, коли людина примикає до якоїсь організації, структури, компанії і так далі. Таким чином, перший движок у людини формується на базі дефіцитарності, і відбувається це несвідомо. Другий движок – це людський вибір. Вибір тієї чи іншої організації, компанії, структури. Фантомні уявлення про майбутнє у людини формують його другий движок при примиканні до організації, щоб забезпечити те саме майбутнє, яке він сам забезпечити собі не може. І, згідно з його фантомних уявлень, сила цієї організації забезпечить це майбутнє.

Наступним, третім етапом наукової концепції є пошук батьків. Третій движок починає формуватися у той момент, коли людина розчарувалась у своїх батьках. Це обов'язковий елемент в житті людини. Не буває так, що всі люди повністю очаровані своїми батьками, оскільки завжди є щось не так, як би йому хотілось. В силу цього людина починає пошук «великих батьків» - «Великого батька» або «Великої матері» (архетипи згідно Карлу Юнгу). Пошук цей відбувається інстинктивно.

Навіщо людина інстинктивно шукає Великого батька або Велику матір? Якщо пошук організації дає людині силу цієї організації, то пошук батька – це свого роду пошук «мізків» (навичок, вмінь, знань і так далі). По суті, людина розчаровується в батьках, оскільки вони не змогли зробити його здатним і тим, хто вміє багато чого, тому він починає пошук «великого батька». Так виникає авторитет у людини, або Наставник, відповідно до даної наукової концепції. Авторитет цей і є Великий батько або Велика мати. При цьому, авторитетом стає тільки та людина, з ким у нього є особистий контакт. Це обов'язкова умова, інакше движок не вмикається.

Але якщо людина не знаходить такого «великого батька» з тих чи інших обставин, то у нього цей третій движок так і не включиться.

Важливо відзначити ще один момент. Порядок формування другого і третього движків у людини може змінюватися. Тобто, після формування першого движку, як першого етапу формування особистості, наступним движком може сформуватися не обов'язково другий движок – третій двигун може сформуватися набагато швидше, а вже тільки потім другий. Таким чином, другий і третій движки можуть мінятися місцями при формуванні.

Четвертий движок формується останнім, коли вже повністю сформовані перші три движка людини. Він ніколи не виникає до трьох движків. Четвертий движок сам по собі складний. Це жертва, жертва свободи. Формування четвертого движка обумовлено в інтересах майбутньої і теперішньої влади. І у людини не виникає потреби у владі до моменту повного формування перших трьох двигунів. Коли у людини вже є сила, розум («мізки»), рішучість, як наслідок формування трьох перших двигунів, у нього виникає потреба у владі. Йому починає не вистачати тільки влади в цьому житті, і він цю потребу реалізовує, використовуючи силу ієрархії.

Людина починає експлуатацію сили ієрархії. По суті, ієрархія дозволяє людині мати владу над іншими людьми, поза цією ієрархією. Використовувати її силу для того, щоб реалізовувати свою потребу у владі. Потреба у владі - невід'ємний етап формування силового компоненту у людини. Наприклад, всі люди інстинктивно в дитинстві починають бажати влади, прагнучи вирости якомога швидше. Далі виникає поняття табеля про ранги в суспільстві.

Формування четвертого движка завершує повне формування особистості людини по даній моделі наукової концепції. Тобто, формування четвертого движка робить людину особистістю з відносно постійними силовими компонентами.

Так виглядає формування спонукань (движків) у людини. Важливим є те, що ці двигуни формуються несвідомо. Мало хто знає, як їх сформувати свідомо. Людина, найчастіше, інстинктивно шукає реалізацію задоволення дефіциту, способи реалізації майбутнього, він інстинктивно шукає «компенсацію» своїх батьків, він шукає влади. Все це інстинктивно відбувається у звичайної людини, тому терміни формування движків невизначені в часі, і можуть тривати досить довго, часом все життя людини.

Список використаних джерел

1. Achtnich M. (1971). Schicksalsanalytisch Orientierte Berufsberatung Anhand des Berufsbilder-Wahltestes. Ein Beitrag zur Psychologie der Berufswahl, des Berufswechsels und der Berufsprognose. Bericht über das 5. Kolloquium der Internat. Forschungsgemeinschaft für Schicksalspsychologie. Bern: Hans Huber
2. Achtnich M. (1979). BBT – Berufsbilder-Test. Projektives Verfahren zur Abklärung der Berufsneigung. Bern: Hans Huber
3. Szondi L. (1956). Ich-Analyse. Die Grundlage zur Vereinigung der Tiefenpsychologie. Teil 1. Bern: Hans Huber.

4. Szondi L. (1956). Ich-Analyse. Die Grundlage zur Vereinigung der Tiefenpsychologie. Teil 2. Bern: Hans Huber.
5. Локк Дж. (1985). Опыт о человеческом разумении. Философское наследие. Т. 93. М.: Мысль.

О.В. Мальцев,

к.п.н., к.ф.н., засновник та керівник
науково-дослідного Інституту Пам'яті

КЛЮЧОВИЙ НАВИК ЕПОХИ

Актуальність дослідження ключового навичу визначена необхідністю формування філософії майбутнього у єдності часових цієї динаміки з минулим та сучасним. Ця тема актуалізується втратою орієнтирів сучасної людини у фрагментованому світі, який визначають як інформаційний, постсучасний, постлюдський, неотехнократичний та інше. Різні визначення суттєвого у сучасному світі визначають специфіку глобальних відрізків соціального часу – епохи. Саме тому виникає гостра необхідність визначення суттєвого критерію у визначенні сучасної та майбутньої епох, на основі історико-психологічного аналізу культур та філософій минулого. Актуалізує тему проблема «фазового» переходу, який на відміну від кризового переходу визначає докорінну зміну будови соціального світу.

За результатами узагальнення фундаментальних критеріїв визначення епохи, представлено авторську концепцію ключового навичу епохи. Ключовим параметром формування широкого кола вмінь людини та її функціоналу у взаємодії зі світом виступає середовище. Параметр ключової вимоги середовища розглянуто з точки зору формування вмінь людини та її взаємодії зі світом. Це базується на діяльнісному підході, зокрема орієнтованого на дослідження феноменології пам'яті, її соціального значення, здатного визначати епохи.

Праксеологічне вирішення цієї епістеміологічної проблеми на користь людини та людиноцентричного суспільства забезпечує актуалізацію потенціалу сучасної людини, її діяльності у центрі якого акцентовано феномен, відомий як «навич епохи» (термін впроваджений академіком Г.С. Поповим), або за визначенням професора М.А. Лепського «метанавичи» сучасного світу, на прикладі медіа світу. Актуальність досліджуваної проблеми пояснюється можливістю уточнення численного ряду категорій філософії історії, соціальної філософії, історії психології та психології культури, зокрема, щодо проблеми соціального часу.

Найбільш значущі роботи у постановці проблеми навичок через призму навчання були здійсненні у 20-30-х рр. ХХ століття біхевіористами Д.Б. Уотсоном, Е. Торндайком, які визначали появу нових форм поведінки організму за типом відносин «стимул – реакція», пізніше цей підхід розвивав

Б. Скіннер. Значення навичок у концепції рухових актів та будові рухів емпірично обґрунтував Н. Беренштейн.

Необхідно визначити, що провідна методологія дослідження полягає в урахуванні основних положень діяльнісного підходу та їх імплементації з концептуальними дослідженнями пам'яті, її культурно-генераційної обумовленості та соціального значення. Саме такий підхід вбачається найбільш коректний для історико-психологічного аналізу конструкту «епоха». Цей підхід вперше було розроблено академіком Г.С. Поповим.

На думку академіка Г.С. Попова, завжди, незалежно від бажань або переконань окремої людини, існує ключова вимога середовища до неї, а тому уміння працювати з власною пам'яттю, у встановленні строки опанувати потрібну навичку – одне з головних і переважаючих завдань будь-якої епохи для представника будь-якого соціального класу, мешканця і громадянина будь-якої держави.

Практична орієнтація філософування пов'язана з питаннями організації суспільств, їх діяльності, цілепокладання, того, що забезпечує досягнення цілей суспільства та їх основного інституту – держави. Такою організуючою силою, яка з'єднує знання та вміння у діяльності, є навички.

У цьому аспекті необхідно зазначити встановлення певного «вузлу», «перетину» збірки діяльності як єдності:

- минулого (пам'яті) – проявленого, що відбивається у проявах, феноменах;
- теперішнього (що можливо досліджувати) емпірично;
- майбутнього – цілепокладання на основі теоретичних знань та відповідях на перспективні завдання суспільства.

Більшість знань і відкриттів сучасності відносяться до емпіричного підходу. Цей підхід використовується в тих випадках, коли про явище комплексно практично нічого невідомо, проте існує уявлення про його наслідки (прояви). Узагальнюючи практичні дані, їх функціонал, представляється можливим відновлення цілісної системи.

Багатоманітність дослідження пам'яті потребує постановки методологічної екзистенціальної проблеми єдності життя та смерті, минулого, сучасного та майбутнього. Саме на цей аспект звертав увагу з точки зору розгляду фундаментальної причини дослідження пам'яті академік Г.С. Попов. Для усіх важливо лише одне – живі вони, чи мертві. Нічого іншого не існує. У людства різних епох існує поняття ключового навику. Цей навик – є ключем до життя. Немає цього навику – помер, є – живеш. Розглянуто саме навички як єдність соціокультурної поведінки та діяльності, ірраціонального та раціонального, технологічного та соціального у діях людей як основний критерій зміни часу, оскільки зміни часових відносин викликані саме розвитком людини.

Розвиток навичок знімає протиріччя між конкретним (індивідуальним), особливим соціально-груповим (соціальних груп, спільнот, інститутів) та загальним (суспільством, людством). Навички дозволяють визначити роль пам'яті та свідомості як діалектичного взаємозв'язку часових динамік минулого, теперішнього та майбутнього.

Ключова навичка, як феномен, визначає людину у її відношенні до пам'яті. Люди досліджують пам'ять упродовж багатьох віків. Головне питання, яке коли-небудь стояло перед людством на Землі, – це питання виживання та розвитку. Зовнішнє середовище ставить перед людиною завдання, що вимагає наявності одного ключового, системоутворюючого навику епохи, як емерджентної властивості, що будує специфіку соціально-технологічних відносин. Більше того, людство так і розвивалося, переходячи від однієї ключової навички епохи до іншої.

Ключова навичка – явище, яке завжди є критичним, критичним настільки, що від нього залежить життя людини. По суті, ключова навичка – це ключ до життя суспільства. Якщо у людини є відсутньою в арсеналі ключова навичка, вона приречена бути рабом, «інструментом, що має здатність говорити» (за висловом Аристотеля). Наведемо і інший приклад: раніше уміння тримати в руках шпагу або меч виступало ключовою навичкою, як мінімум тому, що дозволяло довше прожити та не стати жертвою насильства.

Наука епохи і знання людини зосереджені навколо ключової навички. Наука власне, як суспільне явище, виникла як система знань про набуття ключового навику. Наука, у цьому контексті, походить з екзистенційної проблематики освоєння ключової навички, як відповіді на питання «Бути або не бути?», «Жити або не жити»? Відтак, ключовий навик є причиною виникнення і детермінантою розвитку науки.

Розуміючи сучасну класичну дискусію між цивілізаційним та формаційними підходами, які часто-густо мають політичне забарвлення, розглянемо власне визначення епох, за ознакою ключового навику:

1. Нульовий період. Ключова навичка людини – вміння добути собі їжу.

2. Античний період. Декілька ключових навичок. Для правителів – риторика, необхідність бездоганно говорити, формувати ораторську майстерність. Для жреців – передбачати. Для воїнів – уміння володіти зброєю. Для людей, зайнятих сільським господарством – вміння полювати і землеробство.

3. Середні віки та Ренесанс. За часів лицарства ключовою навичкою було уміння фехтувати. У простолюдинів – землеробство та ремісництво. Дворянство на той момент часу, як і лицарство, цікавило мистецтво війни і наука перемагати, і вони прекрасно володіли зброєю.

4. Період буржуазних революцій. У цей період дві ключові навички існують паралельно: вміння фехтувати та заробляти гроші. З часом залишається лише одна ключова навичка – заробляти гроші.

5. Індустріальна епоха. Ключова навичка «заробляння грошей» за рахунок когось, за рахунок найманих робітників.

6. У 1917 році світ ділиться на дві частини: соціалістичну і капіталістичну. У капіталістичному світі залишається ключова навичка заробляти гроші. У соціалістичному світі виникає інша навичка – впоратися із наказами керівництва, у адміністративно-командній державі.

7. Пострадянський період. Після розпаду СРСР ключовим навиком знову стає вміння «заробляти гроші».

8. XXI століття. Сьогодні не є конче потрібними результативність, багатофункціональність, без навичок заробляти гроші або фехтувати можна вижити. Ключовий навик сьогодення у європейських країнах – вміння влаштовуватися на роботу, увійти у простір поділу праці, відносини працедавця та працівника. У США, як і раніше, головним залишилось вміння заробляти гроші.

Розуміння ключового навичу епохи представляє практичну цінність не лише з точки зору розширення діапазону власних можливостей, особистісної реалізації, але і з позиції розуміння загальноісторичної картини розвитку людини, її соціокультурних особливостей. З іншого боку, з філософської точки зору, феномен ключового навичу є важливою відправною точкою для розуміння і вироблення методології підготовки людини і перетворення її в зрілу, здатну, самостійну особу, що, безперечно, доцільно в реаліях вимог сучасності і щоденних завдань.

Список використаних джерел

1. Аристотель. (1978). *Риторика*. М.: Античные риторика.
2. Бернштейн Н.А. (1947). *О построении движений*. М.: Медгиз
3. Лепський М.А. (2017). Медійні світи: спроба реконструкції та прогностичних висновків. In: *Медіакультура в контексті міждисциплінарних досліджень: Монографія* (сс. 178-223). Запоріжжя : Кераміст.
4. Попов Г.С. (1951). *Феноменология памяти: основные методологические подходы к исследованию памяти человека*. [Рукопись]. Архив НИИ Памяти.
5. Торндайк Э. (1998). Основные направления психологии в классических трудах. *Бихевиоризм. Процесс учения у человека*. М.: ООО «Издательство АСТ-ЛТД».

Ю.Ф. Скрипниченко,

вчитель географії та економіки Харківська загальноосвітня школа II-III ступенів № 69
Харківської міської ради Харківської області,
здобувач кафедри історії України Харківського національного педагогічного
університету імені Г.С. Сковороди

КРИТИЧНИЙ АНАЛІЗ ЗБІРНИКІВ ДОКУМЕНТІВ І МАТЕРІАЛІВ З ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ ПРИМУСОВИХ РОБІТНИКІВ НА ХАРКІВЩИНІ В РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Анотація. Дослідження присвячене збіркам документів і матеріалів, як складової частини джерельної бази з вивчення історії примусових робітників на Харківщині в 1941-1943 роках. На основі наукових праць вітчизняних і закордонних істориків, документів обласного архіву Харківської області був зроблений описовий і аналітичний аналіз збірок документів і матеріалів. Наукова новизна дослідження полягає в тому, що вперше: в науковий оборот введено ряд нових архівних джерел і документів періоду німецької окупації Харківської області 1941-1943 р.р.; досліджені тактичні кроки нацистської окупаційної влади щодо трудових ресурсів Харкова, виявлені і детально проаналізовані її основні риси. У ході роботи було удосконалено: вивчення принципів німецької окупаційної політики; розглянуті основні аспекти політики місцевої окупаційної влади відносно громадянського населення Харківщини. При роботі над даною темою були використані принципи історизму, системності, об'єктивізму, ретроспективний, статистичний методи дослідження. Проаналізувавши головні аспекти даної тематики, автором запропоновані перспективи подальших досліджень цієї проблематики. На основі опрацьованого матеріалу удалося зробити висновок про те, що збірки матеріалів і документів є складовою частиною джерельної бази з вивчення історії примусових робітників на Харківщині в роки Другої світової війни. Матеріали даного дослідження можуть бути використані викладачами вищих і середніх навчальних закладів під час підготовки до лекційних, семінарських, залікових робіт з вивчення курсів «Історія України», «Історичне краєзнавство», «Музеезнавство», як додатково-роздатковий матеріал при написанні дисертаційних, магістерських, дипломних, рефератних робіт, під час проведення конференцій, наукових симпозіумів.

Ключові слова: Друга світова війна, Третій райх, окупаційний режим, примусові робітники, депортація, збірки документів та матеріалів, архівні документи, аналіз.

Постановка проблеми. Сімдесят п'ять років тому закінчилася Друга світова війна. З кожним роком учасників, свідків тих трагічних подій залишається все менше і менше. Для науковців, простих громадян, які інтересуються вивченням історії Другої світової війни важливе місце є не тільки наукові праці вітчизняних та закордонних науковців, а і збірки документів та матеріалів, в яких зібрані документи, статі, розпорядження, прикази, накази як воєнної так і післявоєнної доби. Деяка частина документів, матеріалів воєнного періоду були або знищені (в результаті бойових дій, стихійних явищ, знищенням як німецьким військовим

командуванням, так і керівництвом червоної армії), або вивезені відступаючими частинами Вермахту в Німеччину, особливим відділом червоної армії – СМЕРШОМ, НКВС тощо).

Ще під час військових дій керівництвом СРСР видаються збірки документів і матеріалів. На протязі тривалого часу збірки носили описовий характер. Документи і матеріали лише частково досліджувалися науковцями. В радянській історіографії досліджувалися лише ті документи, які підтверджували керівну і направляючу роль комуністичної партії в перемозі над нацизмом в роки Другої світової війни. Решту документів (особливо документи нацистського окупаційного режиму фактично не розглядалися вченими-істориками). Ці документи на протязі тривалого проміжку часу так і залишалися незатребуваними на сторінках збірок. Лише після проголошення незалежності нашої держави, коли вчені розпочинають комплексно досліджувати історію Другої світової війни, особливо історію нацистського окупаційного режиму, збірки документів і матеріалів починають відігравати суттєву роль.

Аналіз попередніх досліджень. До джерельної бази вивчення «Діяльності нацистської окупаційної влади в сфері трудових ресурсів на Харківщині в 1941-1943 р.р.» відносять збірки: О. В. Дьякової «Харківщина в роки Великої вітчизняної війни: документи і матеріали» [1], М.І. Ельксніта, О.В. Сафонова та Ю.А. Кожедуба «Війна очима дітей» [2], Г.Г. Грінченко «Невигадане. Усні історії оstarбайтерів» [3], «Місто і війна: Харків у роки Великої Вітчизняної війни» [4]. Ці та інші збірки носять описовий характер. Вони вміщують зміст документів, матеріалів періоду німецького - радянської війни. Досить часто документи мають правопис воєнних років, більшість документів не перекладено на сучасну українську літературну мову, що значно ускладнює роботу історикам – дослідникам. На сьогоднішній день у історичній науці виникла проблема здійснити аналіз як самих збірників, так і документів, які вміщені у ці збірки. Моє дослідження повинно в деякій мірі вирішати цю проблему.

Цікавим та інформативним дослідженням щодо політики Третього райху у справі використання праці оstarбайтерів є збірка «Харківщина в роки Великої Вітчизняної війни: документи і матеріали» (2010 р.) [1], укладачем якої є О.В. Дьякова. Матеріали та документи, які містяться у цій книзі, повідомляють про життя населення м. Харкова у часи Другої світової війни. Основою збірки стали архівні документи, спогади очевидців тих подій, дослідження вчених та краєзнавців. Показовою та унікальною ця збірка є, по-перше, через наявність у ній біографії видатних людей, доля яких була пов'язана з Харковом під час його окупації Третім райхом, і, по-друге, усі архівні документи доповнені аналізом науковців, котрі розглядають факти, що мали місце у Харкові протягом та після Другої світової війни. Одним із головних недоліків цього видання є слабке приділення уваги долі

тих харків'ян, які були переміщені до Німеччини в якості примусових робітників.

Суттєво виділяється серед інших досліджень та збірок матеріалів книга «Війна очима дітей» (2013 р.) [2], упорядниками якої є М.І. Ельксніт, О.В. Сафонова та Ю.А. Кожедуб, що представляє собою збірку ста тридцяти трьох есе школярів Харківщини, написаних у період з 1943 по 1945 роки, на тему: «Що я пережив/пережила під час німецької окупації». Ці спогади дітей являють собою важливе джерело для досліджування окупації Харківщини Третім райхом. Переважно діти описують теми, пов'язані із втратою рідних, смертями радянських партизан та військових, голодом та «менкою» (обміном товарів на продукти у селах), грабуванням німцями міста і т. п. Окремим чином у багатьох есе висвітлюється питання переселення молоді до Німеччини та примусова мобілізація харків'ян на роботи до Третього райху. Особливо жорстокими дітям в окупаційному Харкові бачились методи, якими німці примушували населення відправитись на роботи у Німеччину: повістки, спалення будинків, загроза розстрілом рідних тощо. Усі висвітлені факти, тим жахливіші, що їх свідками були діти, які більш близько та чуйно сприймають такі трагедії, якою беззаперечно є війна та окупація.

Збірка «Невигадане. Усні історії оstarбайтерів» (2004 р.) [3], складена під редакцією Г.Г. Грінченко, на основі методу усної історії відтворює долі примусових робітників Харківщини у період Другої світової війни. У збірці наявні тридцять п'ять усних історій та спогадів оstarбайтерів із Харківщини, викладені у довільній послідовності, він чого збірці дещо не вистачає системності та методологічної вивіреності. За змістом усні історії і спогади окреслюють неоднозначність положення примусових робітників у Третьому райху та їх положення при поверненні у СРСР. Колишні оstarбайтери підкреслюють тяжкість переживань як внутрішніх, пов'язаних із перебуванням по суті у статусі полонених або рабів у чужій країні, так і зовнішніх, пов'язаних із умовами проживання та праці, які, до речі, більшість респондентів визнає задовільними. Одночасно практично усі переселенці при поверненні до СРСР піддавались суцільному тиску з боку радянських органів влади, особливо КДБ. Колишні оstarбайтери згадують постійні виклики на допити та закидання у шпигунстві й зраді, а деякі були поміщені до радянських таборів, де умови життя були набагато гірші, ніж у Третьому райху. У своїх історіях колишні примусові робітників із жалем визнають, що радянська держава, будучи тоталітарною за своєю суттю, не раділа їх визволенню, а тяжилась тими, хто побував на роботах у Німеччині та перманентно підозрювала їх у антирадянських настроях. Як бачимо, збірка «Невигадане. Усні історії оstarбайтерів» дає досить загальну картину долі колишніх оstarбайтерів із Харківщини як безпосередньо на роботах у Третьому райху, так у при поверненні на батьківщину.

Достатньо інформативною у питанні політики окупаційної політики Третього райху на Харківщині є збірка матеріалів «Місто і війна: Харків у роки Великої Вітчизняної війни» (2012 р.) [4]. Ця збірка включає документи особистого походження (спогади, щоденники, листи та ін.) із сімейних колекцій, державних архівів, музеїв, які були створені у період від початку Другої світової війни до моменту формування збірки. У збірці наявні матеріали різні за своїм змістом: стенограми бесід з харків'янами-свідками часів окупації про життя у місті, партизанських рух, визволення Харкова радянською армією; шкільні есе про дитячі спогади «Що я пережив/пережила під час німецької окупації»; мемуарні спогади відомих харків'ян; вірші та оповідання, написані харківськими людьми мистецтва протягом німецької окупації тощо. Аспекти примусової праці харків'ян та їх переселення до Німеччини розглядаються побічно у загальному контексті. Це є однією з очевидних вад збірки разом із слабо проробленою систематизацією матеріалу, котрий викладений доволі хаотично із змішанням документів різних стилів.

Висновки: Проводячи аналіз даного дослідження можна зробити наступні висновки: тема «Критичний аналіз збірників документів і матеріалів з вивчення історії примусових робітників на Харківщині в роки Другої світової війни» є досить цікавою і малодослідженою. Перспективою подальшого дослідження даної теми вбачаю у клопіткій роботі вчених над роботою по проведенню аналізу документів та матеріалів, які опубліковані в збірках.

Список використаних джерел

1. Харківщина у роки Великої Вітчизняної війни: документи і матеріали / Укладач О.В. Дьякова. Х.: «Видавництво САГА», 2010. – 386 с.
2. Війна очима дітей: Збірник архівних документів / Ред. кол.: Л.М. Юдіна (голова), Є.О. Куц, С.М. Куделко; Упорядн.: М.І. Ельксніт, О.В. Сафонова, Ю.А. Кожедуб. Державний архів Харківської області; Харківська обласна державна адміністрація. Х.: ФОП Тарасенко, 2013. – 220 с.
3. Невигадане. Усні історії остарбайтерів / Авт.-упоряд., ред., вступ, ст. Г.Г. Грінченко. Харків: Видавничий Дім «Райдер», 2004. – 236 с.
4. Город и война: Харьков в годы Великой Отечественной войны. СПб.: Алетейя, 2012. – 568 с.

В.О. Шевченко,

викладач Коледжу інженерії та управління
Національного авіаційного університету

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА ЕЛЕКТРОННІ ЗАСОБИ – НЕВІД’ЄМНИЙ ЕЛЕМЕНТ ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА МОВИ

Анотація. У статті подано основні компоненти ІКТ, а також представлено їх функції та використання на занятті. Також вказано можливі елементи практичного застосування тих чи інших ІКТ та заняттях літератури.

Ключові слова: інформаційно-комунікативні технології, функції, стандарти ІКТ, інформація.

Постановка проблеми. Людина намагається йти в ногу з часом. Вона намагається встигнути за всіма новітніми досягненнями. Завітавши до будинку середньо статичного жителя нашої країни, що ми побачимо? Перше – кодовий замок, який так просто не пустить нас у будинок. Не просто квартиру, а навіть під’їзд. Далі: телевізор і уже не той старенький ламповий, а новітній, який висить на стіні; «мікрохвильовка» – річ, без якої жодна господиня не бачить повноцінну кухню; комп’ютер – невід’ємний атрибут не лише підростаючого покоління, а й цілком сформованих дорослих. Зараз зовсім не смішно зустріти біля ПК дідуся чи бабусю. Та й це, напевне, не так важливо, як мобільний телефон. Це та річ, яка знаходиться в кожного в кишені і являється чи не найкращим другом, якби це грубо не виглядало. Це не все, але це один із основних елементів ІКТ.

Зрозуміло, що сфера ІКТ спочатку отримала ґрунтовне вивчення у працях зарубіжних вчених і лиш потім цим питанням почали опікуватися вітчизняні науковці. Дослідженню питань використання інформаційних технологій та їх впливу на соціально-економічний розвиток займалися провідні вчені України: В.М. Вовк, В.М. Геець, М. Гузь В.Я. Заруба, В.І. Єлейко, Т.С. Клебанов, М.О. Кизим, Б.Є. Кваснюк, Ю.Г. Лисенко, М.І. Скрипниченко, О.І. Черняк, В.Л. Петренко, В.О. Перепилиця, В.М. Порохня, В.О. Точилін, Л.І. Федулова та інші. Аналіз спеціальної, психологічної та педагогічної літератури свідчить, що одним із шляхів якісного засвоєння навчального матеріалу є забезпечення його наочністю. Як свідчать дослідження В. Бикова, М. Жалдака, І. Богданової, І. Теплицького, Е. Сарафанюка та інших, потребують широкого впровадження в навчальний процес моделювання та інформаційних технологій, також створення відповідних електронних видань.

Мета статті. Ми поставили собі за мету показати вплив ІКТ на життя студентів. А також момент застосування електронних засобів у процесі навчання, як невід’ємного елемента ХХІ століття.

Виклад основного матеріалу. Що ж таке ІКТ? Інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ, від англ. *Information and communications technology, ICT*) – це сукупність методів, засобів та прийомів пошуку, зберігання, опрацювання, подання та передавання графічних, текстових, цифрових, аудіо та відеоданих на базі персональних комп'ютерів, комп'ютерних мереж та засобів зв'язку. Термін ІКТ в сучасному освітленні також використовується для позначення об'єднання (конвергенції) аудіовізуальних та телефонних мереж з комп'ютерними мережами, а в багатьох школах, університетах та коледжах термін вживається в якості загального, що охоплює сферу інформаційних систем і технологій на організаційному рівні, розробки програмного забезпечення та обчислювальної техніки систем [1, с. 7].

Освіта має орієнтуватися на перспективи розвитку суспільства. З появою технічних засобів, які максимально оптимізують роботу над уже існуючою інформацією, ми маємо наддиту (сучасні діти за лічені секунди можуть отримати готовий продукт інформації), а тому нинішнім викладачам потрібно їх не просто навчити, а зацікавити. Зробити все можливе, щоб дитина мала бажання вчитися. А це означає, що в сучасній освіті необхідно застосовувати найновітніші інформаційні технології. Масове впровадження інформаційно-комунікативних технологій (ІКТ) в освітню сферу висуває проблему комп'ютеризації закладів освіти в розряд пріоритетних.

Сучасний випускник повинен мати компетенцію використання інформаційних технологій, тобто технологій, що проектуються сучасною індустрією як в освіті, так і в повсякденному житті. Нові інформаційні технології відкривають доступ до нетрадиційних джерел інформації, підвищують ефективність самостійної роботи, дають нові можливості для творчості, знаходження і закріплення будь-яких професійних навичок, дозволяють реалізовувати нові форми і методи навчання. Завдання навчального закладу випустити особу, яка на ринку праці буде конкурентно спроможною. Звернімося до ринку праці й що ми бачимо: якщо не кожна, то більшість спеціальностей, посад, вакансій вимагають знання ІКТ [4, с. 3].

Потужний потік нової інформації, реклами, застосування комп'ютерних технологій на телебаченні, розповсюдження ігрових приставок, електронних іграшок і комп'ютерів впливають на виховання дитини і сприйняття нею навколишнього світу не так, як 15 чи 10, а то й 5 років тому. Сучасна молодь дивиться на світ не скільки очима, стільки через монітори ПК чи екран свого телефону. Недарма соціальні мережі рясніють картинками того, що світ, а саме людина, поринає у площину *online*. Звідси стають іншими моральні канони та по-новому представлено мислення сучасної дитини. Раніше інформацію з будь-якої теми можна було отримати за такими посиланнями: підручник, довідкова література, лекція, конспект. Але, сьогодні, з огляду на сучасні реалії, достатньо зайти в GOOGLE і ввести питання, яке тебе турбує.

Кілька секунд і ти маєш тисячі посилань-відповідей, які тебе цікавлять, натискай і обирай, що більше подобається чи тобі зрозуміліше. Сучасна молодь уже приходить у навчальний заклад обізнаною. І не так просто її здивувати конспектом чи стандартним поданням матеріалу. Дуже складно заперечити репліку: «Це можна знайти в мережі». Тому викладач повинен вносити в навчальний процес нові методи подачі інформації. Не може виникнути питання: навіщо це потрібно?

Ми виховуємо новітню дитину. Дитину, яка прекрасно розуміє, що матеріал заняття можна знайти на будь-якому освітньому сайті. Адже ряд викладачів подають свої розробки в електронні формати. Дитина буде із цікавістю слухати і сприймати інформацію, яка буде із посиланням до ІКТ. У світі ІКТ сучасного студента не вразить розповідь про тяжку долю кріпака-селянина чи скривджену селянку. Це застаріло, багатьом далеко й нагадує отого колись древнього нам пітекантропа. Тому сучасний педагог має проводити паралель твору-минулого із життям сучасним. Бути обізнаним у сучасних технологіях, які дарують його підопічним світ вигадки та нереальності. Це завдання під силу лише тим викладачам, які здатні не тільки «завантажувати» пам'ять студентів, а й дають змогу своїм підопічним висловлювати та формувати власне бачення. І зараз мова не про викладачів, які подають предмет, який безпосередньо стосується сфери ІКТ. Мова йде про педагогів, які далекі від цієї сфери.

Сучасному суспільству потрібна компетентна особистість, здатна брати активну участь у розвитку економіки, науки, культури. Тому сьогодні у шкільній освіті на перший план висувається завдання створення сприятливих умов для виявлення і розвитку здібностей учнів, задоволення їхніх інтересів та потреб, розвитку навчально-пізнавальної активності та творчої самостійності.

Комп'ютерні (нові інформаційні) технології навчання – це процес підготовки і передачі інформації, кого навчають, засобом здійснення яких є комп'ютер. При підготовці до заняття з використанням ІКТ не слід забувати, що заняття залишається заняттям, яке має свою чітку структуру і ніхто її не змінював. Тому комп'ютер ні в якому разі не замінює живе спілкування викладач-студент, а тільки доповнює його.

У зв'язку із новими методами навчання змінилася і роль самого викладача. Його роль із навчителя перейшла і здобула титул консультанта чи як прийнято у ВНЗ тьютора. Основними принципами роботи стали відкритість, впевненість у можливостях і здібностях студента, бачення внутрішнього світу і можливостей кожної дитини. Стрімкі темпи інформатизації суспільства та розвитку Інтернет-технологій актуалізують проблему формування інформаційної компетентності підростаючого покоління, яка наразі виступає одним із потужних чинників успішності

навчальної, професійної, суспільної та інших видів діяльності молоді людини.

Із активним впровадженням в освітній простір компетентностей, які мають бути присутні на кожному занятті нівелює стандартну схему будь-якого навчального заняття: «знання – вміння – навички» вже не можуть повністю задовольнити сучасного студента, адже ми вже зазначали вище, що сучасний підліток приходить до навчального закладу із певним набором ЗУН і ми вже маємо не скільки навчити, стільки практично скерувати всі його обізнаності та орієнтувати та моделювання та знаходження рішень проблем нестандартними шляхами та методами.

Формування єдиного освітнього інформаційного простору є одним із стратегічних завдань щодо розвитку системи освіти. Фундаментом має бути інформаційна мережа, що охоплює всі ланки системи освіти, заклади, установи й органи управління ними та підготовлені користувачі.

ІКТ є невід'ємною частиною нашого життя, що тоді говорити про систему освіти, яка покликана готувати наших наступників. Сучасна людина змагається з часом, всяко намагається його зекономити й ІКТ цьому допомагають.

Уся молодь має доступ до глобальної мережі, то чому ж цим не скористатися, щоб ущільнити час на стандартну подачу матеріалу, якого в мережі сила-силенна. Останнім часом і підручники спрощують роботу, подаючи уже стислі сюжети творів, щоб не відвідувати бібліотеку. Дивувати! Показати те, чого ще не було! Ось що має вражати підростаюче покоління. Набагато цікавіше слухати історію таїни імені, ніж читати шаблонні речення типу: «І.Я. Франко народився в родині коваля» і така подібність ледь не про кожного в нашій літературі. А чому б не створити портфоліо письменника? Чому б не мінімізувати потік сухої інформації, яку ми вже звикли приймати як даність. Чи візьмімо за основу презентацію, яка це буде представляти не лише словами, але й ілюстраціями. Це збільшить час для роботи на занятті й допоможе звернути увагу на те, що кожен із великих колись був таким же, як і ті, хто сидить за партами, що стимулює рухатися, адже вони не здалися. Спробуйте й ви не здатися. ІКТ розширюють можливості для дій, дають можливості для зняття бар'єрів для творчості. Існує безліч програм, які допомагають обробляти світлина, монтувати відео, а всі ми прекрасно знаємо любов молоді до читання обов'язкових творів, які налічують сотні сторінок і розуміння того, що наш предмет не єдиний не зменшує їх обсягу, то чому б не запропонувати не прочитати, а припустімо прослухати аудіо запис. Це можна зробити дорогою на навчання. При тому, що більшість підлітків просто не можуть обійтися без музики в громадському транспорті. Або ж той самий драматичний твір ми можемо не лише читати, але й дивитися, якщо не в театрі, то принаймні в глобальній мережі. Чому б не замінити шаблонне подання вірша, яке можна знайти всюди власним баченням дитини.

Залишити за розумні фрази критиків-літературознавців і дати можливість проявитися особистості. Ми часто говоримо, що для успішного майбутнього, ми маємо знати наше минуле. Знати, щоб уникати помилок. Це все прекрасно. Однак наша молодь не знає того далекого. Їм складно розуміти, як це? Ми з допомогою ІКТ можемо показати ряд прикладів того, що відбувалося в минулому через призму теперішнього. Чим вам не паралель сучасного серіалу «Коли ми вдома» із «Кайдашевою сім'єю» Івана Нечуя-Левицького. Живий приклад для розуміння того, що відбувалося з родиною в середині 19 століття. Чи припустімо проходження тестів-онлайн – прекрасна підготовка до майбутнього ЗНО. Ти маєш змогу не лише відповідати, але й одразу бачити власні помилки й робити висновки. При тому, що потім на занятті можна буде звернутися до викладача, який безпосередньо пояснить проблему. В нас рідко вистачає часу на виховну роботу й залучення студентів до життя, яке знаходиться за межами пари. Чому б шаблонну контрольну роботу з літератури не замінити театральним дійством. Припустімо дати завдання розіграти ту чи іншу сцену із твору, що запам'ятався. По-перше, це цікаво, по-друге, це змога ближче дізнатися одне про одного і тим самим налагодити чи покращити атмосферу в групі, по-третє, змога проявити для когось свої приховані таланти. Це один аспект. Інший варіант. Сучасна молодь звикла все знімати на телефон і викладати в соціальних мережах. відштовхуючись від цього, можна запропонувати зняти той же ж уривок на відео і представити в аудиторії, як аматорський фільм. І не просто похвалити за пророблену роботу, а оцінити, як вартісний матеріал. Хай спочатку це буде притягнуто за вуха, але з часом хтось це візьме собі на озброєння і невідомо, коли це знадобиться в житті.

Вірші. Каторга для студентів. Особливо, коли ми говоримо про вивчення їх напам'ять. А ще коли перед цим посіяти стандартний аналіз, то й взагалі зникає бажання. А чому б не спробувати дати змогу студентові самому зробити його власний аналіз. Не так, як треба, а так, як він це бачить. Запропонувати підібрати ілюстрації до рядків вірша. І повірте, доки він шукатиме відповідні ілюстрації до того чи іншого рядка, він його повторить безліч раз, що уже бути бонусом, як вивчення напам'ять. Рідко викладач літератури добре знає вподобання та захоплення кожного свого студента. І хто знає, а може в одній із груп сидить майбутній письменник. Багато підлітків, якими являються студенти, пишуть вірші. От в ході вивчення літератури рідного краю можна запропонувати представити власну поезію. Її можна проілюструвати, укласти тематичну збілочку, антологію....і це не просто заняття літератури, а водночас залучення різних технік і предметів, починаючи від літератури і закінчуючи маркетингом. І все це не без допомоги ІКТ. Залежно від профілю навчального закладу можна виокремити індивідуальні завдання для кожної зі спеціальностей. Так, спеціальності «Право» можна запропонувати знайти відповідні закони й статті, яких

дотримують чи, навпаки, порушують герої. «Маркетинг» і «Поліграфія» – прекрасно впораються із оформленням афіш та створенням реклами.

Ми боремося за індивідуальність, але, самі того не бажаючи, робимо «інкубатор», де кожного змушуємо мислити єдино. У процесі підготовки викладача для використання інформаційних технологій не лише на заняттях з інформатики, але й у всьому освітньому просторі, особлива увага приділяється розвитку рис новаторства, креативності. Дати змогу дитині проявити себе. Показати власне бачення.

Сьогодення чітко визначає риси професіоналізму викладача ХХІ століття. Серед них: організаційні здібності; педагогічні вміння; володіння комп'ютерною технікою; відкритість; маневреність; гнучкість; співробітництво. Домінантною складовою для кожного вважається оволодіння комп'ютерною технікою, інформаційними технологіями. Висока компетентність дає змогу ухвалювати творчі рішення, знаходити можливості вміло використовувати теоретичні знання й практичні вміння щодо ІКТ.

Висновок. Отже, перехід від навчання окремих навичок роботи на комп'ютері до інтегрованого способу вироблення комп'ютерної компетентності передбачає зосередження спеціальних зусиль у цьому напрямі. І не так обов'язково бути майстром ІКТ, а достатньо всього лиш бути компетентним у своєму предметі. Як показує досвід, впровадження програми навчання комплексних інформаційних умінь успішно відбувається там, де ця робота здійснюється не лише на заняттях інформатики чи основ програмування, а проникає в усі сфери освітнього процесу. Це і застосування електронних карт, це спостереження космічних мандрівок, це перегляд можливості виживання тих і інших класів ссавців, це перегляд театральних постановок...

Викладачі, які володіють сучасними комп'ютерними технологіями, і викладачі інформатики мають вибудовувати весь процес навчання так, щоб він забезпечував, поряд із засвоєнням предметного змісту, формування відповідних технологічних та інформаційних умінь і навичок, які застосовуються в різних життєвих ситуаціях: навчальних, виробничих, особистих. Одним із результатів процесу інформатизації навчальних закладів має бути можливість використовувати сучасні інформаційно-комунікаційні технології для роботи з інформацією як в навчально-виховному процесі, так і для інших потреб. І для цього не обов'язково мати комп'ютер. Достатньо мати бажання та можливість підключення до мережі через мобільні засоби.

Застосування сучасних інформаційних технологій у навчанні - одна з найбільш важливих і стійких тенденцій розвитку світового освітнього процесу. У вітчизняному навчальному процесі в останні роки комп'ютерна техніка й інші засоби інформаційних технологій стали все частіше використовуватися при вивченні більшості навчальних предметів.

Список використаних джерел

1. Радул В. В., Соціальна зрілість особистості вчителя: фактори формування / В. В. Радул. – К. Вища шк., 2008. – 240 с.
2. Жаболенко М. В. Инновации в области использования информационно-коммуникационных технологий в учебном процессе / М. В. Жаболенко, Н. О. Жданова // Стратегія інноваційного розвитку системи вищої освіти в Україні: матеріали міжнародної науково-практичної конференції / гол. ред. С. В. Смерічевська. – Донецьк: Кальміус, 2007.
3. Кочевой Р. А. Информационные технологии в процессе обучения / Р. А. Кочевой // доп. Учасників V Всеукр. наук.-метод. конф. «Впровадження нових інформаційних технологій навчання». – Запоріжжя: ЗДІА, 2005.
4. Закон України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки» // Урядовий кур'єр. 2007. – №6.
5. Полат Е. С. Современные педагогические и информационные технологии в системе образования: учебн. Пособие для студентов высших учебных заведений/ Е. С. Полат, М. Ю. Бухаркина. – М. Академия, 2007.

V.O. Shevchenko,

Innovative technologies and electronics – non-instrumental teaching of Ukrainian literature and languages.

Summary. The article presents the main components of ICT, as well as their functions and use in the classroom. The possible elements of the practical application of certain ICTs and literature classes are also indicated.

Keywords: information and communication technologies, functions, ICT standards.

Г.П. Шумілін,

здобувач вищої освіти освітнього ступеня «магістр»,

Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки

науковий керівник: **Л.Б. Лавринович,**

кандидат філологічних наук, доцент

Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки

АУТО ТА ЛОА ДО АУТО ХУАНИ ІНЕС ДЕ ЛА КРУС «БОЖЕСТВЕННИЙ НАРЦИС»: ІДЕЙНО-ЗМІСТОВИЙ АНАЛІЗ ТА СИСТЕМА ПЕРСОНАЖІВ

Драматургія Хуани Інес де ла Крус (1651–1695) надзвичайно цікава в аспекті жанрової своєрідності, зокрема таких драматичних жанрів, як лоа та ауто, характерних насамперед для іспаномовної драми XVII ст. Донедавна «мексиканський Фенікс», як називали Хуану Інес де ла Крус, був невідомий українцям через відсутність перекладів. Наразі прогалина частково усунута: видано вибрані поетичні та драматичні твори авторки. Найбільш авторитетним дослідником творчості Хуани Інес де ла Крус в Україні є Тетяна Рязанцева, яка проаналізувала поетичні твори [3], є автором передмови «Келія і Кін» до видання драматургічної спадщини [1] та ін.

Предметом нашого дослідження є ідейно-змістовий аналіз та система персонажів ауто та лоа до ауто «Божественний Нарцис». Лоа – це жанр іспанської драми, який слугував невеличким прологом до комедій та ауто [1, 11]. Лоа до ауто «Божественний Нарцис» – своєрідна передмова, у якій авторка висвітлює місцевий колорит Нової Іспанії (теперішня Мексика). У цьому драматичному творі вона торкається однієї із провідних тем бароко: стосунки Людини і Бога. Провідний мотив твору – завоювання Новим світом однієї із найрозвиненіших цивілізацій на території Південної Америки (ацтеків) та перетворення їх у колонію. Найхарактернішою особливістю композиції лоа «Божественний нарцис» є органічне протиставлення Християнської Віри як втілення Нового завойовницького світу та Америки як втілення корінного населення із його язичницькими звичаями та ритуалами. Такі елементи дохристиянських вірувань, як недосяжність Бога смертним (*«мій Бог не дасть нікому діткнутися до себе, окрім жерців, що служать»* [1, 30]), вмивання рук (*«оскільки руки вмити велить перед бенкетом наш стародавній звичай»* [1, 32]) та хліб як символ життя і тіла (*«я про життя й кончину хотів би знати Бога, що втілений у хлібі»* [1, 32]) авторка тлумачить як передчуття таїнства святого Причастя, про яке далі йдеться в ауто: *«оскільки безталанна бовванові молилась, бо таїнство причастя надумав підмінити Диявол цим обрядом»* [1, 33]. У лоа Хуана Інес де ла Крус порушила тему боротьби поганства (Захід, Америка, Музика) та нової християнської віри (Запал, Християнська віра, Солдати). Авторка звинувачує християнство у насильному наверненні в віру в образі Запалу, який *«з'являється в образі озброєного генерала-капітана»* [1, 21]. В образі Америки бачимо втілення незламного духу корінного населення: *«бо я, хоч бранка нині й оплакую свободу, богам своїм молитись і далі буду ревню»* [1, 27]. В уста Віри Хуана Інес де ла Крус вкладає провідну ідею ауто «Божественний Нарцис»: *«Невидима й незмірна Божественна природа з природою людини поєднана так міцно й до неї так подібна»* [1, 30].

Для висвітлення головної ідеї та теми Хуана Інес де ла Крус звернулася до жанру ауто – одноактної драматичної вистави релігійно-алегоричного, дидактичного змісту, що інтерпретувала мотиви Старого та Нового Завітів, була поширена в Іспанії та Португалії з другої половини XIII ст., але заборонена в добу Просвітництва [2, 70]. Головною темою цієї ауто є розповідь про Нарциса, який закохався у відображену у воді Людську Природу і помер. Провідною ідеєю твору є неподільність та невидимість зв'язку людської природи як земного втілення та божественного як ідеального духовного. В ауто Хуана Інес де ла Крус порушила проблеми добра і зла, протиставлення божественного і земного, стосунки людини і Бога, «безкровного вірування», любові та ненависті, кохання земного та любові небесної. Особливістю ауто є те, що Хуана Інес де ла Крус використала персоніфіковані образи людських вад – Пихи та Самолюбства, яким протистоїть не людина як соціальна істота, а

Людська Природа та Благодать як символічний образ первинного втілення людини, того, що зближує її з природою, ідеалізує й залишає в гармонії з собою.

У сцені 4 авторка звертається до старозавітних образів Авеля, Еноха, Авраама та Мойсея як безмежне підданство Божій волі і смиренність. Діалог Нарциса й німфи Ехо на вершині гори – діалог Праведника із змієм-спокусником, який *«зі звірами своїми відлюдником живе ... вже сорок днів без їжі»* [1, 58]. В ауто Хуана Інес де ла Крус згадує книгу Старого заповіту «Пісня над піснями», яку приписують царю Соломону, – збірку любовних гімнів до Суламіти та возвеличення краси. В алегоричній формі відтворено любов Ягве-Господа до свого народу Ізраїлю. Ця згадка підтверджує задум авторки і ще раз підкреслює головну ідею п'єси.

Персонажі ауто «Божественний Нарцис» чітко поділена на позитивні (Нарцис, Благодать, Людська Природа) та негативні (Ехо, Пиха, Самолюбство). Людська Природа наголошує, що вона є початком усякої віри: *«одне людину славить, віншує інша Бога... я обом вам матір...(Старозавітній Вірі та Поганству)»* [1, 39]. Вона шукає свого коханого Божественного Нарциса із того часу, як була вигнана з Раю. Високопоетичний портрет авторка вкладає в уста Божественного Нарциса, коли він бачить у воді Людську Природу, використовує зменшено-пестливі слова, які характерні для ліричних творів: *«щічки», «устеньята», «маленька»*; епітети, наприклад, *«рум'яні ніжні щічки», «привітний голос»*; та порівняння: *«червоні, мов м'якуш граната», «устеньята, неначе дві рожеві стрічки»* [1, 77]. У своєму монолозі Ехо, яка була вигнана Богом за надмірну гордовитість, стала на противагу Людській Природі. Інтерпретація античного міфу в ауто ще раз підкреслює нероздільність у кожній людині трьох образів-іпостасей: Нарциса як вищого морального начала, Людської Природи як власне людини та Ехо як підсвідомого.

Образи Пихи та Самолюбства продовжують ідеї та наміри Ехо: *«Авжеж, з тобою бути – повинність наша, Ехо»* [1, 59]. Ехо вказує на походження Пихи: *«бо щойно Самолюбство із глуздом розминеться, воно стає Пихою»* [1, 48]. Самолюбство зображене як втілення власної гордині: *«Я Самолюбство, отже, вважаю недоречним хоч би кого, крім мене, вславляти так натхненно»* [1, 47]. Людська Природа не впізнає Благодать, коли та з'являється перед нею в образі пастушки, але саме вона дає настанови і засвідчує умову, за якої людина знову отримає ласку Божу. Божественний Нарцис неоднозначно сприймався Ехо, Благодаттю та Людською Природою: Ехо говорить про нього як про винуватця її бід, Благодать возвеличує за жертовність заради Людини, а Людська Природа уособлює в ньому свого загубленого пана. Кохання до Людської Природи для головного героя стало фатальним: *«минуцим, людським зробила і смертним моє кохання»* [1, 87]. У п'єсі діють і два музичні хори, що підсилюють її урочистість та релігійність, прославляючи Бога та Його Сина.

Ауто «Божественний Нарцис» – спроба релігійно-філософського осмислення проблем буття барокової людини. Ідея персоніфікувати образи людських вад дає змогу краще зрозуміти їхню природу та слугує прийомом психо- та самоаналізу.

Список використаних джерел

1. Крус де ла Хуана Інес. Театр. Переклад з іспанської Сергія Борщевського. Львів: Видавництво Анетти Антоненко. 2016. 232 с.
2. Літературознавчий словник-довідник / За ред. Р. Т. Гром'яка, Ю. І. Коваліва, В. І. Теремка. К.: ВЦ «Академія». 2007. 752 с.
3. Рязанцева Т. Формальне і жанрове розмаїття латиноамериканської поезії XVII ст. (на прикладі творчості сестри Хуани Інес де ла Крус). Т. Рязанцева. Сучасні літературознавчі студії. У просторі наукового пошуку В. І. Фесенко. Зб. наук. праць. Вип. 16. Київ. 2014. С. 36–49.

СОЦІАЛЬНІ ТА ПОВЕДІНКОВІ НАУКИ

ЕКОНОМІКА. ПОЛІТОЛОГІЯ. ПСИХОЛОГІЯ. СОЦІОЛОГІЯ

О.М. Бабина,

аспірантка кафедри економіки, Вінницький національний аграрний університет

СВІТОВИЙ ДОСВІД РОЗВИТКУ АЛЬТЕРНАТИВНИХ ДЖЕРЕЛ ЕНЕРГІЇ

Економічний потенціал будь-якої країни багато в цьому залежить від стану її енергетичних ресурсів і умов їх використання. Останніми десятиліттями надійне, стабільне, економічно-ефективне забезпечення світової економіки енергоресурсами є однією з головних глобальних проблем, вирішення яких є основою існування і поступового розвитку цивілізації, запорукою її енергетичної безпеки та показником якості життя населення. Стає очевидним, що для економічного зростання необхідно активно розвивати використання альтернативних джерел енергії та енергоефективність.

Як бачимо, з кожним роком зростають обсяги інвестицій у альтернативну відновлювальну енергетику, що свідчить про перспективи значного зростання зазначеного напрямку видобутку електроенергії вже найближчим часом.

Рис. 1. Обсяги інвестування у відновлювальну енергетику в 2004-2017 рр.

Джерело: побудовано автором на основі [1]

Для розвитку відновлювальної енергетики надаються пільги виробникам «зеленої» енергетики, розуміючи, що її розвиток відповідає стратегічним цілям країни.

За планами розвитку галузі альтернативної енергетики Німеччина має забезпечити 18 % поновлювальних джерел в енергоспоживанні країни до 2020р. Закон «Про відновлювальні джерела енергії», який був прийнятий у 2000 р. увів диференційований «зелений» тариф на довгостроковий період – 20 років. За цією системою підтримки положення закону встановлює пріоритет для виробників електроенергії на ринку електроенергії та забезпечує їм доступ до мережі; ціни на електроенергію фіксовані, що надає гарантії приватним інвесторам та дозволяє відповідним електростанціям працювати беззбитково.

Цією моделлю стимулювання користуються Австрія, Данія, Франція, Італія, Нідерланди, Греція, Іспанія, Індія, Бразилія, Чехія, Канада та інші країни [2].

Система обов'язкових квот на виробництво або споживання альтернативних джерел енергії діє в Нідерландах, Великобританії, Бельгії, Швеції, Японії [3]. Країна встановлює обов'язкову квоту на обсяг «зеленої» електроенергії в загальному об'ємі виробництва. Зелена енергія має пріоритет у доступі до мережі.

Виробник електроенергії з альтернативних джерел енергії, оптовики, розподільчі компанії або роздрібні торговці (залежно від того, хто бере участь у ланцюгу постачання електроенергії) зобов'язані її прийняти та оплатити, споживачі зобов'язані її купувати відповідно до встановлених квот [2].

Система «зелених» сертифікатів (система квот) діє також у, Італії, Польщі, Румунії [3].

Для розвитку відновлювальної енергетики у багатьох країнах урядами прийнято відповідні законодавчі акти для зниження податку для виробників електроенергії, яка виробляється електростанціями на відновлюваних джерелах енергії, а також розроблено програми та стратегії розвитку відновлювальної енергетики, які передбачають зокрема, надання фінансової та організаційної підтримки, як на міждержавному, так і на національному рівні, компаніям, які займаються альтернативною енергетикою.

Значного поширення в США набув інструмент податкових пільг на інвестиції (інвестиційний податковий кредит), що встановлюються залежно від типу обладнання. Наприклад, для обладнання, що працює на сонячній енергії, надаються податкові пільги в розмірі 30 % витрат (капітальних витрат), при цьому немає обмежень на максимальну суму пільги [4].

У Європейських країнах податкові пільги часто доповнюють основні види стимулювання і залишаються важливим та гнучким інструментом. Наприклад, у Нідерландах виробництво електроенергії з альтернативних

джерел стимулюється шляхом спрямування податку на прибуток на інвестування у проекти альтернативної енергетики, у Данії 75 % вітроустановок є приватною або кооперативною власністю, власники установок звільняються від податку.

Особливим засобом стимулювання виробництва енергії з альтернативних джерел є також надання інвестиційних грантів, кредитів, проведення систем тендерів, розповсюдженням засобом є надання субсидій

Деякими країнами Європейського союзу, такими як Німеччина та Нідерланди застосовуються низько відсоткові кредити з більш довгими періодами погашення для виробників електроенергії з альтернативних джерел енергії. У Польщі Національний фонд захисту довкілля та водних ресурсів надає пільгові кредити на реалізацію проектів «зеленої» електроенергетики в разі використання в них енергії вітру, біогазу та гідроенергії. Розмір кредиту становить 1...12,5 млн євро, але не може перевищувати 75 % вартості проекту. Позичальник звільнюється від виплати до 50 % обсягу кредиту. Пільгове кредитування «зелених» технологій у різних формах діє також у Данії, Словенії та Чеській Республіці [5].

Гранти часто видаються для стимулювання електроенергії альтернативного походження, виробленої за допомогою нових інноваційних технологій. Зокрема, у Фінляндії інвестиційні гранти та субсидії є єдиними видами стимулювання використання альтернативних джерел енергії.

У Данії величина субсидії на «зелену» електроенергію становить 20 євро/МВт·год. Для стимулювання впровадження сучасних котлів для паління біомаси, що пройшли відповідну сертифікацію, Датське енергетичне агентство надавало субсидію в розмірі 20 % від вартості котла. Система доплат (бонусів, субсидій) на електроенергію з ВДЕ діє також у Фінляндії, Чеській Республіці, Нідерландах, Іспанії та інших країнах.

Виробники «зеленої» електроенергії отримують суттєву компенсацію за поставлену електроенергію (виплата компенсації здійснюється двадцять років, однак її розмір буде зменшуватися кожні два роки). Так, для електроенергії з біомаси базовий тариф становить приблизно 7,79...11,67 євроцентів/кВт·год залежно від потужності установки, а для електроенергії з біогазу, отриманого шляхом анаеробної ферментації біомаси – 8,79...12,67 євро-центів/кВт·год. Існують надбавки до базового тарифу: за одночасне виробництво теплової та електричної енергії, за застосування як біомаси енергетичних культур та за використання інноваційних технологій при виробництві електроенергії з біомаси та ін.

У Франції та Латвії діє також система тендерів. Суть цієї системи полягає в тому, що в країні оголошується тендер на будівництво об'єктів «зеленої» електроенергетики і переможець тендеру одержує повне або часткове державне фінансування будівництва.

У багатьох розвинутих країнах існують Державні програми розвитку поновлюваних джерел енергії. Завдяки таким програмам зважаються науково-технічні, енергетичні, екологічні, соціальні та освітні завдання. Поставлені цілі досягаються вирішенням задач у сфері державного регулювання, пільгового податкового законодавства, державної фінансової підтримки через науково-технічні програми пільгового кредитування, створення інформаційної мережі, системи освіти, стажувань, просування високих технологій, створення робочих місць на виробництвах і підготовки громадської думки [6].

Отже, великий досвід використання різних механізмів державної підтримки використання альтернативних джерел енергії обов'язково повинен бути врахований у рамках вироблення української державної політики в цій галузі, серед них домінуючими є «зелений» тариф, «зелені сертифікати», компенсації, інвестиційні гранти, пільгове оподаткування, субсидії та низьковідсоткові кредити.

Список використаних джерел

1. Schmidt, J., Haifly, A., 2018. Delivering On Renewable Energy Around The World: How Do Key Countries Stack Up? Natural Resources Defense Council, P. 8. [URL] Available at: [Accessed 17 November 2018].
2. Гелету́ха Г. Г., Желе́зная Т. А. Государственное регулирование развития биоэнергетики в странах Европы и США. Промышленная теплотехника. 2002. № 4. С. 81–88.
4. Гелету́ха Г. Г. Аналіз механізмів стимулювання розвитку «зеленої» електроенергетики в Європейському Союзі. Промышленная теплотехника. 2011. Т. 33. № 5. С. 35–41.
5. Global trends in renewable energy investment 2012. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до журн.: <http://fsunepcentre.org/>
6. Гелету́ха Г.Г., Желе́зная Т.А., Дроздова Аналіз О.І. механізмів стимулювання розвитку «зеленої» електроенергетики в Європейському Союзі / Г.Г. Гелету́ха, // Промышленная теплотехника. 2011. Т. 33. № 5. С. 35–41
7. International Energy Agency. World Energy Outlook 2010. [Електронний ресурс] // International Energy Agency, 2010. – Режим доступу: <http://www.iea.org>

ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ПРІОРИТЕТ НАЦІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Ставлення до інноваційної діяльності як до пріоритетного фактору національного розвитку – обов'язкова умова практики соціальних перетворень. Так, питання про присутність інноваційного або не інноваційного типу економіки в країні видається більш значущим в порівнянні з вибором тією чи іншою країною ринкової або державно - планової моделі її економіки. Виявляється, що у державно - плановій, але при цьому інноваційній економіці, все-таки є конкурентна перспектива в той час, коли не інноваційна економіка (зокрема сировинна), навіть і заснована на приватній власності, такою перспективою не володіє. Досліджуючи досвід впровадження інновацій в сучасній Україні, можна стверджувати, що в країні поки не реалізується жодна з універсальних закономірностей розвитку науково-технічного потенціалу.

Однією з проблем філософського характеру є проблема «економічної вуалі» основних тез, до якої привела сама предметність (інновацій) основних тез. При цьому виникає кілька важливих питань.

По-перше, не посилює ця «вуаль» перетворення людини в «людину економічну», для якої творчість надто комерціалізована?

По-друге, чи не стане ця «економічна вуаль» міцним «скафандром» для людської істоти, багатовимірної за своєю природою?

По-третє, чи відповідає інновативна культура природі людей, чи не знищує відмінності між ними?

І нарешті, чи здатна людина в світі інновацій зберегти свою незламну неповторність, не беззаперечність, непослідовність, а головне, свободу.

В ході дослідження феномену інноваційної діяльності, виникає ще одна проблема, що відноситься до розряду «філософії економіки»: співвідношення інноваційної діяльності з ідеалами і цінностями локальних цивілізацій, перш за все традиціоналістського типу? Виникає необхідність обґрунтування і роз'яснення проблем, що стосуються «приживлюваності» генетично західних інновацій в традиціоналістському середовищі, здатності середовища перетворювати і змінювати інновації разом з характером соціальності. Значущими в цьому плані є також проблеми перспектив і, ймовірно, обмеженого характеру роботи механізмів інновації в суспільствах, які розвиваються за алгоритмом, відмінного від західного.

Інновації та інноваційна діяльність об'єднали науку, виробництво і ринок, які раніше вкрай мало перетиналися, у зв'язку з чим виникла необхідність створення комплексного інтегрованого підходу в розумінні інноваційних процесів. Таким підходом є інноватика.

Список використаних джерел

1. Брич В. Я., Федірко М. М. Концепція енергоефективності в контексті сталого розвитку комунальної теплоенергетики України // Український журнал прикладної економіки. – 2018. – Том 3. – № 1. – С. 26–35.
2. Брич В. Я. Трансформація організаційної структури енергокомпанії / В. Я. Брич, М. М. Федірко, Т. О. Артемчук // Економічний аналіз. – 2017. – Т. 27(3). – С. 166–172. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecan_2017_27\(3\)_22](http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecan_2017_27(3)_22).
3. Брич В. Теоретичні основи побудови стратегії енергосервісу [Текст] / В. Брич, М. Федірко, Б. Брич // Соціально-економічний розвиток регіонів в контексті міжнародної інтеграції. – 2017. – № 27 (16). – С. 49–54.

О.В. Біленко,

кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки та митної справи
Національного університету «Запорізька політехніка»

Т.Г. Коляда,

студентка факультету міжнародного туризму та економіки
Національного університету «Запорізька політехніка»

ВІДТІК РОБОЧОЇ СИЛИ ЗА КОРДОН: ПРИЧИНИ ТА ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ

Важливим стратегічним ресурсом держави, спроможним створити передумови для зростання політичного, економічного і духовного її розвитку, є людський капітал. Сукупність інтелектуальних, підприємницьких, виробничих, винахідницьких здібностей на інноваційній основі, разом із спроможністю продукувати і нагромаджувати навички, впроваджувати їх у процесах створення товарів та послуг, раціоналізувати наявні технології на інноваційній основі, знаходити можливості заощадження енергії, сировинних, фінансових та інших ресурсів, є рушієм науково-технічних надбань економіки та її перебудови на інноваційній основі. А відтік людського капіталу за кордон ускладнює процес розвитку економіки країни, яку залишають.

Міграція робочої сили є процесом переміщення трудових ресурсів між країнами з метою працевлаштування з більш вигідними умовами праці. Окрім економічних, міжнародна трудова міграція відбувається також з етнічних, культурних, політичних та сімейних причин. Цей процес є

органічною частиною більш широкого явища — міжнародної міграції населення [1].

Фактори впливу на міжнародну міграцію населення можна класифікувати за групами [2]:

- економічні: низька заробітна плата, низька якість життя, високий рівень безробіття, економічна нестабільність, обтяжлива система оподаткування;

- соціальні: низька якість освіти, погані умови праці, недоступна система охорони здоров'я, відсутність можливостей для професійної самореалізації;

- культурні: етнічна дискримінація, расова дискримінація, релігійні переслідування;

- політичні: політична нестабільність, відсутність демократії або її формальність, корумпованість владних структур;

- екологічні: забруднене навколишнє середовище, низька якість питної води та їжі.

Основною причиною трудової міграції в нашій країні є низький рівень оплати праці. Для аналізу аспекту відтоку кадрів через низьку заробітну плату розглянемо середню заробітну плату в Україні та середню заробітну плату інших країн (табл. 1).

Таблиця 1 – Середня заробітна плата в деяких країнах [3]

Країна	Середня заробітна плата, євро на місяць	Середня заробітна плата, грн. на місяць (у розрахунку курсу валют НБУ станом на 10.12.2019 - 26.235 грн за євро)
Польща	1213	31 823,05
Словаччина	1264	33 161,04
Чехія	1334	34 997,49
Германія	3923	102 919,905
Росія	582	15 268,77
Україна	406	10 651,41

Близько 16% українців працездатного віку працюють за кордоном – це 4 мільйони громадян, одночасно в інших країнах перебуває приблизно 2,6 - 2,7 мільйона українців. Такими є висновки дослідження Центру економічної стратегії «Скільки українців поїхало за кордон і що з цим робити». 34% українців, які їздили за кордон у 2015-2017 роках, – «маятникові мігранти», які виїждять на заробітки і повертаються; близько 20% – довгострокові мігранти, 20% – короткострокові мігранти. Виїхали з України всією родиною близько 100 тисяч. Приблизно 563 тисячі (14%) поїхали за кордон, але потім повернулися. Цифри ґрунтуються на

дослідженні Держстату за 2012 і 2017 роки, Міжнародної організації з міграції, Євростату, Федеральної міграційної служби РФ і власному дослідженні Центру економічної стратегії. ООН вбачає зниження населення України до 36,4 мільйонів з 44,2 мільйона до 2050 року, внаслідок трудової міграції населення [4].

Ukrainian Workers Fan Out

More than 1 million workers went to the top six destination countries between 2015 and 2017.

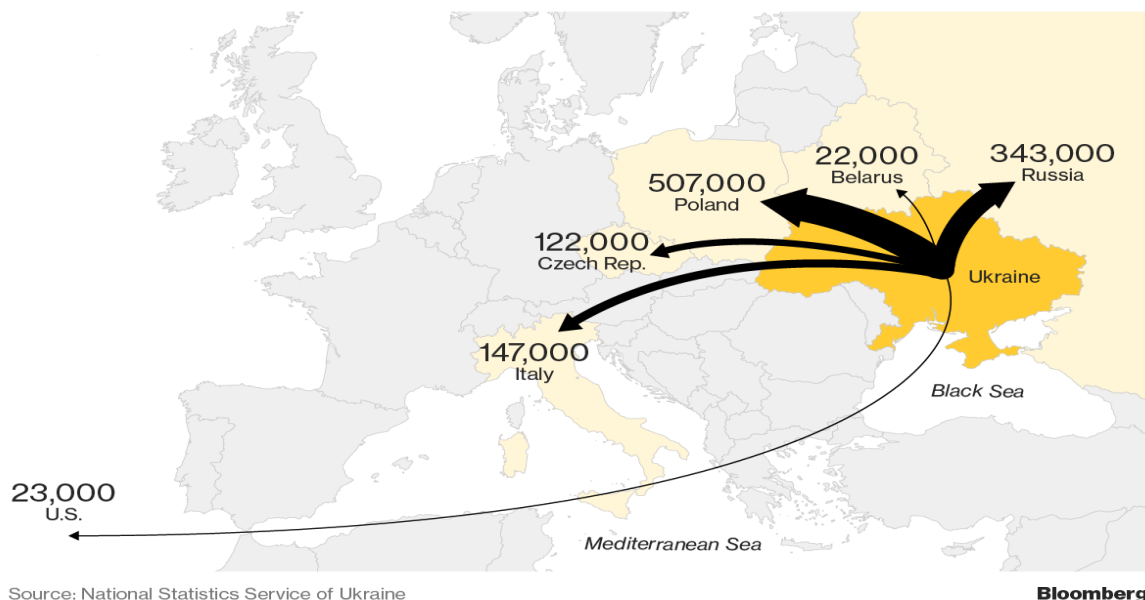

Рисунок 1. Основні країни, до яких мігрують українці, за версією американської компанії Bloomberg [5]

Як видно з рисунку, найбільше українців мігрує до Польщі, Росії та Чехії. Також не мало мігрантів обрало Італію, Білорусь і США.

У звіті Світового банку «Міграція і грошові перекази» повідомляється, що обсяги грошових переказів до України в 2018 році зросли на 19% і досягли рекордного рівня в \$14 млрд [6].

Бажання українців отримати більш цікаву та високооплачувану роботу за кордоном цілком зрозуміле. Поліпшення умов проживання мігруючих громадян та їх сімей, придбання нових вмінь та знань емігрантами, досвіду, професійних навичок, ознайомлення з передовими технологіями, організацією праці, мають дуже позитивний ефект. Однак, втрата висококваліфікованих спеціалістів, що веде за собою додаткові витрати з бюджету на підготовку нових спеціалістів, відтік науковців, через що значних проблем зазнає економіка держави, відсутність основної робочої сили, яка рухає економіку в виробництві та торгівлі, створює тенденцію зменшення темпів економічного зростання.

Значні обсяги трудової міграції з України вказують на суттєві недоліки в багатьох сферах, зокрема економічній та соціальній. Держава має забезпечити контроль над цінами на товари та послуги, створити

високопродуктивні робочі місця, підтримати легально працюючий бізнес, забезпечити економічну стабільність. Підвищення загального рівня життя, гідна оплата праці, якісна освіта та створення умов для розвитку діяльності науковців, зменшення різниці оплати праці українців та зарубіжних працівників допоможуть знизити рівень еміграції та покращити стан економіки держави.

Список використаних джерел

1. Конвенція Міжнародної організації праці «Про трудящих мігрантів» (переглянута 1949 року) від 1 липня 1949 року № 97.
2. Кваша О.С. Зовнішні міграційні процеси трудових ресурсів: фактори, стан та наслідки для України / О.С. Кваша // Економіка і суспільство. – №10. – 2017. – С. 535–540.
4. Середня заробітна плата у Європи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Список_Стран_Європы_по_средней_месячной_зарплате
5. 4 мільйони українців працюють за кордоном – дослідження Центру економічної стратегії: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uacrisis.org/ua/66428-research-on-labor-migration-ces>
6. Bloomberg назвав основні причини трудової міграції українців - інфографіка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://tyzhden.ua/News/209690>
7. Перекази трудових мігрантів у світі перевищать обсяги інвестицій — Світовий банк [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://hromadske.ua/posts/perekazi-trudovih-migrantiv-u-sviti-perevishat-obsyagi-investicij-svitovij-bank>

М.І. Бойчук,

здобувач вищої освіти ступеня магістра

Львівський державний університет внутрішніх справ МВС України

науковий керівник: **С.В. Васильчак,**

доктор економічних наук, професор,

Львівський державний університет внутрішніх справ МВС України

ІНВЕСТИЦІЙНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

В нашій країні все більшої актуальності набувають виробничі процеси, що формуються на основі інвестицій. При належній організації аграрного бізнесу не можливо обходитись без належного інвестування. Перелік загроз достатньо великий, а їх оцінка як зазвичай потребує комплексного детального аналізу. Аналіз економічної літератури та основних статистичних показників засвідчує, що в Україні відчувається брак належного забезпечення інвестування аграрного бізнесу та його економічної безпеки.

Важливими напрямками діяльності служби менеджменту підприємств є забезпечення процесу виробництва, впровадження сучасних технологій

інвестиціями. Чинники, що зумовлюють виникнення загроз та дієві механізми, за допомогою яких можна їх попередити або зменшити їх негативну дію, мають важливе значення у вивченні та дослідженні в процесі формування економічної безпеки.

З метою підвищення інвестиційної привабливості підприємств аграрної сфери економіки доцільно забезпечити реалізацію наступних умов:

- сприяти розвитку сучасних інвестиційних інструментів і технологій, які оптимізують фінансові потоки та знижують ризики у галузі, що зумовлені особливостями руху інвестицій і дією ринкових інструментів;
- управляти ризиками – процесами, які мають своєю метою зменшити або компенсувати втрати для об'єкта інвестування при настанні несприятливих умов.

Серед основних причин, які зумовлюють інвестиційні ризики аграрних підприємств, можна виділити:

- по-перше, нестабільність дії важелів державного регулювання на ринку аграрної продукції позначається на мінливості макроекономічної політики і законодавчо-правової бази, зумовлює відсутність при проведенні державної політики послідовності та системності. Ця нестабільність є основною причиною, яка стримує вкладення капіталу в агропромислове виробництво;
- по-друге, відсутність цивілізованого ринку сільськогосподарських земель, зокрема відсутність можливості використання інституту іпотеки;
- по-третє, мінливість кліматичних умов, погіршення екологічного стану [1].

Державне управління інвестиційною діяльністю базується на наступних принципах:

- взаємна відповідальність інвесторів і держави;
- юридична відповідальність інвесторів за порушення вимог законодавства України або міжнародних договорів;
- послідовна децентралізація інвестиційного процесу та розширення змішаного фінансування інвестиційних проектів;
- залучення іноземних інвестицій для реалізації державних пріоритетних програм;
- вдосконалення законодавства стосовно інвестиційної діяльності.

Відновлення вкладення інвестицій в аграрне виробництво є важливою національною проблемою, розв'язання якої дасть можливість підвищити продовольчу безпеку країни і виходу виробництва з кризового стану.

При залучення інвестицій в господарську діяльність аграрного сектору необхідно враховувати та аналізувати споживчий попит, пропозицію, норму прибутковості та рентабельності аграрної галузі.

Приплив інвестицій в аграрне виробництво можливе лише за рахунок підвищення виробництва конкурентоспроможної продукції, законодавчої підтримки держави як на державному, так і на регіональному рівнях, розробка економічних показників, заходів, які б давали можливість виявити резерви підвищення інвестиційної активності аграрного виробництва.

Список використаних джерел

1. Дем'яненко М.Я. Кредитний механізм аграрного сектора економіки в період становлення ринкових відносин / Дем'яненко М.Я. // Економіка України. – 1994. – № 4.
2. Коренева Н.А. Методичні підходи до побудови комплексної інтегральної оцінки інвестиційної привабливості на регіональному рівні / Коренева Н.А. // Актуальні проблеми економіки. – 2007. – №2. – С. 106–112.

І.І. Бояршин,

здобувач вищої освіти освітнього ступеня «магістр»

Національного технічного університету України

“Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського”

науковий керівник: **Ю.П. Воржакова,**

кандидат економічних наук, асистент кафедри менеджменту

Національного технічного університету України

“Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського”

ОДНА З ГОЛОВНИХ ПОМИЛОК ПРИ СТВОРЕННІ НОВОГО СТАРТАП-ПРОЕКТУ

Процес створення стартап-проекту є кропітким та включає в себе багато етапів розробки проекту. Чого варте одне лише створення бізнес-плану, особливо коли робиш це вперше. Проте якими важкими не були б складові, стартап завжди буде обертатися навколо своєї ідеї. Багато речей можуть піти не так: можна не вгадати з цільовою аудиторією, неправильно оцінити фінансову частину питання, недооцінити наявних на ринку конкурентів. Люди набагато гірше вміють оцінювати ризики, ніж їм здається, тому картина майбутнього рідко буде збігатися з реальністю, і чудовий план часто перетворюється у сумну реальність. Тому, хоча ніколи не можна буде мати повну гарантію успіху, саме в наших силах зменшити вірогідність провалу, якщо не робити деякі з основних помилок. І однією з найбільших помилок, які можна зробити при створенні нового стартап-проекту, є ізоляція ідеї від зовнішнього світу.

Ідею хорошого стартапу можна порівняти з живою істотою: він повинен так само змінюватися, розвиватися і еволюціонувати з плином часу. Ідея може зародитися з маленької думки разом з чаркою ранкової кави або під час сну.

І тут багато людей роблять помилку: вони зупиняють подальший розвиток ідеї і починають обдумувати та реалізовувати її в тій же початковій формі, ізолюючи її в своїй голові від зовнішнього світу.

Можна дати дві ключові поради у цьому випадку.

По-перше, потрібно зрозуміти думку інших людей про цю ідею. Усі люди мислять по-різному. Непохитні правила функціонування світу навколо нас для однієї людини виявляться зовсім відмінними для іншої. А тому і світ навколо нас ми сприймаємо по-різному. Саме тому не можна ізолювати своє мислення від навколишнього середовища. Має мати місце постійний притік нових поглядів на проблему та якісних оцінок, аби розуміти реальне місце ідеї у світі. Дуже часто ідея, що була вибуховою на папері, виявляється непотрібною або уже реалізованою кращим чином в іншому місці. Як цього уникнути? Провести час з іншими експертами в області — отримати їх професійну думку. Або з друзями та знайомими, які тверезим поглядом зі сторони пересічних користувачів подивляться на ситуацію. Можливо, Ви краще зрозумієте особливості ринку та зможете модифікувати ідею, аби краще зайняти свою нішу на ринку. Можливо, насправді немає потреби у Вашій ідеї, бо проблему успішно вирішують іншим чином, або це просто була б цікава новинка, але яку б довго не використовували. А можливо Ви зайвий раз упевнитися, що маєте саме те, що потрібно людям. Так чи інакше, Ви отримаєте безцінну інформацію щодо місця Вашої ідеї у реальному світі, а не лише у Вашому його баченні.

По-друге, варто приділяти час тематичним конференціям та зборам, де збираються такі самі як Ви люди аби обговорити ідеї та нові бізнес-моделі. На перший погляд, ця тенденція може здатися великою тратою часу з нескінченними марними розмовами без конкретного результату. Проте є і інша сторона медалі. Якщо раніше можна було пропустити через себе велику кількість успішних моделей, прочитаних з книг, та видати робочу ідею та результат, то в наш час з ростом конкуренції та збільшенням кількості факторів, що матимуть вплив на успіх проекту, така стратегія перестає працювати. Натомість, майбутнє лежить в руках тих, хто іде у реальний світ до реальних людей та перевіряє ідею на життєспроможність у наш час. Ми переходимо у світ, де вміти спілкуватися з людьми та проводити серед них час буде мати не меншу важливість, аніж наявність диплому з аналітики бізнесу.

Можна багато говорити про важливість контакту ідеї з навколишнім світом, але важливість цього контакту важко переоцінити. На Ваших плечах лежить важливе завдання — пройти шлях від швидкоплинної думки до зрілої ідеї, зрозумівши її справжнє місце в навколишньому світі. Зробивши це, люди часто побачать реальну картину та зрозуміють, чи має ідея право на життя. Якщо ні — за допомогою вдалого аналізу Ви зберегли себе від великих втрат та провалу. Але якщо ідея виявилася вдалою — то у Вас попереду ще великий шлях. Але це шлях, який Ви уже не будете проходити із зав'язаними очима.

Список використаних джерел

1. Kaufman J. (2012). The Personal MBA: Master The Art of Business. Portfolio.
2. Офіційний веб-сайт газети «Курсив» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://kursiv.kz/news/svoy-biznes/2019-05/kak-nachat-i-ne-ubit-svoy-startap>.
3. Офіційний веб-сайт спілки редакторів та авторів Republic [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://republic.ru/posts/1/679627>.

Б.В. Брич,

аспірант, Тернопільський національний економічний університет

Л.О. Бицюра,

здобувач, Тернопільський національний економічний університет

ЕНЕРГОЗБЕРІГАЮЧІ ЗАХОДИ В КРАЇНАХ ЄС

Проведенням енергозберігаючих заходів в Європі займаються енергосервісні компанії, а компанії, що спеціалізуються на енергосервісних контрактах з фінансуванням з фактичної економії, отримали назву провайдерів перфоманс-контрактів (EPC providers). При цьому частина ЕСКО є EPC-провайдерами, але також здійснюють і інші види діяльності.

На сьогоднішній день рівень розвитку ринків енергосервісу серед країн-членів ЄС нерівномірний. За підсумками дослідження Об'єднаного дослідницького центру Європейської Комісії до країн з високорозвиненим ринком енергосервісу в ЄС віднесені Австрія, Німеччина, Італія та Великобританія. До країн з досить добре розвиненим ринком відносяться Чехія, Данія і Іспанія.

На ринках енергосервісу присутні як національні, так і міжнародні ЕСКО – французькі і німецькі ЕСКО активно працюють в країнах Східної і Південної Європи. Серед учасників ринку переважають середні і малі ЕСКО.

На сьогоднішній день в Австрії загальна кількість ЕСКО становить 40 компаній; ЕСКО, що спеціалізуються на перфоманс-контрактах (EPC-провайдери), представлені 15-20 компаніями.

Одним з механізмів розвитку енергосервісної діяльності виступають асоціації енергосервісних компаній. Дані асоціації об'єднують основних гравців ринку, дозволяючи спільно впливати на формування національного ринку енергосервісу.

В Австрії з 2013 року діє Асоціація австрійських постачальників енергоефективності та перфоманс контрактів (The Association of Austrian Energy Efficiency and Performance Contractors – DECA). До складу асоціації входять 36 компаній, включаючи ЕСКО, постачальників енергії, виробників енергозберігаючого обладнання, інжинірингові підприємства та ін. Асоціація DECA бере активну участь у розвитку ринку енергосервісу,

здійснює комплексну інформаційну та методичну підтримку. DECA інтегровано в більшість ініціатив ЄС в області енергосервісу, зокрема здійснює підтримку енергосервісної діяльності відповідно до Керівництва по реалізації енергосервісних контрактів (Code of Conduct for EPC). Крім того, в Австрії з 1977 року працює Австрійське енергетичне агентство (AEA), діяльність якого спрямована на підтримку національної політики підвищення енергоефективності, раціоналізацію енергоспоживання і виробництва, розвиток відновлюваної енергетики. АEA формує платформу для взаємодії з питань енергозбереження та енергоефективності федеральних органів влади, органів влади федеральних земель, а також австрійських енергетичних компаній і організацій. АEA сприяє розвитку ринку енергосервісу в Австрії, виступаючи в якості інформаційного центру та координатора заходів з енергоефективності від імені всіх її членів на національному та міжнародному рівнях.

У Німеччині функціонують кілька асоціацій, створених енергосервісними компаніями і постачальниками енергії, включаючи Асоціацію постачальників теплової енергії (VfW-Verband für Wärmelieferung), Форум ЕСКО в Національній асоціації електротехнічної й електронної промисловості (Zentral Elektronik- und Elektronikindustrie eV), Об'єднання по заощадженню енергії та водних ресурсів (Arbeitsgemeinschaft für sparsame Energie- und Wasserverwendung (ASEW)), Товариство з підвищення енергоефективності в опаленні, охолодженні і когенерації (Energieeffizienzverband für Wärme, Kälte und KWK eV (AGFW)), а також Товариство з когенерації (Bundesverband Kraft-Wärme-Kopplung eV (B.KWK)). Крім того, в Німеччині функціонує Німецьке енергетичне агентство (dena) - експертний центр в галузі енергоефективності та відновлювальних джерел енергії і інтелектуальних енергосистем, створений восени 2000 року. Dena здійснює експертну, а також фінансову підтримку в реалізації енергосервісних проектів, реалізує навчальні заходи для поширення успішного досвіду енергосервісних контрактів.

Список використаних джерел

1. Брич В. Я., Федірко М. М. Концепція енергоефективності в контексті сталого розвитку комунальної теплоенергетики України // Український журнал прикладної економіки. – 2018. – Том 3. – № 1. – С. 26–35.
2. Брич В. Я. Трансформація організаційної структури енергокомпанії / В. Я. Брич, М. М. Федірко, Т. О. Артемчук // Економічний аналіз. – 2017. – Т. 27(3). – С. 166–172. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecan_2017_27\(3\)_22](http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecan_2017_27(3)_22).
3. Брич, В. Теоретичні основи побудови стратегії енергосервісу [Текст] / В. Брич, М. Федірко, Б. Брич // Соціально-економічний розвиток регіонів в контексті міжнародної інтеграції. – 2017. – № 27 (16). – С. 49–54.

Л.Ю. Дорошенко,
здобувач вищої освіти освітнього ступеня «магістр»
Національного технічного університету України
“Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського”
науковий керівник: **Ю.П. Воржакова,**
кандидат економічних наук, асистент кафедри менеджменту
Національного технічного університету України
“Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського”

ЯК ПРЕЗЕНТУВАТИ СТАРТАП-ПРОЕКТ, ЩОБ ВРАЗИТИ ІНВЕСТОРА

Презентація власної ідеї є не менш важливою та складною, ніж сама розробка стартап-проекту. Потрібно вкласти немало таланту та зусиль, щоб інвестор виявив бажання фінансувати саме Ваш проект.

Для впевненого та успішного представлення ідеї необхідно враховувати такі фактори:

1. Ви маєте оперувати показниками та фактами, які є актуальними в галузі, для якої ви хочете запропонувати свою розробку.

Аналіз та дослідження ринку, в якому Ви хочете реалізувати свій проект, є важливим етапом як у підготовці самого проекту, так і у підготовці для зустрічі з інвесторами. Тільки коли Ви зможете оперувати цифрами та наводити порівняння значень ключових показників, отриманих з використанням наявних технологій та розроблених Вами, тільки тоді можливе вираження Вашої переваги над товарами-аналогами та товарами-замінниками, а як наслідок і доведення причини інвестування у розвиток Вашого проекту.

2. Не потрібно обтяжувати презентацію термінологією, яка незрозуміла інвесторові. Звичайно, це не стосується випадку, коли презентація відбувається із спеціалістами галузі та мають бути обговорені всі деталі.

Дослідження показують, що люди схильні уникати речей, яких не розуміють. З цих міркувань необхідно пояснювати та розповідати предмет презентації якомога простіше. Ще однією гарною характеристикою презентації будуть життєві або прості наочні приклади. Це допоможе розрядити обстановку та додасть Вашому виступу «живості».

3. Говоріть не лише про переваги та сильні сторони Вашого проекту.

Як би це дивно не виглядало, назвавши слабкі сторони та недоліки Ви покажете свою обізнаність у предметі презентації та спрацюєте «на випередження». Згадавши про недоліки, Ви вказуєте про перспективу розвитку та удосконалення, про те, що враховуєте всі фактори та сторони проекту при його розробці.

4. Підходьте до підготовки презентації креативно.

Змістова складова на слайді важлива, але якщо слайд є одним суцільним текстом, 90% слухачів не прочитають його. Ваша презентація має

доповнювати Вас, а не заміняти. Використовуйте діаграми, малюнки, графічне представлення, яскраві кольори, оригінальне оформлення та поєднання – все, що чіпляє людське око та змушує звернути увагу. Робіть «розвантаження» складної інформації за допомогою слайдів. Це допоможе представити та донести складну інформацію краще та запам'ятатися, вибудувати зв'язок між слухачами та доповідачем, створити комфортну атмосферу. Досвід укладання угод показує, що важливу роль грає особисте ставлення між партнерами.

5. Не бійтеся помилятися.

Інвестори такі ж люди, як і ті, що пропонують ідею. Вони зацікавлені в нових ідеях та технологіях. Якщо Ваша презентація була змістовно наповнена та якісно яскраво представлена помилка не зіграє ніякої ролі у вирішенні питання: фінансувати Ваш проект чи ні.

6. Не навантажуйте свою презентацію розрахунками та бізнес-планом.

Існує мало випадків, коли реалізований проект був саме такий, як його задумували та розраховували на стадії розробки.

Стів Бланк – американський підприємець із Кремнієвої долини, засновник успішних стартапів, його називають «Хрещений батько Кремнієвої долини», на одному зі своїх інтерв'ю сказав: «Легше не витратити час і просто показати два-три слайди з картинками – ефект буде той самий. Хороший інвестор, сам намалює в голові бізнес-план за 5 хвилин, якщо ви змусите його повірити у вас. Ваше завдання – послати його мозку відповідний сигнал» [1].

Список використаних джерел

1. Офіційний сайт спілки редакторів та авторів Republic [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://republic.ru/posts/1/679627>.
2. Офіційна сторінка Стартап Депо – Бізнес Інкубатор Львів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://startupdepot.lviv.ua/pitchingideastartup/>.
3. Roam D. (2016). Show and Tell: How Everybody Can Make Extraordinary Presentations. *Portfolio*.

Є.Ю. Забашта,

аспірант кафедри підприємництва та бізнесу
Київський національний університет технологій та дизайну

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ТЕХНОПАРКІВ

Неадекватне врахування зарубіжного досвіду у сфері організації інноваційного розвитку на рівні підприємництва може суттєво сповільнювати зростання економіки. Позитивний досвід розвинених країн (наприклад, країн Європейського Союзу, Китаю та США) свідчить про перспективи для ефективного впровадження новітніх технологій комерційної реалізації інновацій, створених внаслідок наукових досліджень і розробок, а саме функціонування мережі інноваційної структури такої, як технологічні (наукові) парки [2].

В. Стадник визначає технопарк як вищу організаційну форму інноваційної діяльності, яка може являти собою територіально-відокремлений комплекс, який сформований на базі відомого університету чи академії.

Завдяки глобалізації спостерігається тенденція співпраці європейських технопарків із транснаціональними компаніями, створення спільних технопарків між країнами. Відомими компаніями «Майкрософт» і АТТ у Кембриджському технопарку відкрито власні філії – дослідницькі центри із бюджетом відповідно 80 млн. дол. США і 50 млн. дол. США [7].

У Європі наукові парки з'явилися на початку 1970-1990 років. Першими з них були: науковий парк Університету Херіот-Уатт в Единбурзі, науковий парк Триніті-коледж в Кембриджі (Велика Британія). Прикладом ефективного розвитку технопарків є Китай. Китай використовує досвід промислово розвинених країн.

Для умов України важливого значення набуває вивчення управлінського досвіду країн Західної і Центральної Європи щодо створення й ефективного функціонування технопарків.

Створення мережі українських технопарків формується в Україні під впливом низки несприятливих чинників, серед них виділяють [5]:

- недостатність фінансування з боку держави;
- політична нестабільність, недосконалість Законодавства країни.

Для інноваційного розвитку технопарків в Україні необхідно:

- розробити дієву державну програму з інноваційного розвитку технопарків України з урахуванням досвіду провідних економік світу;

- доповнити існуючу систему нормативно - правових актів документами, які б створювали умови для подальшого розвитку венчурного фінансування, впровадження високих технологій у виробництво.

Список використаних джерел

1. Активізація інноваційної діяльності: організаційно-правове та соціально-економічне забезпечення : [моногр.] / О. І. Амоша, В. П. Антонюк, А. І. Землянкін та ін. ; [НАН України, Ін-т економіки промисловості]. – Донецьк, 2007. – 328 с.
2. Дорошко О. Технопарки як засіб стимулювання інноваційної діяльності / О. Дорошко // Ефективна економіка [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/index.php?operation=1&iid=5>.
3. Каленюк І., Сакун О. Розвиток технопарків в Україні: історія та проблеми становлення / І. Каленюк, О. Сакун // Науковий вісник ЧДІЕУ. – 2011. – №2 (10). – С. 9–15.
4. Космидайло І. В. Проблеми інноваційного розвитку в Україні та шляхи їх вирішення : [Текст] / І. В. Космидайло // Актуальні проблеми економіки. – 2007. – № 2. – С. 20–27.
5. Макарій Н. Оцінка інвестиційної привабливості українських підприємств : [Текст] / Н. Макарій // Економіст. – 2001. – № 10. – С. 52–60.
6. Продіус О. Інноваційний розвиток промисловості: реалії та перспективи / О. Продіус // Вісник Хмельницького національного університету. – 2010. – №1, Т. 1. – С. 106–109.
7. Щелкунов В. Процеси інтеграції та науково-технологічний розвиток за умов світової глобалізації : [Текст] / В. Щелкунов // Вісник КНТЕУ. – 2004. – № 5. – С. 81–86.

Г.О. Ільїн,

здобувач вищої освіти освітнього ступеня «бакалавр»,
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

А.В. Чорна,

здобувач вищої освіти освітнього ступеня «бакалавр»,
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

науковий керівник: **Т.Д. Ковтун,**

старший викладач кафедри міжнародної економіки та світового господарства
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна

НЕРІВНОМІРНІСТЬ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ КРАЇН В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

У сучасному світі інновацій та постнеокласичної науки кожна країна намагається знайти та слідувати певному шляху розвитку для покращення стану національної економіки та підвищення рівня добробуту. Розвиток таких країн, як США, Японія, Південна Корея, Німеччина та ін. відбувається на основі впровадження й підтримки наукоємних галузей виробництва.

Можна також виділити країни, які в значній мірі залежать від продажу енергоносіїв (країни Близького Сходу, Росія, Норвегія, Бруней). Окремі країни мають свої особливості та шляхи розвитку, наприклад, Бермуди, які є як туристичним, так і фінансовим центром, що робить дану країну однією з найбагатших у світі.

Процеси економічної глобалізації у світі майже не сприяють зменшенню розриву між рівнями розвитку багатих та бідних країн, про свідчать дані, наведені на рис. 1. Аналіз динаміки ВВП на душу населення у країнах з найбільшими та найменшими значеннями цього показника показав, що розрив у рівні багатства даних країн збільшується.

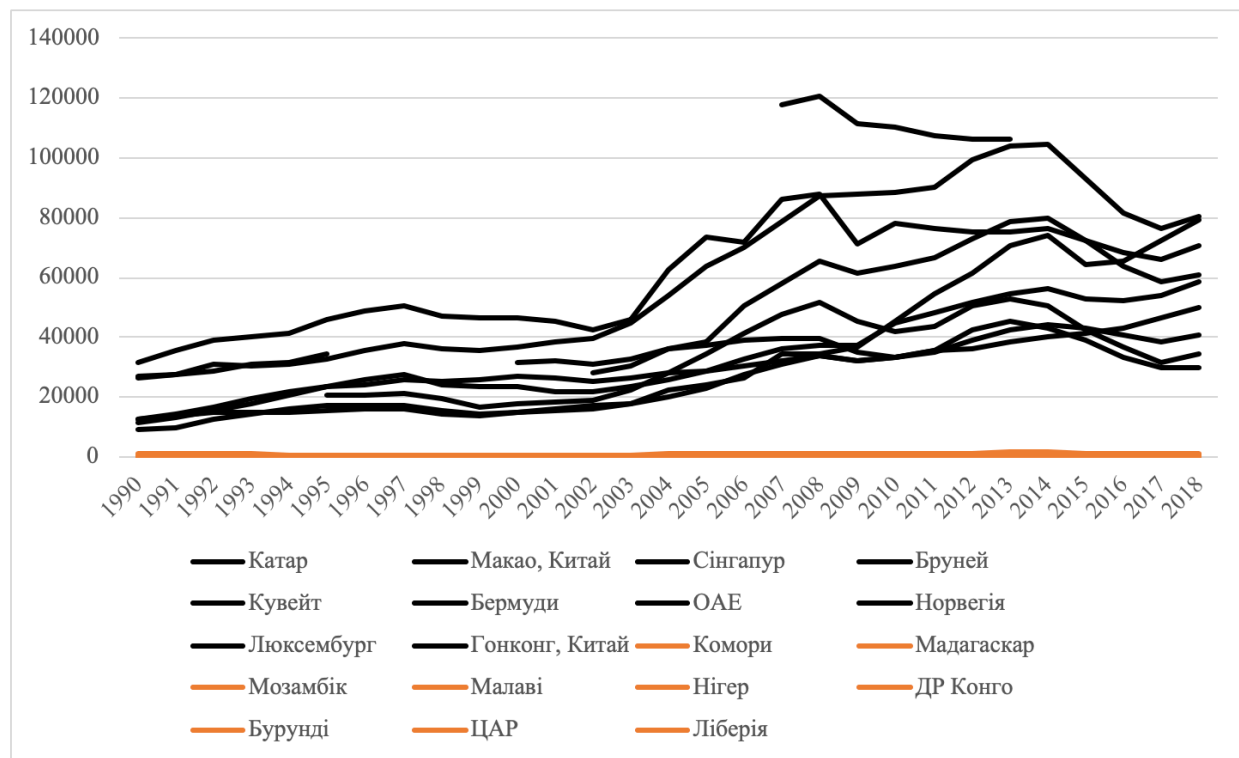

Рис. 1. – Динаміка обсягів ВВП на душу населення у розвинених країнах та країнах, що розвиваються, протягом 1990–2018 рр.

Складено авторами за даними [1].

Беручи до уваги, що усі країни з найнижчими значеннями ВВП на душу населення є країнами Африки, то можна зробити перший висновок стосовно причин розриву між багатими та бідними країнами, ураховуючи схожі характеристики розвитку даних країн у розрізі географічної, політичної та культурної складових. Населення зі своїм менталітетом є фундаментом розвитку країни, а в Африці історично сформувалося населення, яке було в колоніальній експансії більшу частину часу, що зараз має свої негативні наслідки. По-друге, у країнах Африки немає сильних державних інститутів, які б ефективно організовували господарство, у тому числі використання землі, яке в Африці є нераціональним. Це пояснюється процесом державотворення в африканських країнах, який відображається у початковому етапі створення

власних інститутів правління. По-третє, одним із пагубних наслідків перших двох причин є відсутність результативної торгівлі з зовнішнім світом та розвиненими країнами, про що свідчить хронічне негативне сальдо [2].

Згідно з класифікацією Світового банку, більша частина Латинської та Південної Америки відноситься до країн, що розвиваються [3]. Досліджуючи історію розвитку даних країн, можна виділити наступні причини їх перебування у бідності:

- орієнтація на ресурсне багатство країн, що також призводить до залежності від коливань на ринку ресурсів;
- перебування в «пастці середнього доходу»;
- неефективна політика протекціонізму у минулому, яка не тільки не сприяла розвитку галузей промисловості, а й створила бар'єри для формування торгівельних зв'язків;
- історична залежність від європейських країн, що як і у випадку африканських країн не дала змогу створенню та розвитку сильних інститутів управління;
- невисокотехнологічне виробництво, що породжує низьку конкурентоспроможність на ряду з високими бар'єрами до інтернаціоналізації бізнесу [4].

На даному етапі розвитку людства велике значення у господарській діяльності країни відіграють її глобальні зв'язки з іншим світом. Так, більшість країн входять у такі органи глобального регулювання питань, як ООН та СОТ. Неможливо уявити розвиток держави у сучасному світі без співпраці з іноземними агентами. Тобто міжнародні організації (ООН, МВФ, СОТ та інші) мають перед собою основне завдання – налагодити рівноправні стосунки між державами з усього світу задля уникнення дисбалансу сил. Але сучасна структура глобального розвитку світу переживає не найкращі свої часи, що є однією з причин виникнення великої різниці у показниках між різними країнами світу.

Концепції економічної глобалізації багато в чому будуються на ідеї вирівнювання економічного розвитку країн внаслідок їх все більшого включення до міжнародного поділу праці. Також до позитивних сторін економічної глобалізації можна віднести:

- чіткі правові норми регулювання міжнародної торгівлі;
- збільшення процесів кооперації у світі (наукових, виробничих, культурних та в інших сферах);
- створення кращих умов для зовнішньоекономічної політики;
- можливість використання нових фінансових джерел інвестування економіки та інші.

Разом з цим, існують також негативні аспекти глобалізації економіки, серед них можна виділити:

- залежність більш економічно слабких держав від більш потужних;
- диктування правил економічної поведінки певною категорією країн (розвинених держав);
- зростання соціально-економічного розшарування, розпад соціальних груп, розрив традиційних зв'язків між людьми, втрата індивідами об'єктивної приналежності до тієї чи іншої спільності та інші.

Тенденція до протекціонізму у сучасному світовому господарстві, про що свідчить щорічне введення все нових односторонніх обмежувальних заходів (санкцій) у боротьбі за захист національної економіки, порушуючи принципи міжнародної торгівлі, не можуть сприяти подальшому розвитку глобальної рівноправної співпраці між країнами по всьому світу. Такі речі не сприяють поступовому розвитку країн з низькими доходами, принаймні у сучасному представленні розвитку країн.

На нашу думку, існує два важливих фактори нерівномірності розвитку держав у сучасному світі:

- інституціональний та історичний розвиток держав, тобто не розвинення інститутів влади до оптимального функціонування країни (це також знаходить свій відбиток на орієнтованості економіки щодо галузей);
- поглиблення економічної глобалізації має наслідком погіршення стану розвитку економік країн з низьким рівнем доходом.

На нашу думку, виходом з цієї ситуації може бути інституціональне перетворення держави й приведення вертикалі влади до оптимальних показників, а також зберігання суверенітету задля проведення своєї економічної політики при умові незмінності сучасних глобальних економічних тенденцій.

Список використаних джерел

1. Офіційний сайт Світового банку [Електронний ресурс] : [Веб-сайт] – Режим доступу: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GNP.PCAP.CD> (дата звернення 27.12.2019) – GNI per capita, Atlas method (current US\$).
2. The Wayback Machine [Електронний ресурс] : [Веб-сайт] – Режим доступу: <https://web.archive.org/web/20120414025336/http://apps.thedti.gov.za/econdb/raportt/rapsiMANUFACTURcurrent.html#South%20African%20EXPORT%20by%20Codes> (дата звернення 27.12.2019) – South African Trade.
3. Офіційний сайт Світового банку [Електронний ресурс] : [Веб-сайт] – Режим доступу: <https://datatopics.worldbank.org/world-development-indicators/stories/the-classification-of-countries-by-income.html> (дата звернення 27.12.2019) - Classifying countries by income.
4. OECD [Електронний ресурс] : [Веб-сайт] – Режим доступу: <http://www.oecd.org/dev/americas/Overview-Leo-2019.pdf> (дата звернення 27.12.2019) - Overview: Development in transition in Latin America and the Caribbean: A new approach for inclusive and sustainable development in the region.

Г.В. Павленко,

здобувач вищої освіти ступеня доктора філософії з психології 4-го року денної форми навчання, Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

ОСОБИСТІСНІ ДИСПОЗИЦІЇ ЯК ПЕРЕДУМОВИ ІННОВАЦІЙ

На сьогодні, завдяки інноваціям, у світі відбуваються колосальні науково-технічні зміни, які впливають на життя людини. Прогрес сучасного суспільства відбувається у процесі безперервного розвитку науки та техніки. В останні десятиліття активно розвивається новий напрям психології – психологія інновацій. В рамках напрямку, психологи досліджують особливості ставлення людей до нововведень та різних трансформаційних процесів (Б. Сазонов, В. Юрченко та ін.), вивчають роль та місце творчості в інноваційній діяльності (О. Дусавицький, С. Максименко та ін.), готовність вчителів до інноваційної діяльності (Л. Даниленко, О. Шапран та ін.), також інноваційність розглядається як фактор, який багато в чому пояснює ефективність економічної та організаційної поведінки (С.Р. Яголковський). Слід відзначити, що з одного боку, науково-технічний прогрес надає позитивний вплив на життя людини: поширення мережі Інтернет, заміщення праці людини роботою техніки, розвиток міжнародних зв'язків і багато іншого. З іншого боку, активний науковий та технічний розвиток має негативний вплив на життя і здоров'я людини: погіршення рівня фізичного здоров'я (зниження зору, остеохондроз та ін.), підвищення тривожності через умови життя, що швидко змінюються, труднощі зі встановлення та підтримкою якісних міжособистісних стосунків. У зв'язку з цим актуальною стає проблема вивчення особистісних характеристик людини, які дозволяють не тільки привносити інновації у суспільне життя, але і зберігати благополуччя та здоров'я особистості.

У науковій психологічній літературі виділяють різні види особистісної інноваційності [2]. Ми зупинимося на двох, які представляють для нас науковий інтерес в рамках проблематики психологічного здоров'я та благополуччя. Перший вид – це сенсорна інноваційність, яка розуміється, як здатність отримувати задоволення від взаємодії з навколишнім світом, а також не структурувати та аналізувати нову інформацію, а використовувати її для задоволення своєї потреби у новизні. У поведінці сенсорна інноваційність проявляється через пошук і прийняття ризику [2]. Другий вид – це когнітивна інноваційність, яка трактується, як здатність отримувати задоволення від нового досвіду та взаємодії з чим-небудь новим. При цьому людина може переструктурувати та доповнити існуючу інформацію, тим самим, створивши щось нове [2]. О.С. Советова в психологічній літературі розглядає поняття інноваційної диспозиції особистості. Авторка вважає інноваційну диспозицію як схильність особистості до змін і нововведень, та

має у своїй структурі базові соціальні установки та ціннісні орієнтації особистості [1]. Нам здається, що такі особистісні диспозиції як толерантність до невизначеності та відчуття зв'язності також можуть виступати факторами, що позитивно впливають на інноваційну діяльність людини. Вперше поняття «інтолерантність до невизначеності» і «толерантність до невизначеності» були запропоновані Е. Frenkel-Brunswik в 1948 і 1949 роках. Толерантність до невизначеності активно досліджується останні пару десятків років (А.І. Гусєв, Т.В. Корнилова, С.Б. Кузікова, І.М. Леонов, Г.В. Павленко, О.В. Сараєва та ін.) і розуміється як здатність особистості оцінювати невизначеність, емоційно реагувати на неї та вибирати певну поведінкову реакцію в ситуації невизначеності: приймати ризик та йти до нового. Таким чином, толерантність до невизначеності, як готовність людини приймати нові неоднозначні ситуації, може виступати передумовою виникнення інноваційної діяльності. Поняття почуття зв'язності в коло психологічних досліджень введено в 1979 р. А. Антоновським і продовжує активно досліджуватися в сучасній психології (О.Ю. Калугін, Є.М. Осін). Почуття зв'язності – це здатність людини сприймати життя як збагненне та зрозуміле, адекватно оцінювати свої власні ресурси для досягнення життєвих завдань і необхідність їх вирішення. Таким чином, на наш погляд, почуття зв'язності також може бути пов'язано з інноваційною діяльністю, так як воно дозволяє людині включатися в незнайому для неї діяльність та відтворювати нові форми поведінки, але за умови, що для особистості це важливо і цінно. Нам здається досить важливою та перспективною проблема вивчення співвідношення особистісних диспозицій та інновацій, тому ми перед собою ставимо завдання подальшого емпіричного вивчення їх взаємозв'язків.

Список використаних джерел

1. Советова О. С. Социальная психология инноваций. СПб.: Издательство СПб университета. 2000. 264 с.
2. Яголковский С. Р. Психология инноваций: подходы, модели, процессы. Нац. исслед. ун-т «Высшая школа экономики». М.: Изд. дом Высшей школы экономики. 2011. 270 с.

V.D. Slepanska,

Master Student of Kharkiv National University of Radio Electronics

Scientific Adviser: ***N.N. Dashenkova,***

Candidate of Philosophy, Associate Professor of the Department of Philosophy,
Kharkiv National University of Radio Electronics

PRINCIPLE OF DETERMINISM AND FREEDOM OF CHOICE

In the 21st century the problem of freedom of choice and self-awareness arises sharply. One of the most important issues is the ability of a person to make his own choices and decisions, form appropriate behavior pattern and identify personal values. To what extent is the behavior of each individual personality determined by factors that lie beyond the limits of inner consciousness? Is it better to submit to the influence of circumstances and external factors in determining your life principles and then shifting responsibility or make decisions by one's own? These topics have been relevant for centuries and their importance has not died out in modern society [1, p. 20–23]

The idea of determinism lies in the concept according to which physical, behavioral and mental events are not random, but rather are caused by specific causal factors. Thus, based on this definition, we can conclude that human behavior is strictly determined by various programs and psychological patterns. Freedom of will implies spontaneity and a high level of responsibility, because human choice is not dependent on any kind of influences, except for the internal will of the individual. Obviously, these concepts contain principles that are absolutely opposite to each other, because an individual who admits personal freedom will never agree with the power of the conditions over his life stipulated by determinism. However, in modern society people more and more often deny of responsibility for their decisions. Their choices are made not in favor of personal freedom of choice, but in favor of one of the theories of determinism, which are widely as an explanation of human nature.

According to the theory of genetic determinism, all phenomena in human life such as functions and actions occur under the influence of a genetic factor. Thus, if the mother or father had a sharp temper then it will be in the DNA of their heir. This theory from the point of view of hereditary processes cannot be refuted, but it is impossible to say that genetics determines all internal, personal changes that occur throughout a person's life. From a genetic point of view, it is possible to predict and explain only partially. Person driven by desire can make a choice to go against some inborn characteristics, if these factors do not allow the individual to achieve set goals. These changes are based on work on one's own personality, an internal struggle with harmful habits and affections, without looking for excuses in heredity and genetics.

The theory of mental determinism said that the foundation of internal human qualities is built by parents in infancy or in early childhood. A demonstration of the existence of unconscious mental processes proves the admissibility of determinism, since it makes it possible to assert that conscious processes are the result of unconscious processes imposed in childhood [2]. As in the case of genetic determinism, the blame is shifted to relatives and relatives who formed the “victim`s” personality in early childhood. However, it is wrong to deny the influence of close relatives on the individual's behavior model and his character. But during the process of self-development, a person himself makes a choice by his own. Having chosen the path of freedom, a person gets rid of the boundaries created in childhood by his family and begins to follow his own path, taking the full responsibility for his thoughts, actions and life in general. Indeed, self-development provides for a careful selection of internal qualities that either remain with the individual or are eradicated by careful work on oneself.

In the theory of environmental determinism lies the idea that responsibility for life is shifted to the environment. Throughout his life, human depends on the influence of the system that surrounds him, since it forms his thoughts about himself, the concept of “right” and “wrong”, dictates a certain model of behavior. Thus, it not only controls a person, but it is also the eternal culprit of all troubles and failures [3, p. 84–85]. This method of transferring responsibility and guilt to others is one of the ways to protect from the consequences of own mistakes and failures. It is always difficult to admit a lack of experience, incompetence, inability or unwillingness to solve a particular problem. Each person has a comfort zone - their own safe environment. An effort of will is necessary to take a step beyond the internal borders. However, most people prefer it to freedom of choice and independency, because it is much easier to blame another people than admit own inaction and infantilism. However, person has many options for getting out of troubles and difficult situations and achieving satisfaction of internal needs by using all opportunities. If these capabilities are seen it will be the first steps on the path to freedom.

According to various theories of limitations, person always needs to explain events and his behavior by various external factors. But do they deny freedom of choice by programming a person to react in a certain way to a particular stimulus? Consequently, each person faces a choice - to act according to the own principles in order to develop and achieve success, or to rely on these deterministic maps, which may become self-fulfilling prophecy.

References

1. L. Hjelle, D. Ziegler. Personality Theories: Basic Assumptions, Research, and Applications 3th ed.: McGraw-Hill, 1992; СПб.: Питер Пресс, 1997.

2. Райкрофт Ч. Критический словарь психоанализа. Пер. с англ. Л.В. Топоровой, С.В. Воронина и И.Н. Гвоздева под редакцией канд. философ.наук С.М. Черкасова.— СПб.; Восточно-Европейский Институт Психоанализа, 1995.
3. Стивен Р. Кови. Семь навыков высокоэффективных людей: Мощные инструменты развития личности = The 7 Habits of Highly Effective People: Restoring the Character Ethic. — М.: «Альпина Паблишер», 2012.

Д.Ю. Товстолес,

здобувачка вищої освіти освітнього ступеня «бакалавр»,
Харківського національного університету радіоелектроніки

науковий керівник: **Н.М. Дашенкова,**

кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії
Харківського національного університету радіоелектроніки

ВМІННЯ ВИРІШУВАТИ КОНФЛІКТИ У ВИГЛЯДІ КОНСТРУКТИВНОГО ДІАЛОГУ ДЛЯ ЗБЕРЕЖЕННЯ ПСИХІЧНОЇ СКЛАДОВОЇ ЗДОРОВ'Я ЛЮДИНИ

Предметом цієї роботи є основні особливості конструктивного діалогу як психологічного прийому вирішення конфліктів. Психологічне здоров'я є дуже важливим для людини у сучасному світі. Зокрема, здатність абстрагуватися від суперечок та негативу потребує неабияких зусиль. Оскільки розвиток технологій та здатність виражати свої думки та емоції у віртуальному житті дають людині можливість відчувати більше свободи та розкнутості, то важливо розуміти, як залишатися осторонь від грубості та не давати волю емоціям, і знати, як уникнути негативних наслідків для здоров'я та взаємовідносин. Люди часто вважають, що, переходячи на особистості, можна краще пояснити свою думку, але метою конструктивного діалогу є донести свою позицію шляхом звичайної шанобливої розмови.

Інколи конфлікт виражають як відсутність згоди між двома та більше сторонами. Зазвичай, звертаючи увагу на конфлікти, говорять про них як про найбільш гострий спосіб вирішення протиріч у поглядах, цілях, інтересах, які виникають під час взаємодії людей один з одним. Метою конструктивного діалогу виступає упорядкований пошук істини, відповідей на питання, які формують світогляд людини та вирішення розбіжностей. Суть полягає у досягненні розуміння між співрозмовниками. Наукові дослідження показали, що виражаючи свої думки у ввічливій формі, помірним тоном, не переходячи на особистості, людина не наражає на стресову ситуацію свого опонента та не наражається на неї сама.

Увага до застосування конструктивного діалогу в останні часи пов'язана з постійно зростаючою потребою сучасної людини в збереженні психологічного благополуччя в умовах інформаційного суспільства. Тому

теорія конструктивного діалогу [1] здобуває широку популярність не тільки серед простих людей, але й серед людей різних професій. Але наукові підвалини застосування конструктивного діалогу як метода підтримки психічного здоров'я людини існують та пояснюють цю ефективність.

Завданням конструктивного діалогу є заміна образливих оціночних висловлювань на вираження своєї думки у ввічливому вигляді. Систематична практика такого виду розв'язання конфліктів сприяє безболісному вирішенню суперечок та можливості залишатися в гарних взаємовідносинах. Установки щодо нового шляху вирішення конфліктів позитивно впливають на психічне здоров'я людини, зокрема робити її більш стресостійкою.

Конструктивний діалог позитивно впливає на сприйняття інформації опонентом. Він дає можливість домовлятися та будувати взаємовигідні відносини з будь-яким співрозмовником. Висловлюючись у ввічливій та поважній формі, людина налаштовує співрозмовника до себе, тому шанси вирішити суперечку мирним шляхом зростають. Агресія, образи, підвищення голосу, пов'язані з активізацією сформованого з досвідом негативних переживань мозкового центру можуть спричинити негативні наслідки для здоров'я. Навпаки, свідомо висловлюючи свою точку зору у ввічливій формі та спокійним тоном, людина зменшує ризик отримати стрес від розв'язання конфлікту та підвищує шанси на збереження як свого психічного здоров'я, так і здоров'я співрозмовника. Треба зазначити, що повної, цілісної наукової картини впливу конструктивного діалогу на організм людини науковці ще не мають, але робота в цій області свідчить про її значну перспективність та актуальність.

У повсякденному житті спостерігаються виклики та конфліктні ситуації, що потребують особливих навичок, володіти якими буде корисно не лише залученим ведучим конкретної діалогової зустрічі, але вони стануть у пригоді безпосереднім учасникам цих конфліктів, особливо коли посередників у розмові немає. Отже, аби з усіма впоратись, вкрай необхідно, щоб всі та кожен були здатні по справжньому розуміти своїх співрозмовників, щоб підвищувати шанси для спільних дій.

Існують певні правила [2], яких слід дотримуватись при донесенні своєї думки до опонента.

- Не рекомендується вживати в розмові різкі заперечення.
- Стурбовані пошуками істини, виправленням і доповненням картини світу опоненти повинні приймати в рівній мірі живу участь в розмові. Дискусія, спрямована на пізнання істини, не може проводитися в офіційному тоні. Сухий офіціоз не дозволяє співрозмовникам почуватися вільно, без сорому висловлювати свою думку.
- Якщо обидві сторони згодні з тим, що полеміка закінчена, і їм обом більше нічого сказати, то краще попрощатися і розійтися.

- Рекомендується робити невеликі паузи, оскільки вони допомагають опонентам «розкласти по полицях» засвоєну інформацію, чужу думку і його докази, а також підготувати свої контраргументи.

- Обов'язковою складовою є слідування принципу рівної міри безпеки спілкування для обох учасників діалогу, що означає неможливість і небажання заподіяти будь-якої шкоди партнеру за інформаційним обміном.

- Спілкування ведеться з метою отримання процвітання справи, яка обговорюється.

- Неприпустимо навмисно спотворювати зміст інформації для спотворення позиції опонента.

Всі ці правила спрямовані на те, щоб донести, що важливо не те, що говорить один зі співрозмовників, а те, як його розуміє інший; за точність комунікації відповідальний відправник повідомлення, тому люди, яких неправильно зрозуміли, самі в цьому винні.

Таким чином, одним із способів вирішення конфліктів є конструктивний діалог, що має свої правила та установки для досягнення найшвидшого вирішення суперечки з мінімальним впливом на психічне здоров'я людини. Теорія конструктивного діалогу потребує свого розвитку в термінах психологічної та нейронаук. Перспективи розробки та практичного втілення цієї теорії є багатообіцяючими, тому що вона є певним підходом до безболісного вирішення суперечок задля підтримки здоров'я та благополуччя особистості.

Список використаних джерел

1. Макги, П. (2014). Мастерство общения. Как найти общий язык с кем угодно.
2. Павлова, К.Г. (1988). Психология спора. Логико-психологические аспекты.

А.В. Чорна,

здобувач вищої освіти освітнього ступеня «бакалавр»,
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна

науковий керівник: **Т.І. Кім,**

кандидат економічних наук,
доцент кафедри міжнародної економіки та світового господарства
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна

ВПЛИВ РІВНЯ ТЕХНОЛОГІЧНОГО РОЗВИТКУ НА РІВЕНЬ ДОХОДУ В РІЗНИХ КРАЇНАХ СВІТУ

У сучасному світі четвертої промислової революції, яка також ототожнюється з «Індустрією 4.0», неможливо уявити розвинену країну без цифрового оснащення економіки та впливу рівня технологізації усіх

економічних процесів. Актуальність питання взаємозв'язку рівня технологічного оснащення та доходів країн пояснюється глобальними процесами цифровізації та їх впливом на макроекономічні показники. Існують концепції, які наполягають на вирішальній ролі технологічної революції в переході країни з категорії країн з середніми доходами до країн з високими доходами.

Для розуміння ролі інноваційно-технологічних процесів у цьому понятті необхідно розглянути теоретичні засади груп країн з різними доходами. Найбільш поширена класифікація за даним критерієм надається Всесвітнім Банком [1]. На даний час країни з низькими доходами мають ВВП на душу населення нижче за 995 дол. США, країни з високими доходами – більше за 12055 дол. США. Для рівня середніх доходів існує розділ на дві підгрупи: країни з доходами нижче та вище середнього. Для першої групи значення ВВП на душу населення знаходиться в інтервалі між 996 дол. США та 3895 дол. США, а для другої – між 3896 дол. США та 12055 дол. США. Еволюція розвитку країн включає три етапи згідно з цією класифікацією. Перехід з розряду країн з середніми доходами до високих може супроводжуватися «пасткою середнього доходу». Це ситуація, в межах якої країна з середнім рівнем доходів не може конкурувати з розвиненими економіками та їх високотехнологічними інноваціями та економіками з низькими доходами, рівнем заробітної плати, дешевим промисловим експортом. Ці країни не можуть перейти з моделі росту, заснованої на ресурсах та низькій вартості робочої сили та капіталу, до моделі росту, що базується на продуктивності [2].

Одним із основних чинників переходу країн до групи з високими доходами є технологізація виробництва та підвищення рівня технічного оснащення. Для розуміння можливості пропорційної залежності між розвитком технологій і рівнем доходів у країні буде розглянуто досвід азійських країн у цьому питанні. Розглянемо спочатку Японію, яка після другої світової війни потрапила у такого типу «пастку» та мала економічну кризу на той період часу. Вихід з цієї ситуації пояснювався рядом заходів, серед яких були економічні та фінансові інструменти, однак одним з основних напрямків реформування стало інвестування в інфраструктуру та інновації. Це сприяло тому, що у 1980-х Японія збільшила долю у світовому експорті високотехнологічної продукції до 25%, що на 12% більше, ніж у 1970-х [1]. Повоєнна відбудова Японія сприяла зростанню валового національного продукту удвічі за шість років, а середній дохід на душу населення подвоївся за сім років. Досвід сінгапурського економічного чуда свідчить про те, що підвищення технологічного оснащення впливає на рівень доходів країни. Таким чином, ВВП на душу населення зросло з 427,88 дол. США у 1960 р. до 11864,28 дол. США у 1990 р. У 2017 р. значення цього показника сягає 57714,297 дол. США [1]. Наведені азійські тигри та приклад

їх економічних чудес можуть бути показовими щодо впливу рівня технологічного оснащення на рівень доходу та розвиненість економіки. Однак, в обох прикладах важливу роль відіграв народ та його цінності, менталітет та національні особливості.

Для більш різностороннього дослідження цієї проблеми доцільно також розглянути рейтинг країн за показником ВВП на душу населення як основного критерія згідно з класифікацією Всесвітнього банку. Його очолює Швейцарія зі значенням показника 80560 дол. США на 2017 р. [1]. Швейцарська економіка дійсно є передовою на технологічному просторі, що також доводить її лідерство в рейтингу Всесвітньої організації інтелектуальної власності [4]. Її досвід полягає в використанні новітніх технологій, орієнтації на «зелену» економіку. Так, за кількістю патентів на 1 млн чоловік Швейцарія посла перше місце, маючи 873 заявки на патентування на 1 млн чоловік у 2015 р. [3]. Характеристика рівня технологізації цієї країни також полягає в розвитку екологічно чистих технологій, транспортної системи, виробництва електроенергії з відновлюваних джерел, переробка відходів та вторинна переробка матеріалів. Розглянемо десятку лідерів за показником ВВП на душу населення та за інноваційним індексом, який розраховувався Всесвітньою організацією інтелектуальної власності [4], що зображені на рисунку 1. Дані рейтинги порівнюються та співвідносяться місця країн у них. Ті країни, які не потрапили до першої десятки за інноваційним індексом, однак займають високі місця в рейтингу за ВВП на душу населення мають значні переваги в ресурсному оснащенні. Так, Норвегія є однією з країн ОПЕК та має переважно сировинний експорт. Високі показники Люксембургу пояснюються дохідністю сфери послуг, торгівлі та фінансів. Економіка Ісландії характеризується високим внеском риболовства, гідроенергетики та промисловості. Катар є суто нафтовидобувною країною. Усі інші країни з першого рейтингу займають також високі місця в рейтингу за інноваційним індексом. Таким чином, аналізуючи дані рейтинги, можна стверджувати про значний вплив рівня технологічного та інноваційного оснащення на економіку та рівень доходу країн. У деяких випадках даний вплив грає вирішальну роль в статусі країни на міжнародній арені.

Дане твердження підводить до висновку щодо необхідності проведення інноваційної діяльності та підвищення рівня технічного оснащення для країн з середніми доходами. Більш того, це може стати одним із інструментів виходу з «пастки середнього доходу». Для подолання такої перешкоди необхідним є застосування принципово нових стратегій розвитку. Адже стратегії розвитку, які застосовуються країнами з низькими доходами для переходу в групу країн з середніми доходами не можуть застосовуватися для цілі переходу до групи країн з високими доходами. Для вирішення цієї проблеми пропонується сприяти економічному розвитку за допомогою

різних заходів, включаючи освіту, торгівлю, інвестиції та інновації, в прагненні збільшити доходи людей і відновити соціальне багатство шляхом звуження розриву між багатими і бідними. Таким чином, на основі проаналізованих даних можна зробити висновок, що інноваційна діяльність є одним із найефективніших прискорювачів розвитку сучасної економіки, що безпосередньо сприяє зростанню рівня доходів у країні.

ВНП на душу населення 2017 р., дол. США		Інноваційний індекс 2017 р. (0-100)	
1. Швейцарія	80560	1. Швейцарія	67,69
2. Норвегія (19)	75990	2. Швеція	63,82
3. Люксембург (12)	70260	3. Нідерланди (12)	63,36
4. Ісландія (13)	60830	4. США	61,40
5. Катар (49)	60510	5. Велика Британія (18)	60,89
6. США	58270	6. Данія	58,70
7. Ірландія	55290	7. Сінгапур	58,69
8. Данія	55220	8. Фінляндія (14)	58,49
9. Сінгапур	54530	9. Німеччина (15)	58,39
10. Швеція	52590	10. Ірландія	58,13

Рис. 1. Порівняння рейтингів за ВНП на душу населення та інноваційним індексом.
Складено автором за даними [4]

Список використаних джерел

1. World Bank Country and Lending Groups. Country Classification [Electronic resource]. – Way of access: <https://datahelpdesk.worldbank.org/knowledgebase/articles/906519>
2. Felipe J. Tracking the Middle-Income Trap: What Is It, Who Is In It, and Why? [Electronic resource] / J. Felipe, A. Abdon, U. Kumar. – Way of access: <http://ssrn.com/abstract=2049330>
3. Jorio L. Swiss keep up the patent pace [Electronic resource] / L. Jorio. – Way of access: https://www.swissinfo.ch/eng/intellectual-property_swiss-patents-from-einstein-s-cloister-to-world-number-one/43200022
4. World Intellectual Property Indicators 2017 [Electronic resource]. – Way of access: https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_941_2017.pdf

О.І. Шевчук,
кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів
Ужгородського торговельно-економічного інституту
Київського національного торговельно-економічного університету

ГОЛОВНІ СУЧАСНІ НАПРЯМКИ ФАХОВОЇ РОБОТИ ПСИХОЛОГА

Стрімкий розвиток сучасних інформаційних технологій стирає кордони і відстані між людьми та зменшує можливості фізичних контактів та живого спілкування. За оцінками фахівців кількість сучасних смартфонів та планшетів уже перевищує кількість телевізорів у домогосподарствах. Завдяки соціальним мережам населення земної кулі поступово «телепортується» у віртуальну площину із усіма позитивними і негативними наслідками, що у свою чергу несе загрози як фізичному так і психологічному здоров'ю суспільства. Постійно зростає кількість дистанційно онлайн зайнятих за допомогою інтернет мережі.

До головних позитивних критеріїв роботи із допомогою Інтернет-ресурсів відносять легкість та простоту започаткування бізнесу, можливість працювати не на роботодавця, а на себе. Вільний робочий графік, доступність та зручність робочого місця, можливість працювати в будь-якій точці планети де є підключення до глобальної мережі інтернет, відсутність вікових дискримінацій, зручність навчання і швидкість опанування нових професій, фінансова незалежність, можливість поєднання онлайн роботи з основним місцем праці [3, с. 19].

Головними недоліками дистанційної зайнятості є відсутність фізичного спілкування в колективі, малорухливий спосіб праці, значне навантаження на зір та інші органи, високі затрати на комп'ютерну техніку та інтернет-послуги, втрати на комісіях електронних платіжних систем, недосконалість нормативно-правової бази регулювання онлайн-зайнятості та самозайнятості, як для роботодавців так і працівників, відсутність соціального захисту з боку держави [3, с. 19]. Усі ці тенденції формують головні сучасні напрямки фахової роботи психолога.

Робота психолога та першочергові напрямки його діяльності полягають в першу чергу в діагностиці виявлення проблем депресивних станів та складних сімейних ситуацій. Психолог проводить фахову психокорекційну роботу із дорослими підлітками, дітьми та людьми похилого віку. Детально розбирає проблему та вказує на шляхи її подолання.

Тривалість та регулярність проведення консультацій з психологом проводиться в залежності від конкретної ситуації, глибини складності проблеми, або конфліктної ситуації. Класично консультації проводяться мінімум один раз на тиждень. Кількість сеансів є індивідуальною і залежить від кожного конкретного випадку.

Останнім часом завдяки новітнім інтернет-технологіям та засобам зв'язку, соціальним мережам, месенджерам – великої популярності набуває дистанційна онлайн робота з психологом у вигляді вебінарів, конференцій та особистих консультацій. Так як для зустрічі із своїм особистим психологом не потрібно виходити з дому, достатньо лише увімкнути комп'ютер, планшет, або смартфон.

Сучасний психолог надає професійні психоаналітичні поради та проводить консультації сімейному подружжю. Знаходить наріжні проблемні аспекти в конфліктах молодого сім'ї. Вказує на першочергові кроки абрисів їх вирішення. Проводить вивчення самопізнання і самоаналіз емоційного стану особистості та вказує на сильні сторони її інтелекту. Здійснює пошук відповідей на різні проблемні запитання, знаходить та розкриває перспективні сторони творчого потенціалу особи. Здійснює професійний аналіз психологічного стану особи, та вказує на шляхи його загального оздоровлення та покращення самопочуття.

Після запису на консультацію психолога, особа повинна отримати можливість обговорювати всі свої життєві проблемні ситуації, та душевні занепокоєння для того, щоб в перспективі впоратися із стресовими ситуаціями та повсякденною напругою. Долати разом відчуття самотності, невпевненості, перепадів настрою та відчуття страху.

Головними завданнями психолога є:

- покращити психічний та емоційний стан особи, яка до нього звернулася по допомогу;
- подолати негативні перепади настрою, втоми та втрати життєвих сил. Виявити свої сильні сторони та визначити мету і окреслити потреби і бажання на перших етапах;
- здійснити правильний вибір та прийняти правильне рішення у конкретній ситуації людини.

Робота з психоаналітиком спрямована на вирішення будь-яких повсякденних життєвих проблем для досягнення бажаного результату. Потрібно надати швидку, кваліфіковану своєчасну та ефективну, бажану допомогу у складній ситуації життя людини.

Після сеансів з психологом особа, яка звернулася повинна отримати в першу чергу впевненість у подальших діях та навчитись приймати правильні рішення в складних ситуаціях. Навчитись долати психологічні навантаження та труднощі. Здобути впевненість у своїх власних силах і можливостях. Знайти змогу реалізовувати свій внутрішній особистісний потенціал.

Список використаних джерел

1. Методологічні проблеми трансформації комунікативної компетентності психолога в інформаційному суспільстві : монографія / В. В. Андрієвська, С. Т. Бойко, Л. Й. Ботіна [та ін.] ; за ред. В. В. Андрієвської ; Ін-т психології ім. Г. С.

- Костюка НАПН України. – Київ ; Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. – 226 с.
2. Мова і мовлення в просторі наукової і практичної діяльності психологів : монографія / В. В. Андрієвська, С. П. Тищенко, О. В. Виноградна [та ін.] ; за ред. В. В. Андрієвської ; Інститут психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. – Київ ; [Кіровоград] : [Імекс-ЛТД], 2013. – 140 с.
 3. Шевчук Я.В. Віртуальна економіка та нові форми онлайн занятості. Сучасний стан та перспективи розвитку економіки, фінансів, обліку та права: збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції (Полтава, 14 листопада 2019 р.): у 10 ч. Полтава: ЦФЕНД, 2019. Ч. 9. 59 с. С. 19-20.

Я.О. Шпак,

аспірант Тернопільського національного економічного університету

СЕРЕДОВИЩЕ ФОРМУВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

Соціальні, політичні, економічні обставини негативно впливають на інвестиційний клімат в ринковому середовищі України, внаслідок чого інвестори не мають достатніх економічних інтересів. Крім того, за таких умов промисловим підприємствам досить складно розробляти плани розвитку на майбутні періоди, формувати довгострокові цілі та заходи по підтримці та модернізації виробничої інфраструктури.

Такі проблемні обставини, які супроводжують функціонування промислових підприємств, відносяться до стримуючих факторів підвищення результативності організаційно-економічного механізму управління національною економікою. Водночас на рівні центральних органів виконавчої влади розробляються та вдосконалюються антикризові програми в різних галузях. Найбільш схильні до врегулювання такі елементи, як: фіскальна політика, умови забезпечення сировиною та матеріалами, виробничим обладнанням, зовнішньоекономічна діяльність, умови підтримки ліквідності і платоспроможності, врегулювання прав власності та складу засновників та ін. Досить часто низька успішність цих програм відбувається внаслідок опору самих підприємств на можливі зміни, що повинні призвести до відкритості господарської діяльності, детінізації бізнесу, у зв'язку із низьким рівнем готовності його власників працювати у нових ринкових умовах.

Система управління промисловими підприємствами на основі розбудови організаційно-економічного механізму сьогодні розглядається у контексті найважливіших чинників економічного зростання. Існують думки, що постійні заходи, спрямовані на структурну перебудову внутрішніх бізнес-процесів у комплексі із відповідною реакцією на зовнішні виклики дозволять промисловим підприємствам пристосовуватись в мінливих соціально-економічних умовах, політичних ситуаціях, міжнародних викликах. На основі підвищення якості

управління на підприємствах можна досягти зростання стимулів для підвищення ефективності виробництва продукції її конкурентоспроможності, продуктивності праці, раціоналізації витрат, покращення фінансово-економічних результатів [3, с. 171]. Позитивна зміна зазначених показників діяльності підприємства буде свідченням нарощування результативності формування організаційно-економічного механізму управління промисловим підприємством.

Сукупність умов зовнішнього середовища, під дією яких формується результативність організаційно-економічного механізму управління підприємством, є багатогранною і досить часто характеризується опосередкованим впливом. Виходячи із наявної практики господарювання промислових підприємств, швидкість і якість змін в першу чергу залежить від поведінки власників та управлінського апарату господарюючих суб'єктів у процесі їх адаптації до умов ринкового середовища.

Не зважаючи на існуючі теорії впливу держави на процеси функціонування суб'єктів господарювання у ринковій економіці, на нашу думку, державні органи мають відігравати визначальну роль у становленні національної економіки на ринкових засадах. При цьому державна політика повинна проводитись виходячи із потреб бізнесу, їх очікувань та інтересів. На основі такого характеру взаємовідносин існуватиме достатньо передумов для забезпечення дієвості та віддачі різних організаційно-економічних механізмів підприємств. Перехід підприємств на загальноприйняті умови ринкової економіки повинен враховувати зміни в законодавчій базі, зорієнтованій на методи управління і передбачати взаємовигідні правила співпраці підприємств з державними органами, суб'єктами банківсько-кредитного сектору, споживачами товарів та послуг, постачальниками сировини та матеріалів, посередницько-збутовими організаційними одиницями та іншими учасниками макро- й мікросередовища діяльності промислових підприємств. Відносини із зазначеними учасниками ринкового середовища мають важливе значення, впливають на результативність організаційно-економічного механізму діяльності підприємств і супроводжуються значною кількістю різних проблемних моментів.

Список використаних джерел

1. Брич, В. Організаційно-економічні передумови реінжинірингу бізнес-процесів на ринку комунальної теплоенергетики України [Текст] / Василь Брич, Михайло Федірко, Іван Янік // Вісник Тернопільського національного економічного університету. – 2016. – Вип. 2. – С. 7–19.
2. Брич В. Я. Трансформація організаційної структури енергокомпанії / В. Я. Брич, М. М. Федірко, Т. О. Артемчук // Економічний аналіз. – 2017. – Т. 27(3). – С. 166–172. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecan_2017_27\(3\)_22](http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecan_2017_27(3)_22).
3. Єременко О. М., Хороших В. В. Щодо формування організаційно-економічного механізму управління підприємством в умовах маркетингової орієнтації. *Менеджер*. 2015. № 1. С. 169–173.

ЖУРНАЛІСТИКА

А.Г. Власова,

здобувач вищої освіти освітнього ступеня «магістр»
факультету журналістики і міжнародних відносин
Київського університету культури

ЖАНРОВІ РІЗНОВИДИ ФОТОРЕПОРТАЖУ ТА ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ ЙОГО РОЗВИТКУ

Усе поширенішим на сторінках сучасних українських видань стає фоторепортаж, який також активно пробуджує в аудиторії відчуття присутності на місці події, допомагає розібратися у тому, що відбувається так само, як це роблять кадри телеканалів, та є точним і правдивим засобом зображення сучасної дійсності у періодичній пресі. Суть фоторепортажу полягає в документальній достовірності й оперативності інформації.

Дослідження фоторепортажу в сучасних друкованих медіа є актуальним з наукового погляду, адже спроб проаналізувати цей жанровий різновид і виявити основні тенденції розвитку сьогодні небагато.

Б. Черняков подає визначення фоторепортажу як зображення якої-небудь події, свідком якої є фоторепортер, за допомогою серії фотознімків [8]. Л. Дико підкреслювала, що об'єктом зображення в фоторепортажі є актуальна подія, яка має суспільно-політичне або народно-господарське значення [3]. М. Мусорін і В. Привалов зазначають, що в основі фоторепортажу закладено репортажний метод зйомки, тобто автор фіксує події, що розвиваються, ніби з боку і не втручається у розвиток дії [6]. Про особливу документальність, достовірність зображення події і правдивість фотографічного репортажу писали Я. Фельдман та Л. Курський. В. Карпенко подає таке тлумачення жанру: «Фоторепортаж відповідає однойменному інформаційному жанрові. Дібрані у певній послідовності фотознімки в динаміці показують наочно, те, що відбулося чи відбудеться. Доповнений текстовим поясненням такий фоторепортаж не тільки пожвавлює, а й відповідно впливає на читача через зорове сприйняття» [7]. Узагальнюючи всі зазначені визначення, підкреслимо, що сучасний фоторепортаж достовірно, документально точно, об'єктивно, оперативно відтворює події реальної дійсності.

Стрімкий розвиток сучасних технологій та інформаційна насиченість медіа-простору вимагає більш нового й ширшого наукового трактування цього жанрового різновиду. Тому на прикладі фоторепортажів у сучасних медіа ми проаналізуємо специфіку та особливості відображення дійсності репортерами, естетичний аспект жанру, а також його характерні ознаки.

У пресі фоторепортаж розміщується на одній чи кількох сторінках, тому читач отримує загальну картину події. Завдяки своїй наочності, фоторепортаж навіть більш документальний, ніж його словесний аналог. Також у цьому різновиді більш відчутний «ефект присутності», але, порівняно з класичним репортажем, фоторепортаж має значно менше можливостей детально зобразити динаміку перебігу події.

Характер фоторепортажу в пресі зумовлений виражальними засобами – світлиною та друкованим словом. Текстівка виконує функцію роз'яснення. Щодо співвідношення зображення і слова, то у фоторепортажі свої закони. Досягнути ж бажаного ефекту без роз'яснень фоторепортаж не може, хоча слово і має підрядне значення. Якщо пояснювального тексту немає, то читач не знає, що відбувається на знімку, ким є зображена особа. У такому разі він просто не зрозуміє, що автор хотів показати своїм фото. Світлини з пояснювальним текстом дають читачеві можливість простежити, як розвивалася подія. Майстерно виконаний фоторепортаж разом із правильними коментарями впливає на читачів значно більше, ніж текстова інформація, він створює ефект присутності читача на місці події, а отже, надає беззаперечну впевненість у достовірності поданої інформації. Підпис має бути під кожним зображенням у фоторепортажі. Саме під фотографією, а не на вивороті чи чорним текстом на сірому фоні кадру. Це пояснюється тим, що фотографія у фоторепортажі – «змістовий елемент, а не декоративний» [5, с. 78]. Так, докладно відображена подія святкування Дня міста в Львові у фоторепортажі «Відгуляли...» (Експрес. – 2018. – 3–4 жовтня). Вербальний ряд повідомляє передісторію виникнення події, доповнюючи картину, зображену на фотознімках: *«Місто левів, легенд і традицій відсвяткувало своє 760-річчя. На два дні Львів перетворився на центр ремесл, театралізованих дійств, концертів та феєрверків»*. Емоційне забарвлення текстовки констатує почуттєвий стан людини. Самі фотознімки дозволили простежити розвиток події. Фоторепортер дав наочне свідчення того, що відбулося, надавши можливість читачу самому робити висновки. Отже, фоторепортаж оперативно і повно відобразив важливу подію, наочно розповів про неї на сторінках газети.

Сучасний фоторепортаж поєднує в собі документальне свідчення події й експресивно-психологічний складник. Готуючи матеріал, журналіст не лише повідомляє читачам про події, але й спонукає до певних висновків, водночас із показом реальності дає їй оцінку. Фоторепортаж повинен вмещувати декілька світлин, котрі дозволять простежити розвиток події. У знімках

фоторепортер намагається передати не тільки фізичний рух, але й емоційний стан людини.

Форми подачі фоторепортажів на сторінках газетно-журнальних видань різноманітні і залежать від актуальності теми, особливостей образотворчого ряду, сполучності з текстовими матеріалами, традицій оформлення періодичних видань. Як правило, на газетно-журнальній шпальті вони утворюють блоки. Все частіше можна зустріти в друкованих медіа так званий «наскрізний фоторепортаж» – розверстку образотворчого ряду на всій площі сторінки [2, с. 47].

На нашу думку, у сучасному фоторепортажі підсилився художній елемент – автор не лише показує динаміку розвитку подій, а й демонструє своє ставлення до них, намагається передати емоції та почуття головних героїв публікації. Фоторепортаж як різновид репортажу сьогодні активно функціонує завдяки розвитку інтернет-технологій та інформаційній насиченості медіа-простору, які дозволяють швидко розміщувати світлини в мережі.

Список використаних джерел

1. Бикова О.М. Репортаж: історія, теорія, практика: навч. посіб. / О. М. Бикова. – Київ: КНУКіМ, 2017. – 244 с.
2. Ворон Н. Жанры фотожурналистики: учеб. пособие для вузов по спец. «Журналистика» / Н. Ворон. – М.: Факультет журналистики. – 2012. – 145 с.
3. Дыко Л. Беседы о фотомастерстве / Л. Дыко. – М.: Искусство, 1997. – 111 с.
4. Карпенко В. Журналистика: основы профессиональной коммуникации: навч. посібник / В. Карпенко. – К.: Нора-прінт, 2002. – 346 с.
5. Максимович М. Фотоілюстрація у газеті: критерії, тенденції, перспективи / М.Максимович // Вісник Львівського ун-ту. Серія журналістика. – Вип. 26. – Львів, 2005. – С. 77-82.
6. Мусорин М. Фотография: учеб. пособ. для учрежд. сред. проф. образования по спец. «Педагогика доп. образования» / М. Мусорин, В. Привалов. – М.: Владос, 2003. – 334 с.
7. Фельдман Я. Техника и технология фотосъемки: учебное пособие для техникумов / Я. Фельдман, Л. Курский; под ред. Р. Н. Ильина. – М.: Легкая и пищевая промышленность, 1981. – 240 с.
8. Черняков Б. Поэтика и язык изобразительной публицистики: методическая разработка по спецкурсу «Основы изобразительной журналистики» / Б. Черняков. – К.: Fotoinfo, 1990. – 260 с.

Г.В. Микитів,
старший викладач кафедри видавничої справи та редагування
Запорізького національного університету

ЗАСОБИ ФОРМУВАННЯ ЛЕКСИКО-АСОЦІАТИВНОГО ПОЛЯ АРХЕТИПНОГО СИМВОЛУ «ВІЙНА»

Використання архетипів як універсальних першообразів є потужним емоційним засобом впливу у будь-яких сферах сучасного глобалізованого життя, зокрема в масмедійних текстах.

У мисленнево-мовленнєвій діяльності індивіда архетип есплікується через символ, відновлюючи первісне уявлення про світ. Як доречно зауважує В. Чугаєва, етнос створює символічні образи, спрямовані на пізнання архетипічної сутності, яку декодують лише за допомогою таких образів, що мають прихований сенс і потребують відповідного потрактування. Колективне, успадковане від предків може трансформуватися, збагачуватися індивідуальним досвідом. У свідомості індивіда виникає не сам архетип, а підданий свідомому переосмисленню «архетипний образ», що зберігає наслідки креативного акту [5, с. 270].

Поняття архетипу як несвідомих процесів позиціонував К. Юнг. На його думку, архетипи репрезентують колективне несвідоме та є вродженими, залучаються до свідомості не безпосередньо, а через «колективні» образи, символи, кількість яких є численною. Дослідник визначає символи не як знаки чи алегорії, а як образ, який «... не пояснює, а вказує через самого себе ще й на незрозумілий, лише невиразно передбачуваний зміст, що є дещо віддаленим...» [6, с. 290–291]. У свідомості людини символ закріплено завдяки несвідомому впливу архетипу.

Архетип, на думку К. Юнга, – це лише певна задана форма психічної активності, яка об'єктивується, тобто наповнюється змістом, коли стає свідомою, збагачується фактами свідомого людського досвіду [6, с. 216–217]. За його твердженням, архетип є спільним значенням, притаманним всім індивідам, що зберігається на рівні колективного несвідомого і виявляється у вигляді символів. А символ є безпосередньою реалізацією архетипу, який ніколи не вичерпує всього багатства його значень [6, с. 292].

Символ є одним із аспектів аналізу архетипів колективного несвідомого. До основних критеріїв виділення символів О. Свиридов відносить такі, як: 1) схожість за асоціацією, 2) полісемантичність, 3) контекстна зумовленість символу (кожен контекстуальний рівень допомагає виявити як збереження, так і втрату певних символічних значень, 4) ритуально-магічна і культурна зумовленість (виникнення символів пов'язане з появою перших елементів культури, 5) антропоцентричність (символізація задана людині через

суспільство, підлягає його психологічним і соціальним настановам і самостійно активно їх виявляє) [3, с. 7].

Погоджуємось із думкою В. Агеевої, що архетип є смислоформою, загальним значенням (інваріантом-гіперонімом), тоді як символ є його безпосередньою реалізацією (варіантом-гіпонімом). Будь-який ряд символів не вичерпує всієї змістовності архетипу. У процесі розвитку мови архетипи модифікуються, на основі первинних моделей можуть конструюватися похідні. Отже, архетип – це структура, що може мати різне наповнення залежно від соціуму й індивідуальних особливостей психіки людини. Таке розуміння архетипу з позицій когнітивної семантики дає підстави говорити про те, що він є ментальним утворенням, тобто концептом [1, с. 22–23].

У лінгвістиці утвердилося поняття архетипного символу, уведеного Ф. Уїлрайтом. Архетипний клас символів, на його думку, включає ті, що мають однакове або схоже значення для більшості, якщо не для всього людства [4, с. 98]. Окрім закономірностей архетипної символіки, дослідники зазначають, що архетипні символи дають змогу говорити про наявність етнічної лінії спадкоємності і, як наслідок, маємо, наприклад, українські архетипні символи [2, с. 78].

У сучасних журналістських текстах лексико-асоціативне поле архетипного символу війни формують образи вогню, зброї, захисників, ворогів (окупантів) тощо, що сягають найдавніших архетипів.

Зокрема, символічні співвідношення **архетипу війни** в сучасних медіатекстах репрезентують такі різноманітні модифікатори, як:

– номінація (зброя, вогонь, стрільба, лінія розмежування, окупанти, агресор, захисники, наприклад, *«Також гранатомети, великокаліберні кулемети та стрілецьку **зброю окупанти** тричі застосували по захисниках Лебединського, що на приморській ділянці оборони»*; *«Зокрема на луганському напрямку з 82 мм мінометів **агресор** вів **вогонь** по **захисниках** населеного пункту Новолуганське»*; *«За даними штабу, обстановка в зоні АТО на **лінії розмежування** сторін має тенденцію до загострення»*);

– атрибутивні сполуки (вогневі точки, прицільний вогонь, провокаційний вогонь, ворожий вогонь, великокаліберні кулемети, стрілецька зброя, наприклад, *«...терористи обладнують **вогневі точки** у помешканнях місцевих жителів...»*; *«Противник вів **прицільний вогонь** з гранатометів різних типів, великокаліберних кулеметів та стрілецької зброї»*; *«Сили ООС здійснювали **вогневий вплив** на противника з метою змусити його припинити обстріл»*; Крім цього опівночі 26 березня окупанти відкрили **провокаційний вогонь** по українських позиціях поблизу населеного пункту Станиця Луганська, аби вкотре уникнути розведення сил і засобів»; *«Внаслідок **ворожого вогню** жоден український захисник не постраждав»*; *З гранатометів, великокаліберних кулеметів та стрілецької зброї*

обстріляні позиції ЗСУ в Новгородському, а з **великокаліберних кулеметів** поблизу – Троїцького);

– топоніми (**Широкине, Троїцьке, Авдіївка, Піски, Шахта Бутівка** та інші, наприклад, «Крім того, бойовики застосовували міномети калібру 82 мм по захисниках **Широкиного**, а гранатомети і стрілецьку зброю – поблизу **Авдіївки, Водяного, Гнутового, Пісків, Опитного, Новотроїцького та Піщевика**. Під вогонь з великокаліберних кулеметів потрапили оборонці **Талаківки і Кам'янки**, а стрілецької зброї – **Широкиного, Шахти Бутівка та Павлополя**. Також окупанти застосували БМП по українських позиціях біля **Гнутового, Талаківки і Піщевика**»; «Крім цього, вогонь з великокаліберних кулеметів вівся по укріпленнях ЗСУ неподалік **Мар'їнки**, а з стрілецької зброї – в районі **Шахти Бутівка та Новомихайлівки**»; «З гранатометів та стрілецької зброї обстріляні захисники **Авдіївки, Водяного, Новотроїцького, Опитного та Широкиного**»).

Отже, лексико-асоціативне поле архетипного символу «війна» в сучасних журналістських текстах утворюють образи зброї, вогню, захисників, ворогів, назв населених пунктів тощо і сприяють максимальному вияву їх символічної ознаки, образного потенціалу та додаткової експресії.

Список використаних джерел

1. Агеева В. О. Агеева В. О. Архетип та його витлумачення від К. Г. Юнга-психоаналітика до лінгвокогнітивної сучасності. *Сучасні дослідження з іноземної філології* : зб. наук. пр. / відп. ред. М. П. Фабіан. Ужгород : ПП «Аутдор-Шарк», 2013. С. 18–26.
2. Крымский С. Б. Архетипы украинской культуры. *Вісник НАН України*. 1998. № 7–8. С. 74–87.
3. Свиридов О. Ф. Символіка замовлянь у східнослов'янському і британському магічному фольклорі : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.15. Одеса, 1996. 16 с.
4. Уилрайт Ф. Метафора и реальность. *Теория метафоры*. Москва : Прогресс, 1990. С. 82–110.
5. Чугаева В. Біблійна символічна парадигма архетипу вогонь в українськомовній вербалізації світу. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Філологічна» : збірник наукових праць. Вип. 41. Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2014. С.269-274.
6. Юнг К. Г. Архетипы и символы. Москва : Ренессанс, 1991. 292 с.

І.А. Широкова,
студентка Київського університету імені Бориса Грінченка,
науковий керівник: **Л.Г. Масімова,**
кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент,
завідувач кафедри видавничої справи та редагування
Київського університету імені Бориса Грінченка

ПРОМОЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ КНИГИ В КОНТЕКСТІ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНСЬКОГО ІНСТИТУТУ КНИГИ

Висвітлення стану теорії та практики маркетингу у видавничій справі та вагомості поняття промоції у його складі можна знайти у працях Г. П. Грет, Д. І. Міненко [1, с. 56–61], В. В. Липчук, Р. П. Дудяк, С. Я. Бугіль, Я. С. Янишин [2], А. С. Савощенко, М. М. Сірук [3, с. 501–509], Л. П. Шендерівська, М. В. Ужвій [4, с. 61–65] та ін.

Промоція української книги є важливим питанням сучасного видавничого ринку. Її реклама відзначається співставленістю із загальними принципами просування і, в той же час, має свої особливості: “масовість та періодичність, спрямованість на конкретного потенційного покупця, лаконічність, виразність та незвичайність форми” [5, с. 243]. Важливим є те, що інформаційна політика виступає однією з головних тез формування ефективної комунікації [6, с. 199–207].

Розвиток інформаційно-комунікаційної сфери відіграє важливу роль у формуванні відносин на видавничому ринку, що створює нові умови для просування книжкової продукції. Промоція книги передбачає знаходження найбільш дієвих шляхів взаємодії з потенційними читачами. Державна установа «Український інститут книги» є яскравим прикладом поєднання традиційних (презентації, ярмарки, книжкові форуми, виставки тощо) та технологічних методів поширення поінформованості читачів про книжкову продукцію. Виставки та ярмарки і досі не втрачають актуальність через свою специфіку спрямування. Вони “мають також культурно-просвітницький характер, який проявляється через низку заходів, що відбуваються в межах цих представницьких заходів” [7, с. 59].

Український інститут книги використовує інтернет як засіб інформування про книжковий ринок. Платформи Інстаграму та Фейсбуку стали методами популяризації не лише окремих назв видань, але й видавничої справи у цілому. Даний підхід є актуальним та перспективним зважаючи на роль, яку відіграють соціальні мережі на сьогоднішній день.

Яскравим прикладом ефективності використання соціальних мереж як способу комунікації з аудиторією, оголошення новин та промоції української книги в Українському інституті книги є активність в Інстаграмі: онлайн-трансляції подій, виставлення зображень та сторіз із тематичними

підписами, новинами, звітами про виконану роботу. Особливої уваги заслуговує активність працівників установи, які висвітлюють на своїх сторінках у Фейсбуці робочі процеси (такі як організація та участь у книжкових виставках, ярмарках, новин щодо вироблення нової сувенірної продукції тощо).

На практиці було успішно запущено Всеукраїнську інформаційно-просвітницьку акцію “Бібліотеки повні людей” до всеукраїнського дня бібліотек (участь у якому брали і самі працівники): ідея полягала у тому, щоб залучити українське суспільство до популяризації бібліотек шляхом написання історій про бібліотекарів, досвід відвідування бібліотек тощо з використанням хештегу “#деньубібліотеці”.

Варто відзначити популяризацію книжкової справи завдяки дослідженням, проведеним Українським інститутом книги, наприклад: брошура “Report on the State of Publishing in Ukraine. 2018–2019”, каталоги “UIK: history of stories”, “New books for children from Ukraine”, “25 contemporary Poets from Ukraine” та ін., які підкріплюють інформаційну базу про літературну діяльність в Україні, привертаючи увагу українського суспільства та закордонних представників до питань книжкової культури. Дана продукція з’являється у відкритому доступі одразу після опрацювання (вищезазначені праці були презентовані на 71-му Франкфуртському міжнародному книжковому ярмарку, який відбувся 16–20 жовтня 2019 року).

Закордонна діяльність Українського інституту книги (міжнародні виставки, ярмарки) має на меті не лише представити видавничу справу в Україні, але й набратися досвіду у іноземних колег щодо способів презентації книг, їх оформлення, яка тематика популярна у інших країнах тощо. Саме тому державна установа, складаючи річний план участі у закордонних заходах, охоплює різну географію: Abu Dhabi International Book Fair (24–30 квітня 2019), Book World Prague 2019 25th International Book Fair and Literary Festival (09–12 травня 2019), Salon du livre de Monreal (20–25 листопада 2019) тощо.

Промоція книги є важливим аспектом, який визначає її популярність та затребуваність серед населення. Український інститут книги веде активну політику інформування аудиторії про культурні книжкові події, таким чином популяризуючи українську книгу в Україні та за її межами. Використовуючи сучасні методи спілкування з аудиторією ця державна установа демонструє ефективне використання наявних ресурсів, гнучкість та адаптивність у підході до промоції української книги. Окрім того проводяться дослідження, які включають у себе аналіз та опитування, що демонструють обсяги українського книжкового ринку та його основних гравців, державну політику у сфері книговидавання, уподобання читачів щодо жанрів та мови видань тощо.

Список використаних джерел

1. Грет Г. П., Міненко Д. І. Реклама в системі маркетингової політики видавництва : Наукові записки УАД: наук.-техн. збірник, вип. 3 (4). Львів: Українська академія друкарства, 2012. С. 56–61. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/jpdf/Nz_2012_3_11.pdf
2. Липчук В. В., Дудяк Р. П., Бугіль С. Я., Янишин Я. С. Маркетинг: навч. посібник. Львів: Магнолія 2006, 2012. 456 с.
3. Савощенко А. С., Сірук М. М. Значення маркетингового комунікаційного комплексу у видавничій сфері. 2013. С. 501–509. Режим доступу: <http://ir.kneu.edu.ua/bitstream/handle/2010/4002/Savoshenko.pdf;jsessionid=A92B70BCF6E8E4C30743BFC97FDB32F4?sequence=1>
4. Шендерівська Л. П., Ужвій М. В. Комплекс маркетингу сучасного видавництва. Економіка та держава: міжн. наук.-пр. журн. Київ: Економіка та держава, 2018. С. 61-65. Режим доступу: economy.in.ua/pdf/1_2018/13.pdf
5. Копистинська І. М. Рекламно-інформаційна політика видавництв у перше десятиліття незалежності України. Український інформаційний простір: наук. журн., 2018. С. 242-252. Режим доступу: <http://journals.urau.ua/index.php/2616-7948/article/viewFile/141227/138324>
6. Скібан О. І. Сучасні технології книжкової промоції в аспекті мас-медійної взаємодії. Поліграфія і видавнича справа: наук. журн., вип. 2, 2016. С. 199–207. Режим доступу: <http://pvs.uad.lviv.ua/static/media/2-72/23.pdf>
7. Микитин Т. І. Книжкові виставки і ярмарки в Україні у системі пропагування книги та читання. Поліграфія і видавнича справа: наук. журн., вип. 2, 2011. С. 59–64. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Pivs_2011_2_10.pdf

УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

Н.Г. Баркулова,

здобувач вищої освіти освітнього ступеня «магістр»

Сумського державного університету

науковий керівник: **Н.О. Байстрюченко,**

кандидат економічних наук, доцент кафедри управління

Сумського державного університету

ІСТОРИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИБОРЧОГО ПРОЦЕСУ В УКРАЇНІ

Одним з головних чинників, що сприяють розвитку України як суверенної, незалежної, демократичної, соціальної правової держави, є організація та здійснення державної влади за принципом народного суверенітету, який досягається шляхом виборів. Оскільки виборчий процес є інструментом формування законних представницьких органів державної влади та органів місцевого самоврядування, постає завдання вирішення питань, пов'язаних із створенням ефективної системи державного регулювання у цій сфері.

Становлення демократичних інститутів в Україні на сучасному етапі політико-правового розвитку супроводжується постійною модернізацією виборчого законодавства, використанням новітніх технологій та виборчих процедур. В останні роки українським законодавством про підтримку виборів було внесено низку змін та доповнень, з метою створення додаткових умов для вільних та чесних виборів. З огляду на вищезазначене, а також на складність виборчого процесу підтримка інформації про вибори має базуватися на надійній теоретичній та методологічній основі, яка включає сучасні концепції, підходи, моделі та принципи, які пройшли перевірку на практиці.

Комплексний підхід до аналізу досліджуваного поняття опосередковує визначення змістовного аспекту інформаційного забезпечення виборів. У даному випадку йдеться про інформаційний процес, пов'язаний з проведенням виборів, об'єктом якого є сукупність взаємообумовлених суспільних відносин, направлених на реалізацію однієї з пріоритетних конституційних форм безпосередньої демократії. Зокрема, основні напрями функціонування й розвитку виборчих відносин представлені на рис. 1.

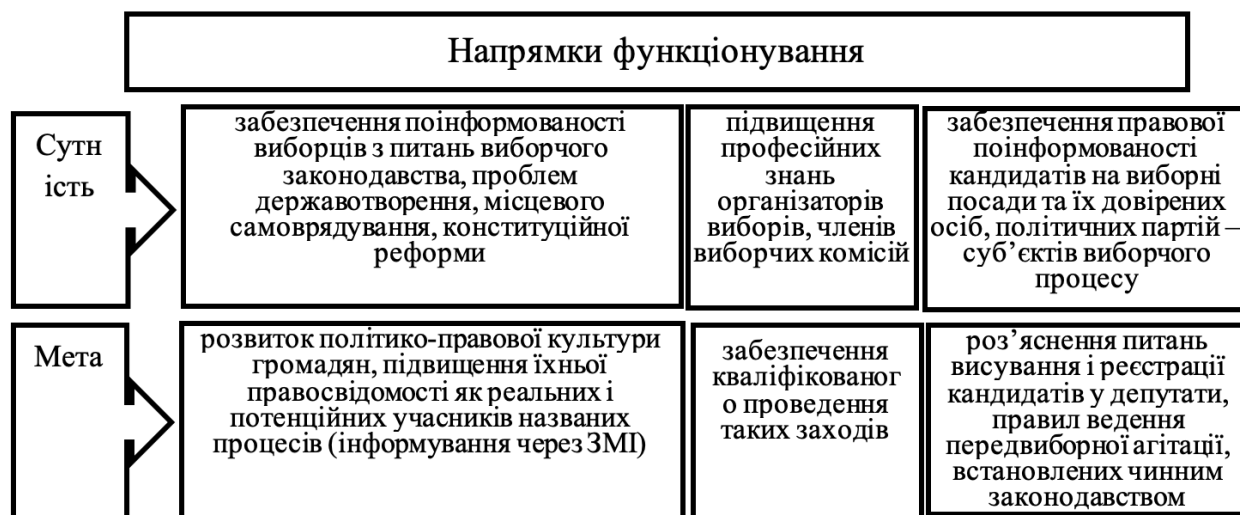

Рис. 1 – Напрямки функціонування виборчої системи

Становлення історичних правових основ виборів, закріплення виборчого права в законодавстві та можливості його реалізації населенням представлені на рисунку 2.

Для того, щоб повністю зрозуміти сутність та важливість підтримки виборчої інформації, на наш погляд, необхідно дослідити історичні етапи розвитку та створення інституту інформаційної підтримки виборів, а також проаналізувати правову спадщину минулих років (табл. 2).

Підсумовуючи, слід зазначити, що аналіз законодавства досліджуваного періоду свідчить про те, що до ХХ ст. такий незалежний інститут виборчого права, як інформаційний засіб, не був розроблений, а отже, у своєму розвитку він значно відставав від темпів виборчого закону.

Ефективність інформаційного забезпечення виборів – складова багатьох чинників, і вона визначається передусім не тільки змістом певних відомостей, а й установленими законодавством принципами їх функціонування. Так, інформація, як предмет інформаційного забезпечення, є багатоманітною як за засобами поширення, формою закріплення (вираження), так і за відомостями, що є її змістом, наділена певними характерними ознаками.

У той же час, незважаючи на велику кількість досліджень із загальних та галузевих теоретичних аспектів, сучасній вітчизняній науці конституційного права бракує фундаментальних досліджень з цього приводу в частині питань впровадження напряму інформаційної підтримки виборів з огляду на міжнародні правові стандарти та зарубіжний досвід їх регулювання, напрями його вдосконалення.

Рис. 2. Історія становлення інституту інформаційного забезпечення виборів

Таблиця 2

Етапи становлення інституту інформаційного забезпечення виборчого процесу

Етап	Сутність	Особливості	Нормативне забезпечення
1917–1918 рр.	Характеризується, з одного боку, революційними демократичними формами організації державної влади, що, впливає на здатність виборців отримувати доступ до інформації.	Перші демократичні вибори в Україні були заплановані ще за часів Народної Республіки України.	Законодавча база виборів була представлена положеннями глав Конституції, які заклали основи виборчої системи.

1937 р.	Прийняття нової Конституції СРСР, яка вперше запровадила поняття "виборча система" та об'єднала норми регулювання виборчого процесу до рад усіх рівнів.	Оголошення загальних виборів з організації таємного голосування, чітке окреслення повноважень відповідальних за організацію та проведення виборів, забезпечення висування кандидатів.	Для застосування конституційних норм затверджено низку спеціальних нормативно-правових актів, зокрема "Положення про вибори до Верховної Ради СРСР" від 21 лютого 1938 року.
1978 р.	Прийняття Конституції СРСР, яка містила низку нових положень, які поглиблювали сутність принципів виборчої системи.	Виборці мали можливість брати участь у висуванні кандидатів на вибори через колективні форми.	Для реалізації конституційних норм затверджено низку спеціальних правових актів.
1989 р.	Прийняття закону Української Радянської Соціалістичної Республіки "про вибори народних депутатів УРСР".	Розвиток Інституту безпеки виборчої інформації залежав від різних станів організації радянського уряду та розвитку суспільства.	У радянські часи політичні права були суто декоративними, участь громадян була формальною.
1991 р., 1996 р.	Цей етап розділяється на два періоди: доконституційний - з моменту прийняття Декларації незалежності України, підтверджений Всеукраїнським референдумом 1 грудня 1991 року, і післяконституційний - з 28 червня 1996 р. до наших днів.	Доконституційний період характеризується тим, що постсоціалістичне виборче законодавство ще частково діяло під час виборів до Верховної Ради України та місцевих виборів. Постконституційний період характеризується якісно новими демократичними підходами до виборчого права.	Набуття незалежності української держави, що характеризується значною демократизацією та вдосконаленням виборчого законодавства

Список використаних джерел

1. Державне управління : основи теорії, історія і практика : навч. посібник / [кол. авторів: В. Д. Бакуменко, П. І. Надолішній, М. М. Іжа, Г. І. Арабаджі] ; за заг. ред. П. І. Надолішнього, В. Д. Бакуменка – Одеса : Вид-во ОРІДУ НАДУ, 2009. – 394 с.
2. Марцеляк О. Конституційні засади виборчого права України (загально-теоретична характеристика) / О. Марцеляк // Право України : науково-практичне фахове видання. – Київ : Вид. дім “Ін Юре”, 2013. – № 5. – С. 38–45.

УДК 005.95/.96:330.1:658.3

Н.В. Білик,

викладач вищої категорії

Смілянського коледжу харчових технологій

Національного університету харчових технологій

В.О. Гаража,

викладач вищої категорії

Смілянського коледжу харчових технологій

Національного університету харчових технологій

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ МЕНЕДЖМЕНТУ ПЕРСОНАЛУ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню досвіду передових країн світу в управлінні персоналом, методів та форм корпоративного навчання як невід’ємної складової ефективного менеджменту персоналу та можливості адаптації зарубіжного досвіду у сфері підготовки кадрів на вітчизняних підприємствах

Ключові слова: менеджмент, персонал, корпоративне навчання, адаптація, кваліфікація, кадри.

Постановка проблеми. Теперішній стан ринкової економіки та жорсткої конкуренції на світових ринках зобов’язує керівників шукати надійні, раціональні і діючі моделі управління персоналом. Менеджмент передових країн світу розглядає людей як надбання організації, як ресурс, який треба ефективно застосовувати для досягнення цілей, як джерело невикористаних резервів. Саме тому основним завданням управління персоналом є поєднання ефективного навчання персоналу, підвищення кваліфікації та трудової мотивації для розвитку навиків працівників та стимулювання їх до виконання робіт вищого рівня [1].

Метою дослідження даної статті є аналіз досвіду передових країн світу в сфері менеджменту персоналу та перспективи впровадження передових форм і методів в діяльність вітчизняних підприємств

Стан дослідження. Теоретичні та практичні аспекти формування кадрового потенціалу організацій стали об’єктом дослідження багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців. Серед числа зарубіжних вчених, що

проводили дослідження в цій області, слід назвати М. Мескона, С. Вудкока, Б. Карлофа, Ф. Тейлора, А. Маслоу, Д. Макгрегора, В. Оучі, і, зокрема, російських науковців – І.С. Дарховського, Л.Г. Ковальова, Є.В. Ксенчука, С.Ф. Макарова, В.М. Власову та ін. Вони досліджували певні підходи щодо управління персоналом, займалися вивченням проблем навчання і розвитку людського капіталу, можливостей розвитку компетенцій на робочому місці.

Серед вітчизняних практиків можна виділити праці таких відомих вчених як М.Д. Виноградського, М.П. Дрозача, О.О. Добренка, О.В. Крушельницької, Д.П. Мельничука, В.П. Мици, О.Н. Щура, С.П. Михайлова та ін., які досліджували аспекти сучасного управління персоналом, проблеми та перспективи розвитку кадрів, політику кадрової служби в розрізі особливостей підготовки персоналу на підприємстві. Автори в своїх роботах зазначають, що планування персоналу повинно здійснюватися у формі цільових комплексних програм відповідно до стратегії управління розвитком підприємства з обов'язковим врахуванням основних напрямків сучасної кадрової політики та демографічної ситуації, тенденцій науково-технічного прогресу, оцінки персоналу та результатів його трудової діяльності, удосконалення роботи з персоналом [2, с. 129].

Виклад основного матеріалу. Удосконалення кадрового складу організації, підготовки та підвищення кваліфікації персоналу, формування організаційної культури є невід'ємною основою стратегічного планування персоналу.

Підготовка кадрів має на меті навчання персоналу навичкам, що дозволяють підвищити ефективність їхньої праці. Кінцева ціль навчання полягає в забезпеченні організації достатньою кількістю працівників із навичками і здібностями, необхідними для досягнення бізнес-цілей компанії.

Останнім часом для організації і здійснення підготовки робітників багато міжнародних компаній все частіше використовують корпоративне навчання, програми якого створюються спеціально для конкретного підприємства та орієнтовані на формування і розвиток кадрового потенціалу підприємства з урахуванням його стратегічних цілей.

Під корпоративним навчанням розуміється процес формування і безперервного вдосконалення знань, умінь і навичок працівників, спрямований на розвиток їх здібностей до продуктивної професійної діяльності на конкретному підприємстві [3, с. 29]. Таке навчання може здійснюватися як в спеціально створюваних на підприємстві навчальних підрозділах, так і в державних та приватних професійних освітніх установах за направленням підприємства. Суть корпоративного навчання полягає в підготовці кваліфікованих працівників з урахуванням специфіки професійної діяльності на підприємстві, тому, враховуючи специфічні особливості професійної діяльності, структура корпоративного навчання є багатокомпонентною, і включає в себе учнівство, початкове професіональне

навчання, професіональну перепідготовку та підвищення кваліфікації, що може здійснюватися як на підприємстві, так і поза його межами [4, с. 44].

Досвід організації корпоративного навчання, накопичений на підприємствах Японії, США і Західної Європи, дозволяє говорити про існування японської та європейсько-американської моделі організації корпоративного навчання, які формувалися під впливом багаторічних традицій в області підготовки персоналу: від індивідуального навчання працівників в умовах ремісничих майстерень до організації курсів навчання персоналу на сучасних великих підприємствах (фірмах, компаніях, корпораціях).

Так, в японській моделі організації корпоративного навчання, основна вимога при відборі персоналу, це відданість компанії, тому на багатьох японських підприємствах враховуються, перш за все, не професійні якості потенційного працівника, а його здібності порівняно легко адаптуватися до умов підприємства, проявляти творчу активність, готовність постійно навчатися на робочому місці [5, с. 72]. Тому, як правило, на роботу наймаються молоді люди, професійні знання і вміння яких формуються в процесі професійної діяльності в умовах конкретного підприємства. Японська модель корпоративного навчання від самого початку орієнтована на додаткове навчання всіх потенційних працівників, незалежно від наявної професії та кваліфікації. Особливо це характерно для випускників професійних освітніх установ, які в японській моделі визначаються як працівники «недостатньої кваліфікації» і направляються на спеціально організовані курси. Таким чином, в Японії освітні функції чітко розділені між загальною освітою, що забезпечує фундаментальне навчання, і корпоративною, що забезпечує професійне навчання.

Американські або європейські корпорації здійснюють відбір та пошук фахівців за іншими принципами, ніж японські компанії. Вони шукають «готових» спеціалістів для роботи на підприємстві. Перевага віддається, в першу чергу, величині стажу працівника на підприємстві зі схожим видом діяльності. Величина стажу часто безпосередньо співвідноситься з об'ємом виробничого досвіду, сформованого у співробітника, рівнем його кваліфікації [6, с. 78]. Оскільки і в Америці, і в європейських країнах існує система навчальних закладів професійного навчання, то передбачається, що випускник установ професійної освіти має такий рівень сформованості професійних знань і умінь, котрий дозволяє йому входити в виробничий процес з мінімальними строками адаптації. Тому, при прийомі на роботу працівника, крім кваліфікації та досвіду роботи, обов'язково враховується рівень його професійної освіти. На відміну від японського підходу, в європейсько-американській моделі підготовки кадрів є стандартизація професійних умінь, яка знаходить відображення в системі національних професійних кваліфікацій [6, с. 79], які мають загальнодержавний характер і

відображають базові і спеціальні уміння та навички зі спеціальності або професії. Це дає можливість роботодавцю при прийнятті на роботу фахівця будь-якої кваліфікації попросити у нього відповідний документ, що підтверджує рівень кваліфікації або його спеціалізацію (відповідний сертифікат) .

Крім традиційних форм навчання під час роботи, в рамках європейсько-американської моделі корпоративного навчання, в останні роки, набуло широкого розповсюдження таких методів організації навчальної роботи, як *secondment* і *shadowing*.

Метод *secondment* полягає в тимчасовому переході учня в іншу структуру підприємства або на інше підприємство для ознайомлення з новим функціональним відділом підприємства, включенням учня у відділ як повноцінного працівника і оволодіння необхідними навичками. Разом з тим слід зазначити, що західні дослідники не ототожнюють *secondment* зі стажуванням або відрядженням, вважаючи, що суть зводиться до включення учня в конкретне професійне середовище, в якому він отримує можливість особистого розвитку; набуває надзвичайно унікальний досвід роботи в різних проектах; підвищує власну професійну мобільність, розвиває готовність до виконання широкого кола завдань в рамках власної професійної діяльності, набуває нових навичок і досвіду вирішення нестандартних для себе завдань. У США і Європі це дуже популярний метод, і в західних компаніях бажаючих і охочих працівників на *secondment* досить багато.

Метод *shadowing* полягає в прикріпленні стажера, котрий називається «shadow» («тінь»), до досвідченого працівника на один-три дні, щоб оцінити його потенціал і мотивацію до роботи на конкретній фірмі або на конкретній посаді. Основною метою методу *shadowing* для працівника, що прикріплюється – («тіні») є оцінка власних можливостей і бажання працювати в компанії, проте, західні психологи вважають, що і працівник, до якого прикріплюється «тінь», опиняється в ситуації необхідності підтримання власного реноме, що дозволяє підвищити його вмотивованість і самоорганізованість, по-новому оцінити свої можливості, продемонструвати власний авторитет і професіоналізм. Не випадково в західних компаніях працівники часто самі проявляють ініціативу для того, щоб до них приставили «тінь» [6, с. 80].

Таким чином, в Японії, країнах Європи і США в останні десятиріччя накопичено значний досвід підготовки як висококваліфікованих працівників виробничої сфери, так і керівників. Великі підприємства створюють власні системи корпоративного навчання, які направлені на навчання і підготовку працівників, розробляють власні програми перепідготовки, диференційовані за посадами і кваліфікацією, організовують стажування на власній базі і на базі інших підприємств. Українська професійна освіта та система підготовки та перепідготовки кадрів сьогодні переживає не легкий час. Якщо порівняти

модель підготовки кадрів в Україні з японською та європейсько-американською моделями, то можна зробити такий висновок: вона має риси як першої, так і другої моделі.

Після розпаду СРСР, в Україні почалась реформа професійної освіти, в результаті якої всі установи по професійній підготовці кадрів перейшли у підпорядкованість Міністерства Освіти. Згодом, більшість з них перестало існувати, в зв'язку з тим, що профільні відомства перестали робити замовлення, або у замовленнях була незначна кількість фахівців, для підготовки яких не потрібно було утримувати більшу кількість установ по підготовці кадрів. Їх почали скорочувати, переорієнтовувати на інші професії та спеціальності. Декілька років тому, фінансування та утримання закладів професійної підготовки кадрів передали місцевим бюджетам. В результаті постійної нестачі коштів у місцевих бюджетах, державна система професійної освіти та підготовки кадрів робочих спеціальностей практично зруйнувалася. Тому питання впровадження моделі корпоративного навчання в Україні є дуже актуальним. Однак, проблемою українських підприємств є недостатня кількість коштів, яка виділяється на розробку власних програм підготовки та навчання, тому працівники, як правило, навчаються поза межами підприємства, за свої кошти, аби відповідати вимогам і не втратити своє робоче місце. Отже, можна вважати, що українським підприємствам, доцільно уважно вивчати, осмислювати і творчо переймати як японський, так і європейсько-американський досвід організації і здійснення корпоративного навчання працівників з ціллю забезпечення розвитку кадрового потенціалу своїх підприємств.

Найбільш важливими напрямками адаптації зарубіжного досвіду підготовки кадрів для вітчизняних підприємств, на наш погляд, може бути рекомендовано наступне:

1. Впровадження внутрішньо-фірмових систем навчання і перепідготовки персоналу на постійній основі, під час роботи, на робочому місці.

2. Впровадження таких методів організації навчальної роботи, як *secondment* і *shadowing*.

3. Використання горизонтальної та вертикальної кадрової ротації, на основі нових знань, отриманих в результаті перепідготовки та підвищення кваліфікації робітників.

4. Створення системи мотивації працівників для самоосвіти, підвищення кваліфікації у професійних коледжах університетах за фінансовою підтримкою компанії.

Висновки. Як показав аналіз особливостей підготовки кадрів у зарубіжних компаніях, в Японії корпоративне навчання направлено більшою мірою на розширення кваліфікації працівників з метою забезпечення високої мобільності робочої сили, а в Європі і США основним завданням

корпоративного навчання є підвищення кваліфікації в рамках тієї ж професійної діяльності, удосконалення навиків в вузькій спеціалізації.

Кожна з моделей має свої особливості, переваги та недоліки. Однак, тому і повинно бути використано різноманіття форм і методів підготовки кваліфікованих працівників, що дає можливість українським підприємствам обрати найбільш оптимальні підходи до підготовки кадрів та на основі досвіду японських, європейських та американських компаній, розробити свої унікальні моделі корпоративного навчання, які відповідають інтересам вітчизняних підприємств.

Список використаних джерел

1. Проблеми управління персоналом на сучасних підприємствах/А.В. Гривнак, О.І. Бала [Електронний ресурс] Сайт Національного університету «Львівська політехніка». – Текст. дані. – Режим доступу <http://ena.lp.edu.ua/bitstream/ntb/26185/1/3-10-17.pdf> (дата звернення 22.12.2019). – Назва з екрана
2. Виноградський М.Д. Управління персоналом. 2-ге видання: Навч. посіб./ М.Д. Виноградський, А.М. Виноградська, О.М. Шканова. — К.: Центр учбової літератури, 2009. — 502 с.
3. Дрозач М. Формування інноваційної моделі розвитку професійного навчання персоналу на виробництві / М. Дрозач // Україна: аспекти праці. – 2014. – № 3. – С. 28–32.
4. Кир'янова О. Особистісні детермінанти професійної адаптації / О. Кир'янова // Україна: аспекти праці. – 2013. – № 6. – С. 44–46.
5. Лисак У. А як у них? Особливості кадрової політики Японії / У. Лисак // Довідник кадровика. – 2014. – № 08 (108). – С. 71–73.
6. Лисак У. Управління персоналом у Сполучених Штатах Америки / У. Лисак // Довідник кадровика. – 2014. – № 09 (109). – С. 78–80.

А.В. Вакулюк,

здобувач вищої освіти,

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки

науковий керівник: **Л.М. Черчик,**

доктор економічних наук, професор,

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки

СТИЛІ УПРАВЛІННЯ ТА ЇХ ВИКОРИСТАННЯ В КОНФЛІКТНИХ СИТУАЦІЯХ НА ПІДПРИЄМСТВІ

На сьогоднішній день, одним із факторів, що впливає на конкурентоспроможність підприємства, є система та методи управління ним, які можуть формувати такі конкурентні переваги, як ефективні стратегії розвитку та функціонування, висока кваліфікація персоналу тощо. Конфлікти, які відбуваються на підприємстві, призводять до зміни

результативності та впливають на його внутрішнє середовище, які, як відомо, можуть сприяти підвищенню конкурентоспроможності.

Ефективне управління конфліктами допомагає забезпечувати необхідний рівень результативності та підсилювати слабкі та сильні сторони підприємства. Конфліктні ситуації можуть порушувати ефективну взаємодію між персоналом, групами та цілими відділами, створюючи зайве емоційне напруження, яке може призвести до зниження продуктивності праці та до прямих втрат через зниження обсягів виробництва, обсягів збуту, і, як результат, до зниження рівня прибутку та рентабельності [1].

Якщо сконцентруватись на причинах виникнення конфліктів, то можна виділити такі як неправильний розподіл ресурсів, неефективна система мотивування, недосяжні цілі. Відповідно можна зробити один дуже важливий висновок: усі ці причини прямо чи опосередковано пов'язані із керуючою системою підприємства, яка за умов існування цих причин не змогла віднайти ефективні методи управління. Адже саме керівники здійснюють управління і реалізують процеси планування, організування, мотивування, контролювання та регулювання. Виникає питання: наскільки дієвою є сама система управління конфліктами та наскільки ефективним буде процес.

Як відомо, одним із елементів управління є стилі. Існують три типи стилів керівництва: авторитарний, ліберальний та комбінований. Неефективність перших двох типів відома усім, тому розглядати їх на предмет управління конфліктами немає змісту. А от дослідження впливу комбінованого стилю управління є доцільним. Зрозуміло, що в процесі керівництва проявляються два основні аспекти цього процесу: орієнтування на цілі виробництва або на інтереси працівників. Львівські науковці О. Кузьмін та В. Гладунський запропонували ввести третій параметр для оцінювання стилю керівництва, такий як орієнтація керівника на задоволення власних потреб [2].

Аналіз залежності між ефективністю управління конфліктами та стилями доцільно провести на основі відомої управлінської сітки Р. Блейка і Дж. Моутона [3].

Розглядаючи цю модель, основні її характеристики стосовно управління конфліктами можна подати так:

- при застосуванні стилю керівництва «збіднене управління» керівники залишаються осторонь конфліктних ситуацій, тому абсолютно очевидним є низький рівень ефективності управління конфліктами за такого стилю;

- застосовуючи стиль «влада–підпорядкування», керівник намагається вирішувати конфлікти вольовим шляхом, нав'язуючи сторонам свої погляди, а в конфліктах, де керівник є безпосереднім учасником, він відстоює тільки свою думку з відповідним нав'язуванням своєї позиції, тому такий підхід до управління конфліктами є також неефективним;

– стиль керівництва «управління на засадах приміського клубу», який передбачає максимальне врахування інтересів працівників, стимулює керівника не допускати конфліктних ситуацій, що є безумовним позитивом, має і певні недоліки;

– при застосуванні стилю «організаційне управління» керівник намагається управляти конфліктами так, щоби всім догодити, займаючи відповідну позицію;

– найефективнішим з погляду не тільки загальних результатів управління організацією, але й щодо ефективності управління конфліктами є стиль «групове управління», який передбачає власне управління конфліктами із всіма його складовими.

Основним недоліком є те, що ця модель передбачає управління швидше міжособистісними конфліктами та конфліктами, які виникли на психологічному рівні. Це можна чітко прослідкувати на прикладі стилю «управління на засадах приміського клубу», який передбачає недопущення виникнення конфліктів поряд із намаганням максимально врахувати інтереси працівників. Очевидним є лише те, що найменш ефективним є управління конфліктами за умов «збідненого управління», а найефективнішим – за умов «групового управління».

Відповідно до стилю «збіднене управління» керівники докладають мінімальних зусиль для досягнення будь-яких позитивних результатів у підприємстві, а до конфліктів у них якщо не негативне, то принаймні байдуже ставлення, зазвичай такий стиль управління конфліктами не сприяє розв'язанню конфліктів, тому очевидним є те, що конфлікти у такому випадку можуть мати хронічний, затяжний, гострий. Збільшуючи турботу тільки про виробництво, керівники поєднують це з найменшим врахуванням інтересів працівників, тому очевидним є виникнення великої кількості конфліктів, що породжується власне психологічним та моральним незадоволенням колективу. У випадку збільшення врахування інтересів працівників поряд із неврахуванням виробничих інтересів можна сподіватись на зменшення конфліктів, породжених несприятливою атмосферою, незадоволенням працівників тощо, однак занедбання виробництва призведе до виникнення іншої маси конфліктів, які можуть породити зокрема і попереднього типу конфлікти. Такий стиль управління – «управління на засадах приміського типу», – як і попередній стиль – «влада-підпорядкування» не є ефективними з погляду управління конфліктами.

Хоча стиль управління «організаційне управління» є значно кращим порівняно із попередніми стилями, однак його суттєвий недолік полягає в тому, що він не передбачає значних можливостей для швидкого росту, тобто для розвитку організації. За такого стилю керівники намагаються управляти конфліктами, намагаючись шукати компроміси, а не дійсно вирішувати проблему.

На нашу думку, максимальний рівень результативності буде досягнутий за умов використання стилю «групове управління». Адже, керівники досліджують конфлікти та намагаються усунути джерела їх виникнення.

Отже, якщо на підприємстві правильно вибрано стиль керівництва відносно управління конфліктами, то можна досягти значних успіхів враховуючи інтереси працівників, це допоможе забезпечити високий рівень результативності та підвищити конкурентні переваги підприємства, посилюючи його внутрішнє середовище.

Список використаних джерел

1. Криса О.Й. Природа конфліктів в організації. Тези доповідей V Міжнародної науково-практичної конференції. *Маркетинг та логістика в системі менеджменту*. Львів: Вид-во Нац. ун-ту „Львівська політехніка”, 2004. 396 с.
2. Кузьмін О. Є., Мельник О. Г. Основи менеджменту. Київ: «Академвидав». 2003. 416 с.
3. Мескон М. Х., Альберт М. К. Основи менеджменту. Москва: Дело ЛТД. 1995. 704 с.

О.В. Василенко,

здобувач кафедри публічного управління та митного адміністрування
Університету митної справи та фінансів
науковий керівник: **О.О. Павленко,**
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри публічного управління та митного адміністрування
Університету митної справи та фінансів

НОСТРИФІКАЦІЙНИЙ МЕХАНІЗМ ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Вплив інтернаціоналізації кардинальним чином трансформував і значно прискорив розвиток вищої освіти в усьому світі, зробивши її як ніколи раніше доступною та інноваційною [2]. У літературі наголошується на необхідності удосконалення й виведення інноваційно-прогресивного механізму процедури визнання освітніх документів як однієї зі складників освіти, який буде чітко відповідати вимогам сьогодення [6].

Формальною кінцевою метою та атрибутивним підтвердженням здобуття вищої освіти є диплом – документ про вищу освіту. Хоча Україна є учасницею Болонського процесу і стороною Лісабонської конвенції про визнання дипломів про вищу освіту в європейському регіоні від 1997 року, однак це не означає, що дипломи українських вищих навчальних закладів за кордоном визнають автоматично [1].

Процес академічної мобільності – зворотний процес, а тому важливим постає питання не тільки визнання українських дипломів у світовому просторі, а й установлення еквівалентності й використання отриманих

закордоном освітніх кваліфікацій за призначення в Україні [6]. Таким чином, нострифікаційний механізм державного управління є одним з ключових елементів інтернаціоналізації вищої освіти в Україні та світі.

Відповідно до Лісабонської конвенції, оцінка на території Сторони кваліфікації з вищої освіти, присудженої на території іншої Сторони, може здійснюватися у таких формах: а) загальна рекомендація для цілей працевлаштування; б) рекомендація закладу освіти з метою допуску до його програм; с) рекомендація будь-якому іншому компетентному органу з визнання [5, ст. VI. 4].

За своєю метою визнання дипломів поділяють на два типи: визнання для академічних цілей і професійне визнання [1]. Водночас визнання іноземних кваліфікацій може бути двох типів: підтвердження еквівалентності (у разі наявності міждержавної угоди про взаємне визнання еквівалентності документів про освіту); визнання дійсності іноземного документа про освіту. Формальною процедурою визнання іноземного документа про освіту в Україні є його нострифікація [4, с. 96].

Нострифікація – визнання документів про вищу освіту, вчені звання та наукові ступені, що видаються органами атестації інших країн. Здійснюється шляхом надання відповідними органами державної влади таких академічних та/або професійних прав, які мають власники документів України про вищу освіту, вч. звання та наук, ступені. Це не тільки визнання еквівалентності документів про освіту з погляду їх ідентичності, а ще й підтвердження рівнозначності порівнювальних стандартів освіти на юридичному міжнародному рівні [8].

Звертають увагу і на неузгодженість термінології у національних та європейських документах, що породжує плутанину у розумінні змісту та реалізації адміністративної послуги визнання. У вітчизняній науковій доктрині та нормативно-правових актах для позначення адміністративної процедури надання адміністративної послуги визнання іноземних документів про освітні та освітньо-професійні ступені використовуються терміни «еквівалентність», «нострифікація» та «визнання» [7].

Водночас Лісабонська конвенція та додаткові юридичні документи прийняті на її виконання не передбачають використання термінів «нострифікація» та «еквівалентність». У європейському законодавстві для позначення процедури визнання документів про освіту використовується термін «recognition procedures» – процедури визнання. В міжнародному контексті терміни «нострифікація» і «еквівалентність» мають різне змістовне наповнення процедур оцінювання [7].

Процедура визнання іноземних документів про освіту в Україні має на меті забезпечити права громадян, які здобули освіту в інших державах, на продовження освіти та/або професійну діяльність в Україні та здійснюється

в індивідуальному порядку. Процедура визнання іноземних документів про освіту включає в себе:

- 1) перевірку автентичності Документа та додатка до нього;
- 2) підтвердження статусу освітньої установи та/або Програми, за результатами якої виданий Документ;
- 3) оцінку кваліфікації або періоду навчання, зазначеної(го) в Документі, та встановлення еквівалентності освітньому або освітньо-професійному ступеню в Україні, академічних та/або професійних прав [3].

Таким чином, нострифікаційний механізм – це механізм державного управління, спрямований на інтернаціоналізацію вищої освіти шляхом забезпечення умов і встановлення процедур визнання іноземних документів про вищу освіту країнами-контрагентами в межах своїх юрисдикцій, у тому числі на основі гармонізації кваліфікацій і стандартів в галузі вищої освіти. Отже, нострифікаційний механізм є складним комплексним механізмом державного управління інтернаціоналізацією вищої освіти.

Список використаних джерел

1. Артьомов І.В. Взаємне визнання дипломів – необхідна умова інтеграції України до європейського освітнього простору // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Історія». 2012. Вип. 28. С. 64-70.
2. Василенко О.В. Стратегії інтернаціоналізації та забезпечення доступності міжнародної вищої освіти // Вісник НАДУ. Серія: «Державне управління». 2019. № 1/2019. С. 18-22.
4. Деякі питання визнання в Україні іноземних документів про освіту: Наказ Міністерства освіти і науки України від 05.05.2015 № 504 // Офіційний вісник України. 2015. № 48. Ст. 1557.
5. Правові засади реалізації Болонського процесу в Україні: монографія ; за заг. ред. В. Лугового, С. Калашникової. К. : «Пріоритети», 2014. 156 с.
6. Про ратифікацію Конвенції про визнання кваліфікацій з вищої освіти в Європейському регіоні: Закон України від 03.12.1999 № 1273-XIV // Відомості Верховної Ради України. 1999. № 51. Ст. 459.
7. Пугач А.М., Радіонова Т.О. Визнання іноземних документів про вищу освіту в Україні: нормативно-правового забезпечення // Публічне адміністрування: теорія та практика. 2017. № 2 (18). С. 1-7.
8. Шаталова Л.М. Теоретико-правові аспекти адміністративної процедури визнання документів про освіту // Міжнародний науковий журнал. 2016. № 10 (20). Т. 2. С. 146-151.
9. Юридична енциклопедія : В 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. К. : «Укр. енцикл.», 2002. Т. 4 : Н - П. 720 с.

О.В. Венгріна,

здобувач вищої освіти освітнього ступеня «магістр»
Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв, м. Київ

АНАЛІТИЧНА ОЦІНКА СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ

На сучасному ринку переважає попит на продукцію найвищої якості. Як ніколи великою є конкуренція в царині моделювання, стилю та оформлення продукції. У ринковій економіці проблема якості є найважливішим фактором підвищення рівня життя, економічної, соціальної й екологічної безпеки. Якість — комплексне поняття, що характеризує ефективність усіх сторін діяльності: розробки стратегії, організації виробництва, маркетингу і найважливішої складової всієї системи якості є якість продукції. У сучасній літературі і практиці існують різні трактування поняття «якість». Міжнародна організація по стандартизації визначає якість (стандарт ISO 8402) як сукупність властивостей і характеристик продукції чи послуги, що додають їм здатність задовольняти обумовлені чи передбачувані потреби [1, с. 125–130].

Передові фірми вважають, що якість – найважливіша стратегічна зброя. Японія, США роблять упор на забезпечення конкурентоздатної якості, що вимагає не тільки впровадження систем керування якістю (Загальне керівництва якості – TQM) на основі стандартів, але і по інших аспектах (стратегічному маркетингу, автоматизації систем менеджменту й ін.). Управління якістю — аспекти виконання функції управління, що визначають політику, цілі і відповідальність в області якості, а також втілюють їх за допомогою таких засобів, як планування якості, оперативне управління якістю, забезпечення якості і поліпшення якості в рамках системи якості. [2, с. 76]

Управління якістю продукції — це встановлення, забезпечення і дотримання необхідного рівня якості продукції при її розробці, виготовленні та експлуатації, що досягається шляхом систематичного контролю за якістю і цілеспрямованого впливу на умови й фактори, від яких вона залежить. Система управління якістю продукції має багаторівневий комплексний характер. Вона забезпечує єдність і взаємозв'язок технічного, організаційного, економічного, соціального і правового аспектів. Управління охоплює основні елементи виробництва, які впливають на якість продукції: засоби праці, предмети праці, саму працю. [3, с. 55] Не менш гостра конкуренція за виробництво і реалізацію продукції вищої якості. У зв'язку з цим підвищується роль методів забезпечення якості, які сприяють проведенню нової політики в галузі якості та задоволенню постійно зростаючих вимог ринку до якості продукції. Якість як економічна категорія відбиває сукупність властивостей продукції, то зумовлюють ступінь її

придатності задовольняти потреби людини відповідно до свого призначення. [4, с. 205–208]

Ефективна система інтеграції заходів з розробки, підтримання і поліпшення якості, які здійснюють різні групи тієї чи іншої організації, дає змогу вести конструювання, виготовлення та обслуговування на найбільших економічних рівнях, котрі забезпечують повне задоволення потреб споживача. Стан справ в області управління якістю для підприємств України не можна визначити як задовільний. Розвиток експортних відносин показав, що продукція вітчизняних підприємств є неконкурентоспроможною на світовому ринку саме по якості. У цьому зв'язку набуває особливого значення проблема розробки та впровадження дійових методів забезпечення якості продукції. З розвитком науково технічного прогресу проблема якості не спрощується, а, навпаки, стає складнішою. Тому вирішувати її традиційними методами, тобто лише шляхом контролю якості готової продукції, практично неможливо. Повинен бути комплексний, системний підхід, реалізація якого можлива лише в рамках системи управління якістю. Відомий американський спеціаліст Едвард Демінг ще в 1950 р. писав, що на 85% вирішення проблеми якості залежить не від людей, а від системи управління якістю. В умовах переходу до ринку успіх кожного конкретного товаровиробника оцінюється за рівнем ефективності виробництва, обумовленої в першу чергу ступенем задоволення потреб суспільства з найменшими витратами. При цьому в даний час визначальною характеристикою, яка формує суспільні потреби, стає якість продукції. Це пов'язано з тим, що якість продукції в умовах конкуренції є головним стимулом придбання продукції, одним з факторів її конкурентоспроможності. В умовах сьогодення виготовляється багато продукції, яка б могла стати конкурентоспроможною на світовому ринку, але їй не вистачає забезпечення якості. Це може бути обумовлено тим, що підприємці не знають як досягти більш високої якості без великих витрат, або допускаються деяких помилок при забезпеченні якості своєї продукції [5]. Інформаційною базою виступали теоретично-методичні й економіко-організаційні аспекти управління якістю продукції, відображені в роботах провідних вітчизняних і зарубіжних вчених-економістів, Закони України, нормативно-правові акти, а також інформація, яка люб'язно була надана керівництвом ДП «Зееландія» для виконання дослідження. За результатами дослідження сформульовані основні напрямки вдосконалення системи управління якістю продукції та обґрунтовані. Одержані результати можуть бути використані підприємством для розробки стратегії вдосконалення системи управління якістю продукції. Аналізуючи результати діяльності ДП «Зееландія», слід зазначити, що у 2019 році відмічається незначне збільшення обсягу продукції в діючих цінах на 174,8 тис. грн. в порівнянні із 2018 роком, проте в порівнянні із 2017 роком обсяг продукції в діючих цінах значно зменшився. Випуск хлібобулочних виробів в натуральному виразі

зменшено проти попереднього року на 326,2 тн., що складає 17,11%; випуск кондитерських виробів зменшено на 120,6 тн., який становив в 2019 році 300,4 тн., що значно менше ніж 2018 та 2017 роках. Обсяги виробництва по всіх видах продукції мають тенденцію до зниження, надалі таке зниження може призвести до банкрутства підприємства. Зменшення обсягу продукції в 2019 році у порівнянні із 2018 роком відбулося за рахунок зменшення виробництва на суму 64,8 тис. грн., зокрема: хлібобулочних виробів на 102,2 тис. грн., кондитерських виробів на 170,9 тис. грн. За рахунок збільшення середніх оптових цін на хлібобулочні вироби та інші вироби на 14,5% зменшення обсягу продукції у 2019 році становило 64,8 тис. грн., збільшення середніх цін на кондитерську групу на 9,1%. Здійснюючи оцінку фінансово-економічної діяльності ДП «Зееландія», слід зазначити, що діяльність є задовільною, підприємство отримало в 2019 році чистий прибуток в розмірі 34,9 тис. грн. Але з кожним роком сума чистого прибутку зменшується, що негативно позначається на всіх показниках прибутковості підприємства. В цілому, слід зазначити, що керівництву підприємства необхідно вживати заходів по підвищенню рентабельності виробництва та підняти його до рівня вищих прибутків, інакше подальше зниження рентабельності може призвести до зниження конкурентоспроможності, а можливо і до банкрутства підприємства. Було розглянуто стан системи управління якістю. На фірмі не виявлено системного підходу до вирішення проблем якості. Отож, керівництву підприємства необхідно вживати заходів по впровадженню системи управління якістю відповідно вимогам стандартам ISO серії 9000. Був запропонований проект впровадження цієї системи. Процес впровадження розподілений на 4 етапи: попередній аналіз діяльності підприємства, підготовчий етап, етап впровадження системи управління якістю, етап сертифікації системи управління якістю. Затрати на впровадження становлять 120 тис. грн., очікувані результати від впровадження якого орієнтовно складають збільшення на 10% частки ринку, обсягів продажу, позиції у споживчих рейтингах, володіння преміями за якість, зниження претензій від споживачів щодо культури обслуговування. На підприємстві також запропоновано впровадження інвестиційного проекту з оновлення технологічного обладнання, що дасть змогу збільшити обсяги виробництва сумішей з 9 тонн до 15 тонн на добу. За умови впровадження даної пропозиції, чистий прибуток зросте на 0,86%, операційний прибуток – на 1,43% продуктивність праці підвищиться на 0,27%, витрати на 1 грн. реалізованої продукції знизяться на 0,09 грн., що становитиме 8,33%. Крім того запропонований проект потребує невеликих для даного підприємства інвестицій, тому строк окупності даної пропозиції є незначний. В цілому проект можна назвати рекомендованим для впровадження на даному підприємстві. Сертифікація системи управління якістю включає дві складові: перевірка документації, в ході якої експертами

- аудиторами сертифікаційної організації перевіряються всі документи системи на відповідність стандарту ISO 9001: 2000 та аудит відповідності на об'єкті управління, в ході якого перевіряється діяльність підприємства на відповідність документації системи управління якістю. Окрім того, перевіряється дотримання вимог стандарту ISO 9001: 2000, які не регламентувалися в документах системи. У разі успішного проходження цих складових експертами – аудиторами складається звіт і ухвалюється рішення про видачу сертифікату відповідності стандартам ISO 9001:2000.

Таким чином, проблема забезпечення якості продукції є комплексною: науковою, технічною, економічною і соціальною, і у вирішенні її повинні приймати участь висококваліфіковані спеціалісти, які вільно володіють сучасними методами управління якістю, незалежно від того, в якому секторі вони працюють: державному чи приватному, на великих підприємствах чи в малому і середньому бізнесі, тому що загальні принципи організації і забезпечення високої якості продукції та послуг не залежать від розміру підприємства.

Список використаних джерел

1. Боженко Л.І. Управління якістю, основи стандартизації та сертифікації продукції: Навчальний посібник / Л.І. Боженко, О.І. Гутта. – Львів: 2001.
2. Гаркуша Н.М., Горошанська О.О. Аналіз основних засобів підприємств торгівлі: Навч.-метод. посіб. – Харків: ХДУХТ, 2006.
3. Зиньковская Н.В. Сертификация: теория и практика: Учебно-практическое пособие для вузов / Н.В. Зиньковская, М.В. Макаренко, О.В. Сельская. – М.:ПРИОР, 2002.
4. Орлов П. Впровадження системи управління якістю: стан, проблеми, перспективи // Стандартизація, сертифікація, якість. – 2004. – №6.
5. Шевченко В.І., Пахомов І.П. Процес комплектування джерел наукової інформації як об'єкт менеджменту// Культура і сучасність. – 2010. – №1. – С. 95–97.

О.Л. Ворсовський,

кандидат економічних наук, асистент кафедри організації та економіки фармації,
Національний медичний університет імені О.О. Богомольця

СТАНДАРТИЗОВАНІ ОПЕРАЦІЙНІ ПРОЦЕДУРИ ПРОВЕДЕННЯ ПІДСУМКОВИХ МОДУЛЬНИХ КОНТРОЛІВ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ ПРИ ВІДСУТНОСТІ АВТОМАТИЗОВАНИХ СИСТЕМ УПРАВЛІННЯ

Стандартизовані операційні процедури можуть використовуватися підприємствами та бюджетними установами як чинник підвищення якості та ефективності їх діяльності. Стандартизовані операційні процедури є

важливими факторами, що можуть значно покращити діяльність закладів вищої освіти. Дані процедури позитивно позначаються на розумінні виконавцями послідовності дій, запобіганні конфліктів в колективі, можливостях керівництва контролювати та оцінювати діяльність співробітників тощо.

Стандартизовані операційні процедури можуть позитивно позначитися на різних складових діяльності закладів вищої освіти. Зокрема, на нашу думку, доцільно впровадження стандартизованих операційних процедур при проведенні занять; захистах дисертацій; дипломних та курсових робіт; проведенні засідань кафедр, вчених та спеціалізованих рад; веденні обліку та документообігу кафедр, факультетів та ректорату; прийнятті та переведенні працівників на різні посади, розміщення інформації щодо навчального процесу тощо.

Стандартизована операційна процедура, на нашу думку, може значно покращити якість організації проведення підсумкових модульних контролів у вищих навчальних закладах при відсутності автоматизованих систем управління.

Так, зокрема, після підписання календарно-тематичних планів на стендах кафедри та на сторінці кафедри на сайті закладу вищої освіти кафедра розміщує інформацію щодо підсумкових модульних контролів (питання до підсумкових модульних контролів, приклади практичних завдань, регламенти проведення підсумкових модульних контролів тощо) в обсягах та в строки, що відповідають нормативно-правовому забезпеченню.

При розподілі викладачів на прийом підсумкових модульних контролів ці контролі повинні розподілятися рівномірно між викладачами кафедри, враховуючи дисципліни, що викладають дані викладачі (підсумкові модульні контролі з певної дисципліни повинен приймати викладач, що має досвід викладання даної дисципліни).

До початку проведення підсумкового модульного контролю викладач академічної групи повинен надати, викладачу що приймає підсумковий модульний контроль, відомість з виставленими поточними контролями. В разі неможливості безпосередньо надати дану відомість викладачу, що приймає підсумковий модульний контроль, викладач академічної групи повинен надати дану відомість працівнику кафедри, який відповідає за організацію навчально-методичної роботи на кафедрі, а в разі його відсутності іншому працівнику кафедри, що знаходиться в цей час на кафедрі.

Порядок проведення підсумкових модульних контролів визначається нормативно-правовим забезпеченням (спеціальним положенням вищого навчального закладу, наказами закладу вищої освіти, регламентами проведення підсумкових модульних контролів тощо).

Після проведення підсумкового модульного контролю викладач, що приймав підсумковий модульний контроль надає викладачу академічної групи відомість підсумкового модульного контролю з внесеними оцінками за цей контроль в терміни відповідно до нормативно-правового забезпечення. В разі неможливості безпосередньо надати дану відомість викладачу академічної групи, викладач, що приймав підсумковий модульний контроль, повинен надати дану відомість працівнику кафедри, який відповідає за організацію навчально-методичної роботи на кафедрі, а в разі його відсутності іншому працівнику кафедри, що знаходиться в цей час на кафедрі.

Після проведення підсумкового модульного контролю не пізніше ніж на наступний день після його проведення, викладач, що приймав ПМК, повинен розмістити оцінки з підсумкового модульного контролю (лист з назвою дисципліни, номером модуля, прізвищами студентів та балами за підсумковий модульний контроль) на стенді кафедри, де вони повинні знаходитися не менше тижня.

В разі проведення останнього підсумкового модульного контролю з дисципліни викладач академічної групи після отримання результатів підсумкового модульного контролю повинен виставити оцінки з даної дисципліни в залікові книжки студентів після принесення студентами залікових книжок викладачу академічної групи в день їх принесення.

Не пізніше ніж на наступний день після внесення результатів підсумкового модульного контролю в відомість підсумкового модульного контролю на стенді кафедри повинна бути розміщена інформація щодо дати проведення та часу початку перескладання даного підсумкового модульного контролю для тих студентів, які його не склали, які були не допущені чи не з'явилися на даний контроль. Ця інформація повинна знаходитися на стенді до завершення даного перескладання.

Впровадження стандартизованих операційних процедур при відсутності автоматизованих систем управління дозволяє підвищити якість процесів пов'язаних з прийомом підсумкових модульних контролів, уникнути різного тлумачення даних процесів з боку їх учасників, запобігти порушенням нормативно-правового забезпечення даних процесів тощо.

Список використаних джерел

1. Кузьмін О. Є., Мельник О.Г. Основи менеджменту : підруч. Київ: Академвидав, 2003. 416 с.
2. Лебединець В. О., Лопушанська Я. І., Бачинський В. В. Регламентация обігу стандартних операційних процедур у лабораторіях з контролю якості лікарських засобів // Управління, економіка та забезпечення якості в фармації. 2009. № 6(8). С. 10–15.
3. Менеджмент : навч. посіб./ Г. Є Мошек, М. М. Ковальчук, Ю. В. Поканевич [та ін.]. Київ: Ліра, 2013. 550 с

С.В. Леськова,

викладач кафедри маркетингу і менеджменту
Хмельницького кооперативного торговельно-економічного інституту

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ПЕРСОНАЛУ ТОРГОВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

В умовах економічної глобалізації торгівля стала однією з найважливіших сфер економічної діяльності України, від якої залежить розвиток економіки і конкурентоспроможність країни на світовому ринку. Водночас торгівля є найбільш розповсюдженою сферою підприємницької діяльності в Україні. За даними Державної служби статистики України у 2018 році на ринку функціонує 818217 зареєстрованих суб'єктів господарювання, які займаються оптовою та роздрібною торгівлею, а також ремонтом автотранспортних засобів і мотоциклів (КВЕД 2010 секція G).

Внутрішня торгівля України займає істотне місце в економіці країни не лише через формування ВВП, а й через те, що використовує значну частину робочої сили, надаючи суспільству робочі місця. Статистичні дані свідчать, що у 2018 році в торгівлі України зайнято більше 22 % зайнятого населення (3654,3 тис. осіб з 16360,9 тис. осіб зайнятого населення України). Таким чином торгівля виконує важливу функцію у забезпеченні соціально-трудових відносин у сфері зайнятості населення країни. Проте, ризик кадрового дефіциту, який торкнувся всіх сфер економіки країни, не міг не зачепити торговельні підприємства.

Однією з нагальних проблем вітчизняних підприємств торгівлі є брак кваліфікованого персоналу, що впливає на якість обслуговування споживачів, і, як результат, на ефективність діяльності підприємства. Цю проблему неможливо вирішити лише прийняттям на роботу кваліфікованих працівників. Сучасні науковці доводять необхідність «вирощувати» свої кадри, удосконалювати знання і навички працівників з метою адаптації до мінливих змін зовнішнього середовища.

Розвиток компетентностей персоналу є особливо актуальним в епоху технологій, коли чимало знань і навичок працівників все більше застарівають. Дослідження американської компанії The Future of Work in America показують, що у зв'язку із автоматизацією торговельних операцій, у роздрібній торгівлі (ритейлі) майбутнього, непотрібні будуть касири і працівники складу. Проте зросте необхідність у працівниках, які будуть здатні спілкуватися зі споживачами, займатися електронною комерцією; працювати з роботами; аналізувати масиви інформації, вибудовувати маркетингові стратегії.

Автоматизація й інноваційні технології спонукають керівництво великих торговельних підприємств, таких як Amazon, Wal-Mart розробляти стратегії з перенавчання значної кількості працівників. Учені США доводять, що рескілінг (*reskilling*, від англ. *skill* – навичка) є новою сферою (напрямом) у менеджменті, яка консолідовано із фінансами, маркетингом буде забезпечувати успішну діяльність підприємства на сучасному ринку.

Для того, щоб розробити стратегію розвитку персоналу сучасних торговельних підприємств в умовах глобалізації необхідно сформулювати перелік навичок, які допоможуть виявити необхідні компетенції працівників майбутнього. У різних країнах світу зацікавлені сторони активно підтримують діалог щодо навичок, актуальних у майбутньому. Світовий банк систематично проводить дослідження щодо навичок майбутнього: «Розвиток навичок для кращої зайнятості і вищої продуктивності» (2010 р.), «Україна – рівний доступ до якісної освіти» (2011 р.), «Розвиток соціоемоційних навичок протягом усього життя: таксономія «PRACTICE» (2014 р.), «Ведення бізнесу 2015: За межами ефективності», «Професійні уміння для сучасної України» (2015 р.), Організація економічної співпраці і розвитку (Париж) – «Навички для соціальної успішності: сила соціальних та емоційних навичок» (2015 р.), Всесвітній економічний форум в Давосі «Топ-10 навичок 2020 року» (2016 р.) тощо.

Порівняльні дані результатів досліджень Світового банку «Професійні уміння для сучасної України» (2015 р.) і досліджень Центру розвитку КСВ «Навички для розвитку України 2030: погляд бізнесу та освіти» (2016 р.) наведено у табл. 2.

Таблиця 2

Професійні уміння для сучасної України 2015–2030 років

(сформовано автором на основі [3; 4])

Професійні уміння для сучасної України (дослідження Світового банку у 2015 р.)		Навички для розвитку України 2030: погляд бізнесу та освіти	
Когнітивні	1.Вирішення проблем 2.Комунікабельність 3.Креативне та критичне мислення 4.Організація робочого часу 5.Здатність до навчання	soft skills	1.Емоційний інтелект 2.Вміння працювати в команді 3.Рішення комплексних проблем 4.Здатність швидко навчатися 5.Адаптивність/гнучкість 6.Аналітичне мислення 7.Критичне мислення 8.Управління проектами 9.Стратегічне мислення 10.Ініціативність/управління змінами
Соціоемоційні	1.Самоорганізація 2.Стресостійкість і наполегливість 3.Етика 4.Цілеспрямованість і бажання вчитися 5.Командна робота		

Технічні	1.Комп'ютерні навички і програмування 2.Знання ринків і законодавства 3.Уміння продавати 4.Проектування 5.Керування автомобілем	hard skills	1. ІТ-грамотність 2. Грамотна письмова й усна мова 3. Уміння планувати 4. Орієнтованість на клієнтів 5. Підприємливість
----------	---	-------------	---

Дослідження показують, що для ефективної професійної діяльності працівники мають володіти soft skills (м'якими навичками), які представляють комплекс неспеціалізованих, міжпрофесійних навичок, що відповідають за високу продуктивність, можливість адаптуватися до змін середовища, виконувати нестандартні завдання. Вузькоспеціалізовані професійні навички hard skills, які є необхідними для виконання типових завдань у конкретній професії також були визначені експертами, проте, як показують дослідження, глобальною потребою є володіння soft skills. Згідно опитувань роботодавців співвідношення hard skills до soft skills – 39% і 61%.

Зважаючи на вищезазначені дослідження можна стверджувати, що конкурентоспроможність персоналу і самого підприємства в епоху глобалізації визначається його готовністю до змін. Згідно прогнозів консалтингової компанії CBRE на роздрібну торгівлю до 2030 року очікують кардинальні зміни: завдяки інтеграції трильйонів з'єднаних сенсорів ритейлери зможуть передбачати потреби споживачів, перш ніж вони їх сформулюють; смарт-пристрої нададуть можливість споживачам купувати все, що вони бачать, де завгодно і в будь-який час; фізичні магазини стануть шоу-румами і посланцями брендів тощо. Виходячи із даних прогнозів ми стверджуємо, що до переліку навичок soft skills і hard skills, визначених експертами Центру розвитку КСВ як «Навички для розвитку України 2030», необхідно додати ще одну навичку – «діджитал-вправність», яка допоможе працівникам використовувати в роботі технології.

У торгівлі майбутнього багато змін, проте, як і раніше, в центрі уваги – споживач. На першому плані – якість обслуговування, яка передбачає компетентне консультування, привітне ставлення, готовність вислухати і допомогти прийняти правильне рішення щодо придбання товарів.

Для персоналу торговельного підприємства надзвичайно важливим є динамічне вдосконалення існуючих навичок і здобуття нових. З метою забезпечення розвитку персоналу сучасні торговельні підприємства значну увагу приділять навчанню персоналу, наприклад «Леруа Мерлен Україна» пропонує своїм працівникам 24-місячну програму «Talent Booster Effect», «АТБ-маркет» має свої навчальні центри в Києві, Дніпрі, Львові (Учбовий центр АТБ), у Fozzi Group функціонує Департамент навчання та розвитку персоналу, який проводить лекції і тренінги співробітникам офісів і магазинів мережі тощо.

Отже, в умовах глобалізації, керівникам сучасних торговельних підприємств необхідно постійно шукати інноваційні методи для розвитку компетентностей персоналу, які є ключовим фактором у забезпеченні стійкості підприємства і результативності діяльності.

Список використаних джерел

1. Апопій В.В. Глобалізаційні процеси і нові тенденції розвитку внутрішньої торгівлі України / В.В. Апопій, Р.В. Криган, О.Р. Процишин // Торгівля, комерція, підприємництво : збірник наукових праць / – Львів : Львівська комерційна академія, 2014. – Вип. 16. – С. 7–13.
2. Гетьман О.О. Розвиток персоналу в забезпеченні безпеки ринку праці / О.О. Гетьман, А.В. Плясун // Економічні науки: Вісник Запорізького національного університету. – 2016. – № 1(29). – С. 97–105.
3. Del Carpio, Ximena, Olga Kupets, Noël Muller, and Anna Olefir. 2017. Skills for a Modern Ukraine. Overview booklet. World Bank, Washington, DC. License: Creative Commons Attribution CC BY 3.0 IGO.
4. Зінченко А.Г., Саприкіна М.А. Навички для України 2030: погляд бізнесу. / за ред. М.А. Саприкіної. – Н-69.: ТОВ «Видавництво «ЮСТОН», 2016. – 36 с.
5. Миколайчук І.П. Сучасні тренди розвитку мереживого ритейлу в Україні / І.П. Миколайчук, Ю.О. Силкіна // Економічні науки: Вісник Львівського торговельно-економічного університету. – 2019. – Вип. 57. – С. 39–45.
6. Наступає время управленцев – организаторов рескиллинга. Менеджмент Дайджест : Вебсайт. URL: <http://www.management.com.ua> (дата звернення: 20.12.2019).
7. Офіційний веб-ресурс Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Вебсайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 23.12.2019).

М.М. Мацола,

кандидат економічних наук,

доцент кафедри теоретичної і прикладної економіки

Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

В.Р. Деделюк,

здобувач вищої освіти освітнього ступеня «бакалавр»

Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

РОЛЬ ВИЩОЇ БІЗНЕС-ОСВІТИ У НАБУТТІ ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ НАВИЧОК

Отримати знання із започаткування та ведення бізнесу та набутти базових підприємницьких навичок можна через навчання в закладах вищої освіти на відповідних освітніх програмах. Основна мета вищої бізнес-освіти сприяти навчанню підприємницькій діяльності та наголошувати на її можливостях та важливості. Бізнес-освіта відіграє ключову роль у системі інфраструктурного забезпечення підприємництва завдяки тому, що

забезпечує постійне оновлення знань у підприємницькому середовищі, забезпечує міждисциплінарність знань, розвиток інновацій, сприяє координації підготовки і перепідготовки персоналу підприємств, притоку до сектора малого і середнього бізнесу більш кваліфікованих фахівців. Такого результату можна досягнути завдяки продуктам, що постійно пропонуються через відповідні програми навчання закладами вищої освіти (ЗВО).

В ЗВО студенти можуть отримати фахову освіту з підприємництва, яка призначена навчанню того, як заснувати та вести власний бізнес, а також маючи необхідні компетенції працювати на різних рівнях управління у сфері бізнесу. Навчаючись студенти отримують теоретичні та практичні знання і вивчають досвід на прикладі успішних бізнес-компаній, дізнаючись про особливості бізнесу.

Вища освіта являє собою комплекс освітніх послуг через широке коло програм направлених на підготовку потенційних підприємців, перепідготовку та підвищення кваліфікації керівників, управлінців різних рівнів підприємств сфери бізнесу. Компетенції з підприємництва - це перш за все здатність визначати та використовувати можливості, планувати, організовувати та управляти, генерувати та втілювати нові ідеї, що мають культурну, соціальну чи фінансову цінність і можуть робити більш успішними різних зацікавлених сторін (стейкхолдерів). Це вимагає набуття відповідних знань, умінь, навичок через навчання, що є основною місією та завданням вищої освіти. Вона розвиває критичне мислення, аналітичні здібності, вчить самоєфективності, подоланню труднощів та, що важливо, бути успішним [1].

Для того, щоб бізнес-освіта була ефективною, необхідно створювати сприятливі навчальні середовища, через спільні зусилля з боку держави, надавачів послуг, бізнесу та отримувачів послуг, задля покращення освітньої інфраструктури, постійного розвитку та вдосконалення особистих компетентностей надавачів послуг (викладачів, консультантів, практиків з бізнесу) залучених у сферу освіти, а також створення для надавачів та отримувачів освітніх послуг ефективної системи мотивації.

Освіта та професійне навчання підприємництву повинні сприяти позитивному ставленню до підприємництва, допомагати людям розпізнавати та усвідомлювати власні підприємницькі здібності, створювати їм можливості для розвитку лідерських навичок і надавати впевненості у своїх силах. Таким чином, метою навчання підприємництву має бути заохочення творчості, креативності, інновацій та самозайнятості. Тому, бізнес-освіта та професійне навчання підприємництву передбачає більше, ніж розвиток конкретних навичок ведення бізнесу. Вона може впливати на мотивацію людини прагнути ставити перед собою високі цілі та складні завдання, що могло б здатися неможливим, а також сформувати готовність та вміння ризикувати. Тобто, бізнес-освіта та професійне навчання підприємництву

може створити позитивне сприйняття і бажання започаткувати власний бізнес [2].

Окрім того підприємницька освіта має в собі важливий соціальний ефект, тому, що коли людина навчається, вона думає про краще майбутнє, таким чином закладаючи для цього основи. Не можливо зробити всіх успішними підприємцями, але хороша бізнес-освіта завжди дасть інструментарій, технології, засоби, які допоможуть випускникам бути більш ефективними та відповідальними, віднайти свою роль у суспільному розвитку, досягати бажаного результату.

Оскільки бізнес є основою для подальшого економічного зростання всіх інших сфер і галузей держави, збільшується кількість платоспроможних менеджерів, охочих підвищити свій професійний рівень через отримання нових знань, зростає надія на збільшення власних доходів. Також в умовах високого рівня безробіття, та в значній мірі низької оплати праці, існуватиме значна потреба в самозайнятості та створенні власного бізнесу.

Вища бізнес-освіта може допомогти в певній мірі кожному при започаткуванні та веденні бізнесу. Розвиток бізнесу створює конкурентність, тим самим дає стимул розвиватися, вводити інновації та виходити на високий рівень. Важливість якісної вищої освіти зростає. Знання потрібно отримувати сьогодні, а завтра їх застосовувати на практиці.

Список використаних джерел

1. Тригубенко М. О. Бізнес-освіта як соціальний феномен сучасності та фактор підприємницького успіху / М.О. Тригубенко // Культура народів Причорномор'я. – 2011. – № 205. – С. 125–128.
2. Шклярук К. Бізнес-освіта в умовах глобальної нестабільності. – Вісник КНТЕУ. 2016. № 4. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [visnik.knteu.kiev.ua › files › 2016/04](http://visnik.knteu.kiev.ua/files/2016/04).

А.О. Євстратенко,

здобувач вищої освіти освітнього ступеня «магістр»

Інституту управління і права

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ТА СТАНОВЛЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ ЛІЦЕНЗУВАННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Ліцензування господарської діяльності – це механізм державного регулювання певних видів господарської діяльності, а також являється способом забезпечення єдиної політики контролю за здійснення певних видів господарської діяльності. Становлення України незалежною державою, проведення численних реформ сприяло зокрема розвитку інституту ліцензування. З 1991 року і до прийняття першого спеціального закону у сфері ліцензування, а саме – Закону України «Про ліцензування певних видів господарської діяльності» законодавство формувалось безсистемно та з численними колізіями, суперечностями між окремим нормативно-правовими актами у сфері ліцензування. Разом з тим правовою основою регулювання ліцензування була і залишається Конституція України, оскільки норми основного закону держави знайшли своє відображення в законодавстві про ліцензування певних видів господарської діяльності.

Дослідженню питань ліцензування господарської діяльності приділяли увагу такі фахівці, як: Авер'янов В., Бекірова Е. Е., Береславський С., Голосніченко І., Калюжний Р., Кириченко І., Мельник П., Олійник О., Піджаренко О., Плішкін В., Попович В., Савченко Л., Тихомиров Ю., Щербина В. та ін.

У юридичній літературі ліцензування розглядається як засіб державного регулювання економіки. Ця точка зору отримала втілення у ст. 12 Господарського кодексу України, в якому ліцензування, поряд із державним замовленням, патентуванням, квотуванням, сертифікацією та стандартизацією тощо, визначено як один з основних засобів регулюючого впливу держави на діяльність суб'єкта господарювання. Виходячи зі змісту ст. 14 ГК України ліцензування певних видів господарської діяльності є засобом державного регулювання у сфері господарювання, спрямованим на

забезпечення єдиної державної політики у цій сфері та захист економічних і соціальних інтересів держави, суспільства та окремих споживачів. Отже ГК України визначає (хоча й в загальному плані) цілі ліцензування [5, ст. 696].

Закон України «Про ліцензування певних видів господарської діяльності» був прийнятий 01.06.2000 року, який удосконалив порядок та систему ліцензування господарської діяльності. Цей Закон визначав основні поняття і підходи до ліцензування господарської діяльності, визначав види господарської діяльності, які підлягали ліцензуванню, становлення державного контролю у сфері ліцензування, а також відповідальність органів ліцензування та зокрема суб'єктів господарювання за порушення законодавства у цій сфері.

Перші спроби держави правової систематизації бази регулювання ліцензування певних видів господарської діяльності містили внутрішні суперечності, які виявлялися в розбіжностях визначення поняття «ліцензійні умови» в ст. 1 та ст. 8 Закону, критерії за якими види господарської діяльності підлягали ліцензуванню, в порядку та процедурі оскарження рішення органу ліцензування про визнання ліцензії недійсною, також саме поняття «визнання ліцензії недійсною» потребувало конкретизації, визначення строку проведення перевірки дотримання ліцензійних умов ліцензіатом тощо. Зокрема такий термін як «ліцензіат» був введений в законодавство задовго до прийняття Закону, щоправда це було на рівні наказів, постанов органів виконавчої влади у сферах господарської діяльності, які в подальшому підлягали державному контролю їх ліцензування.

Наступним кроком в становленні законодавства у сфері ліцензування стало прийняття Закону України «Про ліцензування видів господарської діяльності», який був прийнятий 02.03.2015 року та набув чинності 28.06.2015 року, який відрізняється від попереднього зміною підходу до регулювання правовідносин у сфері ліцензування господарської діяльності, а також основні завдання з формування та реалізації державної політики у сфері ліцензування господарської діяльності здійснюються Кабінетом Міністрів України, спеціально уповноваженим органом з питань ліцензування (Державною регуляторною службою України) та органами ліцензування.

З прийняття нового закону скорочується кількість видів діяльності, які підлягають ліцензуванню, ці зміни спрощують порядок для отримання ліцензій, що сприяє розвитку інноваційних технологій. Так не підлягають ліцензуванню такі види діяльності як: торгівля пестицидами та агрохімікатами, митна та брокерська діяльність, заготівля та переробка металобрухту, торгівля рідким паливом з біомаси та біогазом та деякі інші види господарської діяльності. В новому законі види діяльності сформовані за сферами державного контролю діяльності суспільства, в той час як перш

початково в Законі України «Про ліцензування певних видів діяльності» більш конкретно зазначалися види діяльності, але було задіяно менше сфер, що і демонструє наглядно розвиток державного регулювання у сфері ліцензування.

Що стосується отримання ліцензії, як документа на папері встановленого зразка, то запроваджено необов'язковість отримання в паперовому вигляді ліцензії, відповідно і скасовано необхідність одержання дублікатів та копій ліцензій, у зв'язку з недоречністю застосування цього пункту. Законодавчо встановлено безстроковість дії ліцензії, а також ліцензії на провадження господарської діяльності, які були отримані в порядку попереднього закону є чинним і продовжують діяти з прийняттям нового законодавства.

Закону України «Про ліцензування видів господарської діяльності» визначає, що моментом набуття здобувачем ліцензії права на провадження виду господарської діяльності, що підлягає ліцензуванню є внесення даних про рішення органу ліцензування про видачу йому ліцензії до Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців. Окрім цього було запроваджено правонаступництво в ліцензуванні (тимчасовий перехід прав та обов'язків від одного суб'єкта господарювання до іншого), яке проявляється у випадках, якщо ліцензіат припиняється у результаті злиття, приєднання чи перетворення і його правонаступник має намір провадити вид господарської діяльності, на провадження якого ліцензіат мав ліцензію, такий правонаступник має право для забезпечення завершення організаційних заходів, пов'язаних з одержанням нової ліцензії на його здійснення, провадити у строк, що не перевищує трьох місяців, такий вид господарської діяльності на підставі раніше виданої ліцензії.

Якщо ліцензіат припиняється в результаті поділу, то лише один правонаступник за згодою правонаступників має право провадити вид господарської діяльності, на провадження якого ліцензіат мав ліцензію. Такий правонаступник має право для забезпечення завершення організаційних заходів, пов'язаних з одержанням ліцензії на його провадження, провадити у строк, що не перевищує шести місяців, такий вид господарської діяльності на підставі раніше виданої ліцензії. Після закінчення цього строку правонаступник зобов'язаний отримати нову ліцензію, а раніше видана ліцензія підлягає анулюванню.

Право на здійснення виду господарської діяльності, на який отримано ліцензію, може переходити від ліцензіата, що був фізичною особою – підприємцем, до іншої фізичної особи, яка є її спадкоємцем. Така ліцензія ліцензіата підлягає у місячний строк переоформленню органом ліцензування на ім'я спадкоємця з дати набуття ним такого права, за умови відповідності спадкоємця вимогам відповідних ліцензійних умов.

Також були суттєво розширені повноваження Експертно-апеляційної ради з питань ліцензування (ЕАР), яка є постійно діючим колегіальним органом при спеціально уповноваженому органі з питань ліцензування. Тепер, до повноважень ЕАР віднесено розгляд звернень органів ліцензування або спеціально уповноваженого органу з питань ліцензування (Державної регуляторної служби) щодо проведення позапланових перевірок додержання ліцензіатами вимог ліцензійних умов з підстав, визначених новим законодавством.

У сферу адміністративного регулювання було введено зміни в частині розміру штрафу за провадження діяльності без ліцензії, у видатку визначених державою її необхідності, або здійснення діяльності з порушенням умов ліцензування, буде накладатися штраф у розмірі від 1000 до 2000 неоподаткованих мінімумів доходів громадян, із конфіскацією виготовленої продукції, знарядь виробництва, сировини та грошей, одержаних внаслідок вчинення цього адміністративного правопорушення, чи без такої.

18.09.2019 року Президентом України підписано Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо скорочення переліку видів господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню», що набрав чинності з 25.12.2019 року, з прийняттям якого усуваються законодавчі суперечності норм закону про ліцензування і закону про телекомунікації, виключається з переліку видів господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню, діяльність у сфері телекомунікацій. Тепер передбачається заміна ліцензування видів діяльності в сфері телекомунікацій на надання повідомлення суб'єктами господарювання, визначається форма та порядок надання повідомлення про початок діяльності у сфері телекомунікацій.

02.10.2019 року Верховною Радою України прийнято в цілому Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення порядку ліцензування господарської діяльності», який набрав чинності з 18.12.2019 року, з метою усунення колізій і недосконалостей норм і процедур ліцензування, виявлених під час практичного застосування положень Закону України від 02.03.2015 року «Про ліцензування видів господарської діяльності». Законом запроваджено інститут «зупинення та відновлення дії ліцензії», що передбачений спеціальними законами, та був відсутній в Законі про ліцензування, оскільки зупинення дії ліцензії буде більш ефективним заходом впливу, ніж анулювання ліцензії, тому що його дія спрямована на недопущення вчинення ліцензіатом подальших порушень, має профілактичний характер та позбавляє ліцензіата права на провадження виду господарської діяльності лише протягом певного строку.

З прийняттям Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення порядку ліцензування господарської діяльності» врегульовуються такі питання як:

- питання щодо повторного подання заяви про отримання ліцензії шляхом подання документів лише тих підтвердних документів, які стали підставою для прийняття рішення про залишення заяви без розгляду, за умови, що попередньо подані документи, що знаходяться у ліцензійній справі, на момент подачі повторної заяви зберегли свою актуальність;
- підстави для анулювання ліцензій та виключення такої підстави для анулювання ліцензії як несплата ліцензіатом за видачу ліцензії;
- удосконалення процедури оскарження дій органів ліцензування до Експертно-апеляційної ради з питань ліцензування, що діє при спеціально уповноваженому органі з питань ліцензування.

Закон скасовує адміністративну відповідальність за порушення вимог ліцензійних умов ліцензіатом та встановлює адміністративну відповідальність до ліцензіатів, зокрема, за порушення ліцензіатом строку повідомлення органу ліцензування про всі зміни даних, які зазначені в заяві, документах та відомостях, що додавалися до заяви про отримання ліцензії та невиконання ліцензіатом розпорядження про усунення порушень ліцензійних умов. А також запроваджується відкритість ведення Ліцензійного реєстру, порядок ведення якого затверджується Кабінетом Міністрів України.

Разом з тим, Законом передбачено порядок передачі відомостей з Ліцензійних реєстрів та Реєстру розгляду скарг здобувачів ліцензії, ліцензіатів на дії (бездіяльність) органу ліцензування щодо порушення законодавства у сфері ліцензування для відображення в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань, що здійснюється у Порядку організації електронної інформаційної взаємодії державних електронних інформаційних ресурсів, який затверджуються Кабінетом Міністрів України.

Враховуючи вищевикладене можна дійти висновку, Україна рухається в правильному напрямку, оскільки державне регулювання у сфері ліцензування господарської діяльності прогресує, що проявляється в спрощені системи ліцензування, а також законодавчому закріпленні вирішенні максимальної кількості питань, які можуть виникати в процесі ліцензування і в результаті призводить до бажаних змін, а саме систематизації та впорядкуванні норм в цій сфері, проте законодавство не є сталим, стабільним, що проявляється в постійних внесеннях змін до вже прийнятого законодавства у сфері ліцензування. Тому сфера ліцензування як і більшість сфер державного регулювання в нашій країні потребує реформування.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28.06.1996 року із змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/254к/96-вр>.
2. Господарський кодекс України від 16.01.2003 року із змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 року із змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>.
4. Закон України «Про ліцензування певних видів господарської діяльності» від 01.06.2000 року із змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1775-14>.
5. Закон України «Про ліцензування видів господарської діяльності» від 02.03.2015 року із змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/222-19>.
6. Бекірова Е. Е. Поняття ліцензування певних видів господарської діяльності, його цілі і значення / Е. Е. Бікірова // Актуальні проблеми держави і права. – Одеса: Одеська національна юридична академія; Юридична література. – 2004. – Вип. 22. – С. 694–699.

О.Л. Лизун,

заступник завідувача відділу – завідувач сектору автотехнічних досліджень відділу автотехнічних досліджень та криміналістичного дослідження транспортних засобів Кіровоградського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України

ІСТОРИЧНИЙ РОЗВИТОК КОДИФІКАЦІЇ ДЖЕРЕЛ ПРАВА В НОВІ ЧАСИ

Якщо перші кодекси з'явилися по периметру Середземного моря, а свого апогею в епоху античності кодифікація досягла в Римі, то вона також досить рано розквітла у східних цивілізаціях. Після відносного занепаду в Середні віки кодифікація відродилася в Нові часи і це відродження продовжується у сучасну епоху [1, с. 29].

Процес кодифікації відроджується на зламі середніх віків, коли виникає необхідність запису кутюмів, оскільки їх непомірна кількість ускладнювала їх використання. Найбільш відомим і популярним став збірник звичаїв – Кутюми Бовезі. У Київській Русі відомий збірник Руська Правда, який став результатом систематизації правових звичаїв.

С посиленням королівської влади серед джерел права на перше місце виходять законодавчі акти королів: едикти, накази, ордонанси, декларації та інше. Дані акти включали норми, які стосувалися різних сфер життя суспільства, часто були декларативними їх застосування викликало постійні судові труднощі. До середини XVI ст. королівських актів накопичилося

стілки що Генеральні штати неодноразово вимагали від короля їх кодифікації з метою усунення плутанини та суперечностей.

В зв'язку з цим відомим юристом Бріссоном була підготовлена широка компіляція, яка ґрунтувалась на основі діючого королівського законодавства і отримала назву Кодекс Генріха III. Цей документ не мав обов'язкової сили і був забутий на межі XVI-XVII ст.ст.

У другій половині XVII ст. і у XVIII ст. кодифікаційні роботи піднімаються на вищий рівень. Під керівництвом Кольбера була створений спеціальна Рада з реформи законодавства. У цей час видається серія королівських законів, які фактично кодифікують правові норми в галузі кримінального права і процесу, торгівельного і морського права, цивільного права.

Майже скрізь у Європі приблизно у XVII ст. суверени затверджують кодекси, які уніфікують право їх королівств: норвезький Кодекс, Кодекс Фредеріка I, прийнятий у Швеції, датський Кодекс Крістіана V, Соборне уложеніє в Росії.

Школа світського природного права здійснила істинний методологічний та філософський переворот у підходах до права, що створило сприятливі умови для виникнення кодексів. У той час як римське право відштовхувалося від конкретних випадків, щоб потім емпірично піддати їх класифікації, будуючи концепцію на основі факту, представники природного права вчинили навпаки, створюючи абстрактну систему, яка ґрунтувалась на певних ідеях та визначеній мові і вже потім співставлялася з конкретною реальністю. Такий підхід, що характеризується логікою і раціоналізмом міг лише сприяти діяльності щодо систематизації існуючих і виробленню нових правових норм, що власне і складає сутність кодифікації. [1, с. 58].

Школа природного права у XVIII ст. розриває з традиційною концепцією. Вона не визнає всемогутність суверена і не вважає законами накази, прийняті ним одноосібно. Але вона готова вбачати в суверені законодавця; вона визнає за ним повноваження змінювати право для виправлення помилок і надавати авторитету нормам, які повністю відповідають природному праву. Під впливом цих ідей країни європейського континенту стали орієнтуватися на нову форму кодифікації, яка відрізняється від попередніх компіляцій. Кодифікація підходить до нового періоду в історії романо-германської правової сім'ї, до періоду, коли функції створення і розвитку права здійснює переважно законодавець.

Кодифікація поклала кінець досить численним архаїзмам, правовому партикуляризму, численності звичаїв, що заважали практиці. Усім цим кодифікація відрізнялася від офіційних чи приватних компіляцій попередніх часів, які могли вносити до права іноді корисні, але лише часткові зміни, які ні колом проблем, ні масштабами застосування не могли задовольнити запити школи природного права. Для того щоб кодифікація відповідала цим запитам були необхідні дві умови. З однієї сторони, кодифікація повинна

бути творчістю суверена, непідвласного зв'язкам з минулим і бажаного закріпити навіть на збиток привілеїв старого порядку – нові принципи справедливості, свободи особи. З іншого боку, необхідно, щоб така кодифікація була здійснена у великій державі, яка впливає на інші країни [2, с. 28]

Систематизація законодавства почала інтенсивно розвиватися з виникненням буржуазних держав, які почали приймати велику кількість законів для регулювання економічних та політичних відносин. В цей період дуже швидко відбувається кодифікація законодавства.

Французька революція підготувала необхідне підґрунтя для того, щоб зі встановленням «сильної» урядової влади в інтересах суспільства була проведена широкомасштабна кодифікація всього французького права.

Всього протягом шести років (1804–1810 рр.) було видано п'ять основних кодексів: цивільний, торговельний, кримінальний, кримінально-процесуальний та цивільно-процесуальний.

Французький цивільний кодекс був прийнятий першим і відомий в історії як Кодекс Наполеона. Розробники Кодексу опиралися на юридичну доктрину, активно використовували революційне законодавство, зберегли деякі положення французького звичаєвого права, а також римського права. Вплив останнього відобразився на структурі Кодексу, який побудований за інституційною системою.[3, с. 282].

Складання загальноімперського зводу цивільного права стало можливим лише після об'єднання Німеччини, але і в цей період виявилось нелегким: кодекс набув чинності лише через 26 років після призначення комісії для його підготовки. Для Кодексу характерні довгі, складно сформульовані параграфи і велика кількість спеціальних юридичних термінів. Поряд зі спеціальною юридичною термінологією до Кодексу введені терміни і звороти соціального і етичного змісту. Відзначені особливості мови Уложення не заважають, однак, стверджувати, що його юридична термінологія і форма викладу досить продумані і точні [4, с. 184].

Особливе місце серед кодифікацій XIX – початку XX століття посідає обширна компіляція діючого права, яка здійснена 1832 році в Росії. Звід законів увібрав у п'ятнадцяти томах більше ніж 40 000 статей при першому видавництві і більше 100 000 статей в наступних доповненнях, час від часу здійснювалось перевидання та певні доопрацювання. Можна сказати, що загальна історія права не знає кодифікацій, які за своїм розмахом та сміливістю були подібні до російського Зводу [1, с. 78].

Такий короткий історичний екскурс дозволяє зробити висновок, що спроби систематизувати законодавство шляхом кодифікації правових норм здійснювалось протягом формування правових систем. Результатом кодифікаційних робіт у різні історичні епохи були відмінні за формою, повнотою та характером збірники законодавчих актів; одні кодекси містили

норми права, які регулювали однорідні суспільні відносини, інші стосувалися різних сфер суспільного життя; в основі формування одних кодексів лежав темпоральний принцип (включали правові джерела певного періоду), інші будувалися за предметним принципом (містили правові джерела певної галузі).

Список використаних джерел

1. Кабрияк Р. Кодификации / Кабрияк Р.; [пер. С фр. Л.В. Головки]. – М.: Статут, 2007. – 476 с.
2. Давид Р., Жоффре-Спинози К. Основные правовые системы современности: Пер. с фр. В. А. Туманова. – М.: Междунар. отношения, 1996. – 400 с.
3. Черниловский З.М. Всеобщая история государства и права. -М., 1996г. – 626 с.
4. История государства и права зарубежных стран. Часть 2. Учебник для вузов – 2-е изд., стер. / Под общ. ред. проф. Крашенинниковой Н.А и проф. Жидкова О. А. – М. – Издательство НОРМА (Издательская группа НОРМА – ИНФРА · М), 2001. – 712 с.

Н.М. Масло,

студентка юридичного факультету

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ГАРАНТІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ ПРИ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ

Перебіг масштабних процесів глобалізації у світі, підвищений інтерес міжнародного співтовариства до швидкості одержання інформації, її якості й незаангажованості поставили й перед Україною проблему розробки єдиної системи інформаційної політики. Оскільки глобальне інформаційне суспільство будується локально, в межах трьох його моделей, і стало глобальним політичним, ідеологічним, соціально-практичним явищем, то актуальним постає завдання вивчити досвід інших країн щодо прийняття Україною участі в цих процесах.

В Україні існує багато видів інформаційних ресурсів, які поділяються в залежності від їх приналежності та цілей користування. Зокрема, за рівнем готовності до використання інформаційного ресурсу: актуальний інформаційний ресурс та потенційний інформаційний ресурс. Особливо слід виділити електронні інформаційні ресурси. За значущістю інформаційні ресурси також поділяють на стратегічні, тактичні та оперативні. За приналежністю інформаційні ресурси можуть бути: загальнонаціональні, галузеві та інформаційні ресурси оперативного об'єднання. Також за приналежністю виділяють інформаційні ресурси органів державної влади та інформаційні ресурси недержавного сектору економіки.

Державна політика у галузі національних інформаційних ресурсів спрямована на забезпечення формування умов виробництва, збереження, поширення і комплексного використання усіх видів національних інформаційних ресурсів, вільного доступу до них з боку громадян і організацій будь-якої форми власності, в остаточному підсумку - на підвищення ефективності діяльності підприємств та організацій, органів державної влади, управління та місцевого самоврядування. Державна політика здійснюється з врахуванням інтересів органів державної влади, управління і місцевого самоврядування, юридичних та фізичних осіб. Вона враховує можливості міжнародного співробітництва у сфері інформаційних технологій, продуктів і послуг, реальні можливості вітчизняної інформаційної індустрії в умовах ринкової економіки.

Право на інформацію означає створення умов для вільного одержання, використання, поширення та зберігання відомостей, необхідних для реалізації ними своїх прав, свобод і законних інтересів, здійснення завдань і функцій. Реалізація права на інформацію громадянами, юридичними особами і державою не повинна порушувати громадянські, політичні, економічні та інші права, свободи й інтереси юридичних осіб. Кожному громадянину забезпечується вільний доступ до інформації, яка стосується його особисто.

Масова комп'ютеризація, розвиток новітніх інформаційних і комунікаційних технологій зумовили потужний прорив у сфері освіти, бізнесу, промислового виробництва, наукових досліджень та соціального життя. Інформація перетворилася на глобальний незнищений ресурс людства в цілому та кожної нації зокрема. Відтак нова епоха розвитку цивілізації – це доба інтенсивного розвитку та освоєння інформаційного ресурсу. Цей ресурс є явищем достатньою мірою самостійним і справляє безпосередній вплив на процеси соціального управління і суспільного розвитку, забезпечуючи стабільність, самодостатність і високий рівень самоорганізації суспільного організму як цілісної системи.

Запровадження новітніх інформаційних технологій об'єктивно зумовило наростання інформаційного протиборства у політичній сфері. Стабільність політичної системи залежить від того, як швидко політична еліта отримує інформацію, якою є якість останньої і наскільки оперативно й адекватно вона реагує на цю інформацію. В результаті аналізу інформації про зміни у внутрішньому і зовнішньому середовищі політична еліта розробляє заходи щодо розвитку і збереження стабільності політичної системи держави. Це дало підстави деяким дослідникам стверджувати, що «політична діяльність – це інформаційна боротьба за управління свідомістю політичної еліти та соціальних груп суспільства. Крім того, інформація стала індикатором розвитку світової політики, боротьби політичних еліт» [3, с. 6].

Становлення інформаційного суспільства та кардинальний вплив інформаційного розуму на виробництво, управління, свідомість і поведінку

людей, на соціальне і політичне життя в цілому актуалізують проблему осмислення інформації як інструмента влади та вироблення такої політики держави, яка б забезпечувала національну безпеку, національні інтереси й суспільний прогрес в цілому в результаті ефективного управління інформаційним ресурсом України.

Отже, в останні десятиріччя світ переживає перехід від «індустріального суспільства» до «суспільства інформаційного». Відбувається кардинальна зміна способів виробництва, світогляду людей, міждержавних відносин. Рівень розвитку інформаційного простору суспільства вирішальним чином впливає на економіку, обороноздатність і політику. Від цього рівня в значній мірі залежить поведінка людей, формування громадсько-політичних рухів і соціальної стабільності. Цілями інформатизації в усьому світі і, в тому числі, в Україні є найбільш повне задоволення інформаційних потреб суспільства в усіх сферах діяльності, поліпшення умов життя населення, підвищення ефективності суспільного виробництва, сприяння стабілізації соціально-політичних відносин у державі на основі впровадження засобів обчислювальної техніки і телекомунікацій.

Над проблематикою структурної перебудови економіки України в умовах глобалізації та інформатизації працювали такі відомі вчені, як Д. Богиня та Г. Волинський (абстрагували такі аспекти глобалізації, як «вестернізація», формування міжнародного (західного) стандарту життя і поширення системи цінностей, притаманної найбільш розвинутим і багатим країнам), О. Богульський (розглянув механізми розв'язання економічних суперечностей в перехідній економіці), Г. Рожкова (дослідив реструктуризацію економіки України в умовах трансформаційних процесів сучасного світу) [1, с. 19].

Глобальний виклик нашого часу полягає в переході від індустріальної стадії до постіндустріальної, тобто інтелектуально-інформаційної. Перехід до інтелектуально-інформаційної стадії розвитку держави передбачає прискорене зростання не тільки індустрії інтелектуально-комп'ютерних технологій і комунікацій, але й галузей, які забезпечують удосконалення і зростання людського капіталу. Процес переходу до інтелектуально-інформаційної стадії передбачає зміну в структурі інвестицій, адже збільшується питома вага капіталовкладень у галузі удосконалення і зростання людського капіталу, тобто освіти та охорони здоров'я за рахунок зменшення капіталовкладень у сферу традиційного матеріального виробництва.

У цьому контексті стали необхідні зміни визначені Конституцією України та пов'язані з умовами глобалізації, що виявилось в нинішній ситуації політичної кризи, яка яскраво висвітлює як наявні можливості для розвитку, так і труднощі на шляху їхнього збагачення. Така ситуація є показником і визначником соціально-політичної гармонізації (рівня, тональності, толерантності) взаємозв'язків, взаємин органів державної влади та опозиційних політичних сил, соціальних груп і національних меншостей,

перспектив їхнього розвитку. З одного боку, на рівні органів державної влади існує відоме розуміння тієї ролі, що грають інформація та інформаційно-комунікаційні технології, Інтернет, ЗМІ у всіх сферах життєдіяльності особистості – груп людей – суспільства – держави, його національних меншостей: праві, політиці, економіці, науці, культурі, військовій справі, контролі та керуванні суспільними конфліктами. З іншого боку, на практиці існують серйозні проблеми, що стоять перед державою і вимагають свого оптимального рішення, у значній мірі пов'язаного з розумінням і вірним врахуванням умов глобалізації.

Одна з них – слабе задоволення інформаційних потреб різного рівня пріоритетності та складності особистості. Зауважимо, що той, хто володіє інформацією – володіє світом, а отже й перспективами розвитку. Тому, наприклад, у США, які претендують на роль світового лідера, сьогодні більше 42% населення користується мережею Інтернет.

Фактично важко виявити ефективне керування процесом збору, обробки, використання та поширення інформації, відсутній концептуальний план формування національного «електронного уряду». Роботи зі створення «електронного уряду» у розвинених країнах, у першу чергу в США та Великобританії, вже проводяться. Крім того, один з перших таких урядів створюється в Арабських Еміратах. На шляху до вирішення цього питання інші країни. Як помітив у своїй доповіді на Global Internet Summit 2014 «Держава й Інтернет» мер міста Тайбея (Тайвань), Інтернет – це той ресурс, що доступний всім жителям, незалежно від раси, соціального стану, віку та статі. Мер Тайбея вважає, що на місцевому рівні інформаційні технології стануть однією з оптимальних можливостей у справі поширення рівності й демократії, поліпшення якості життя всіх людей, що проживають у місті. Для України мова йде скоріше про розширення ринку Інтернет-послуг і на їхній основі збагачення можливостей власної країни в умовах глобалізації.

В стратегічному вирішенні настільки важливого завдання головна перешкода – відсутність розрахованої на перспективу, державної політики інформатизації країни. Конкретно це проявляється в наступному: не здійснений системний аналіз потреб різних категорій користувачів, в сучасних засобах інформатизації в умовах глобалізації інформаційних потоків; відсутні достовірні відомості про обсяг та якість сформованого інформаційного ресурсу і ступеня задоволення інформаційних всього населення України; не виправдано сповільнилася робота над виробленням та прийняттям законодавчим органом концепції інформаційної політики, що повинна відбивати специфіку потреб країни як важливій умові становлення політичних націй, що відповідає високим цивілізаційним стандартам; перспектива створення «електронного уряду» в умовах глобалізації інформаційних потоків не знайшла наукового та політико-державного осмислення і вирішення. Не конституційований, зокрема,

план-програма розвитку національного інформаційного ресурсу, покликаного розширювати можливості розвитку країни в умовах глобалізації.

Держава не має всіх потрібних фінансових та кадрових ресурсів для забезпечення швидкого переходу до створення інформаційного суспільства. Цей процес вимагає пошуку альтернативних шляхів становлення інформаційного суспільства в умовах глобалізації, аналізу його плюсів та мінусів, ризиків та відповідних ресурсів, визначення пріоритетів для використання ресурсів, тобто вироблення організаційної політики побудови інформаційного суспільства.

У зв'язку з чим Україна має знайти відповіді на такі запитання: як стимулювати розвиток нових технологій у країні; як визначити пріоритетні напрямки створення ресурсів модернізації та забезпечити їх ефективно та результативно використання та яку потрібно мати систему управління і організації робіт.

Від того, наскільки державна політика інформатизації дозволяє використати нові можливості національної та світової мережі, багато в чому визначається й наше майбутнє.

Отже, в умовах глобалізації та поширення інформаційно забезпечених інфраструктур фінансові кризи або політичні конфлікти майже миттєво стають світовими. Тим часом одні країни вже створили механізми протидії цим негативним впливам, а інші стають їхніми жертвами. Дуже велика небезпека виникає в «перехідній зоні» становлення механізмів інформаційного суспільства, коли країна, втягнута до глобалізаційного процесу, не виробила механізмів захисту. Україна щойно почала виробляти спроможність бути самостійним учасником світових процесів глобалізації та інформатизації. Тому потрібно проводити додаткову аналітичну роботу для виконання другої вимоги «Основ створення інформаційного суспільства» – пристосування до потреб інформаційного суспільства, які визначено як умову вступу до ЄС.

Інформація належить до національних проблем, тому одним із понять інформації є поняття єдиного інформаційного простору. Інформація функціонує в єдиному інформаційному просторі, який характеризується такими показниками: – «територія розповсюдження інформації за допомогою компонентів міжнародних та національних систем зв'язку; – інфраструктура, тобто технологічні засоби і можливості зберігання, обробки і розповсюдження інформації по вертикалі і горизонталі; – наявність національної комунікаційної політики, як комплексу принципів і норм, що регулюють функціонування та використання інформації; – наявність міжнародних угод у галузі комунікацій, що базуються на розумінні міжнародної ролі інформаційних процесів (ці міжнародні угоди складають окрему галузь міжнародного права – інформаційного права, яка зараз проходить фазу становлення і кодифікації норм, становлення інститутів, що контролюють виконання цих норм);

можливості доступу до інформації для громадськості та участь міжнародного співтовариства у загальній системі зв'язку» [2, с. 120].

Кожна країна своїм законодавством визначає кордони своєї території, зокрема, кордони своєї інформаційної території. Звичайно термін «інформаційна територія держави» – це дещо умовний термін, тому що держава не в силах припинити прийом інформації, що передається через численні канали штучних супутників Землі її громадянами. Вона може лише контролювати транслявання цих каналів на своїй території. Але за прийнятою конвенцією «Про використання сигналів, що передаються через штучні супутники Землі», країна має заплатити за право транслявання таких каналів, при порушенні цієї умови на країну накладаються штрафні санкції до кількох мільярдів доларів.

Міжнародний інформаційний простір визначається конституційними нормами окремих держав, міжнародними угодами та технічним забезпеченням процесу інформації. Він складається із державних (національних) інформаційних просторів, регіональних просторів а також просторів окремих територій.

На сьогодні окремі регіони і країни визначають квоти на присутність у своєму інформаційному просторі транснаціональних монополій, інших держав та приватних осіб. Наприклад, «Європейське співтовариство визначило таке співвідношення: 14% відводиться для вищезгаданих суб'єктів неєвропейського походження, 86% – для європейських суб'єктів. Окремі країни, наприклад, Франція (яка проводить політику збереження франкофонії), виробляють спеціальне законодавство на присутність в своєму інформаційному просторі іншомовних (в даному випадку англомовних) представників» [2, с. 132].

Суттєвий прогрес і поширення інформаційних технологій, глобальний характер систем масової комунікації призвели до утворення глобального інформаційного простору, який змушує спільноту, кожну державу швидко орієнтуватися та адаптуватися у сучасному інформаційному середовищі.

В Хартії про Глобальне інформаційне співтовариство, що була прийнята на саміті Великої сімки в Окінаві, зазначається, що «країни, які не в змозі забезпечувати оновлення інформаційних технологій, не матимуть можливостей бути повноправними учасниками інформаційного суспільства та світових економічних процесів» [2, с. 9–12].

Крім того, вартим уваги є дотримання прав людини у ході забезпечення інформаційного захисту прав інтелектуальної власності. Процес створення нових результатів або удосконалення вже відомих тісно пов'язаний із творчістю. Суб'єктом творчої діяльності може бути тільки людина.

Творчість – один з найбільш кваліфікованих видів людської праці, що ґрунтується на розумовій (інтелектуальній) діяльності індивіда. Творча праця є матеріальною основою виникнення об'єктів інтелектуальної, в тому числі промислової власності, авторства на них та інших патентних прав творців

технічних розробок. Сказане доцільне і для ситуації, коли з огляду на об'єктивні історичні та соціально-економічні причини одного лише факту створення винаходу, корисної моделі чи промислового зразка недостатньо для визнання їх охороноздатності, а суб'єктивного права авторства – таким, що виникло, і належить творцеві нововведення.

Технічна творчість має свої цілі і результати та спрямована на задоволення відповідних суспільних потреб. Причина завжди породжує наслідок, але це твердження не можна абсолютизувати, оскільки такий процес може здійснитися лише в разі, якщо для цього є необхідні умови. За їх відсутності наслідок не настає, хоча причина наявна.

Причини, що віддаляють застосування знань у сфері науково-технічного прогресу від моменту їх отримання досить різні. Це не лише відсталість людської думки, але й умови історичного розвитку народів, політичні, фінансово-економічні, побутові і, врешті, правові чинники, які відволікають людей від правильного вибору та оцінки важливості тих чи інших питань життя і пізнання.

Серед причин, що перешкоджають активізації творчої ініціативи громадян, мабуть, особливо значущі фінансово-економічні. Крім фінансових причин, інноваційну активність новаторів в нашій країні стримують високий ступінь ризику опинитися інтелектуально обкраденим, відсутність достатньо оснащеної науково-дослідної та дослідно-експериментальної бази, необхідної інформації, зокрема маркетингової.

Правові аспекти науково-технічної творчості часто трактуються не виправдано вузько. Численні висловлювання з цього питання можуть бути зведені до такого: а) творчість – вид діяльності людини; б) це діяльність розумова (інтелектуальна); в) вона завершується нематеріальним продуктом; г) сам процес творчості не може бути предметом правового регулювання, тому що є суто індивідуальним.

Список використаних джерел

1. Богиня Д. Структурна перебудова економіки України в умовах глобалізації та інформатизації / Д. Богиня, Г. Волинський // Економіка України. – 2012, № 7. – С. 19–28.
2. Май Манфред. Медіа-політика в інформаційному суспільстві / Пер. з нім.: В. Климченко та В. Олійник; за ред. В. Іванова. – К. : Академія Української Преси : Центр Вільної Преси, 2011. – 285 с.
3. Степанов В. Ю. Концептуальні засади формування та розвитку інформаційного суспільства: державно-управлінський аспект / В.Ю. Степанов. – Х. : С.А.М., 2010. – 415 с.

О.В. Полчанінова, Д.Ю. Тимошенко,
студентки Навчально-наукового інституту права
Університету державної фіскальної служби України
Н.Б. Новицька,
кандидат юридичних наук,
професор кафедри цивільного права та процесу
Університету державної фіскальної служби України

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ НОРМАТИВНОГО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ КОМЕРЦІЙНОГО НАЙМЕНУВАННЯ

Станом на сьогодні, в умовах технічного прогресу та економічного розвитку нашої держави відбувається посилення конкуренції на ринку товарів і послуг, яка пронизує усі сфери суспільства. Тому досить актуальною є необхідність забезпечення належної індивідуалізації професійних учасників у цій сфері. До засобів індивідуалізації відносяться: комерційне (фірмове) найменування, географічні зазначення, торгові марки.

Комерційне найменування є досить важливим елементом для суб'єктів підприємницької діяльності, оскільки його вирішальна роль полягає в створенні для вказаних суб'єктів їхньої ділової репутації та в забезпеченні відповідного рівня конкурентоспроможності.

Дослідженню правової природи та характерних особливостей засобів індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг присвячували свої праці видатні науковці, серед яких: Є.О. Харитонов, І. Кожарська, Ю.Л. Бошицький, А.О. Кодинець, С.А. Горленко, М.В. Паладій, Ю.М. Капиця, В.Ю. Бузанов, Т. Шевелева, В.В. Голофаєв, Д.А. Белова, О.О. Козлова, О. Дорошенко, В.А. Удинцев, Г.Ф. Шершеневич, Є. Н. Данилова, В.Ю. Бузанов.

Нині, значною проблемою, яка викликає низку труднощів в сфері охорони і захисту комерційного найменування є відсутність чіткої регламентації цього поняття в чинному законодавстві України. Також безліч суперечностей зумовлено різним тлумаченням та застосуванням термінів для позначення одного і того ж об'єкту.

Так, наприклад, Святоцький О. Д. визначає комерційне (фірмове найменування) як позначення, що відноситься до розпізнавальних знаків, і служить для розпізнавання підприємства, виділення його серед інших. Щукіна К. О. пропонувала визначати комерційне найменування як назву будь-якого підприємства, установи чи організації, що має статус юридичної особи [1].

Калятін В. О. пропонує під комерційним найменуванням розуміти позначення юридичної особи, що дозволяє відрізнити її від інших учасників економічного обігу, ідентифікувати його [2, с. 331].

М.Б. Данілов стверджує, що комерційне найменування це загальновідомий знак (торговельна марка), який використовується для маркування продукції та назви бізнесу. До комерційних найменувань автор відносить і формений одяг співробітників, стиль комерційних приміщень тощо [3].

Ми вважаємо, що поняття загальновідомої торговельної марки є самостійною правовою категорією, і немає ніякої потреби позначати термін «загальновідома торговельна марка» терміном «комерційне найменування».

В основному та єдиному на наш час нормативно-правовому акті в сфері регулювання відносин, що виникають з приводу комерційних найменувань, Цивільному кодексі України (далі ЦК) відсутнє чітке визначення поняття такого об'єкту, щоправда встановлені критерії надання правової охорони комерційним найменуванням.

Зокрема, стаття 489 ЦК зазначає, що правова охорона надається комерційному найменуванню, якщо воно дає можливість вирізнити одну особу з-поміж інших та не вводить в оману споживачів щодо справжності її діяльності. Також, важливим моментом є те, що право інтелектуальної власності на комерційне найменування є чинним з моменту першого використання цього найменування та охороняється без обов'язкового подання заявки на нього чи його реєстрації і незалежно від того, є чи не є комерційне найменування частиною торговельної марки [4]. Правовій охороні підлягає як повне, так і скорочене комерційне найменування суб'єкта господарювання, якщо воно фактично використовується ним у господарському обігу.

Водночас, ЦК містить норму, яка надає можливість особам мати однакові комерційні найменування, якщо це не вводить в оману споживачів щодо товарів, які вони виробляють та (або) реалізують, та послуг, які ними надаються [4]. На нашу думку, таке положення може існувати в тому випадку коли особи при використанні однакових найменувань, не знаходяться у конкурентних відносинах, адже в іншому разі відповідні найменування будуть неспроможні виконувати функцію індивідуалізації.

Відповідно до ст. 23 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців» кожна юридична особа повинна мати своє найменування, яке складається з двох частин – організаційно-правової форми і назви суб'єкта господарювання [5]. Нерозкритим залишається питання включення до комерційного найменування організаційно-правової форми юридичної особи. На нашу думку, недоцільно використовувати в якості його назви посилання на організаційно-правову форму, яка в свій час сама по собі не дає можливості вирізнити особу серед інших.

Назва юридичної особи може складатися з власної назви юридичної особи, а також мати інформацію про мету діяльності, вид, спосіб утворення

та іншу інформацію згідно з вимогами до найменування окремих організаційно-правових форм юридичних осіб. Назва юридичної особи також не може посилається на організаційно-правову форму. Найменування юридичної особи не може бути однаковим з найменуванням іншої юридичної особи.

Хочемо звернути увагу, що у найменуванні юридичної особи приватного права існує пряма заборона щодо використання найменувань органів державної влади, органів місцевого самоврядування та історичних державних найменувань. До того ж у назві юридичної особи не може бути використане слово «національний», крім закладів, які набувають статусу національної установи.

Найменування юридичної особи може бути дуже оригінальним, а процес його вибору може вартувати засновнику значних інтелектуальних зусиль, однак законодавство України не відносить найменування до об'єктів інтелектуальної власності. Відносини щодо присвоєння та використання найменування юридичної особи не є предметом права інтелектуальної власності, а регулюються нормами цивільного, господарського та корпоративного законодавства.

Найменування юридичної особи досить часто збігається з її комерційним, тобто фірмовим, найменуванням, однак найменування юридичної особи та комерційне найменування мають різне функціональне призначення, а отже й різну юридичну природу. Тому, ми вважаємо, що комерційне (фірмове) найменування необхідно відрізнити від назви юридичної особи та імені особи фізичної.

Отже, з вище наведеного, можна зробити такі висновки. Питання нормативного визначення поняття комерційного найменування наразі залишається дискусійним серед сучасних науковців та спеціалістів нормотворчої діяльності. Однак, очевидним є те, що поняття «комерційного найменування юридичної особи» та «назва юридичної особи» не є тотожними. Найменування – більш широке поняття і включає в себе інші елементи (наприклад: організаційно-правова форма) і назву. Через відсутність належного правового регулювання комерційних найменувань існує чимало питань, які стають предметом дискусій серед фахівців у сфері інтелектуальної власності. В законодавстві України є певні правові норми, що регулюють лише деякі аспекти правової охорони комерційних найменувань. Але, на превеликий жаль, існує більше запитань, ніж відповідей, що в свою чергу ускладнює функціонування такого важливого інституту. Не сформульовано законодавчого визначення комерційного (фірмового) найменування, а також немає єдиного офіційного реєстру комерційних найменувань.

Ми можемо запропонували два шляхи вирішення даної проблеми. Перший – це внесення змін до Цивільного та Господарського кодексів, які б

усунули протиріччя між кодексами щодо правового регулювання комерційних найменувань. Другий – це прийняття спеціального закону, який би вирішив наведені вище проблемні аспекти щодо визначення поняття комерційного найменування та його особливостей.

Список використаних джерел

1. Структура комерційного найменування. Святоцький О. Д. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2015. № 3.
2. Інтелектуальна власність (Виключні права). Калятін В. О. Москва: Изд-во НОРМА. 2011. С. 480.
3. Найменування юридичної особи і комерційне найменування: проблема співвідношення, регулювання і захисту. Правова охорона комерційних позначень в Україні: проблеми теорії і практики Данілов М. Б. Київ. 2014.
4. Закон України: Цивільний кодекс України редакція від 28.11.2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15/paran161> (дата звернення 28.11.2019)
5. Закон України: Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців від 15 травня 2003 р. *Відомості Верховної Ради України*. № 31–32. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/755-iv> (дата звернення 28.11.19)

В.В. Шпілярович,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального права
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗАХОДІВ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ХАРАКТЕРУ, ВІДМІННИХ ВІД ПОКАРАННЯ, ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ 1960 РОКУ

Кримінальний кодекс УРСР 1960 року (далі – КК УРСР 1960 року) у ч. 2 ст. 1, що визначала його завдання, не передбачав жодних інших заходів кримінально-правового характеру, окрім покарання [1]. Однак, незважаючи на це, існувало чимало примусових заходів, які не належали до системи покарання. Так, найбільш детально у КК УРСР 1960 року були представлені примусові заходи медичного характеру, примусові заходи виховного характеру та призначення громадського вихователя, які містилися в одній Главі, зокрема Главі III, незважаючи на те, що вони суттєво відрізнялися один від одного за своєю правовою природою, підставами і цілями застосування. Зокрема, примусове психіатричне лікування могло здійснюватися у психіатричних лікарнях загального і спеціального типів залежно від характеру психічного захворювання, небезпечності особи для суспільства і тяжкості вчинених суспільно небезпечних діянь. До осіб, які після вчинення злочину захворіли на психічне захворювання, за рішенням

суду згідно ч. 1 ст. 13 КК УРСР 1960 року могли застосовуватися такі види примусових заходів медичного характеру, як [1]:

- 1) направлення до психіатричної лікарні загального типу;
- 2) направлення до психіатричної лікарні спеціального типу;
- 3) передача на піклування родичам або опікунам з обов'язковим лікарським наглядом.

Як критерій для диференціації примусових заходів медичного характеру виступав ступінь суспільної небезпечності психічно хворого.

Проте Указом Президії Верховної Ради УРСР від 10 лютого 1988 року № 5397–XI «Про внесення змін і доповнень до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів Української РСР» [2] система цих заходів була змінена, а саме до них почали включати:

- а) направлення до психіатричної лікарні зі звичайним наглядом;
- б) направлення до психіатричної лікарні з посиленням наглядом;
- в) направлення до психіатричної лікарні з суворим наглядом.

Тобто внесені зміни диференціювали види лікувальних закладів, а передача на піклування родичам або опікунам з обов'язковим лікарським наглядом не розглядалася вже як різновид примусових заходів медичного характеру.

У ст. 12 Основних засад кримінального законодавства Союзу і союзних республік 1991 року, які з певних причин так і не набули чинності, вже не було положень про психічний стан особи після вчинення нею злочину. Більше того, у ст. 15 цих же Основних засад уперше в історії розвитку радянського кримінального законодавства було формалізовано поняття обмеженої осудності, яке сьогодні практично без змін використане законодавцем у ст. 20 чинного КК України [3].

Що стосується примусових заходів виховного характеру, то КК 1960 року передбачав, що суд міг застосувати відповідні заходи до неповнолітнього, який вчинив злочин невеликої тяжкості, у випадку, коли визнає, що його виправлення можливо без застосування покарання (ч. 3 ст. 10 КК). Зокрема, до таких заходів згідно ст. 11 зазначеного вище Кодексу належали [1]:

- 1) передача винного під нагляд родичів чи осіб, які їх замінюють;
- 2) передача винного під нагляд громадської організації, трудового колективу чи окремим громадянам за їх згодою;
- 3) направлення винного у спеціальну навчально-виховну або лікувально-виховну установу для дітей і підлітків.

Суд мав право також у порядку, передбаченому Положенням про громадських вихователів неповнолітніх, затвердженим Указом Президії Верховної Ради УРСР від 26 серпня 1967 року № 284–VII [4], визнати за необхідне призначити неповнолітньому громадського вихователя.

У зв'язку з прийняттям нового кримінального та кримінально-

процесуального законодавства у 1961 року Указом Президії Верховної Ради УРСР від 30 грудня 1961 року № 283–VII «Про затвердження Положення про комісії у справах неповнолітніх Української РСР» [5] було відновлено діяльність комісій у справах неповнолітніх, статус яких суттєво відрізнявся від статусу аналогічних комісій, що діяли раніше. Так, відповідно до ст. 1 вказаного Положення, комісії у справах неповнолітніх були основною координаційною ланкою у системі державних органів та організацій громадськості, що займалися виховною і профілактичною роботою серед неповнолітніх, які вчинили суспільно небезпечне діяння у віці, з якого не може наставати кримінальна відповідальність, або якщо вони були звільнені від кримінальної відповідальності у зв'язку із застосуванням до них саме примусових заходів виховного характеру на стадії досудового слідства [5].

Після проголошення Україною своєї незалежності законодавець переглянув окремі положення кримінального та кримінально-процесуального законодавства, які не відповідали загальним тенденціям гуманізації та демократизації суспільства, і як наслідок – 23 грудня 1993 року законом України «Про внесення змін і доповнень до Кримінального і Кримінально-процесуального кодексів України та до Положення про комісії у справах неповнолітніх Української РСР» № 3787–XII [6] були внесені зміни до КК 1960 року, яким, зокрема, передбачалось, що з того часу тільки суд був наділений правом направляти неповнолітніх, які вчинили суспільно небезпечне діяння незалежно від свого віку, до спеціальної навчально-виховної чи лікувально-виховної установи для дітей і підлітків. Попри це, строк фактичної їх ізоляції не визначався, а неповнолітній звільнявся або після досягнення відповідного віку, або після фіксації факту його виправлення.

Кримінальному законодавству УРСР 1960 року були відомі також такі інститути, як «умовне засудження» та «відстрочка виконання покарання», які зазнавали постійних змін у редакції кримінально-правових норм. Зокрема, у перші роки радянської влади для застосування умовного засудження достатньою була наявність трьох підстав:

- а) вчинення злочину вперше;
- б) збіг тяжких особистих обставин;
- в) певний ступінь суспільної небезпеки, який не вимагає ізоляції від суспільства.

Таким чином, аналізуючи положення КК УРСР 1960 року, слід констатувати, що в той час домінуючим і найбільш ефективними заходами кримінально-правового впливу на осіб, які вчинили суспільно небезпечне діяння, вважалися заходи покарання. Це, перш за все, було обумовлено тим, що Україна тривалий час була позбавлена самостійності у питаннях створення національного законодавства та реалізації власної кримінально-правової політики.

Список використаних джерел

1. Уголовный кодекс УССР : Закон УССР от 28 декабря 1960 года № 2001–05. *Ведомости Верховного Совета УССР (ВВС)*. 1961. № 2. Ст. 14.
2. Про внесення змін і доповнень до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів Української РСР : Указ Президії Верховної Ради Української РСР від 10 лютого 1988 року № 5397–XI. *Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР)*. 1988. № 8. Ст. 212.
3. Основы уголовного законодательства Союза ССР и республик. *Вестник Верховного Суда СССР*. 1991. № 11. С. 27–43.
4. Про затвердження Положення про громадських вихователів неповнолітніх : Указ Президії Верховної Ради Української РСР від 26 серпня 1967 року № 284–VII. *Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР)*. 1967. № 34. ст. 243.
5. Про затвердження Положення про комісії у справах неповнолітніх Української РСР : Указ Президії Верховної Ради Української РСР від 30 грудня 1961 року № 283–VII. *Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР)*. 1962. № 3. Ст. 51.
6. Про внесення змін і доповнень до Кримінального і Кримінально-процесуального кодексів України та до Положення про комісії у справах неповнолітніх Української РСР : Закон України від 23 грудня 1993 року № 3787–XII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1994. № 11. Ст. 48.

БІОЛОГІЯ

Д.О. Власенко,

здобувач вищої освіти освітнього ступеня «магістр»
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

науковий керівник: **О.М. Хоменко,**

кандидат біологічних наук, доцент кафедри біохімії та фізіології
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

І.А. Кленіна,

кандидат біологічних наук, завідувач науково-дослідного сектору
ДУ «Інститут гастроентерології НАМНУ»

А.І. Руденко,

кандидат біологічних наук, старший науковий співробітник
науково-дослідного сектору ДУ «Інститут гастроентерології НАМНУ»

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ ПІДШЛУНКОВОЇ ЗАЛОЗИ ПРИ РІЗНИХ МОДЕЛЯХ ХРОНІЧНОГО ПАНКРЕАТИТУ У ЩУРІВ

В останні десятиліття хронічний панкреатит (ХП) займає одне з провідних місць серед гастроентерологічних патологій [5, с. 1]. Основні патогенетичні ланки даного захворювання на сьогодні практично розшифровані, але щодо ефективних засобів повернення підшлункової залози до нормального функціонування, то багато питань залишаються не вирішеними. При проведенні експериментальних досліджень для моделювання ХП використовують як класичні, так і новітні моделі [4, с. 1].

Мета роботи - порівняти функціональні зміни підшлункової залози при моделюванні хронічного панкреатиту лігуванням панкреатичної протоки та пригніченням продукції оксиду азоту в організмі щурів.

Дослідження проведені на базі науково-дослідного сектора ДУ «Інститут гастроентерології НАМН України» та на кафедрі біохімії та фізіології ДНУ ім. О. Гончара.

Лабораторні щури лінії Вістар (n=54) масою 180 – 230 гр були поділені на групи: контрольна (n=18), що знаходилась на стандартному раціоні віварію; I група (n=18) – тварини, яким після лапаротомії проводили оклюзію панкреатичної протоки лігатурою «Prolene» 6.0, що не розсмоктується; II групи (n=18) – щури, яким внутрішньочеревно вводили L – NNA – блокатор NOs (виробництва «Sigma – Aldrich», USA) в дозуванні 40

мг/кг ваги тіла. Тваринам контрольної групи вводили внутрішньочеревно 0,9% розчин NaCl протягом усього експерименту.

Дослідження проводили, дотримуючись нормативів Конвенції з біоетики Ради Європи 1997 р., Європейської конвенції про захист хребетних тварин, які використовуються для експериментальних та інших наукових цілей, загальних етичних принципів експериментів на тваринах, ухвалених Першим національним конгресом України з біоетики (2001р.), інших міжнародних угод та національного законодавства у цій галузі.

Після виведення тварин з експерименту (на 6-ту, 12-ту та 30-ту добу по 6 щурів кожної групи) проводили забір крові для визначення активності α -амілази і трипсину, а також концентрації оксипроліну білково зв'язаного (ОПб/зв) [2, с. 2; 3 с. 49; 6, с. 7].

Статистичну обробку результатів досліджень здійснювали методами варіаційної статистики, реалізованими стандартним пакетом прикладних програм SPSS for Windows 10.0 [1, с. 239].

Встановлено, що рівень α -амілази у крові щурів на 6 – ту добу вірогідно підвищився за обох умов моделювання ХП: з $96,0 \pm 20,3$ мг/с $\times$ л до $190,8 \pm 23,7$ мг/с $\times$ л ($p < 0,05$) у тварин I групи та до $311,3 \pm 37,4$ мг/с $\times$ л ($p < 0,001$) у II групи. На 12 – ту добу рівень даного показника у щурів I групи мав лише тенденцію до збільшення, тоді як у II групі був вірогідно більшим за контрольні показники, становлячи $205,5 \pm 31,5$ мг/с $\times$ л ($p < 0,05$). На 30 – ту добу проведення дослідження у тварин обох дослідних груп вірогідних змін даного показника по відношенню до контролю виявлено не було.

Рівень трипсину на 6-ту добу вірогідно підвищився за обох умов моделювання ХП: майже у 5 разів ($p < 0,001$) у I групі (від $4,2 \pm 0,9$ мкмоль/мл $\times$ хв до $19,4 \pm 0,7$ мкмоль/мл $\times$ хв) та вдвічі у II групі. На 12 – ту добу вірогідне збільшення рівня трипсину порівняно з контролем відбулось лише у I групі (до $17,2 \pm 1,6$ мкмоль/мл $\times$ хв, $p < 0,001$). На 30 – ту добу дослідження у щурів I групи рівень трипсину залишався підвищеним за контроль ($11,6 \pm 0,7$ мкмоль/мл $\times$ хв, $p < 0,001$), тоді як у II групі наближався до контрольних величин.

Зміни ОПб/зв у крові досліджуваних тварин у різні строки моделювання ХП були наступними: на 30 – ту добу вірогідне підвищення простежувалось в обох групах - з $178,7 \pm 26,4$ мкмоль/л до $230,8 \pm 8,8$ мкмоль/л ($p < 0,01$) у I групі та до $215,2 \pm 22,0$ мкмоль/л ($p < 0,05$) у II-ій.

Таким чином, динаміка α -амілази у крові щурів досліджуваних груп свідчить про більш тяжку форму патології у тварин при застосуванні блокатора NO-синтази, тоді як при оклюзії панкреатичної протоки відбувається включення захисних адаптаційно – компенсаторних механізмів, спрямованих проти пошкодження підшлункової залози. Короткотривале лігування протоки призводить до вдвічі потужнішої ферментативної активності підшлункової залози порівняно із введенням

блокатору NO, з послідувачим розвитком недостатності її функцій, пов'язаної, ймовірно, з порушенням рівноваги в системі трипсин—альфа-1-антитрипсин. Зі збільшенням строку моделювання патології, незважаючи на модель, яка застосовується, посилюється анаболізм сполучної тканини. Гістологічне підґрунтя встановлених змін потребує подальшого вивчення.

Список використаних джерел

1. Зайцев, В., Лифляндский, В., Маринкин, В. (2006). Прикладная медицинская статистика.
2. Клименко, А., Руденко, А., Хоменко, О. (2014). Зміни ферментативної активності підшлункової залози в умовах надлишку NO в організмі щурів.
3. Макаруч, В. Особливості розподілу нейроспецифічних білків центральної та периферичної нервової системи при експериментальному хронічному панкреатиті: дис. на здобуття наук. ступеня канд. біол наук : спец. 03.00.04. Дніпропетровськ, 2015. 168 с.
4. Руденко, А., Гайдар, Ю., Челкан, В., Опихайло, М. (2011). Спосіб моделювання панкреатиту в експерименті.
5. Русин, В., Сірчак, Є., Курчак, Н. (2013). Уміст вільних амінокислот сироватки крові у хворих із хронічним панкреатитом.
6. Ткач, С. (2013). Практические подходы к диагностике хронического панкреатита.

Д. Муцараєва, І. Дукова,

студенти хіміко-біологічного факультету

Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького

науковий керівник: **А.С. Федорко,**

асистент кафедри органічної і біологічної хімії

Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького

СИСТЕМА АНТИОКСИДАНТНОГО ЗАХИСТУ В ТКАНИНАХ СЕРЦЯ ГУСЕЙ В УМОВАХ ГІПО- ГІПЕРОКСІЇ

У підтримці гомеостазу на всіх етапах онтогенезу птиці важлива роль належить системі антиоксидантного захисту (АОЗ). Вона забезпечує інактивацію продуктів пероксидного окиснення ліпідів (ПОЛ), запобігає їхньому накопиченню у тканинах та сприяє відновленню окиснених сполук [1].

Для інкубації відбирали яйця гусей породи «Велика біла» з середньою масою ($150,52 \pm 7,53$) г. Дослідження системи АОЗ в ембріогенезі проводили у фізіологічно обґрунтовані терміни: 22 доби – перехід з білкового типу живлення до жовткового, 28 діб – перенесення ембріонів на виведення. У постнатальному періоді дослідження обмежувались 14-добовим віком (період постнатальної адаптації) [2]. Об'єктом дослідження були міокард. Активність антиоксидантних ферментів визначали за

відомими методиками: СОД-активності (КФ 1.15.1.1.) [3], КАТ-активності (КФ 1.11.1.6.) [5], ГПО-активності (КФ 1.11.1.9.) [4].

Інтенсивність ПОЛ у тканинах пташенят оцінювали за вмістом продуктів пероксидації, які реагують із 2-тіобарбітуровою кислотою – ТБК-активних продуктів [6]. Визначення цих продуктів проводили в гомогенатах тканин (ТБКАП вих) та за ініціації Fe^{2+} ПОЛ (ТБКАП інк). Для інтегральної оцінки стану системи АОЗ застосовано коефіцієнт антиоксидантної активності ($K_{\text{АОА}}$), який розраховували як відношення вихідного ПОЛ (без ініціації Fe^{2+}) до індукованого Fe^{2+} ПОЛ, оскільки в гомогенатах тканин міститься не тільки субстрат пероксидації, а й компоненти АОЗ, здатні гальмувати пероксидацію ліпідів [6].

Найвищий вміст ТБКАП спостерігався у 15 добових ембріонів, на тлі переходу від білкового до жовткового типу живлення ембріонів відбувалось зниження вмісту вторинних продуктів ПОЛ в тканинах серця у 2,7 рази, а також зниження показника $K_{\text{АОА}}$ – 1,2 рази.

Таблиця 1. Показники системи АОЗ міокарду

Вік, доба	Вміст ТБКАП ісх нМоль/г	Вміст ТБКАП інк нМоль/г	Вміст $K_{\text{АОА}}$	Активність антиоксидантних ферментів		
				КАТ, нкат/г	ГПО, мМоль/(хв.*г)	СОД, ум. од./ (хв.*г)
-15	17,05±0,86	85,26±0,86	0,20±0,011	12,00±0,00	13,14±4,36	11,34±0,55
-8	6,09±0,00	36,54±0,00	0,17±0,000	50,06±3,14	63,52±37,06	14,08±0,84
-2	6,50±0,99	40,60±2,49	0,16±0,031	36,67±2,87	10,34±2,78	16,22±0,67
0	2,84±0,50	6,90±0,50	0,41±0,059	31,78±2,66	3,69±3,18	8,02±0,69
7	12,18±0,86	38,16±0,90	0,32±0,016	45,00±0,00	25,84±16,05	9,14±0,30
14	6,90±0,50	42,22±0,50	0,16±0,010	47,89±2,08	13,42±7,41	12,55±1,09
X	8,59	41,61	0,24	37,23	21,66	11,89
$V\sigma$, %	0,11	0,02	3,91	1,94	21,94	2,18

У зазначений період в тканинах міокарду спостерігали значне підвищення антиоксидантних ферментів, а саме: КАТ-активність на 76,0 % та ГПО-активність – 79,3%.

Після наклеювання шкаралупи ембріонами в тканинах міокарду спостерігалось зниження вмісту ТБКАП у 2,3 рази. В продовж п'ятого тижня потужність системи антиоксидантного захисту (АОЗ) досягла максимального рівня: з 28-ої доби ембріогенезу до 1-ої доби постнатального періоду $K_{\text{АОА}}$ цієї тканини зріс у 2,6 рази.

Четвертий тиждень ембріогенезу характеризувався різким спадом КАТ-активності та ГПО-активності в тканинах міокарду на 27,82% і 83,72 %. Зміни цих показників в досліджених тканинах після наклею зумовлені переходом на легеневе дихання [1].

Постнатальна адаптація гусенят упродовж двох перших тижнів життя супроводжувалась підвищенням вмісту ТБКАП у 4,2 рази. Таке збільшення вмісту ПОЛ викликано внутрішньоклітинним утворення активних форм кисню [7]. Тому з віком інтенсивність ПОЛ у серці зростає і кількість речовин, які реагують з тіобарбітуровою кислотою (ТБК-активних продуктів), у гомогенатах серця збільшується [8]. У зазначений період найбільшого вмісту набула КАТ-активність у 14-ти добових гусенят. СОД-активність залишалась на сталому рівні, а ГПО-активність на 7-ій добі зросла на 85,72%.

Пероксидне окиснення ліпідів викликає порушення клітинної мембрани і приводить к змінам цілісності та функціональним порушенням мембранних компонентів. Крім цього, кінцеві продукти ПОЛ є цитотоксичні і мутагенні, здатні модифікувати біологічно важливі молекули, такі як білки та основи ДНК, і впливати на приєднання гемоглобіну до кисню. Тому з середини ембріонального періоду відбувається генетично запрограмоване підвищення потужності системи АОЗ [9].

Список використаних джерел

1. Effects of aflatoxin b1 on lipid peroxidation and activities of antioxidant enzymes in rat organs and erythrocytes / [H. Antonyak, C. Olijnyk, N. Koval та ін.]. // Вісник Львівського університету. Серія біологічна. – 2015. – №69. – С. 41.
2. Іонов І.А. Фізіологічний статус птиці в ембріогенезі та постнатальному онтогенезі в залежності від її А-, Е- та К- вітамінної забезпеченості: автореф. дис. ... д-ра. с.-г. наук: 03.00.13. – Х. 1997. – 32 с.
3. Макаревич О.П. Определение активности супероксиддисмутазы / О.П. Макаревич, П.П. Голиков // Лаб. Дело. – 1983. – №86. – С. 24-28.
4. Гаврилова А.Р. Определение активнсоти глутатионпероксидазы в эритроцитах // А.Р. Гаврилова, Н.В. Хмара // Лаб. Дело. – 1988. – №1. – С. 721-724.
5. Корольок М.А. Определение активнсоти каталазы //М. А. Корольок, М.И. Иванова, И.Т. Майрова, В.Е. Токарев // Лаб. Дело. – 1988. – №1. – С. 18.
6. Данченко О.О. Антиоксидантний статус свійських гусеподібних за різного антропогенного навантаження. автореф. дис. докт. с.-г. наук. – К., 2010. – 44 с.
7. Li Y. Effects of lipoic acid on immune function, the antioxidant defense system, and inflammation-related genes expression of broiler chickens fed aflatoxin contaminated diets/ Ma QG, Zhao LH, Wei H// Int J Mol Sci. – 2014. – Apr 2. – 15(4).
8. Цехмістренко С.І. Вікові особливості функціонування системи антиоксидантного захисту крові страусів /С. І. Цехмістренко, В.М. Поліщук. // Укр. біохім. журн. – 2010. – №82. – С. 92.
9. Інтенсивність процесів ПОЛ у крові курчат-бройлерів на тлі вакцинації проти хвороби нюкасла та за дії вітамінів Е та С / Л.В. Романович, Б.М. Куртяк, М.С. Романович, Д.И. Мудрак. // Науковий вісник ЛНУВМБТ імені С.З. Гжицького. – 2016. – №18. – С. 200.

МАТЕМАТИКА ТА СТАТИСТИКА

Т.О. Буракова,

студентка механіко-математичного факультету
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

науковий керівник: **М.Є. Ткаченко,**

кандидат фізико-математичних наук,
доцент кафедри математичного аналізу і теорії функцій
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

УМОВИ ЄДИНОСТІ ЕЛЕМЕНТА НАЙКРАЩОГО НЕСИМЕТРИЧНОГО L_1 - НАБЛИЖЕННЯ З ВАГОЮ ДЛЯ ФУНКЦІЙ ЗІ ЗНАЧЕННЯМИ В КВ- ПРОСТОРИ

Анотація. Ця стаття включає дослідницьку роботу в області теорії наближення, а саме найкращого наближення в просторах L_1 . Та може допомогти отримати умови єдиності елемента найкращого несиметричного L_1 – наближення для функцій зі значення у КВ – просторі.

Ключові слова: КВ – простір, вага, неперервні функції, підпростори скінченної слабкої вимірності.

Нехай X – частково впорядкована множина, в якій порядок узгоджений із алгебраїчними операціями. Для не порожньої множини $E \subset X$ елемент $y \in X$ називається супремумом (інфімумом) множини E і позначається $\sup E$ ($\inf E$), якщо він задовольняє умови:

1) $x \leq y$ ($x \geq y$), $\forall x \in E$;

2) якщо елемент $z \in X$ такий, що $x \leq z$ ($x \geq z$), то $y \leq z$ ($y \geq z$).

Якщо в X для будь-яких двох елементів $x, y \in X$ існує їхній супремум $x \vee y$, то елемент $x_+ = x \vee 0$ називають додатною частиною елемента $x \in X$, елемент $x_- = (-x) \vee 0$ – його від'ємною частиною, а елемент $|x| = x_+ + x_-$ – модулем елемента x . Два елементи $x, y \in X$ називаються диз'юнктивними (позначимо $x \Delta y$), якщо $|x| \wedge |y| = 0$.

Векторний частково впорядкований простір X , в якому порядок узгоджений із алгебраїчними операціями, і для будь-яких двох елементів $x, y \in X$ існує їх супремум $x \vee y$, називається KN –лінеалом, якщо в X визначена монотонна норма, тобто з нерівності $|x| \leq |y|$ випливає нерівність $\|x\|_X \leq \|y\|_X$.

KN – лінеал, в якому довільна не порожня, обмежена зверху або знизу множина має відповідно, верхню або нижню межу, називається KN – простором ($K_\sigma N$ – простором). Якщо X – KN – лінеал і X^* – простір лінійних та неперервних у звичайному сенсі функціоналів на X , то X^* є повним у звичайному сенсі KN – простором. $K_\sigma N$ – простір, у якому норма задовольняє дві умови:

- 1) якщо $x_n \downarrow 0$, то $\|x_n\|_X \rightarrow 0$;
 - 2) якщо $x_n \uparrow +\infty$ ($x_n \geq 0$), то $\|x_n\|_X \rightarrow +\infty$;
- називається KV – простором.

Нормований простір X називають строго нормованим, якщо для довільних $x, y \in X$, що задовольняють умову $\|x + y\| = \|x\| + \|y\|$, знайдеться таке $\lambda \in R$, що $y = \lambda x$.

Нехай Q – метричний компакт, $\Sigma - \sigma$ – поле борелевських підмножин Q і μ – невід’ємна, скінчена, безатомна міра, додатна на кожній не порожній відкритій підмножині Σ . Нехай також X – строго нормований KV – простір із нормою $\|\cdot\|_X$.

Позначимо через $C(Q, X)$ простір неперервних функцій $f: Q \rightarrow X$, а через Θ – множину всіх додатних неперервних функцій θ на Q .

Для кожного $x \in Q$ та додатних чисел α, β покладемо:

$$|f(x)|_{\alpha, \beta} = \alpha f_+(x) + \beta f_-(x), \text{ де } f_\pm(x) = (\pm f(x)) \vee 0.$$

Для заданої ваги $\theta \in \Theta$ введемо для $f \in C(Q, X)$ норму:

$$\|f\|_{1, \theta; \alpha, \beta} = \int_Q \theta(x) \|f(x)\|_{X; \alpha, \beta} d\mu(x),$$

де $\|f(x)\|_{X; \alpha, \beta} = \|\alpha f_+(x) + \beta f_-(x)\|_X$, α, β – додатні числа.

Для $f \in C(Q, X)$ і $H \subset C(Q, X)$ величину:

$$E(f, H)_{1, \theta; \alpha, \beta} = \inf \{ \|f - g\|_{1, \theta; \alpha, \beta} : g \in H \}, \quad (1)$$

будемо називати найкращим (α, β) – наближенням функції f множиною H у метриці L_1 з вагою θ , а функцію із H , що реалізує точну нижню межу в рівності (1), – елементом найкращого (α, β) – наближення функції f елементами множини H у метриці L_1 з вагою θ . Множину елементів найкращого (α, β) – наближення функції f у H з вагою θ позначимо через $P_{H, \theta}^{(\alpha, \beta)}(f)$, а множину нулів функції f – через Z_f , крім того $N_f = Q \setminus Z_f$.

Означення 1.[3]

Нехай $O(Q, X)$ – множина обмежених відображень $f: Q \rightarrow X$, $\{F_k\} \subset O(Q, X)$ – деяка сукупність елементів. Елементи F_k називають слабо лінійно залежними, якщо для будь-якого ненульового функціоналу $G \in X^*$ числові функції $\langle G, F_k \rangle$ аргументу $x \in Q$ є лінійно залежними. В протилежному випадку елементи F_k називаються слабо лінійно незалежними.

Означення 2.[3]

Нехай H деякий лінійний підпростір простору $O(Q, X)$ обмежених відображень компакту Q в нормований простір X . Будемо казати, що H має слабку вимірність n , якщо:

- 1) знайдеться n елементів в H , які слабо лінійно незалежні;
- 2) довільні $n + 1$ елементи із H слабо лінійно залежні.

Нехай $\{u_i(x)\}_{i=1}^n$ – система лінійно незалежних функцій із $C(Q, R)$. Покладемо: $H_n = \{p(x) = \sum_{i=1}^n a_i u_i(x) : a_i \in X, i = 1, \dots, n\}$. H_n є підпростором слабкої вимірності n .

В [2] було доведено, що підпростір H_n є множиною існування елемента найкращого L – наближення для неперервних на метричному компактi Q функцій. Покажемо, що аналогічний факт має місце для найкращого (α, β) – наближення з вагою.

Теорема 1.

Нехай $X - KB$ – простір. Підпростір H_n простору $C(Q, X)$ є множиною існування елемента найкращого (α, β) – наближення у метриці L_1 з вагою θ для будь-якої функції $g \in C(Q, X)$.

Доведення.

Нехай $g \in C(Q, X) \setminus H_n$. Для кожного $j \in \mathbf{N}$ існує елемент $p_j(x) = \sum_{i=1}^n a_i^{(j)} u_i(x) \in H_n$ такий, що:

$$\|g - p_j\|_{1, \theta; \alpha, \beta} < E(g, H_n)_{1, \theta; \alpha, \beta} + \frac{1}{j}. \quad (2)$$

Зрозуміло, що:

$$\|p_j\|_{1, \theta; \beta, \alpha} \leq \|g - p_j\|_{1, \theta; \alpha, \beta} + \|g\|_{1, \theta; \beta, \alpha} < E(g, H_n)_{1, \theta; \alpha, \beta} + 1 + \|g\|_{1, \theta; \beta, \alpha},$$

тобто існує постійна $C \in \mathbf{R}$ така, що $\int_Q \theta(x) \|p_j(x)\|_{X; \beta, \alpha} d\mu(x) \leq C$, а отже існує і константа $C_1 \in \mathbf{R}$ така, що $\int_Q \theta(x) \|p_j(x)\|_X d\mu(x) \leq C_1$, тому для будь-якого функціоналу $G \in X^*$ з нормою $\|G\|_{X^*} = 1$ буде виконуватись:

$$\begin{aligned} \int_Q \theta(x) \left| \sum_{i=1}^n \langle G, a_i^{(j)} \rangle u_i(x) \right| d\mu(x) &= \int_Q \theta(x) \left| \langle G, \sum_{i=1}^n a_i^{(j)} u_i(x) \rangle \right| d\mu(x) = \\ &= \int_Q \theta(x) |\langle G, p_j(x) \rangle| d\mu(x) \leq \int_Q \theta(x) \|p_j(x)\|_X d\mu(x) \leq C_1, \end{aligned}$$

так як $\left\{ \sum_{i=1}^n \langle G, a_i^{(j)} \rangle \theta(x) u_i(x) \right\}_{j=1}^\infty$ – послідовність елементів скінченновимірного підпростору, а норми у таких підпросторах еквівалентні, то існує $C_2 \in \mathbf{R}_+$: $\forall j \in \mathbf{N} \max_{i=1, \dots, n} |\langle G, a_i^{(j)} \rangle| \leq C_2$. Так як X^* є повним KN -простором, то за теоремою Банаха-Штейнхауса знайдеться стала $C_3 \in \mathbf{R}_+$ така, що $\|a_i^{(j)}\|_X \leq C_3$ для всіх $i = 1, \dots, n, j \in \mathbf{N}$. За теоремою Бурбаки

[1, с.279] послідовності $\{a_i^{(j)}\}_{j=1}^{\infty}, i = 1, \dots, n$ - слабо компактні. Зокрема знайдеться $j_k \rightarrow \infty, k \rightarrow \infty$ така, що $\forall i = 1, \dots, n$ послідовність $\{a_i^{(j_k)}\}_{k=1}^{\infty}$ слабо збігається до елемента a_i^0 з X . Існує послідовність елементів $p_{jk}(x) = \sum_{i=1}^n a_i^{(j_k)} u_i(x)$, яка є слабо збіжною $\forall x \in Q$ до елемента $p_0(x) = \sum_{i=1}^n a_i^{(0)} u_i(x)$ із H_n при $k \rightarrow \infty$. Так як, $\forall x \in Q$ $(g(x) - p_{jk}(x))_{\pm}$ слабо збігаються до $(g(x) - p_0(x))_{\pm}$, то й $|g(x) - p_{jk}(x)|_{\alpha, \beta}$ слабо збігається до $|g(x) - p_0(x)|_{\alpha, \beta} \forall x \in Q$. Тоді за властивістю слабо збіжних послідовностей:

$$\lim_{k \rightarrow \infty} \|g(x) - p_{jk}(x)\|_{X; \alpha, \beta} \geq \|g(x) - p_0(x)\|_{X; \alpha, \beta}, \forall x \in Q, (3)$$

причому нижня границя існує і скінчена. Послідовність функціоналів $\{\varphi_n(x) == \theta(x) \inf_{k \geq n} \|g(x) - p_{jk}(x)\|_{X; \alpha, \beta}\}$ не спадає.

Оскільки множина $\{x: \varphi_n(x) > C\} = \{x: \theta(x) \inf_{k \geq n} \|g(x) - p_{jk}(x)\|_{X; \alpha, \beta} > C\} = \bigcap_{k \geq n} \{x: \theta(x) \|g(x) - p_{jk}(x)\|_{X; \alpha, \beta} > C\}$ - вимірна, як перетин зліченної кількості вимірних множин, то функції $\varphi_n(x)$ вимірні і обмежені на метричному компактi Q , тому вони інтегровані, і інтеграли обмежені у сукупності $\forall k \geq n$.

$$\begin{aligned} \int_Q \varphi_n(x) d\mu(x) &= \int_Q \theta(x) \inf_{k \geq n} \|g(x) - p_{jk}(x)\|_{X; \alpha, \beta} d\mu(x) \leq \\ &\leq \int_Q \theta(x) \|g(x) - p_{jk}(x)\|_{X; \alpha, \beta} d\mu(x) = \|g - p_{jk}\|_{1, \theta; \alpha, \beta} < E(g, H_n)_{1, \theta; \alpha, \beta} + 1. \end{aligned}$$

За теоремою Леві [4, с.303] про граничний перехід під знаком інтегралу, майже всюди на Q існує скінчена границя послідовності $\varphi_n(x)$: $\lim_{n \rightarrow \infty} \varphi_n(x) = \varphi(x)$,

$$\lim_{n \rightarrow \infty} \int_Q \varphi_n(x) d\mu(x) = \int_Q \lim_{n \rightarrow \infty} \varphi_n(x) d\mu(x)$$

$$\text{Отримуємо: } \int_Q \lim_{k \rightarrow \infty} \theta(x) \|g(x) - p_{jk}(x)\|_{X; \alpha, \beta} d\mu(x) =$$

$$= \int_Q \lim_{n \rightarrow \infty} \inf_{k \geq n} \theta(x) \|g(x) - p_{jk}(x)\|_{X; \alpha, \beta} d\mu(x) =$$

$$= \int_Q \lim_{n \rightarrow \infty} \varphi_n(x) d\mu(x) \leq \lim_{n \rightarrow \infty} \inf_{k \geq n} \int_Q \theta(x) \|g(x) - p_{jk}(x)\|_{X; \alpha, \beta} d\mu(x) =$$

$$= \lim_{k \rightarrow \infty} \int_Q \theta(x) \|g(x) - p_{jk}(x)\|_{X; \alpha, \beta} d\mu(x)$$

тоді за (3):

$$\begin{aligned} \lim_{k \rightarrow \infty} \|g(x) - p_{jk}(x)\|_{1, \theta; \alpha, \beta} &= \lim_{k \rightarrow \infty} \int_Q \theta(x) \|g(x) - p_{jk}(x)\|_{X; \alpha, \beta} d\mu(x) \geq \\ &\geq \int_Q \lim_{k \rightarrow \infty} \theta(x) \|g(x) - p_{jk}(x)\|_{X; \alpha, \beta} d\mu(x) = \\ &= \int_Q \theta(x) \lim_{k \rightarrow \infty} \|g(x) - p_{jk}(x)\|_{X; \alpha, \beta} d\mu(x) \geq \\ &\geq \int_Q \theta(x) \|g(x) - p_0(x)\|_{X; \alpha, \beta} d\mu(x) = \|g(x) - p_0(x)\|_{1, \theta; \alpha, \beta}. \end{aligned}$$

Оскільки $\|g - p_j\|_{1, \theta; \alpha, \beta} < E(g, H_n)_{1, \theta; \alpha, \beta} + \frac{1}{j}$, то отримуємо:

$$\|g - p_0\|_{1, \theta; \alpha, \beta} \leq \lim_{k \rightarrow \infty} \|g - p_{jk}\|_{1, \theta; \alpha, \beta} \leq E(g, H_n)_{1, \theta; \alpha, \beta}.$$

Отже $p_0 \in P_{H_n, \theta}^{(\alpha, \beta)}(g)$.

Теорему доведено.

Список використаних джерел

1. Вулих Б.З. Введение в теорию полуупорядоченных пространств [Текст] / Б. З. Вулих. – М, 1961. – 407 с.
2. Бабенко В. Ф., Ткаченко М. Е. Вопросы единственности элемента наилучшего несимметричного L_1 – приближения непрерывных функций со значениями в КВ – пространствах. Укр. мат. журн., 2008, Т. 60, №7. – С. 867–874.
3. Бабенко В. Ф., Пичугов С. А. Аппроксимация непрерывных вектор- функций // Укр.мат.журн. – 1994. – 46, №11. – С. 1435–1448.
4. Колмогоров А. Н., Фомин С. В. Элементы теории функций и функционального анализа. – М.: Физматгиз, 1976. – 542 с.

Я.В. Валявська,

студентка механіко-математичного факультету
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

науковий керівник: **В.А. Чупордя,**

кандидат фізико-математичних наук, доцент кафедри геометрії і алгебри
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

ПРО САМОНОРМАЛІЗОВНІ ФАЗЗИ ПІДГРУПИ

Визначення 1: Фазі підмножиною X є функція з X в $[0, 1]$. Набір усіх фазі підмножин множини X будемо позначати $\mathcal{FP}(X)$.

Визначення 2: Нехай $\mu \in \mathcal{FP}(X)$. Тоді множина $\{\mu(x) \mid x \in X\}$ називається образом μ і позначається $\mu(X)$ або $Im(\mu)$. Набір $\{x \mid x \in X, \mu(x) > 0\}$, називається носієм μ і позначається $Supp(\mu)$. Зокрема, μ називається скінченною фазі підмножиною.

Визначення 3: Нехай $Y \subseteq X$ і $a \in [0, 1]$. Ми визначаємо $\chi(Y, a) \in \mathcal{FP}(X)$ наступним чином:

$$\chi(Y, a) = \begin{cases} a, & x \in Y \\ 0, & x \in X/Y \end{cases}$$

Зокрема, якщо Y є одноелементною, скажімо $\{y\}$, то $\chi(Y)$ називається фазі точкою.

Визначення 4: Нехай $\mu \in \mathcal{FP}(X)$. Для $a \in [0, 1]$ визначимо $L_a(\mu)$ наступним чином: $L_a(\mu) = \{x \mid x \in X, \dots\}$

$$L_a(\mu) = \{x \mid x \in X, \mu(x) \geq a\}$$

$L_a(\mu)$ називається a – рівнем μ .

Для всіх $\mu, \nu \in \mathcal{FP}(X)$,

$$\mu \subseteq \nu, a \in [0, 1] \Rightarrow L_a(\mu) \subseteq L_a(\nu),$$

$$a \leq b, a, b \in [0, 1] \Rightarrow L_b(\mu) \subseteq L_a(\nu),$$

$$\mu = \nu \Leftrightarrow L_a(\mu) = L_a(\nu) \quad \forall a \in [0, 1].$$

Визначення 5: Нехай G буде групою з мультиплікативною бінарною операцією, та одиничним елементом e . Фазі підмножина $\gamma: G \rightarrow [0, 1]$ називається фазі групою на G , якщо вона задовольняє такі умови:

$$(1) \gamma(xy) \geq \gamma(x) \wedge \gamma(y) \text{ для всіх } x, y \in G,$$

$$(2) \gamma(x^{-1}) \geq \gamma(x), \forall x \in G.$$

Визначення 6: Якщо X – це множина, для кожної підмножини Y із X і кожного $a \in [0, 1]$ визначена фазі підмножина $\chi(Y, a)$ наступним чином:

$$\chi(Y, a) = \begin{cases} a, & x \in Y \\ 0, & x \notin Y \end{cases}$$

Очевидно, що $\chi(H, a)$ є фазі групою на G для кожної підгрупи H з G . Якщо $Y = \{y\}$, то замість $\chi(\{y\}, a)$ будемо писати коротше $\chi(y, a)$. Фазі підмножина $\chi(y, a)$ називаються фазі точкою.

Визначення 7: Нехай γ, μ – фазі групи на G і $\mu \leq \gamma$. Нормалізатор $N_\gamma(\mu)$ в γ – це об'єднання всіх фазі-точок $\chi(x, a) \subseteq \gamma$, що задовольняють наступній умові:

$$\chi(x^{-1}, a) \odot \mu \odot \chi(x, a) \subseteq \mu.$$

Твердження 1: Нехай G є групою і γ, κ – фазі групи на G і $\kappa \leq \gamma$. Тоді нормалізатор $N_\gamma(\kappa)$ включає фазі точку $\chi(x, a) \subseteq \gamma$ тоді і тільки тоді, коли для кожного $g \in G$ є елементи $z, u \in G$ такими, що

$$\chi(x^{-1}, a) \odot \chi(g, \kappa(g)) \odot \chi(x, a) \subseteq \chi(z, \kappa(z))$$

$$\text{і } \chi(g, \kappa(g)) \subseteq \chi(x^{-1}, a) \odot \chi(u, \kappa(u)) \odot \chi(x, a).$$

Твердження 2: Нехай G – група, γ, κ – фазі групи на G . Припустимо, що $\kappa \leq \gamma$. Тоді κ – нормальна фазі підгрупа γ , тоді і тільки тоді, якщо

$$\chi(x, \gamma(x)) \odot \kappa \odot \chi(x^{-1}, \gamma(x)) \leq \kappa$$

для кожного елемента $x \in G$.

Визначення 8: Підгрупу H групи G називатимемо самонормалізовною в G , якщо $N_G(H) = H$.

Визначення 9: Нехай G – група, γ, μ – фазі групи на G і $\mu \leq \gamma$. Фазі група μ називається самонормалізовною в γ , якщо вона збігається зі своїм нормалізатором $\mu = N_\gamma(\mu)$.

Твердження 3: Нехай G – скінченна група, γ, μ – фазі групи на G і $\mu \leq \gamma$, тоді μ буде самонормалізовною в γ тоді, і тільки тоді коли кожен її рівень є самонормалізовний

$$\mu = N_\gamma(\mu) \Leftrightarrow \forall a_i : a_i \in \mu(G) \ N_G(L_{a_i}(\mu)) = L_{a_i}(\mu)$$

Список використаних джерел

1. Л. А. Курдаченко, В. В. Кириченко, М. М. Семко. Виразні розділи алгебри та теорії чисел (Київ, 2005).
2. L. A. Kurdachenko, I. Ya. Subbotin, K. O. Grin. On Some Properties of Normal and Subnormal Fuzzy Subgroups (2014).
3. L. A. Kurdachenko, K. O. Grin, N. A. Turbay. On normalizers in fuzzy groups (2013).

Ю.О. Васютинська,

асистент кафедри вищої математики ім. проф. Можара В.І.,
Національний університет харчових технологій

Н.Л. Кузьмінська,

кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки
Національного технічного університету України
“Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського”

КОМП'ЮТЕРНІ ПРАКТИКУМИ, ЯК СПОСІБ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОВЕДЕННЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ З ВИЩОЇ МАТЕМАТИКИ ДЛЯ СТУДЕНТІВ ЗВО

Для сучасного суспільства, коли вимоги до рівня і змісту освіти змінюються швидкими темпами, основним завданням освіти, крім набуття та відтворення певних знань, є формування вміння вчитися, вміння знаходити і опрацьовувати потрібну інформацію, перетворювати набуті знання у вміння в різних сферах діяльності. Особливу увагу потрібно приділити природничій підготовці як шкільної, так і вищої освіти, оскільки за даними Державної служби статистики в Україні існує дефіцит інженерно-технічних, інженерно-технологічних спеціалістів.

Сьогодні ефективна організація роботи в усіх сферах діяльності не можлива без використання комп'ютерних технологій. Інформатизація та комп'ютеризація суспільства загалом та освіти зокрема є закономірностями сучасності. Активне впровадження інформаційних технологій є важливим фактором створення сучасної системи освіти.

Одним з показників ефективності навчання будь-якому предмету є рівень використання інформаційних технологій та їх доступність в навчальному процесі. Слід погодитись з відомим висловлюванням одного з фахівців у галузі інформатизації освіти: «Комп'ютеризація сама по собі не веде автоматично ні до гарної, ні до поганої освіти. Комп'ютеризація — це дорога до іншої освіти» [1, с. 9].

Використання комп'ютерних технологій дозволяє заощадити час і зробити роботу ефективнішою: здійснити пошук інформації, вирішити більшу кількість завдань і зменшити домашнє завдання, проаналізувати результати, скористатися графічними можливостями комп'ютера, стимулювати пізнавальну, творчу активність і самостійність студентів, сприяти розвитку інтересу до навчального предмета, формуванню комунікативних навичок, забезпеченню об'єктивного контролю знань, якості засвоєння матеріалу та інше [1, с. 9]

Сьогодні в освіті досить поширеними є електронні конспекти лекцій, електронні версії методичних вказівок, мультимедійні продукти (віртуальні лабораторні роботи тощо).

Однією з найбільш важливих фундаментальних природничих дисциплін є курс вищої математики. На жаль, на сьогодні спостерігається скорочення годин на вивчення даної дисципліни майже у всіх ЗВО. Тому певні зміни як в змісті, так і в формах та методах викладання є просто необхідними.

Насамперед курс вищої математики, що читається студентам ЗВО різних спеціальностей спрямований на формуванні у студентів таких основних компетенцій:

1) аналітичне та логічне мислення, як результат оволодіння сучасними математичними знаннями та методами;

2) готовність до прослуховування інших дисциплін, які пов'язані з математикою;

3) спроможність студента до навчання та роботи протягом життя.

Однією з ефективних форм проведення практичних занять, які зацікавляють студентів і роблять навчання більш доступним є введення комп'ютерних практикумів з вищої математики з використанням програм MathCad, MathLab та ін. Комп'ютерні практикуми тісно пов'язані із навчальним матеріалом. Метою комп'ютерного практикуму з вищої математики є формування у студентів знань і умінь, необхідних для обробки експериментальних даних засобами комп'ютерних технологій, формування досвіду дослідницької діяльності. Головним завданням комп'ютерного практикуму є підготовка студентів до практичного опрацювання експериментальних даних, формування в студентів інформаційної культури [2, с. 5].

Поєднання практичних занять з вищої математики з комп'ютерними практикумами є достатньо ефективним, оскільки дозволяє: підвищити комп'ютерний рівень знань студента; здійснити наочну демонстрацію міжпредметних зв'язків; швидко сприймати та опановувати навчальний матеріал за допомогою інформаційних технологій не залежно від рівня математичної підготовки; організувати роботу з групою, максимально ефективно використовуючи робочий час. Також хотілось би зазначити, що ймовірність розв'язання математичного завдання за допомогою спеціальних програм значно вища ймовірності розв'язання за допомогою математичних правил та формул. У викладача є можливість одразу оцінити всіх студентів, приділити увагу складнішим завданням, в той же час студенти можуть отримати додаткові завдання та індивідуальні консультації.

Список використаних джерел

1. Андреев Ю.М. Теоретична механіка. Комп'ютерний практикум : навч. посіб. / Андреев Ю.М, Лавінський Д.В., Морачковський О.К.. – Х. : НТУ «ХПІ», 2014. – 240 с.
2. Лиходеева Г. В. Комп'ютерний практикум з математичної статистики : навчальний посібник / Г. В. Лиходеева. – К. : Центр учбової літератури, 2018. – 98 с.

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

N.M. Dudka, A.Yu. Paliukh,

Teacher, Student,

College of Trade and Economics of Kyiv National University of Trade and Economics

BANK IN YOUR POCKET – NEEDS TODAY

Humanity has long lived in the Internet world, and smartphones have made it mobile for 10 years. New millennium children, the so-called Generation Z, from an early age, are easily using mobile devices and the Internet [1].

Digitization of the banking sector brings to a new, higher level of banking services. Internet banking is increasingly in demand, with Monobank being a prime example.

Monobank is a Ukrainian online bank established in 2017. The Universal Bank license is used for the work. In the same year, he won the PaySpace Magazine Awards Best Ukrainian FinTech Startup nomination and in 2018 won the FinAwards 2018 Neobank of the Year Award. As of June 2019, over 1 million cards were issued and the total amount of credits issued exceeded UAH 3 billion [2].

For the banking sector of Ukraine, Monobank is really something fresh and original. But in other countries, banks without branches will no longer surprise anyone. One of the first "virtual" financial institutions is the US Security First Network Bank, which began its operations back in 1995. Moreover, just one and a half years later its assets reached \$ 40 million and the number of opened accounts - 10,000. In Europe, the first bank without an office network in 1996 became the German Advance Bank. However, it only existed for seven years and was liquidated in 2003. However, there is another successful project in Germany: Fidor Bank, founded in 2009. It is, in fact, an IT system that provides a variety of transactions: transfers, currency exchange, the purchase of precious metals, issuing loans, opening deposits and even investing in cryptocurrency. In 2015, Fidor Bank entered the UK market and in July 2016 was absorbed by France's Groupe BPCE, but continued to operate under its brand.

Monobank is not exactly a bank in the usual sense of the word. The project does not have a banking license issued by the NBU, which gives the right to perform settlement transactions, take deposits or make loans. Monobank is just an

online service that provides access to banking services. The operations are carried out directly by Universal Bank. He is a financial partner of Monobank and it is he who manages the clients' money. In other words, by connecting to an online service, a person essentially becomes a Universal Bank customer. But he does not get access to his services directly through Universal's offices, but remotely through Monobank.

It is very easy to become a Monobank customer. You need to install an application from Play Market (for Android) or Apple Store (iOS), and order a payment card. To do this, after passing a brief registration in the application, you should take a photo of your passport and identification code, provide information about the place of work and income. After processing the data, the future (or more precisely, the present one) Monobank customer will be able to pick up the finished card at one of the issuing points or receive it by courier delivery. By the way, the card itself belongs to the MasterCard payment system, and it bears not only the name Monobank, but also Universal Bank, which again confirms who is responsible for saving money [3].

In fact, Monobank offers customers clearing transactions. You cannot place a deposit, for example, with its help. However, card transfers, payment for various services and services (mobile account replenishment, utilities and budget payments), credit limit are available. Monobank also announced a installment service: its term is 24 months, the annual rate is 0.00001%, to which is also added a monthly fee of 2%.

On closer inspection, the main and probably the only feature of Monobank is its 24/7 access to banking services, with only a smartphone or tablet at hand. Although here you can argue about the uniqueness. Most of the largest banks in Ukraine offer functional mobile banking, which is by no means worse, but in some places the best of the new service of the ex-team of Privat.

In addition, Monobank has nice but not impressive rates. In addition, it should be understood that when the project goes out of stage "embryo" and thinking about monetization, the cost of operations is likely to increase. It is enough to remember the first years of development of Internet banking in Ukraine. Banks have tried their best to lure customers online, and the cost of online transactions was initially either a penny or zero. Moreover, the site Monobank expressly states that it reserves the right to view tariffs unilaterally.

Monobank positions itself as:

- a) the first mobile-only bank in Ukraine (that is, without branches at all and only on your smartphone);
- b) as a bank with the toughest credit conditions on the market.

Banks that have switched to the digital platform have seen a significant reduction in operating costs and streamlined workflows. Integrated integration of services and tools provides more comfortable customer service. It also creates new opportunities for further business transformation with the use of such digital

technologies. The transition to digital is also affecting staff. Demand for data processing professionals with existing banking experience is growing - and it is not easy to find such a set of skills in today's market. Therefore, it is time for this industry to attract new talents and develop a modern model [1].

Restructuring your business model and moving to a cloud platform are critical to successful bank de-privatization. Utilizing innovative capabilities in the cloud platform can not only accelerate digital transformation but also improve existing business processes [1].

References

1. Digital Future of Banking [Electronic resource]. – Access mode: <https://news.sap.com/ukraine/2018/06/digital-future-bank/>
2. Directory of Banks of Ukraine [Electronic resource]. – Access mode: <https://index.minfin.com.ua/>
3. National Bank of Ukraine [Electronic resource]. – Access mode: <https://bank.gov.ua/>

Marcin Izdebski,

Student pierwszego stopnia,
Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach

INNOWACJE W MOTORYZACJI KONSEKWENCJĄ ROZWOJU WSPÓŁCZESNEJ NAUKI

Człowiek od początku istnienia dążył do ulepszenia komfortu życia, niemalże wszystkie wynalazki w dziejach miały na celu zmienić otoczenia na wygodniejsze, praktyczniejsze i bardziej ekonomiczne. Prawdziwa rewolucja dokonała się w XX i XXI wieku wraz z rozwojem techniki, kiedy to powszechne stało się posiadanie samochodów i komputerów. Połączenie tych dwóch wynalazków sprawiło że obecnie możemy cieszyć się naprawdę szybkim, bezpiecznym i wygodnym przemieszczaniem się.

Początek XXI wieku był czasem powstania wielu gadżetów które wykorzystywały informatykę w motoryzacji, do gadżetów tych należał system Chevrolet Corvette wyświetlający na przedniej szybie, a dokładnie w polu widzenia kierowcy informację. W 2005 roku firma bosh chcąc zwiększyć bezpieczeństwo wyprodukowała Night Vision który wykorzystywał światło podczerwone do samochodów, tak aby usprawnić widoczność, nie oślepiając przy tym kierowców z naprzeciwka.

Aplikacje telefoniczne. W 2008 roku w samochodach zastosowano system androidy, który umożliwiał komunikację między poszczególnymi samochodami dzięki sieci WLAN, ma to na celu poprawienie bezpieczeństwa i płynności ruchu między innymi przez informowanie kierowców o ewentualnych kolizjach i korkach na drodze. Aktualnie powszechnie wykorzystuje się Internet w technologiach

samochodu, taką jest np. technologia R-Link, wykorzystuje ona wbudowaną wewnątrz samochodu kartę, dzięki czemu posiadacze samochodu z daną technologią zwolnieni są z jakichkolwiek opłat za Internet w samochodzie. Mają ciągły dostęp do aktualizowanych map. Technologia ta umożliwia również oglądanie filmów i zdjęć za pomocą wyposażenia samochodu, ale ze względów bezpieczeństwa jest to możliwe tylko gdy samochód jest wyłączony.

Między innymi dzięki zastosowaniu systemu Android i IOS w samochodach, możliwe stało się sterowanie samochodem za pomocą telefonu. Ze względów bezpieczeństwa na chwilę obecną nie jest powszechne kierowanie samochodem za pomocą telefonu, ale otwieranie, zamykanie, uruchamianie, otwieranie bagażnika już tak. Viper SmartStart to aplikacja umożliwiająca wymienione czynności, jednak by zadziałała należy zakupić specjalny moduł i zamontować go w swoim aucie.

Połączenie samochodu z telefonem dało nie tylko możliwość sterowania samochodem telefonem, ale także sterowanie samochodem telefonem, dlatego bez problemu możemy przy pomocy aplikacji w samochodzie odbierać telefony, dzwonić, sprawdzać historię połączeń, czy też pobierać i zapisywać książki telefoniczne.

Samochód a środowisko. Systemy takie jak DRIVING ECO2 kontrolują naszą jazdę, podają nam informacje czy jedziemy ekonomicznie, kiedy możemy przyspieszyć, a kiedy powinniśmy zwolnić, oceniają naszą jazdę, dostajemy również wiadomość o ewentualnych zanieczyszczeniach powietrza w miejscu w którym się znajdujemy. System ten umożliwia przełączenie samochodu na tryb ekologiczny, co sprawi, że zużyjemy mniej paliwa, biegi będą zmieniane bardzo szybko a przy wciskaniu pedału gazu odniesiemy wrażenie jakby samochód „zamulał”, wszystko przez dążenie do utrzymania samochodu na jak najmniejszych obrotach.

Bezpieczeństwo. Od samego początku zastosowania informatyki w samochodach dążono do tego, by to połączenie zwiększyło bezpieczeństwo podróżujących, takim narzędziem jest system ABS. Aktualnie powszechne stały się systemy wspomagające trzymanie się danego pasa ruchu, czy wspomagające parkowanie, takie jak rear asist czy park asist. Badania nad wdrożeniem nowych technologii jednak się nie kończą. Firma Samsung wyprodukowała system mający na celu zwiększenie bezpieczeństwa podczas wyprzedzania, umożliwiając samochodom za ciężarówką większą widoczność.

Ciągle dąży się do zwiększenia bezpieczeństwa nie tylko przez zwiększenie kontroli na drodze, ale też nad kierowcą system DAC (Driver Alert Control) za pomocą czujników i mikrokontrolerów, kontroluje czujność kierowcy. Korzystając z danych z kamery cyfrowej oraz danych z ruchów kierownicą, DAC porównuje niestandardowe zachowanie ze zwykłym stylem jazdy. Oprócz ostrzeżenia, na desce rozdzielczej pojawi się komunikat sugerujący przerwę.

GPS w traktorach. Od pewnego czasu jesteśmy świadkami coraz bardziej rozwijającego się rolnictwa, również i tą dziedzinę nie ominęły nowinki

technologiczne ułatwiające pracę na roli. Taką z pewnością jest GPS zamontowany w traktorach. W przypadku nowszych modeli jest to system już wbudowany, jednak do nieco starszych modeli jest możliwość dokupienia odpowiedniego sprzętu. GPS w ciągnikach ma nie mniej istotną rolę jak w samochodach. Specjalistyczne urządzenia jak na przykład AgroPomiarGPS (działający na przenośnych komputerach takich jak Pocket PC) umożliwia rolnikom pomiar działki, w celu ubiegania się o dopłaty. Dodatkowo urządzenia GPS mogą być wykorzystywane przy zabiegach agrotechnicznych, które wymagają monotonnego objazdu pola. Systemy te umożliwiają prowadzenie maszyny po trasach równoległych, z dokładnością do 2 centymetrów. Wspomagają również opryskiwacze, w celu precyzyjniejszej uprawy roli, co przekłada się na zużycie oprysku.

Opony sferyczne. Dotychczas wymienione zostały urządzenia mające dosyć powszechne zastosowanie w codziennym życiu wielu ludzi. Mimo, że jeszcze 20 lat temu nikt by się nie spodziewał, takich udogodnień. Pracę nad kolejnymi na chwilę obecną wydającymi się mało realnymi projektami ciągle trwają, jedną z nich są opony sferyczne nad którymi pracuje firma Goodyear. Kształt ich nie ma mieć formy walca, tylko kuli, utrzymywane mają być za pomocą elektromagnesów. Mają posiadać specjalne czujnik które informują samochód o warunkach na drodze i w zależności od nich powinny dostosowywać swój bieżnik. Projekt Eagle 360, z pewnością nie wejdzie w życie z dnia na dzień, jednak pokazuje, że zastosowanie nowoczesnych technologii w motoryzacji nieustannie się rozwija.

Podsumowanie. Zastosowanie informatyki w motoryzacji jest dziś obserwowane niemal wszędzie, dziś nikt nie wyobraża sobie, zakupu samochodu bez podstawowych systemów komputerowych. Rewolucja jakiej dokonała informatyka w motoryzacji, doprowadziła do zwiększenia bezpieczeństwa, poprawy komfortu jazdy oraz wielu oszczędności. To jeszcze nie koniec, biorąc pod uwagę współczesne dokonania możemy mieć pewność, że będziemy świadkami kolejnych pozytywnych zmian.

Wykaz cytowanych źródeł

1. URL: <http://www.motofakty.pl/artukul/nowoczesne-technologie-w-motoryzacji.html>
2. URL: https://www.deere.pl/pl_PL/products/equipment/agricultural_management_solutions/guidance_and_machine_control/guidance_and_machine_control.page
3. URL: <http://www.poranny.pl/artukul/5231192,gps-do-ciagnikow,id,t.html>
4. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=EEOIAt1QbZc>
5. URL: [https://pl.wikipedia.org/wiki/ABS_\(motoryzacja\)](https://pl.wikipedia.org/wiki/ABS_(motoryzacja))

THE USE OF INFORMATION TECHNOLOGY IN PRECISION AGRICULTURE

Abstract. Agriculture, in order to bring satisfying profits, must be based on the use of appropriate knowledge and technologies that will improve the processes taking place on the farm. The use of precision agriculture allows for economical and rational use of plant protection products. The use of precision farming begins with obtaining information and recording on spatial maps. The collected data provide information on the properties of soils, plants, estimated yields, identification of local variability and pests. Based on the collected information, maps with soil and plant data are created. Based on the maps, sowing, fertilization and plant protection take place. Dosages of funds are appropriately selected for each place in the field. At present, ecology plays a key role in the consciousness of all inhabitants of the Earth. That is why precision farming aims to save resources, protect the environment, health and life of humans and animals.

The first key element of precision farming is the collection of accurate and reliable information on the value of micro and macroelements found in the soil in the studied area. This is later used in the management of production processes and machine work during operations in the field. The collected and analyzed information allows to make accurate decisions regarding fertilization, determining doses of fertilizers and plant protection products. This also applies when sowing plants or changing the operating parameters of agricultural machinery.

Precision farming, in addition to information on the quality and size of crops, gives the opportunity to plan appropriate protection against diseases, weeds and pests. Currently, the most common way to assess plant infection by diseases is remote sensing. Based on the data obtained in this way, the spray dose is determined and then applied in places affected by weeds. As part of precision farming, plant protection by agrochemicals is also used. The ideal solution in this case is to use the least amount of chemical agent only when and where it is necessary and necessary. The implementation of precision farming principles reduces the cost of pesticide use and increases crop quality. The main objectives of precision farming include limiting the doses of chemicals used and the area they are used on. It should be emphasized that limiting the use of plant protection products does not reduce plant protection, and thus reduces the quantity and quality of crops.

Precision farming uses positioning during most operations. It is the best developed element of precision farming. The GPS system is characterized by its

global and comprehensive operation. The GPS system is corrected by the DGPS differential system and allows for high positioning accuracy. This is a very important element in precision agriculture, because the reliability of yield mapping and soil variability requires positioning below 1 meter. The use of parallel navigation using GPS allows, regardless of the prevailing conditions and the shape of the field, to guide machines along parallel lanes. The set of machines is managed on the basis of device indications or automatic guidance is used. Thanks to the system, it is possible to perform treatments with the full width of the machine. In the course of these works, variable VRA dosing is applied based on recommendations maps for fertilizing, spraying or sowing seeds. Thanks to this solution, the owner saves plant protection products and fertilizers. The use of the VRA system also guarantees that the dosage is adapted to the mineral content of soils and the needs of plants.

Summary. The implementation of precision farming principles does not have to involve high costs and the introduction of revolutionary activities on the farm. Currently, precision farming principles, even traditional ones, are used in a small number of Polish farms, especially small ones. Specialist knowledge and awareness of the need for change is needed for precision farming to be properly implemented. Currently, due to the changing climate, more and more emphasis is placed on environmental protection, so the principles of precision farming are applicable here.

References

1. Dominik A., System rolnictwa precyzyjnego, Centrum Doradztwa Rolniczego w Brwinowie Oddział w Radomiu, Radom 2010.
2. Faber A. System rolnictwa precyzyjnego. I. Mapy plonów. Fragmenta Agronomica 57, Radom 1998.
3. Faber A. System rolnictwa precyzyjnego. II. Analiza i interpretacja map plonów. Fragmenta Agronomica 57, Radom.
4. Jadczyż T., System rolnictwa precyzyjnego. Nawożenie w rolnictwie precyzyjnym. Fragmenta Agronomica 57, Wrocław 1998.
5. Laskowska P. J., Informatyka w rolnictwie, czyli rolnictwo precyzyjne, Materiały konferencyjne III Ogólnopolskiej Konferencji Interdyscyplinarnej „Współczesne Zastosowania Informatyki”, Instytut Informatyki Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach, Siedlce 2017
6. Walaszczyk A., Systemy informacyjne w rolnictwie precyzyjnym, Konferencja Innowacje w Zarządzaniu i Inżynierii Produkcji, Polskie Towarzystwo Zarządzania Produkcją, Zakopane 2012.

INFORMATYKA JAKO WSPARCIE W PROCESIE TWORZENIA MUZYKI

Wstęp. Muzyka jest integralną częścią wielu kultur, towarzyszy ludziom od zarania dziejów, pełni wiele różnorodnych ról zależnych od środowiska i obyczajów. Jest obecna między innymi podczas zabawy, pracy, odpoczynku, obrzędów religijnych, bywa także elementem rozpoznawalnym dla wielu subkultur. Tworzą ją dźwięki będące falami akustycznymi o dopasowanych w stosunku do całości częstotliwościach, amplitudach, odpowiednio rozłożonych w czasie. Technologie informacyjne znalazły niezwykle szerokie zastosowanie w procesie tworzenia dźwięku, znacznie poszerzyły możliwości otrzymywania nowych brzmień, dzięki przekształcaniu ścieżek dźwiękowych z realnych instrumentów, wprowadzając także szeroki wachlarz symulatorów instrumentów wirtualnych, pozwoliły na otrzymywanie nieznanych dotąd brzmień. Powstał dzięki temu odrębny gatunek muzyki zwany „muzyką elektroniczną” będący kontynuacją „muzyki mechanicznej”. W swoim założeniu u początków miała to być muzyka oddająca ducha działania przemysłu ciężkiego, kolei mechanicznej, rozwijających się fabryk, dziś jest to jeden z najpopularniejszych gatunków muzycznych cieszący się dużą popularnością na całym świecie.

Instrumenty wirtualne. Instrumenty wirtualne są to oprogramowania komputerowe pozwalające na tworzenie dźwięków za pomocą technologii wirtualnego modelowania, ich obróbkę poprzez zestawy dołączonych filtrów, a także imitacje instrumentów akustycznych czy syntezyatorów. Posiadają w większości także paczki gotowych tzw. sampli czyli dźwięków już przygotowanych do użycia. Cechą tych programów jest wysoka jakość otrzymywanych dźwięków, nie odbiega ona od nagrań wysokiej klasy realnych instrumentów, oraz nie wymagają manualnych umiejętności gry ponieważ sterowanie odbywa się za pomocą myszy, klawiatury, bądź kontrolera w standardzie midi. Oferowane instrumenty wirtualne możemy podzielić na trzy podstawowe kategorie:

1. wirtualne syntezyatory;
2. wirtualne zestawy instrumentów akustycznych;
3. programy wyspecjalizowane w brzmieniu jednego bądź grupy instrumentów.

Jeśli połączymy możliwości programu z dobrej jakości kartą dźwiękową otrzymujemy również możliwość nagrywania ścieżki z realnych instrumentów, pracując dalej na dostępnej palecie filtrów. Kolejnym punktem, któremu zawdzięczają swą popularność jest wielozadaniowość, dzięki użyciu zaledwie jednego oprogramowania, możemy stworzyć w domowym zaciszu wielozadaniowe studio muzyczne.

Standard MIDI. Musical Instrument Digital Interface, jest to cyfrowy język komunikacji dla instrumentów muzycznych oraz komputerów. Pierwsza jego wersja powstała w 1983 roku. Stworzono go za porozumieniem producentów aby ujednolicić i rozszerzyć możliwości współpracy instrumentów z komputerem, a także pomiędzy instrumentami. MIDI pozwala nam dzięki dedykowanym oprogramowaniom na programowanie pojedynczych brzmień, bądź kompozycji, przypisywanie ich do konkretnych kontrolerów, a także łączenie instrumentów z sekwencerami. Aktualnie głównym zastosowaniem tego standardu w procesie tworzenia muzyki jest sterowanie parametrami oprogramowania z poziomu kontrolera np. keyboardu parametrami takimi jak:

1. sterowanie przygotowanymi dźwiękami;
2. uruchamianie sekwencerów;
3. sterowanie mikserami cyfrowymi;
4. sterowanie procesorami efektów.

Dane w tym standardzie przesyłane są szeregowo, prędkość przesyłania bitów to 31250 bitów na sekundę. Na jeden bajt informacji składa się dziesięć bitów. Standardowymi składowymi informacji są to np. wysokość dźwięku, natężenie dźwięku, modulacja itp., które są przesyłane na 16 kanałach.

ASIO 4 ALL. ASIO 4 ALL, Audio Stream Input/Output jest to powszechnie wykorzystywany sterownik kart dźwiękowych wyprodukowany przez firmę Steinberg Media Technologies, zmniejsza on opóźnienie karty dźwiękowej tzw. latency w większości przypadków do kilku milisekund, co dla zaawansowanych producentów jest bardzo istotne. System ten został zaadoptowany przez wielu producentów kart dźwiękowych, dzięki czemu jest on niemal uniwersalny dla większości systemów dostępnych na rynku.

Podsumowanie. Technologie informacyjne, zrewolucjonizowały proces tworzenia muzyki zarówno od strony technologicznej jak i artystycznej otwierając wiele nowych możliwości dla twórców, dzięki nim ograniczeniem w tworzeniu dźwięku jest wyłącznie wyobraźnia autora. Spopularyzowały one także produkcję muzyki, pozwalając początkującym producentom na dostęp do zaawansowanych technologii bez wygórowanych możliwości budżetowych na oddanie się swojej pasji, otwierając także nieograniczone możliwości rozwoju.

Wykaz cytowanych źródeł

1. Muzyka elektroniczna – Wikipedia, URL: https://pl.wikipedia.org/wiki/Muzyka_elektroniczna#Pocz.C4.85tki
2. Instrument wirtualny – Wikipedia, URL: https://pl.wikipedia.org/wiki/Instrument_wirtualny
4. MIDI – Wikipedia, URL: <https://pl.wikipedia.org/wiki/MIDI>
5. Estrada i Studio, URL: <http://www.eis.com.pl/pl/modules.php>

В.З. Гудь,

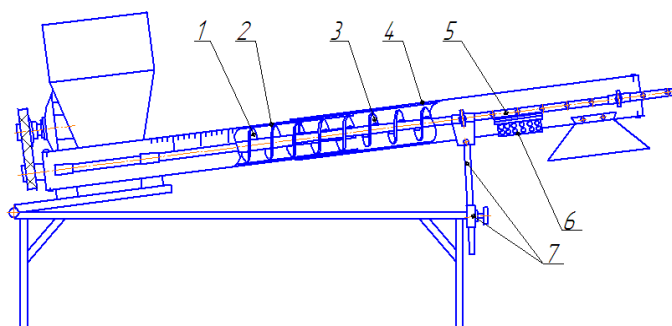
кандидат технічних наук, доцент,
Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя

ДОСЛІДЖЕННЯ ПРИНЦИПУ ТЕЛЕСКОПІЇ ТА СЕПАРУВАННЯ У ГВИНТОВИХ ТРАНСПОРТЕРАХ

Для дослідження принципу телескопії та сепарування у гвинтових транспортерах на основі проведеного патентного пошуку та аналізу наукових літературних джерел і проведеного синтезу [1] було розроблено, спроектовано та виготовлено дослідну установку, яку зображено на рисунку 1.

а)

б)

Рисунок 1 - Стенд для дослідження характеристик телескопічних гвинтових транспортерів-сепараторів: а) загальний вигляд; б) конструктивна схема; 1 - нерухома в осьовому напрямку секція гвинта; 2 - нерухома в осьовому напрямку частина кожуха; 3 - рухома в осьовому напрямку секція гвинта; 4 - рухома в осьовому напрямку частина кожуха; 5 - направляючі; 6 – сепаруюча сітка; 7 - опора регулювання висоти

В дослідній установці зовнішній діаметр шнека становить 97 мм; внутрішній діаметр нерухомого патрубку – 100 мм; зовнішній – 107 мм; внутрішній діаметр рухомого патрубку – 109 мм. Рухомий патрубок виконано із оцинкованого листа, а тому він містить з'єднувальний шов і овальності та нерівності по усій довжині, що впливало на швидкість скручування і розкручування телескопічної частини гвинтового

транспортера. На зовнішній поверхні рухомого патрубку виконано направляючі, в які можна вставляти сітки різних фракцій.

В результаті проведених досліджень було встановлено, що найбільшою проблемою в телескопічних гвинтових транспортерах є збереження однакового зазору між кожухом та спіраллю в різних секціях телескопа, що значно впливає на час викочування та заковчування рухомої в осьовому напрямку частини шнека на нерухому та на появу і величину крутильних і згинальних коливань. Також встановлено, що продуктивність перевантаження сільськогосподарських вантажів телескопічним гвинтовим транспортером не відрізняється від продуктивності перевантаження цих матеріалів традиційними гвинтовими конвеєрами.

При проведенні досліджень з використанням розробленого стенду є можливість вибирати і досліджувати ті характеристики, які необхідно досліджувати згідно розробленої методики проведення випробувань. В процесі проведення випробувань вони відображаються на моніторі ПК у вигляді табличних даних та графічних залежностей. Фіксація даних проводиться із наперед заданою частотою. Завдяки цій програмі в автоматизованому режимі на ПК здійснюється вибір необхідної частоти обертання вала двигуна і проводиться його запуск. Також при керуванні роботи двигуна є можливість плавного нарощування та зменшення його частоти обертання в межах від 0 до 1480 об/хв., що дозволяє виконувати дослідження як в статиці, так і в динаміці. Крім того, існує можливість різкої зупинки та раптового включення реверсу вала двигуна. Точні дані про частоту обертання на валу двигуна (похибка у межах $\pm 1,5\%$) фіксуються за допомогою давача частоти обертання вала двигуна (E40S6-10Z4-6L-5), який підключено до ротора двигуна і перетворювача частоти. Для роботи експериментальної апаратури використовувалась програма PowerSuite для налаштування перетворювачів частоти серії Altivar, в якій проводився вибір тих характеристик, які необхідні були при проведенні експериментів згідно розробленої методики проведення випробувань. В процесі проведення випробувань вони відображаються на моніторі ПК у вигляді табличних даних та графічних залежностей у процентному співвідношенні до номінальної потужності із наперед заданою частотою.

Стенд дозволяє досліджувати:

1. Процес викочування (вигвинчування) рухомої в осьовому напрямку частини шнека на нерухому.
2. Процес заковчування (вгвинчування) рухомої в осьовому напрямку частини шнека на нерухому.
3. Продуктивність телескопічного гвинтового конвеєра при різних кутах нахилу до горизонту.

4. Особливості перекривання рухомої в осьовому напрямку частини шнека з нерухомою та вплив перекривання на умови надійного виконання процесу перевантаження вантажів.

5. Крутний момент та потужність приводу шнека при всіх згаданих вище режимах роботи.

6. Сили тертя, що виникають між кожухом та транспортованим матеріалом.

7. Вплив зазорів між кожухом та спіраллю в різних секціях телескопа на процес перевантаження сипких матеріалів різних фракцій.

8. Температури нагрівання кожуха в режимах руху та статички.

9. Коефіцієнт завантаження телескопічного гвинтового конвеєра.

10. Різні типи кожухів і шнеків в телескопічному виконанні.

При виконанні досліджень на розробленому стенді можна змінювати: плавно і різко частоту обертання шнека від 0 до 1400 об/хв.; кут нахилу телескопічного гвинтового конвеєра відносно горизонту від 0 до 90 градусів; забезпечувати обертання шнека в реверсному напрямі.

Список використаних джерел

1. Гевко Ів.Б., Гудь В.З., Шуст І.М., Мельничук А.Л. Синтез телескопічних гвинтових конвеєрів. / Ів. Б. Гевко, В. З. Гудь, А. Л. Мельничук // Вісник ХНТУСГ ім. П. Василенка. — Х., Випуск 168, — 2016, — С. 85–91.

ХІМІЧНА ТА БІОІНЖЕНЕРІЯ

Т.Р. Бабак,

студентка хіміко-технологічного факультету
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

науковий керівник: **В.Г. Єфімова,**

кандидат технічних наук, доцент кафедри фізичної хімії
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

КОЛОЇДНО-ХІМІЧНІ ВЛАСТИВОСТІ КОСМЕТИЧНИХ ЗАСОБІВ З ГІДРОЛАТАМИ

У теперішній час актуальною тенденцією у хімічній технології косметичних засобів є введення корисних речовин у гетерогенні косметичні композиції – гідролатів цілющих рослин.

У зв'язку з цим, перспективним напрямком у технології косметичних засобів є розробка косметичних продуктів піномиючого призначення з гідролатами цілющих рослин. При цьому виникають проблеми підбору умов отримання стійких косметичних композицій. Особливості взаємодії корисних добавок гідролатів с традиційними компонентами гетерогенних косметичних композицій їх взаємний вплив на комплекс властивостей вивчено недостатньо.

Отже, метою даної роботи є розробка рецептури та умов отримання косметичних засобів піномиючого призначення з гідролатами корисних рослин.

Гідролати, це продукти, що отримані шляхом парової дистиляції води крізь рослинну сировину, при цьому пари вони насичуються корисними водорозчинними компонентами, що містяться у рослинах: ефірні олії, кислоти, біофлаваноїди, вітаміни. Гідролати знайшли широке застосування у хімічній технології миючих засобів, а саме у виробництві шампуней, які можуть містити їх у своєму склад до 50-70%, що дозволяє значно пом'якшувати дію миючих поверхнево-активних речовин та надавати блиск волоссю.

Нові продукти м'якої дії, що містять ефірні олії є перспективними інгредієнтами косметичних засобів. Тому вивчення колоїдно-хімічних властивостей ряду гідролатів з наступною розробкою рецептур косметичних засобів на їх основі є актуальною задачею.

Для своїх досліджень ми обрали гідролати липи, м'яти, кропиви та ромашки виробництва компанії Floya України.

З метою спрямованого введення гідролатів у косметичні засоби нами були визначені їх колоїдно-хімічні властивості.

Поверхнево-активні властивості компонентів гідролатів було оцінено за вимірами поверхневого натягу на межі поділу фаз рідина – рідина сталагмометричним методом [1–3]. Дані досліджень наведені у таблиці 1.

Таблиця 1. Поверхневий натяг гідролатів, що було досліджено

Гідролат	Липи	М'яти	Кропиви	Ромашки
Поверхневий натяг, σ , кН/м	47,6	49,1	46,5	44,3

Дані досліджень, показали, що всі гідролати, які було досліджено, мають мале значення поверхневого натягу у порівнянні зі стандартною рідиною. Отже, результати підтверджують наші припущення, що у складі гідролатів містяться поверхнево-активні речовини.

При розробці складу та технології отримання косметичних шампуней з гідролатами цілющих рослин ми керувалися наступними основними положеннями: системи повинні рівномірно наноситися на шкіру, мати стабільність, високу ефективність, а також мати гарну миючу дію, давати об'ємну піну.

Виходячи з цього та з урахуванням поверхнево-активних властивостей гідролатів нами було розроблено рецептуру шампуню з використанням гідролатів липи, ромашки, кропиви та розмарину. У склад шампуню входив комплекс аніоноактивної поверхневої речовини – лаурилсульфат натрію (70%), діетаноламід жирних кислот кокосової олії та хлорид натрію у якості згущувача. Вміст суміші гідролатів становив 5-10%. Зразок шампуню відповідав нормативним показникам, таблиця 2.

Таблиця 2. Нормативні показники шампуню з гідролатами цілющих трав

Найменування показника	Норма	Зразок шампуню, що було досліджено
Водневий показник рН	5,0-8,5	7,55
Спроможність утворювати піну, мм, не менш	100	105
Стійкість піни, не менш	0,8	0,9

В результаті проведених досліджень розроблено рецептуру шампуню з використанням гідролатів цілющих рослин. Встановлено, що косметична

композиція, яка була отримана, відповідає нормативним показникам для косметичних засобів.

Результати досліджень дозволили встановити концентрацію суміші гідролатів, яку можна рекомендувати у технологіях піномиючих косметичних засобів, при отриманні шампуню де вміст гідролатів становить 5–10%.

Список використаних джерел

1. Chudinova N.B. Control of some colloid-chemical behaviors when developing cosmetic creams/ N.B. Chudinova, K.I. Kienskaya, G.V. Avramenko // Proceedings of the XXV-th International Symposium Physicochemical Methods of Separation «Ars Separatoria» (19-23 april 2010 e., Torun) – Torun, 2010. – p. 254–256.
2. Самуйлова Л.Н. Косметическая химия в 2 ч. Часть 1. Ингридиенты / Л.Н. Самуйлова, Т.М. Пучкова. – М: Школа косметических химиков, 2005. – 336 с.
3. Кутц Г. Косметические кремы и эмульсии: состав, получение, методы испытаний/ Г. Кутц . – М.: Косметика и медицина, 2004. – 267 с.

К.В. Лукашова,

студентка хіміко-технологічного факультету
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

ВИКОРИСТАННЯ ВІДХОДІВ МАРГАНЦЕВОГО ВИРОБНИЦТВА, ЯК СПОСІБ ОТРИМАННЯ ТАМПОНАЖНОГО ДРІБНОЗЕРНИСТОГО БЕТОНУ

Мета: модифікувати склад сировини за допомогою шлаків марганцевої промисловості для виробництва тампонажного дрібнозернистого бетону

Завдання: зменшити кількість відходів від марганцевої промисловості

В процесі буріння свердловин різного типу фахівцям доводиться стикатися з аварійними ситуаціями, в числі яких таке складне питання як поглинання промивної рідини. У зв'язку з трудомісткістю і витратністю ліквідації подібних аварій при бурінні, особливу увагу в буровій промисловості сьогодні приділяється розробці методів їх запобігання.

Поглинання промивної рідини пов'язано, перш за все, з тим, що в процесі буріння нерідко доводиться розкривати проникні або слабкі пласти, де під дією надлишкового тиску промивна рідина починає надходити зі свердловини безпосередньо в пласт. Для запобігання подібних ситуацій в зонах поглинання, водопритоков і тріщинуватих ділянках породи використовуються спеціальні тампонажні розчини[1, с. 340].

Тампонажний розчин (ТР) – це гетерогенна полідисперсна система, здатна протягом деякого часу переходити з в'язко-пластичного стану в тверде як на повітрі, так і в рідині [2, с. 7].

Залежно від етапу буріння, на якому проводять дані заходи, виділяють попередній і наступний тампонаж порід. У разі, коли тампонажний розчин закачується до початку проведення робіт, мова йде про попереднє тампонаж. Такий метод використовується як при будівництві, так і в ході експлуатації виробок. Подальший тампонаж включає в себе заходи по використанню тампонажного розчину вже в ході експлуатації гірничої виробки.

Тампонажні розчини для різних умов буріння складаються з тампонажного цементу, середовища замішування, реагентів прискорювачів і сповільнювачів термінів схоплювання, реагентів-знижувачів, показника фільтрації і спеціальних добавок, щоб уникнути розриву порід і поглинання, а також з метою кращого витіснення бурового розчину з кільцевого простору. При розробці свердловин для видобутку твердих, рідких та газоподібних корисних копалин застосовуються:

- тампонажні розчини на основі в'язких речовин (цементний, аерований, нафтоцементний, нафтоемультсійний, гіпсовий, вапняний, розширюючийся, гіпсоцементний розчини);
- сухі швидкотверднучі тампонажні суміші;
- тампонажні розчини на основі коагулюючих речовин (глинистий, соляробентонітовий),
- комбіновані тампонажні розчини на основі неорганічних речовин (глиноцементних, соляробентонітовий);
- тампонажні склади на основі органічних речовин (синтетичні смоли, гіпану-хлоркальцієва тампонажна суміш, латексні і бітумні склади і ін);
- комбіновані органомінеральні тампонажні суміші (полімерцементний, в'язкопружний глинистий склади, гіпану-цементна суміш) [1, с. 344].

Важкі шлакові цементи призначені для цементування нафтових і газових свердловин з пластовими температурами 80-220 °С, в тому числі для ізоляцій соленосних відкладень, складених галітом і галіт з домішкою солей магнію. При необхідності температурний діапазон використання цементів може бути розширений до 300 °С.

Дослідження показали, що для цементування високотемпературних свердловин з аномально високими пластовими тисками в якості в'язких речовин можна використовувати шлаки кольорової металургії, зокрема відходи виплавки марганцю, свинцю і міді [3, с. 99].

Сумарна питома активність природних радіонуклідів шлакової продукції ПАТ «Нікопольський завод феросплавів» (по даним «Токсиколого-гігієнічного паспорта шлаків від виробництва марганцевих феросплавів») становить 187-295 Бк/кг, що по ДБН В.1.4-1.01-97 «Системи норм та правил

зниження рівня іонізуючих випромінювань природних радіонуклідів в будівництві. Допустимі Рівні» відповідає першому класу матеріалів, які можуть бути використані для всіх видів будівництва без обмежень.

Лабораторні дослідження показали, що при використанні гранульованих шлаків силікомарганцю як заповнювач для дрібнозернистого бетону можлива повна заміна дрібного заповнювача (рис. 1) При цьому показники міцності модифікованого бетону не сильно поступаються стандартних зразків.

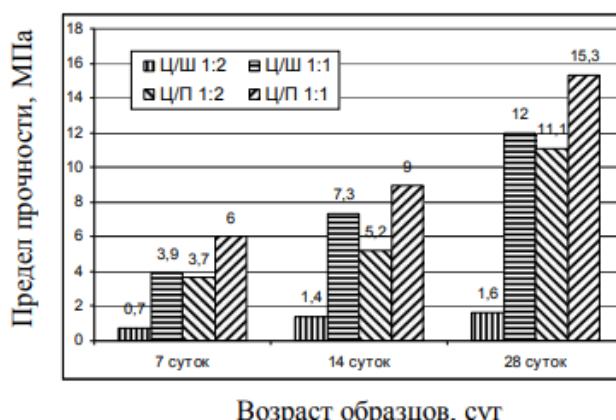

Рисунок 1 – Лабораторні дослідження будівельних матеріалів на основі гранульованого шлаку силікомарганцю

Для визначення потенційної екологічної небезпеки бетонів, виготовлених на основі гранульованого шлаку, були проведені дослідження емісій токсичних важких металів (марганець, свинець, мідь і кадмій) у водні середовища Результати представлені в таблиці 1.

Таблица 1 – Результаты вылуговывания тяжелых металлов з бетону на основі гранульованого шлаку силікомарганцю в модельні середовища, мг/л

Модельная среда	Время отбора проб, сут			
	1	14	21	30
Марганец				
Вода	0,18±0,019	3,4±0,322	21,3±2,269	31,31±3,359
Буфер (pH=4,8)	29,1±2,999	138,4±14,81	7,7±0,942	20,5±2,252
Медь				
Вода	0,5±0,049	0,3±0,032	0,8±0,070	0,9±0,087
Буфер (pH=4,8)	0,061±0,007	0,25±0,032	0,07±0,009	0,05±0,005
Свинец				
Вода	0,12±0,013	0,12±0,013	0,21±0,019	0,26±0,034
Буфер (pH=4,8)	0,46±0,050	0,14±0,015	0,08±0,007	0,24±0,031
Кадмий				
Вода	0,04±0,004	0,04±0,004	0,1±0,009	0,11±0,015
Буфер (pH=4,8)	0,08±0,007	0,08±0,007	0,08±0,007	0,09±0,009

Таким чином, використання гранульованого шлаку силікомарганцю економічно і екологічно вигідно, так як зменшення кількості використання природних матеріалів призводить до зменшення обсягів кар'єрних робіт, а збільшення використання відходів промисловості – до зменшення екологічного навантаження на землі, що відводяться для відвалів [4].

Список використаних джерел

1. Шрейбер Г.К., Перлин С.М., Шибряєви Б.Ф., Конструкційні матеріали в нафтовій, нафтохімічній і газовій промисловості.: М., – «Машиностроение», 1969. – 396 с.
2. ДСТУ Б В.2.7-43-96 Державний стандарт України. Будівельні матеріали. БЕТОНИ ВАЖКІ. Технічні умови. Видання офіційне. Київ. – Держкоммістобудування України. – 1997.
6. Зварыгин, В. И. Тампонажные смеси : учеб. пособие / В. И. Зварыгин. – Красноярск : Сиб. федер. ун-т, 2014. – 216 с.
7. Спильник Н. В. Использование гранулированных шлаков от производства силикомарганца при изготовлении строительных материалов / Н. В. Спильник, С. А. Щербак // Вісник Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського. – 2013. – Вип. 3. – С. 175–179. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vkdpu_2013_3_34

УДК 575.827: 636.2.033

О.С. Крамаренко,

кандидат сільськогосподарських наук, старший викладач кафедри технології переробки,
стандартизації і сертифікації продукції тваринництва
Миколаївський національний аграрний університет

ОЦІНЮВАННЯ TAURINE/ZEBUINE-ДОМІШОК У ПІВДЕННІЙ М'ЯСНІЙ ПОРОДІ ХУДОБИ ЗА ЛОКУСАМИ МІКРОСАТЕЛІТІВ ДНК

Анотація. За результатами аналізу розподілу частот мультилокусних генотипів 12 мікросателітних локусів встановлено, що тварини таврійського внутрішньопородного типу південної м'ясної породи низько- та висококрівного його підтипів формують два чітко відокремлених генетичних пули, що зумовлене внеском генофондів вихідних порід великої рогатої худоби та зебу при створенні та наступній селекції вітчизняної породи протягом 50 років.

Ключові слова: велика рогата худоба, зебу, мікросателіти ДНК, гібридизація, мультилокусні генотип, південна м'ясна порода.

Постановка проблеми. Південна м'ясна порода була створена в результаті поєднання генетичного матеріалу таких порід, як червона степова, шортгорн, санта-гертруда, герефорд, шарове та кубинський зебу. Вона – єдина порода в Україні і на Європейському континенті, сформована шляхом міжвидової гібридизації (*Bos indicus* × *Bos taurus*). На сьогодні у межах таврійського внутрішньопородного типу цієї породи виділяють два підтипи із часткою спадковості за зебу – низькокрівний (менше 37,5%) та висококрівний (понад 37,5%) [1].

Стан дослідження. Аналіз генетичної структури південної м'ясної породи було проведено лише за використання імуногенетичних маркерів та декількох структурних генів – гормону росту, капа-казеїну, тиреоглобуліну та калпаїну.

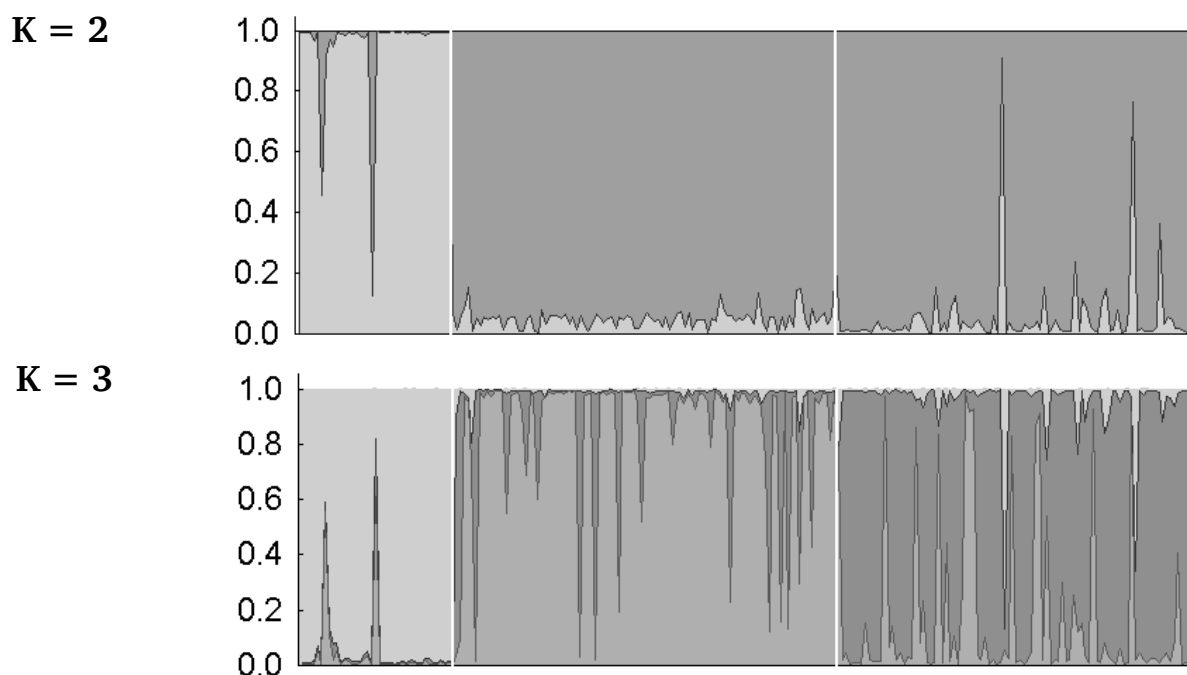
Останнім часом все більшого застосування при вивченні рівня генетичної мінливості та генетичної диференціації порід свійських тварин різних видів (в тому числі, й худоби) набувають мікросателіти ДНК – короткі тандемні олігонуклеотидні повтори завдовжки 2-8 пар нуклеотидів [2].

Таким чином, дослідження «тонкої» генетичної структури порід (у т.ч. вітчизняної – південної м'ясної породи) з використанням молекулярно-генетичних маркерів та визначення механізмів формування цієї структури в останній час набувають особливої актуальності.

Виклад основного матеріалу. Для аналізу «тонкої» генетичної структури тварин низько- та висококровного підтипів південної м'ясної породи нами також було використано метод, що базується на байєсівському алгоритмі розрахунку на основі розподілу частот мультилокусних генотипів за мікросателітами для кожної тварини оцінки «пропорції суміші» (admixture proportions, Q), що фактично є вірогідністю віднесення її до однієї з K «батьківських» груп. Під час аналізу нами було використано значення K , що коливалися в межах від 1 до 7.

У якості референтної групи була обрана популяція тварин червоної степової породи. У дослідженнях використовували 12 мікросателітних локусів (*TGLA227*, *BM2113*, *TGLA53*, *ETH10*, *SPS115*, *TGLA122*, *INRA23*, *TGLA126*, *BM1818*, *ETH3*, *ETH225* та *BM1824*), що рекомендовані ISAG для аналізу рівня генетичного поліморфізму в межах роду *Bos*.

На рисунку 1 наведено розподіл отриманих оцінок Q для 232 проаналізованих тварин, а на рис. 2, відповідно, динаміку логарифму правдоподібності $\ln P(K)$ та ΔK залежно від обраного значення K .

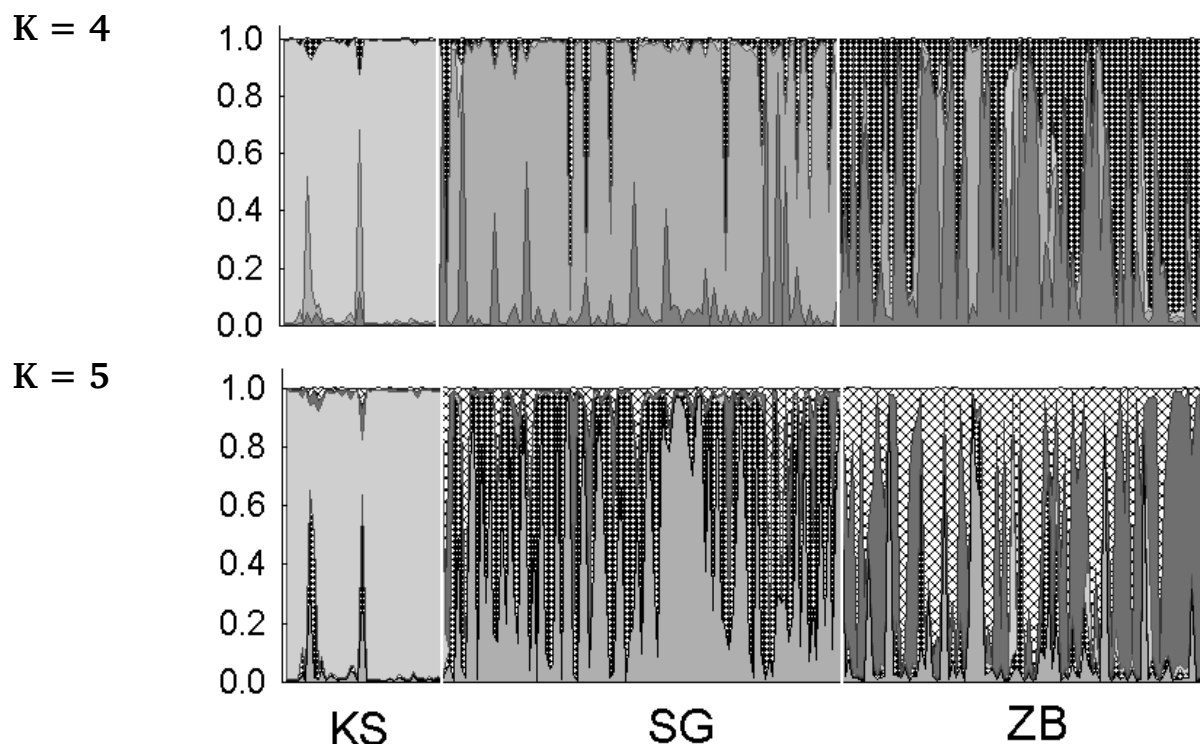
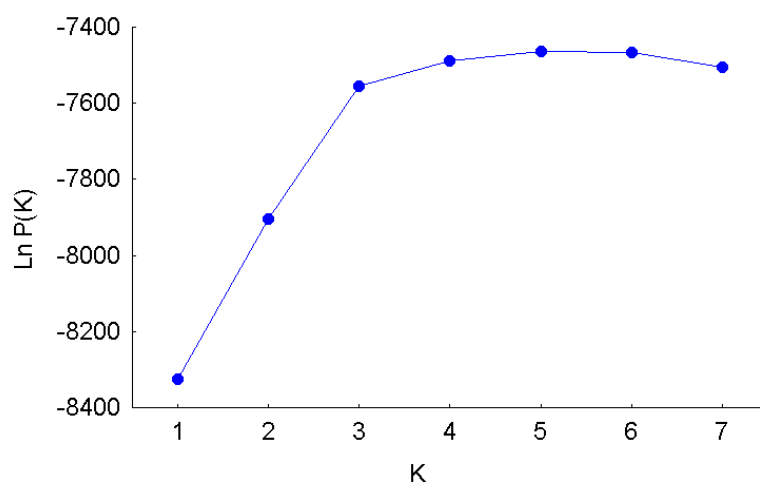

Рис. 1. Оцінки «пропорції суміші» (admixture proportions, Q) для корів різних порід, розраховані за допомогою програми STRUCTURE, для K від 2 до 5.

Встановлено, що при $K = 2$ всі тварини поділяються на групи, які відповідають їх породній належності – корови червоної степової породи досить чітко відокремлюються від тварин південної м'ясної породи. Хоча в декількох випадках має місце помилкове віднесення особин до іншої породної групи.

При $K = 3$ спостерігається чітке відокремлення тварин червоної степової породи, а корови південної м'ясної породи розподіляються на дві групи, які відповідають низько- та висококровному підтипам.

A

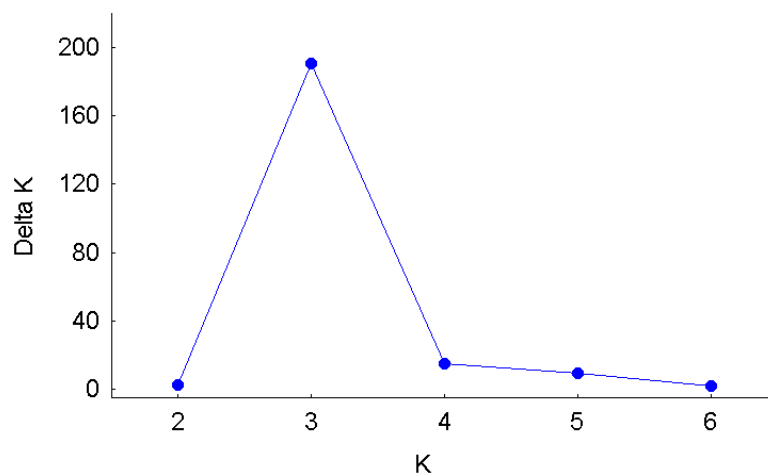

Рис. 2. Графіки змін отриманих оцінок логарифму правдоподібності $\ln P(K)$ (А) та ΔK (Б) залежно від кількості використаних генетичних груп ($K = 1-7$) для досліджуваних корів різних порід за результатами програми STRUCTURE

Помилки, що зустрічаються при віднесенні тварин, стосуються, насамперед, корів південної м'ясної породи. Тобто, деяких тварин низькокровного підтипу віднесено до групи висококровних і навпаки.

При збільшенні значення K до чотирьох груп спостерігається генетичне «розшарування» тварин висококровного підтипу. А при збільшенні значення K до п'яти – відбувається генетичне «розшарування» і серед тварин низькокровного підтипу південної м'ясної породи.

Можливо, це пов'язано з наявністю внутрішньопородних генеалогічних груп (наприклад, ліній), що характеризуються певним генотиповим складом локусів мікросателітів.

Оптимальну кількість «батьківських» груп можна визначити на підставі характеру змін оцінок логарифму правдоподібності $\ln P(K)$, що отримано для різних значень K . Як встановлено [3], оптимальним буде таке значення K , при якому графік логарифму правдоподібності $\ln P(K)$ виходить на плато.

Отримані нами результати аналізу «тонкої» генетичної структури свідчать про те, що найбільш реальним є наявність трьох генетичних груп (рис. 2). Перша – це тварини червоної степової породи, друга – тварини низькокровного підтипу південної м'ясної породи, і, нарешті, третя – тварини висококровного підтипу південної м'ясної породи. Крім того, саме при $K = 3$ оцінки, отримані для ΔK мають максимальний прояв (рис. 2).

Експериментально було встановлено, що за мікросателітними локусами у тварин різних підтипів таврійського внутрішньопородного типу відмічається певний дефіцит гетерозиготності: у представниць низькокровного підтипу на 18,3% ($H_o = 0,604 \pm 0,0621$; $H_e = 0,739 \pm 0,0191$), а в особин висококровного – на 11,1% ($H_o = 0,684 \pm 0,0591$; $H_e = 0,769 \pm 0,0194$). Найчастіше дуже низьким рівнем гетерозиготності характеризувалися локуси *TGLA53*, *ETH3* та *ETH225*.

Висновки. На підставі результатів, отриманих за допомогою байєсівського методу аналізу розподілу частот мультилокусних генотипів 12 мікросателітів (реалізований в програмі STRUCTURE), встановлено, що досліджена порода формує два чітко відокремлених генетичних пули, що пов'язано, можливо, з використанням різних вихідних порід ВРХ та зебу під час їх створенні.

Список використаних джерел

1. Вдовиченко, Ю. В., Вороненко, В. І., Найдьонова, В. О., Омельченко, Л. О. (2012). *М'ясне скотарство в степовій зоні України*. Нова Каховка : ПІЕЛ, 307 с.
2. Крамаренко, О. С. (2017). *Оцінювання генетичної структури та прогнозування продуктивності тварин південної м'ясної породи за ДНК-маркерами*. Миколаїв: «Ліон», 166 с.
3. Evanno, G., Regnaut, S., Goudet, J. (2005). Detecting the number of clusters of individuals using the software STRUCTURE: A simulation study. *Molecular Ecology*, 14, 2611-2620.

T.M. Stukach,

Doctor of Philosophy, Senior Researcher,
Kyiv National University of Trade and Economics

TRADE WARS AS A COMPONENT OF FOREIGN TRADE POLICY

Trade wars and conflicts have been intensifying in recent years. Thus, since 1995, the World Trade Organization has considered a total of more than 500 cases and made more than 350 final decisions. Many disputes continue over the years, and some of them last over decades annexed with new claims.

In general understanding, economic war is a set of economic, legal, administrative, etc. actions against the economic system of another subject of production and economic activity [5]. Economic war may be expressed in energy, customs, currency, tariff, tax, etc. war, however, in any case, their list is supplemented with trade war.

The experience of the development of the world economy makes it possible to formulate, in view of the most important priorities and problems in the development of the country, a demand for public policy aimed at maintaining the competitiveness of the national economy.

Firstly. It is impossible to dominate at the world agricultural markets without balanced cooperation between the corporations (companies) and the governments where they operate. Due to the continuing complication of the macro-competitive environment in most regions of the world, powerful corporations are resorting to active “play” at the state level, enhancing their global position with local government support. Accordingly, national governments should improve

cooperation with transnational capital, taking into account the use of its capacity to protect their own economic (broadly defined – national) interests.

Secondly. Public policy should focus on the consolidation of domestic economic subjects within the country, as well as the entry of national agrarian corporations into the world arena, involving in their activities the capacities and resources of other countries, despite the counteraction of those interested in political forces.

Thirdly. The government must anticipate and identify the critical boundary at which an increase in the profitability of some entities causes a deterioration in the working conditions of others. As a result, there is a threat of inhibition of the development of promising directions.

Fourthly. Achieving a high level of competitiveness in the global agrarian market is determined by the possibility of creating the best agricultural product in roughly equal conditions of development, including in terms of economic integration and unification of economic conditions (in particular, within the EU).

Fifthly. Governments should put in place mechanisms of economic regulation for the country with a certain “margin of safety” in the face of rising isolationism which will inevitably be stimulated by other states in the event of a violation of their economic interests.

Sixthly. The long-term preservation of competitiveness in the global agrarian market is inseparable from the preservation of basic economic security indicators. The legal framework of the state should contain pre-conceived mechanisms that can quickly adapt its economic system to macroeconomic changes, including force majeure.

Seventhly. In a country where competitiveness is brought to the practical level of public policy, special attention is paid to the development of innovators of economic sectors, designed to provide them with competitive potential in the future. Such prerequisites are: the centralization of relevant resources, the consolidation of high-tech “specialization” of the country in the international division of labor, the desire to place in their own territory of production which will be decisive in the competition of the future.

Eighthly. In the context of further deployment of globalization processes, governments have to take into account the impossibility of maintaining the competitiveness of the national economy in the long term without coordinating their own economic policies with partner countries. As a result of intensifying integration economic processes and deepening the mutual penetration of national economies, governments are forced to regulate the residents’ actions in foreign markets.

Ninthly. The state should create effective mechanisms for monitoring and reconciling global economic development problems, even in the face of opposition from leading countries that spread the precedents of distrust and complicate the necessary coordination procedures. Otherwise, it will lead to permanent crisis shocks, widening of the economic gap and other negative phenomena that can

reduce the competitiveness of even those countries that are in the middle or higher stage of development.

Therefore, for the full implementation of the WTO Dispute Settlement Procedure, a proactive interaction of interested business and government representatives should take place at all stages. There is a need to develop public-private partnerships on the optimal and effective use of adequate WTO mechanisms to protect national interests.

References

1. Аграрний сектор України на шляху до євроінтеграції: [монографія] / За ред. О.М.Бородіної. – Ужгород: ІВА, 2016. – 296 с.
2. ВТО и торговые войны вчера, сегодня, завтра, 2017 [Електронний ресурс] – режим доступу – <http://xn--blae2adf4f.xn--plai/article/41596-vto-i-torgovye-voyny-vchera-segodnya-zavtra.html>
3. Гордеева Т.Ф. Міжнародні торговельні суперечки у сучасній регулятивній парадигмі / Т.Ф.Гордеева // Міжнародна економічна політика. – 2013. – Вип. 2. – С. 101–125.
4. Осика С.Г. Вирішення спорів у Світовій організації торгівлі [монографія] / С.Г. Осика, В.В.Коновалов ; Київ. нац. торг.-екон. ун-т. – К. : К.І.С., 2011. – 280 с.
5. Світові торговельні війни: особливості та наслідки/ Н.В. Безрукова, М.В. Василенко, [Електронний ресурс] – режим доступу – <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4153>
6. Торговельна війна (trade war) / Короткий оксфордський політичний словник. – К.: Основи, 2006. – С.693
 - i. Braun O. International Trade and Imperialism. New Jersey : Humanities Press Inc. and Institute of Social Studies, 2007. 412 p.
 - ii. Irwin D., Terio M. Does Trade Raise Income? Evidence from the Twentieth Century. Journal of International Economics. 2012. Vol. 107. №1. P.1–18.
 - iii. Map of disputes between WTO Members [Електронний ресурс] – режим доступу – http://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/dispu_maps_e.htm
 - iv. O'Rourke K. Tariff and Growth in the Late 19th Century. Economic Journal. 2011.Vol. 110. P. 456-483.
 - v. WTO Dipute Settlement / World Trade Organization [Electronic Resource]. – Mode of access : http://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/dispu_e.htm.

ОХОРОНА ЗДОРОВ'Я

Т.С. Андросова,

здобувач вищої освіти освітнього ступеня «магістр»
Національного медичного університету імені О.О. Богомольця

БІОЛОГІЧНА ТЕРАПІЯ ПРИ РЕВМАТОЇДНОМУ АРТРИТІ

Метою роботи є теоретичне обґрунтування, щодо дослідження біологічної терапії при ревматоїдному артриті.

Завдання – дослідити роль біологічної терапії при ревматоїдному артриті

Об'єктом дослідження є ревматоїдний артрит.

Предметом дослідження є теоретико-методологічні аспекти аналізу дослідження біологічної терапії при ревматоїдному артриті.

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає у теоретичному узагальненні та науково-прикладному обґрунтуванні ролі біологічної терапії при ревматоїдному артриті.

Результат роботи.

Ревматоїдний артрит (РА) – хронічне системне аутоімунне захворювання, що вражає насамперед суглоби. Патологічні зміни при РА опосередковано цитокінами, хемокінами і металопротеїназами. Характерне запалення симетричних периферичних суглобів (наприклад, суглобів зап'ястя, п'ястно-фалангових суглобів), що призводить до прогресуючої деструкції суглобових структур; при цьому також спостерігаються ознаки системного ураження. Діагностика заснована на аналізі специфічних клінічних проявів, результатів лабораторних і рентгенологічних досліджень. При лікуванні використовують лікарські засоби, фізіотерапію, в деяких випадках – хірургічні методи. Базисні протизапальні препарати дозволяють контролювати симптоми і уповільнюють прогресування хвороби [3].

Причини захворювання ревматоїдним артритом. Поштовхом до розвитку цього захворювання може бути один з наступних факторів або їх поєднання:

– генетична схильність – ризик захворіти на ревматоїдний артрит збільшено приблизно в 4 рази у кровних родичів хворих на ревматоїдний артрит. У спадок передається не саме захворювання, а порушена реакція

імунної системи на дію інфекційних та інших агентів, в ході якої і розвивається артрит.

– інфекційні агенти – виявлено кілька інфекційних агентів, які можуть стати поштовхом для розвитку ревматоїдного артриту (віруси краснухи, герпесу, Епштейна-Барра, ретровіруси, цитомегаловірус, мікоплазма та ін.). Однак ні один не може стати єдиною причиною розвитку ревматоїдного артриту. Вони лише є пусковим механізмом патологічного процесу.

– психо-емоційний стрес і надмірне фізичне навантаження – пологи або аборт, неблагополуччя в сімейній або соціальній сфері, вплив на організм хімічних, променевих, токсичних факторів – також провокують розвиток ревматоїдного артриту [2].

В. Н. Коваленко, О. П. Борткевич вважають, що ревматоїдний артрит являє собою захворювання, в вивченні і терапії якого залучено більшість основних загальномедичних проблем — закономірності розвитку імунітету, аутоімунні реакції, запалення, медична генетика, кістковий метаболізм, остеопороз та ін., Тому успіхи в даних сферах медицини і в дослідженнях РА як конкретної нозологічної одиниці роблять взаємний позитивний і розвиваючий вплив. Зокрема великий прогрес у розшифровці загальних закономірностей імунних реакцій і у встановленні найважливішої ролі цитокінів зумовив підкорення принципово нових вершин в лікуванні ревматоїдного артриту [1].

В основі цих досягнень лежить втручання в головні ланки патогенезу захворювання, що призводить до гальмування основного патологічного процесу при ревматоїдному артриті — аутоімунного запалення [1].

При цьому дослідники не тільки використовували природні біологічні системи в якості об'єктів впливу, але й імітували ці системи для створення засобів терапії. Не випадково цей новий підхід до лікування ревматоїдного артриту в кінці ХХ ст. отримав назву біологічної терапії [1].

Терміни «біологічна терапія» або «методи біологічної терапії» в ревматології почали застосовуватися недавно і ще не мають поки уніфікованого визначення. Передбачається, що їх можна визначити як використання в терапевтичних цілях активних речовин і механізмів, які відіграють суттєву роль у природному функціонуванні основних біологічних систем організму, — антитіл, цитокінів, клітинних рецепторів, їх антагоністів тощо [1]

У зоні ризику: ревматоїдним артритом страждає близько 1% всього населення. У жінок ревматоїдний артрит зустрічається в два-три рази частіше, ніж у чоловіків. З віком частота виникнення захворювання збільшується, а статеві відмінності нівелюються після 50 років. Ревматоїдний артрит поширений по всьому світу, незалежно від раси. Він може початися в будь-якому віці, може вражати і дітей. Однак близько 80% хворих на

ревматоїдний артрит- це особи віком від 35 до 50 років. Існує генетична схильність до захворювання.

Фактори, що впливають на розвиток хвороби [2]:

- Жіноча стать
- Вік 45 років і старше
- Спадкова схильність
- Супутні захворювання (носоглоткова інфекція, вроджені дефекти кістково - суглобової системи)
- Куріння, зловживання кави

Симптоми [3]:

- Хворобливі відчуття в суглобах
- Симетричне припухання суглобів
- М'язова слабкість; ранкова скутість - після пробудження суглоби не тільки болячі, але і малорухливі
- Деформація суглобів, значно ускладнює самообслуговування
- Інтотоксикація організму, що виявляється слабкістю, розбитістю, погіршенням апетиту, нерідко підвищенням температури, ознобом

Біль в суглобах носить затяжний характер. Посилюється при пальпації і русі, нерідко відзначається локальне підвищення температури над запаленими суглобами, обмеження рухливості в них. Підвищення температури тіла зазвичай спостерігається при поширеному поліартриті з вираженим припуханням суглобів.

Діагностика [1]:

Для підтвердження діагнозу і визначення активності захворювання необхідно проведення наступних додаткових методів дослідження.

Лабораторні методи: загальний аналіз крові, ревматоїдний фактор, антитіла до циклічного цитрулінового пептиду (аЦЦП).

Інструментальні методи: рентгенологічне дослідження суглобів (кистей, дистальних відділів стоп, при необхідності-найбільш уражених суглобів). Характерні для ревматоїдного артриту зміни в суглобах раніше всього з'являються в кистях і стопах, чим і пояснюється вибір зони дослідження. Стадію захворювання також визначають, ґрунтуючись на рентгенологічних змінах в кистях і стопах. Дослідження інших суглобів, в тому числі комп'ютерна томографія (КТ), магнітно-резонансна томографія МРТ) проводяться за особливими показаннями, зазвичай для визначення необхідності і характеру ортопедичного втручання. В останні роки метод МРТ почав застосовуватися при ранньому ревматоїдному артриті для більш раннього виявлення ерозій в кистях і стопах [2].

Висновок. Новий підхід до лікування ревматоїдного артриту в кінці ХХ ст. отримав назву біологічної терапії. Метою біологічної терапії, яку застосовують у випадку захворювань з компонентом аутоімунізації, зокрема

в ревматології (напр. РА, ПсА), являється обмеження активації імунної системи на її різних етапах. Цю блокаду можна індукувати на рівні ефекторних цитокінів (ФНП- α , ІЛ-6, ІЛ-17) окремих клітин імунної системи, наприклад В-лімфоцитів (анти-CD20), цитотоксичних лімфоцитів (інгібітори інтегринів), а навіть внутрішньоклітинних сигнальних шляхів (напр. інгібітори кіназ). Також можна застосовувати неселективне лікування, наприклад глюкокортикостероїди (ГК; гальмують проліферацію лімфоцитів) або метотрексат.

Список використаних джерел

1. Коваленко В. Н. Индивидуализация лечения ревматоидного артрита: курс на достижение оптимальных результатов [Електронний ресурс] / В. Н. Коваленко, О. П. Борткевич – Режим доступу до ресурсу: <http://www.rheumatology.kiev.ua/article/1967/individualizaciya-lecheniya-revmatoidnogo-artrita-kurs-na-dostizhenie-optimalnyh-rezultatov>.
2. Олюнин Ю.А. Ранний ревматоидный артрит. Современные аспекты диагностики и лечения. / Ю.А. Олюнин // *Современная ревматология*. 2010. - 4(1) – С. 65-70.
3. Полный медицинский справочник / Пер. с англ. Е. Махияновой и И. Древаль. – М.: АСТ, Астрель, 2006. – 1104 с.

СОЦІАЛЬНА РОБОТА

А.А. Лантій, В.О. Борисенко,

студенти факультету комп'ютерних наук
Харківського національного університету радіоелектроніки

МЕХАНІЗМИ МАНІПУЛЯТИВНОГО ВПЛИВУ КІНЕМАТОГРАФУ

В умовах існуючої соціально-економічної ситуації у майже всіх країнах світу найбільш схильною до маніпуляції свідомістю є діти та молодь, що характеризується підвищеною сугестивністю і нестійкістю свідомості.

Серед засобів маніпуляції свідомістю одним з найбільш дієвих і найменш досліджених є масовий кінематограф та телебачення загалом, що має неймовірне поширення у теперішній час. Виконуючи функції контролю над сприйняттям і мріями глядача мати змогу бути схожим з героями, кінематограф бере участь в процесі формування мотивації, типу поведінки, ціннісної системи особистості.

Початком даного дослідження є уявлення про екранну виразність, а також загальноприйняті концепції про психологічні особливості сприйняття кінематографічного і анімаційного мистецтва. У даній роботі розглянута специфіка оцінки глядачем сюжетно-дієвих подій деякого відеоряду, особистісних рис, властивих персонажу і мотивацію дій.

Х. Хекхаузен припустив, що фундаментом мотиваційної структури особистості героїв фільму (загалом це відноситься до усіх героїв певного твору, що транслюється на екрані) і обґрунтованості їх вчинків лежить дієва ідентифікація глядача з персонажами, до цього всього додається величезний вплив гендерного відмінності. Істотну роль в розумінні мотивів поведінки персонажів художнього фільму грає досвід переживання глядачем схожого життєвого досвіду.

Спираючись на ідеї С.М. Ейзенштейна про відображення кінофільмом не тільки сприймаючої, а й переживаючої, а також мислячої функції свідомості, свідомості людини, що діє, для дослідження розуміння глядачем мотиваційної структури персонажів розсудливо використовувати методи експериментальної психосемантики: для виявлення співвідношення простору соціально-рольових відносин твору з системою соціальних стереотипів буденної свідомості, вивчення впливу стереотипів на характер

сприйняття персонажів кінофільму, виявлення ряду домінуючих особистісних конструкторів, які розкривають глядацьке розуміння смислового змісту твору.

Проведений аналіз зіставлення мотиваційної атрибуції поведінки персонажів у глядачів показав, що особистий досвід переживання глядачем схожих з персонажами життєвих ситуацій є одним з визначальних моментів при сприйнятті персонажа, а також твору в цілому [4, с. 48]. Механізм дієвої ідентифікації глядача з персонажами фільму, обумовлений, зокрема, гендерними відмінностями, є базовим як для розуміння сенсу окремих вчинків, так і для моделювання мотиваційної структури особистості персонажа. Дівчата схильні при перегляді фільму приділяти більшу увагу любовної лінії, а хлопчики роблять акцент на моральну сторону конфлікту.

Ефективність використання маніпуляторних технологій кінематографа та телебачення загалом для реалізації цілей управління соціалізацією молоді не можна оцінити абстрактно – вона залежить від того чи прийнятна дана технологія для конкретної групи людей. Визначити це можна через відповідність фільму-маніпулятора і цільової аудиторії.

Потреби людей різних вікових груп і статі лежать в основі виділених нами типів переваг.

Таким чином кінематографічні переваги дозволяють пояснювати, моделювати і прогнозувати маніпулятивний вплив кінофільмів на свідомість людей. При дотриманні відповідності передбачуваного фільму-маніпулятора типу кінематографічних переваг глядача підвищується його здатність конструювати соціальну реальність. Маніпулятивний вплив кінематографа на свідомість людей постійно посилюється, тому що нові технології (наприклад, 3D) дозволяють збільшувати здатність кінофільмів до навіювання.

Кінофільм, у якого сюжет, окремі ситуації, елементи не отримують оцінку глядача як «реальні» або «можливо реальні», тобто не відповідають критеріям реальності, залишить людину байдужою або засмученим. При здійсненні маніпуляції також необхідно брати до уваги пасивність глядача, яка має усвідомлений характер, тобто індивід хоче отримати задоволення від перегляду кінокартини за рахунок психологічного розслаблення, при якому не бажана глибока рефлексія.

Важливим аспектом є рівним у пелені подій в фільмі, що включає відсутність шокуєчих сцен (наприклад, вбивства тварин), різких змін кольору (наприклад, фарбування кожної сюжетної лінії в свій колір). Під час перегляду кінокартини емоційний контроль людини послаблюється, і інформація не проходить через внутрішню цензуру. Однак, якщо в кінофільмі показуються неприємні моменти, сцени, внутрішній контроль глядача прокидається, що сприяє зниженню ефективності маніпуляції. Таким чином, запропонована типологія кінематографічних переваг дозволяє

пояснювати, моделювати і прогнозувати маніпулятивний вплив кінофільмів на свідомість молоді.

Роблячи висновок з усього розглянутого матеріалу, треба сказати, що нині й надалі є багато корисних фільмів та передач на телебаченні, що можуть змотивувати будь-яку людину на гарні вчинки чи на подолання якихось власних страхів. Впевнившись у собі та надихнувшись діями певного персонажа, можна зовсім по-іншому прожити життя: мати більше можливостей та більше цілей, що неодмінно здійсняться при повноцінній віддачі та роботі. Також, варто зазначити, що все ж таки більшість кінематографу та телебачення загалом спрямоване на розвагу та розраду після важкого дня, тому слід уважно обирати час перегляду та неодмінно відповідати на питання: «А навіщо я це дивлюся?».

Список використаних джерел

1. Лісовський В. Т. Динаміка соціальних змін (досвід порівняльнихсоціологічних досліджень російської молоді) / В. Т. Лісовський // Соціологічне дослідження. – 1998. – № 5. – С. 98–104.
2. Тощенко Ж. Т. Фантоми суспільної свідомості і поведінки / Ж. Т. Тощенко // Соціологічне дослідження. – 2004. – № 12. – С. 3–15.
3. Эйзенштейн С. М. Монтаж. – М.: ВГИК, 1998. – С. 29–44.
4. Berliner T. The illusion of continuity: active perception and the classical editing system / Berliner T., Cohen D. Journal of Film and Video, 2011, 63 (1), 44–63
5. E.C. Carterette, M.P. Friedman (Eds.). Handbook of Perception, vol. X. New York: Academic Press, 1978, pp. 259–304.

ВОЄННІ НАУКИ, НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА, БЕЗПЕКА ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ

В.В. Біліченко,

старший викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки, підполковник поліції,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

ДОСВІД КРАЇН БАЛТІЇ ДЛЯ ПРОТИДІЇ ТЕРОРИЗМУ: ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ДЛЯ УКРАЇНИ

Актуальною проблемою є забезпечення публічної безпеки та миру не тільки в кожній державі, але й в усьому світі. Як відомо, тероризм загрожує безпеці та нормальному розвитку країні.

Про зародження тероризму свідчать не тільки історичні дати іноземних держав, але й події на сході України. Це свідчить про різке підвищення загрози тероризму, що в свою чергу слугують мотивацією для впровадження нових методів боротьби з ним [3].

Оскільки, Україна досі не вступила в ЄС, в даному союзі діють групи, які складаються з поліцейських одиниць учасниць ЄС. Вони мають у своїй структурі підрозділи, які спеціалізуються на окремих сферах. Наприклад,

- Австрійська ЕКО СОBRA щодо набігів у будівлях;
- Британський СО19 щодо набігів у метро;
- Французька GIGN щодо набігів на літак;
- Французька RAID щодо рейдів поїздів та автобусів;
- Німецький GSG 9 щодо морських дій [1, 3].

Учасниками мережі ATLAS є:

ARAS (Литва);
ACVILA (Румунія);
AKS (Данія);
BOA (Польща);
DELTA (Норвегія);
DSI (Нідерланди);
DSU (Бельгія);
ЕАО (Кіпр);
ЕКАМ (Греція);

ЕКО СОBRA (Австрія);
ERU (Ірландія);
GIGN (Франція);
GIS (Італія);
GEO (Іспанія);
GOE (Португалія);
GSG 9 (Німеччина);
KARHU (Фінляндія);
K-COMMANDO (Естонія);

LYNX (Словаччина);
NI (Швеція);
NOCS (Італія);
ОМЕГА (Латвія);
RAID (Франція);
RED PANTHER (Словенія);
CO19 (Велика Британія);
SEK BWL (Німеччина);

SAG (Мальта);
SIAS (Румунія);
SUCT (Болгарія);
TESZ (Угорщина);
UEI (Іспанія);
URNA (Чеська Республіка);
USP (Люксембург) [2, 3].

В даному переліку відсутній український спецпідрозділ «КОРД», які теж мають відповідні навички, проте спеціалізуються на операціях, з підвищеним ризиком, тобто через не такі вже і часті терористичні акти в Україні – спеціальний підрозділ для боротьби з даним видом злочинності поки що не потрібен.

Для запобігання масовим заворушенням, проявів тероризму та груповому порушенню громадського порядку необхідно застосовувати новітню техніку та сучасне оснащення. Оскільки, при створенні «КОРДу» було належне фінансування і поліцейські оснащені добре, з кожним роком оснащення повинно оновлюватись. Перевірка оснащень та бойової техніки повинна проводитись ре рідше 1 разу на рік в реальних ситуаціях.

Діяльність спецпідрозділів в зарубіжних країн дещо має більший досвід, українське законодавство повинно також відповідати європейським стандартам, для створення єдиної системи підрозділ щодо боротьби зі злочинами, у тому числі з тими, що пов'язані з тероризмом. Тому, створення окремого підрозділу в системі Національної поліції було б дуже доречним. Такий підрозділ займався забезпечення особистої безпеки високопосадовців під час їх візиту до України та унеможлиблював би терористичні прояви.

Список використаних джерел

1. Lietuvos policijos antiteroristinių operacijų rinktinė «Aras» : сайт [Електронний ресурс]. – URL: http://www.policija.lt/tvs/v/?sky=31&acc_id=126&lan_id=lt.
2. Сеть АТЛАСА [Електронний ресурс] – URL: <http://ru.knowledgr.com/18221589/СетьАТЛАСА>
3. Організаційно-правова модель діяльності поліції країн Балтії щодо протидії тероризму: перспективи реалізації позитивного досвіду в Україні [Електронний ресурс] – URL: http://files.visnikkau.org/200001723-3c0653d00e/002_Chumak.pdf

МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ

МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ. МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

УДК 341.6

С.А. Неверова,

здобувач вищої освіти освітнього ступеня «бакалавр»

Сумського державного університету

науковий керівник: **С.І. Денисенко,**

кандидат юридичних наук, доцент, старший викладач кафедри міжнародного,
європейського права та цивільно-правових дисциплін

Навчально-наукового інституту права Сумського державного університету

ПРОБЛЕМИ «ПАТОЛОГІЧНОГО» АРБІТРАЖНОГО ЗАСТЕРЕЖЕННЯ

Анотація. У статті розглядається поняття «патологічного» арбітражного застереження, досліджуються його особливості, проаналізовані причини виникнення та наслідки виконання такого застереження, запропоновані варіанти уникнення «патологій».

Ключові слова: міжнародний комерційний арбітраж, арбітражне застереження, патологічне застереження, зовнішньоекономічний контракт.

Постановка проблеми. Дуже часто у практиці міжнародного комерційного арбітражу трапляється так, що сторони, які уклали арбітражне застереження, не можуть вирішити свій спір в арбітражі, просто тому, що їх арбітражне застереження було погано розроблене і не може бути виконано. «Патологія» арбітражних застережень є доволі розповсюдженим явищем, з яким стикаються юристи та судові установи. Основною причиною цього є недостатня кваліфікація у складанні такого виду арбітражної угоди.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідження «патологічних» арбітражних застережень неодноразово здійснювалося вітчизняними та зарубіжними правниками, науковцями, серед яких Юрах В. М., Погорецький В. В., Цірат Г. А., Прусенко Є. Г. та Черних Ю., проте це питання все одно є дуже актуальним для сучасного арбітражу.

Мета статті полягає у визначенні поняття «патологічного» арбітражного застереження, дослідженні найбільш розповсюджених помилок в укладанні застереження та визначенні заходів для запобігання появи такої угоди.

Виклад основного матеріалу. Закон України «Про міжнародний комерційний арбітраж» визначає арбітражну угоду як угоду сторін про передачу до арбітражу всіх або певних спорів, які виникли або можуть виникнути між ними в зв'язку з будь-якими конкретними правовідносинами, незалежно від того, чи мають вони договірний характер, чи ні [1]. Тобто, для того, щоб передати спір на вирішення міжнародного арбітражу, сторони зовнішньоекономічного контракту повинні укласти арбітражне застереження. Законодавство як України, так і інших держав, закріплює положення про юридичну самостійність арбітражного застереження, що надає вагомі переваги для сторін. Але як бути, коли арбітражне застереження є, проте його виконання викликає труднощі для сторін та становить своєрідну «паталогію»?

Вперше термін «патологічного» арбітражного застереження був введений в правовий ужиток Фредеріком Ейсеманном для позначення застережень з дефектами, які були причинами визнання їх нездійсненими або недійсними [2, с. 130]. Згодом із розвитком досліджень, у науковій літературі питання «патології» стало розглядати більш докладно. Так, Ф. Шерман і С. Беннетт до «патологічних» арбітражних застережень віднесли застереження, які неможливо або надзвичайно складно виконати, ті, які, швидше за все, викличуть суперечності під час арбітражу, або вірогідно призведуть до проблем під час вирішення спору [3].

На відміну від зарубіжних науковців, український правник В. Погорецький відносить до патологічних умов не обов'язковий чи факультативний характер арбітражного застереження, відсилання до неіснуючої установи чи установи що припинила функціонування, відсутність кількості арбітрів в арбітражній угоді чи процедури їх призначення, неправильне найменування інституції, що призначає арбітрів, обов'язковість медіації чи примирювальної процедури, конкуренція норм арбітражної угоди з публічним порядком країни чи міжнародного публічного порядку [4, с. 4]. Інша правниця Черних Ю. вирішила розмежувати «патологічні» та «дефектні» арбітражні застереження, відповідно до чого, дефектні арбітражні угоди дозволяють встановити справжні наміри сторін, не дивлячись на деякі неточні положення, а патологічні застереження містять дефекти котрі не дають змоги чи ускладнюють виконання арбітражної угоди і не дають змоги встановити намір сторін передати спори на вирішення арбітражу [5, с. 393].

Цікавою була справа № 36/120, за якою фірма «Запчастина» звернулася до Господарського суду Харківської області з позовом про стягнення з

акціонерного товариства «Укренергоснаб» відшкодування. Відповідач у справі вказав, що цей спір повинен розглядатися МКАС при ТПП України, оскільки між юридичними особами було укладене арбітражне застереження. На це Вищий господарський суд України в ухвалі від 22 листопада 2005 зазначив, що відповідно до п. 2 ст. 1 ЗУ «Про міжнародний комерційний арбітраж», даний спір виник не під час здійснення міжнародних економічних зв'язків і жодна з його сторін не є підприємством з іноземними інвестиціями, та не відноситься до міжнародних об'єднань чи організацій.

Спираючись на запропоновані науковцями визначення та судову практику, можна виділити найбільш розповсюджені критерії, яким буде відповідати «патологічне» арбітражне застереження:

1. Неточне визначення арбітражу, або взагалі визначення його із помилкою. Це дуже розповсюджена помилка сторін, яка згодом замість спрощення вирішення спору, навпаки, його ускладнює. «Усі спори або розбіжності, що виникають з даної угоди, які не можуть бути вирішені мирно, будуть передані до арбітражу або арбітражу Німеччини»;

2. Вибір арбітрів без точної їх вказівки, або визначення арбітрів, які померли, є недієздатними або відмовляються розглядати спір;

3. Завищення вимог до кваліфікації обраного арбітра: «Сторони мають призначити арбітра зі знанням німецької та турецької мов та знаннями у сфері інженерії»;

4. Встановлення необґрунтовано коротких строків в арбітражному порядку;

5. Та інші арбітражні положення, які містять різні внутрішні протиріччя щодо вирішення спору.

Аналізуючи ці критерії, постає питання щодо дійсності такого арбітражного застереження та можливості його виконання. Загалом, можна стверджувати, що залежно від виду допущеної помилки, «патологічне» застереження може спричинити складнощі та затримки арбітражних процедур, але не обов'язково буде вважатися недійсним. Так, пп. а п.1 ст. V Нью-Йоркської конвенції передбачає, що у визнанні і виконанні арбітражного рішення може бути відмовлено при недійсності арбітражної угоди за законом, якому сторони цю угоду підпорядкували, а в разі відсутності такої вказівки, – за законом держави, в якій рішення було винесено [6, с. 393].

Водночас, варто зазначити, що Європейська Конвенція про зовнішньоторговельний арбітраж 1961 року передбачає порядок визначення питань, не врегульованих у арбітражному застереженні. Зокрема, в статті 4 Європейської конвенції [7] встановлений порядок вирішення певних питань «патології», а саме: якщо в арбітражній угоді не міститься вказівок стосовно того, яким із видів арбітражу – постійно діючим або *ad hoc* має бути вирішений спір між сторонами, і якщо сторони не дійшли згоди з цього

приводу, позивач може направити прохання про вирішення цього питання. Тому, як можна помітити, то чітких норм, щодо того, чи є «патологічне» арбітражне застереження недійсним чи ні, немає. Це питання залишається на розсуд арбітражного суду, який спираючись на вагомість помилки, буде вирішувати, чи можливо виконати таке застереження. У разі позитивного результату обставини сторін здадуться переконливими для судді і спір буде вирішеним, що є дуже розповсюдженим для арбітражної практики. І навпаки, при негативному рішенні суду, в разі суперечностей арбітражного застереження, сторонам буде відмовлено в розгляді спору в Міжнародному комерційному арбітражному, в результаті чого розгляд спору буде здійснюватися в ході судового розгляду в державному суді згідно з нормами цивільно-процесуального законодавства тієї чи іншої країни, право якої погоджено в контракті.

Для того, щоб запобігти таких ситуацій, можна сформулювати певні правила, дотримання яких допоможе при укладанні арбітражного застереження. По-перше, якщо сторони є не досить досвідченими у питанні арбітражного застереження, то можна звернутися до типових арбітражних застережень, які пропонуються законодавством. В Україні така типова форма арбітражного застереження затверджена Регламентом МКАС при ТПП України. Це застереження містить у собі місце розгляду спору (МКАС при ТПП України), матеріальне право, яким буде керуватися договір, кількість арбітрів та мова арбітражного розгляду. Простими словами, угода повинна бути чіткою, зрозумілою та послідовною.

Наступним кроком є коректне та офіційне визначення місцезнаходження компетентного органу, у випадку, якщо сторони обрали інституційний арбітраж, або зазначення в угоді про обрання *ad hoc*. Необхідно керуватися загальними нормами як національного, так і міжнародного права.

Висновки. Підсумовуючи вищевикладене, можна зробити висновок, що «патологічне» арбітражне застереження є результатом некомпетентності сторін, що уклали угоду для вирішення спорів. Таке застереження замість того, щоб стати засобом вирішення спору, тільки сповільнює та ускладнює цю процедуру. На щастя, кожний спір є індивідуальним, тому й питання щодо дійсності «патологічного» арбітражного застереження вирішується компетентним органом. Якщо помилки є невагомими, то це можна змінити та вирішити спір, але в інших випадках таке застереження може бути визнане недійсним. Дотримання запропонованих правил допоможе сторонам договору укласти правильне арбітражне застереження без неприємних наслідків, та дозволить їм безперешкодно розпочати арбітражний розгляд.

Список використаних джерел

1. Про міжнародний комерційний арбітраж: Закон України від 24.02.1994 р. № 4002-XII. ВВР України. № 25. – ст. 198.
2. Арбитражный процесс: учебник; отв. ред. В.В. Ярков. – М.: Инфотропик Медиа, 2010. – 4-е изд., перераб. и доп. – 880 с.
3. Fredrick E. Sherman, Steven C. Bennett. Avoiding «Pathological» Arbitration Clauses. The Practical Lawyer. August 2006. P. 42-43.
4. Погорецкий В. Теорія «патології арбітражного застереження». Юридичний радник. 2008. – №1. С. 3–12.
5. Черних Ю. Дефектні та патологічні арбітражні застереження як каталізатор неетичного у міжнародному комерційному арбітражі. Студентська Трибуна. 201. – С. 392.
6. Конвенція ООН про визнання та приведення до виконання іноземних арбітражних рішень: URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_070
7. Європейська конвенція про зовнішньоторговельний арбітраж: URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_069

ЗМІСТ

Розділ 1 ОСВІТА. ПЕДАГОГІКА

А.М. Волощук, НАСИЛЛЯ ТА ЙОГО РІЗНОВИДИ	3
О. Holub, О. Drogoman, О. Sushko, THE ROLE OF INNOVATION IN MODERN EDUCATION	6
О.М. Гордій, АНГЛІЙСЬКА МОВА ДЛЯ ОСІБ «ЗОЛОТОГО ВІКУ»	7
В.В. Горлач, ПРИНЦИПИ ФОРМУВАННЯ ВМІНЬ КРОСКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ У МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СФЕРИ ОБСЛУГОВУВАННЯ	10
М.В. Гоцуляк, Н.А. Маславчук, ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТІВ У КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛЬНОЇ ОСВІТИ	14
С.М. Гуріна, С.О. Переяславська, ЗАСТОСУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ ПЕРЕВЕРНУТОГО НАВЧАННЯ НА УРОКАХ ІНФОРМАТИКИ	16
Т.О. Кириченко, ІНТЕРНЕТ-РЕСУРСИ ТА ЇХ ВИКОРИСТАННЯ В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ СТУДЕНТІВ ЕКОНОМІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ	19
Г.В. Климець, ПЕДАГОГІЧНІ ІДЕЇ СПИРИДОНА ЧЕРКАСЕНКА	21
М.С. Ковальчук, С.А. Полетило, ВИКОРИСТАННЯ ІКТ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ЗНАНЬ ТА ІНТЕРЕСУ УЧНІВ ДО ФІЗИКИ.....	25
Я.Ю. Ковальчук, ОСВІТА В УКРАЇНІ ПЕРІОДУ ФОРМУВАННЯ НОВОЇ ОСВІТНЬОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ 20-30-Х РОКІВ ХХ СТОЛІТТЯ	28
Н.М. Козачок, ГУМАНІСТИЧНА ПЕДАГОГІКА КІНЦЯ ХІХ – ПОЧ. ХХ СТ. У СПАДЩИНІ ПЕДАГОГІВ-РЕФОРМАТОРІВ АНГЛІЇ.....	31
А.В. Кучерук, МОНІТОРИНГОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ ЯК ДІЄВИЙ ІНСТРУМЕНТ ФОРМУВАННЯ ОСВІТНЬОЇ ПОЛІТИКИ В ШКОЛІ	34

А.О. Лугова, ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ	37
О.О. Маковій, Д.В. Пустовойченко, ПРОФЕСІЙНА МОБІЛЬНІСТЬ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ	43
З.С. Максимович, МАЙНДФУЛНЕС-ПАУЗИ ЯК СПОСІБ РОЗВИТКУ У ДІТЕЙ НАВИЧОК КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ	44
Л.С. Наконечна, ДО ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛІЗАЦІЇ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА	47
М.Д. Пармакова, ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧЕСКОЕ СОПРОВОЖДЕНИЕ СЕМЬИ В РАБОТЕ КЛАССНОГО РУКОВОДИТЕЛЯ	51
Я.Р. Полинко, Г.О. Варганич, УРОК МУЗИКИ ЯК ОСНОВНА ФОРМА ОРГАНІЗАЦІЇ МУЗИЧНОЇ ОСВІТИ УЧНІВ В СУЧАСНИХ ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ	58
С.В. Радчук, ДО ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА	63
І.В. Радюк, НАУКОВО-ДОСЛІДНА РОБОТА ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ У МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ГОТОВНОСТІ ДО САМООСВІТИ	67
М.Ю. Степанець, ДИВЕРСИФІКАЦІЯ ПРОГРАМ МАГІСТРІВ ОСВІТИ В УНІВЕРСИТЕТАХ КАНАДИ	70
Т.В. Тарнавська, Н.В. Глушаниця, МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ	73
Н.В. Тимченко, ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ ГРАМОТНОСТІ ЗАСОБАМИ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ	76
О.В. Томчук, ПЕДАГОГІЧНІ ІДЕЇ ФРІДРІХА ФРЕБЕЛЯ	80
Цзен Гуанхай, В.В. Ворожбіт-Горбатюк, СТВОРЕННЯ НАВЧАЛЬНОГО ПРОСТОРУ ДЛЯ МУЗИЧНОЇ ОСВІТИ ЛЮДЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ У КНР	84

О.М. Чміленко, Ю.П. Біляй, МОТИВАЦІЯ НА УРОКАХ ІНФОРМАТИКИ ЗА ДОПОМОГОЮ СУЧАСНИХ ОСВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ	86
С.О. Чорна, А.А. Жолудько, Н.О. Пахальчук, ПІДВИЩЕННЯ ІНТЕРЕСУ ДОШКІЛЬНИКІВ ДО ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ	88
В.В. Шульга, ВИКОРИСТАННЯ ДИДАКТИЧНИХ ІГОР НА ЕТАПІ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ ЗВУКІВ С – Ш У ДІТЕЙ З ФФН СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З АКУСТИКО-ФОНЕМАТИЧНОЮ ДИСЛАЛІЄЮ	91
О.Г. Юров, ОПТИМІЗАЦІЯ УЧАСТІ В МІЖНАРОДНИХ МОЛОДІЖНИХ КОНКУРСАХ В ЯКОСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ СКЛАДОВОЇ СУЧАСНОЇ НАУКИ УПРАВЛІННЯ ЗНАННЯМИ	96

Розділ 2 КУЛЬТУРА І МИСТЕЦТВО

Н.В. Волик, «ОЛІМПІЙСЬКІ ІГРИ З ФОРТЕПІАНО» ЯК ІННОВАЦІЙНИЙ МЕТОД У МУЗИЧНОМУ ВИХОВАННІ УЧНІВ ДМШ ТА ШЕВ	102
М.М. Волосюк, СВІЧКА ЯК НЕЗМІННИЙ ЕЛЕМЕНТ ПРОСВІТЛЕННЯ Й САКРАЛЬНОСТІ	104
М.М. Волосюк, СИМВОЛІЧНІСТЬ І САКРАЛЬНІСТЬ СВІЧКИ, ЇЇ ВОГОНЬ	106

Розділ 3 ГУМАНІТАРНІ НАУКИ РЕЛІГІЄЗНАВСТВО. ІСТОРІЯ ТА АРХЕОЛОГІЯ. ФІЛОСОФІЯ. КУЛЬТУРОЛОГІЯ. ФІЛОЛОГІЯ

О.Л. Малиновська, С.Р. Масон, ДЕЯКІ АСПЕКТИ СЕМАНТИЧНОЇ ВАРІАТИВНОСТІ У ТЕРМІНОСИСТЕМІ НІМЕЦЬКОГО ДІЛОВОГО МОВЛЕННЯ	109
О.В. Мальцев, ЕВРИСТИЧНА МОДЕЛЬ ДОСЛІДЖЕННЯ СПОНУКАНЬ ЛЮДИНИ	111
О.В. Мальцев, КЛЮЧОВИЙ НАВИК ЕПОХИ	114

Ю.Ф. Скрипниченко, КРИТИЧНИЙ АНАЛІЗ ЗБІРНИКІВ ДОКУМЕНТІВ І МАТЕРІАЛІВ З ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ ПРИМУСОВИХ РОБІТНИКІВ НА ХАРКІВЩИНІ В РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ.....	118
В.О. Шевченко, ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА ЕЛЕКТРОННІ ЗАСОБИ – НЕВІД’ЄМНИЙ ЕЛЕМЕНТ ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА МОВИ.....	122
Г.П. Шумілкін, Л.Б. Лавринович, АУТО ТА ЛОА ДО АУТО ХУАНИ ІНЕС ДЕ ЛА КРУС «БОЖЕСТВЕННИЙ НАРЦИС»: ІДЕЙНО-ЗМІСТОВИЙ АНАЛІЗ ТА СИСТЕМА ПЕРСОНАЖІВ.....	128

Розділ 4

СОЦІАЛЬНІ ТА ПОВЕДІНКОВІ НАУКИ

ЕКОНОМІКА. ПОЛІТОЛОГІЯ. ПСИХОЛОГІЯ. СОЦІОЛОГІЯ

О.М. Бабина, СВІТОВИЙ ДОСВІД РОЗВИТКУ АЛЬТЕРНАТИВНИХ ДЖЕРЕЛ ЕНЕРГІЇ.....	132
С.С. Барна, ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ПРІОРИТЕТ НАЦІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ	136
О.В. Біленко, Т.Г. Коляда, ВІДТІК РОБОЧОЇ СИЛИ ЗА КОРДОН: ПРИЧИНИ ТА ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ	137
М.І. Бойчук, С.В. Васильчак, ІНВЕСТИЦІЙНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ.....	140
І.І. Бояршин, Ю.П. Воржакова, ОДНА З ГОЛОВНИХ ПОМИЛОК ПРИ СТВОРЕННІ НОВОГО СТАРТАП-ПРОЕКТУ	142
Б.В. Брич, Л.О. Бицюра, ЕНЕРГОЗБЕРІГАЮЧІ ЗАХОДИ В КРАЇНАХ ЄС	144
Л.Ю. Дорошенко, Ю.П. Воржакова, ЯК ПРЕЗЕНТУВАТИ СТАРТАП-ПРОЕКТ, ЩОБ ВРАЗИТИ ІНВЕСТОРА	146
Є.Ю. Забашта, ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ТЕХНОПАРКІВ	148
Г.О. Ільїн, А.В. Чорна, Т.Д. Ковтун, НЕРІВНОМІРНІСТЬ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ КРАЇН В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ	149

Г.В. Павленко, ОСОБИСТІСНІ ДИСПОЗИЦІЇ ЯК ПЕРЕДУМОВИ ІННОВАЦІЙ.....	153
V.D. Slepanska, N.N. Dashenkova, PRINCIPLE OF DETERMINISM AND FREEDOM OF CHOICE.....	155
Д.Ю. Товстолес, Н.М. Дашенкова, ВМІННЯ ВИРІШУВАТИ КОНФЛІКТИ У ВИГЛЯДІ КОНСТРУКТИВНОГО ДІАЛОГУ ДЛЯ ЗБЕРЕЖЕННЯ ПСИХІЧНОЇ СКЛАДОВОЇ ЗДОРОВ'Я ЛЮДИНИ	157
А.В. Чорна, Т.І. Кім, ВПЛИВ РІВНЯ ТЕХНОЛОГІЧНОГО РОЗВИТКУ НА РІВЕНЬ ДОХОДУ В РІЗНИХ КРАЇНАХ СВІТУ	159
О.І. Шевчук, ГОЛОВНІ СУЧАСНІ НАПРЯМКИ ФАХОВОЇ РОБОТИ ПСИХОЛОГА	163
Я.О. Шпак, СЕРЕДОВИЩЕ ФОРМУВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ	165

Розділ 5 ЖУРНАЛІСТИКА

А.Г. Власова, ЖАНРОВІ РІЗНОВИДИ ФОТОРЕПОРТАЖУ ТА ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ ЙОГО РОЗВИТКУ	167
Г.В. Микитів, ЗАСОБИ ФОРМУВАННЯ ЛЕКСИКО-АСОЦІАТИВНОГО ПОЛЯ АРХЕТИПНОГО СИМВОЛУ «ВІЙНА»	170
І.А. Широкова, Л.Г. Масімова, ПРОМОЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ КНИГИ В КОНТЕКСТІ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНСЬКОГО ІНСТИТУТУ КНИГИ.....	173

Розділ 6 УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

Н.Г. Баркулова, Н.О. Байстрюченко, ІСТОРИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИБОРЧОГО ПРОЦЕСУ В УКРАЇНІ.....	176
Н.В. Білик, В.О. Гаража, ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ МЕНЕДЖМЕНТУ ПЕРСОНАЛУ	180

А.В. Вакулюк, Л.М. Черчик, СТИЛІ УПРАВЛІННЯ ТА ЇХ ВИКОРИСТАННЯ В КОНФЛІКТНИХ СИТУАЦІЯХ НА ПІДПРИЄМСТВІ	185
О.В. Василенко, О.О. Павленко, НОСТРИФІКАЦІЙНИЙ МЕХАНІЗМ ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ	188
О.В. Венгріна, АНАЛІТИЧНА ОЦІНКА СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ	191
О.Л. Ворсовський, СТАНДАРТИЗОВАНІ ОПЕРАЦІЙНІ ПРОЦЕДУРИ ПРОВЕДЕННЯ ПІДСУМКОВИХ МОДУЛЬНИХ КОНТРОЛІВ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ ПРИ ВІДСУТНОСТІ АВТОМАТИЗОВАНИХ СИСТЕМ УПРАВЛІННЯ	194
С.В. Леськова, ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ПЕРСОНАЛУ ТОРГОВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ	197
М.М. Мацола, В.Р. Деделюк, РОЛЬ ВИЩОЇ БІЗНЕС-ОСВІТИ У НАБУТТІ ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ НАВИЧОК	200

Розділ 7 ПРАВО

А.О. Євстратенко, ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ТА СТАНОВЛЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ ЛІЦЕНЗУВАННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	203
О.Л. Лизун, ІСТОРИЧНИЙ РОЗВИТОК КОДИФІКАЦІЇ ДЖЕРЕЛ ПРАВА В НОВІ ЧАСИ	208
Н.М. Масло, ГАРАНТІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ ПРИ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ	211
О.В. Полчанінова, Д.Ю. Тимошенко, Н.Б. Новицька, ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ НОРМАТИВНОГО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ КОМЕРЦІЙНОГО НАЙМЕНУВАННЯ	218
В.В. Шпіляревич, ОКРЕМІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗАХОДІВ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ХАРАКТЕРУ, ВІДМІННИХ ВІД ПОКАРАННЯ, ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ 1960 РОКУ	221

Розділ 8 БІОЛОГІЯ

<i>Д.О. Власенко, О.М. Хоменко, І.А. Кленіна, А.І. Руденко,</i> ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ ПІДШЛУНКОВОЇ ЗАЛОЗИ ПРИ РІЗНИХ МОДЕЛЯХ ХРОНІЧНОГО ПАНКРЕАТИТУ У ЩУРІВ	225
<i>Д. Муцараєва, І. Дукова, А.С. Федорко,</i> СИСТЕМА АНТИОКСИДАНТНОГО ЗАХИСТУ В ТКАНИНАХ СЕРЦЯ ГУСЕЙ В УМОВАХ ГІПО- ГІПЕРОКСІЇ.....	227

Розділ 9 МАТЕМАТИКА ТА СТАТИСТИКА

<i>Т.О. Буракова, М.Є. Ткаченко,</i> УМОВИ ЄДИНОСТІ ЕЛЕМЕНТА НАЙКРАЩОГО НЕСИМЕТРИЧНОГО L_1 - НАБЛИЖЕННЯ З ВАГОЮ ДЛЯ ФУНКЦІЙ ЗІ ЗНАЧЕННЯМИ В КВ-ПРОСТОРІ	230
<i>Я.В. Валявська, В.А. Чупордя,</i> ПРО САМОНОРМАЛІЗОВНІ ФАЗЗИ ПІДГРУПИ	235
<i>Ю.О. Васютинська, Н.Л. Кузьмінська,</i> КОМП'ЮТЕРНІ ПРАКТИКУМИ, ЯК СПОСІБ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОВЕДЕННЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ З ВИЩОЇ МАТЕМАТИКИ ДЛЯ СТУДЕНТІВ ЗВО	237

Розділ 10 ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

<i>N.M. Dudka, A.Yu. Paliukh,</i> BANK IN YOUR POCKET – NEEDS TODAY	239
<i>Marcin Izdebski,</i> INNOWACJE W MOTORYZACJI KONSEKWENCJĄ ROZWOJU WSPÓŁCZESNEJ NAUKI	241
<i>Jarosław Kamiński,</i> THE USE OF INFORMATION TECHNOLOGY IN PRECISION AGRICULTURE	244
<i>Adam Miros,</i> INFORMATYKA JAKO WSPARCIE W PROCESIE TWORZENIA MUZYKI.....	246

Розділ 11
МЕХАНІЧНА ІНЖЕНЕРІЯ

В.З. Гудь, ДОСЛІДЖЕННЯ ПРИНЦИПУ ТЕЛЕСКОПІЇ ТА СЕПАРУВАННЯ У ГВИНТОВИХ ТРАНСПОРТЕРАХ.....	248
---	-----

Розділ 12
ХІМІЧНА ТА БІОІНЖЕНЕРІЯ

Т.Р. Бабак, В.Г. Єфімова, КОЛОЇДНО-ХІМІЧНІ ВЛАСТИВОСТІ КОСМЕТИЧНИХ ЗАСОБІВ З ГІДРОЛАТАМИ.....	251
--	-----

К.В. Лукашова, ВИКОРИСТАННЯ ВІДХОДІВ МАРГАНЦЕВОГО ВИРОБНИЦТВА, ЯК СПОСІБ ОТРИМАННЯ ТАМПОНАЖНОГО ДРІБНОЗЕРНИСТОГО БЕТОНУ	253
---	-----

Розділ 13
АГРАРНІ НАУКИ ТА ПРОДОВОЛЬСТВО

О.С. Крамаренко, ОЦІНЮВАННЯ TAURINE/ZEBUINE-ДОМІШОК У ПІВДЕННІЙ М'ЯСНІЙ ПОРОДІ ХУДОБИ ЗА ЛОКУСАМИ МІКРОСАТЕЛІТІВ ДНК	257
---	-----

Т.М. Stukach, TRADE WARS AS A COMPONENT OF FOREIGN TRADE POLICY	261
---	-----

Розділ 14
ОХОРОНА ЗДОРОВ'Я

Т.С. Андросова, БІОЛОГІЧНА ТЕРАПІЯ ПРИ РЕВМАТОЇДНОМУ АРТРИТІ	264
--	-----

Розділ 15
СОЦІАЛЬНА РОБОТА

А.А. Лантій, В.О. Борисенко, МЕХАНІЗМИ МАНІПУЛЯТИВНОГО ВПЛИВУ КІНЕМАТОГРАФУ	268
---	-----

Розділ 16
ВОЄННІ НАУКИ, НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА,
БЕЗПЕКА ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ

В.В. Біліченко,

ДОСВІД КРАЇН БАЛТІЇ ДЛЯ ПРОТИДІЇ ТЕРОРИЗМУ:

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ДЛЯ УКРАЇНИ 271

Розділ 17
МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ
МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ. МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

С.А. Неверова, С.І. Денисенко,

ПРОБЛЕМИ «ПАТОЛОГІЧНОГО» АРБІТРАЖНОГО ЗАСТЕРЕЖЕННЯ..... 273

Підписано до друку 30.12.2019. Формат 60х84/16. Папір офсетний білий.
Гарнітура «Charter». Друк цифровий. Ум. друк. арк. 16,74.
Зам. № 3012-2. Тираж 100 прим. Ціна договірна. Виходить змішаними мовами: укр., англ., пол., рос.

Віддруковано з готового оригінал-макета ФОП Москвін А.А.
м. Запоріжжя, просп. Соборний, 109.

Інститут інноваційної освіти. Науково-навчальний центр прикладної інформатики НАН України
e-mail: novaosvita@gmail.com; сайт: www.novaosvita.com

**Видання здійснене за експертної підтримки
Науково-навчального центру прикладної інформатики НАН України
03680, Київ-187, просп. Академіка Глушкова, 40**